

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

Fordította: GROMON ANDRÁS

A könyv eredeti címe: *Klaus Douglass: Glaube hat Gründe. Wie ich eine lebendige Beziehung zu Gott finde.* © Kreuz Verlag, Stuttgart, 1994. © Hungárián translation: Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2001. Minden jog fenntartva.

Csak belső használatra!

Bevezetés

Miért nem vagyok vallásos

Ebben az előszóban arról olvashat a kedves Olvasó, miért válnak manapság ismét egyre vallásosabbakká az emberek, és hogy ez a visszafordulás a vallás felé miért nem különösebben hasznos a keresztyénség számára. A istenkérdésre a keresztyénségen belül és kívül egyaránt válaszok sokaságát találjuk. Minthogy számunkra sok függ ezektől a kérdésektől, nem engedhetjük meg magunknak, hogy felüljünk valamilyen tévedésnek vagy éppen hazugságnak. De hogyan ítéltethjük meg a vallási kijelentések igazságát? Három olyan kritériumot adok az Olvasó kezébe, amelyek segítségével mérlegre teheti a színes vallási kínálatot - és természetesen e könyvet is. E könyvnek az a szándéka, hogy legalább a gondolkodás világosságát megteremtse, és ezzel lehetővé tegye az Olvasó számára, hogy új módon közelítse meg a keresztyénséget.

A vallás visszatérése

Korunkban valósággal „gomolyognak” a vallások. Ha valakinek az érdeklődését fel akartuk kelteni a keresztyénség iránt, még néhány évvel ezelőtt is előbb arról kellett vitázni vele, létezik-e egyáltalán Isten. Ma más a helyzet. Jelenleg keleten és nyugaton egyaránt a vallásoknak a felvilágosodás napjai óta ismeretlen visszatérését tapasztaljuk.

Úgy tűnik, az emberek elveszítették a tisztán tudományos világlátásba vetett bizalmukat. Az utóbbi három évszázadban megválaszolt kérdések mindegyike helyébe legalább két másik új kérdés lépett. Az élet lényegi kérdéseit, a Honnan és a Hová kérdését, az empirikusan megtapasztalható valóságon túl lehetséges világok és dimenziók kérdését, az élet értelmének, a bűnnek, a szenvedésnek és a halálnak a kérdését nem tisztázták tudományosan, és ezek nem is tisztázhatók ily módon. Egyáltalán nem eldöntött, hogy a vallás hatályon kívül helyezésének éveiben a világ valóban *emberibbé* vált-e, avagy egyre inkább Aldous Huxley „szép új világának” vonásait öltötte magára. Mindent egybevetve ma szemlátomást nyilvánalóvá válik, hogy a természettudományok *felvilágosítani* képesek voltak ugyan a vallást, de *pótolni* nem.

Három ok, amiért az emberek ismét vallásossá válnak:

- Mivel minden tudományosan megválaszolt kérdés helyébe legalább két új, megoldatlan kérdés lépett.
 - Mivel a Honnan és a Hová lényegi kérdéseit nem lehet tudományosan megválaszolni.
 - Mivel a vallás nélküli világ nem feltétlenül vált emberibbé.
-

A vallás ma ismét „menő dolog”, mindazonáltal ezzel éppenséggel nem járt együtt a keresztyénség újjáéledése. Ma tömegesen jelennek meg az eladók a vallások piacán, és minden látszat szerint - legalábbis összességükben - sokkal nagyobb visszhangra találnak, mint a keresztyénség. Úgy látszik, a keresztyénségnek megvolt a maga ideje, és nem használta ki.

Kultúrkörünk múltjában egyetlen vallás sem kapott - megközelítően sem - olyan indulási feltételeket, mint a keresztyénség, amely azonban eljátszotta hitelét: épp elég gyakran bizonyult unalmasnak és érdektelennek, sőt nem ritkán éppen csalárdnak. így aztán nem csoda, hogy a keresztyénség ma hátránnyal indul a versenyen: nem élvez már előzetes bizalmat, inkább bizalmatlanul fordulnak feléje.

A felvilágosodás idején még azt mondták: „Merd használni a saját értelmeket!”, ma azonban másképp hangzik a csatakiáltás: „Legyen bátorságod nyomába eredni saját lelked sejtéseinek!” Akkor és ma is arról volt, illetve van szó, hogy az ember védekezik az egyház gyámkodása ellen. Immár nemcsak az értelmet, hanem a vallásos érzéket is meg kell szabadítani a diktatórikus fellépésektől.¹

Húsz évvel ezelőtt még a körül forgott a vita, hogy létezik-e Isten, ma viszont másképp hangzik a kérdés, nevezetesen hogy melyik isten az igazi. Természetesen ez a kérdésfeltevés is „tipikusan keresztyéni”, és éppen ez zavar minket a keresztyénségben, ti. hogy folyton az „igaz” és a „hamis” kategóriáit akarja alkalmazni azon a területen is, ahol semmi sem bizonyítható. Sokkal szimpatikusabb lenne számunkra a keresztyénség, ha az egyik ajánlatnak tudná tekinteni magát a sok közül, anélkül, hogy rögtön elvetné a többi vallást mint „hamisat”. Az „*anything goes*” (bármilyen elfogadható) korában élünk - vallási vonatkozásban is, sőt éppen abban.

Csakhowy valóban megengedhetjük-e magunknak ezt a magatartást? Az istenkérdés meghatározza valóságészlelésünket, embertársi kapcsolatainkat és egyáltalán önmagunk egész kibontakozását. Ezekben a kérdésekben valamilyen tévedésnek vagy éppen hazugságnak felülni minden más, csak nem ártalmatlan dolog, ezért aztán nem

¹ Eugen Drewermann népszerűsége jórészt azzal magyarázható, hogy jól használja ki ezt a hangulatot. A keresztyénség, ahogyan ő és sok követője értelmezi, nem erőltethető rá senkire fölülről, hanem a lélek belsejéből nő ki.

elég, ha csupán hagyjuk, hogy néhány érdekes gondolat és tisztázatlan jelenség elbűvöljön minket.

Fontos szerepet játszik ezért ebben a könyvben *az igazság kérdése*. A magam részéről nem látom egy szinten a vallásokat és a vallási kínálatokat. E területen létezik igaz és hamis, s a kettőt világosan meg kell különböztetni, mégpedig nem egy általam feltételezett keresztyén álláspont kedvéért, hanem *önmagunk miatt*. Életünk túlságosan is értékes ahhoz, semhogy megengedhetnénk magunknak azt, hogy hanyagul bánjunk az igazság kérdésével.

Nem várom el Öntől, hogy előlegezett bizalommal viseltessék a keresztyénség iránt. A keresztyénségnek ugyanazon igazság-kritériumok előtt kell meghajolnia, mint minden más vallási rendszernek. *Ezért azt javaslom Önnek, hogy éppen a keresztyénséggel való találkozás során kiindulásképpen biztosítson elsőbbséget az igazság kérdésének az istenkérdéssel szemben.* Meggyőződésem, hogy ez az elsőbbség csak átmeneti lesz. Simone Weil katolikus vallásfilozófusnő egyszer azt mondta: „Számomra bizonyosnak tűnik, hogy az ember sosem képes eléggé ellenállni Istennek, ha ez pusztán az igazság miatti gondból fakad. Krisztus kedveli, hogy előnyben részesítsük vele szemben az igazságot, mert mielőtt ő Krisztus lenne, ő az Igazság. Ha azonban valaki elfordul tőle, hogy az igazságnak eredjen nyomába, nem jut majd messzire anélkül, hogy az ő karjaiba ne zuhanna.” A vallásosság nem elég. Szem előtt kell tartanunk az igazság kérdését, ha az Istenhez vezető úton nem akarunk reménytelenül eltévedni.

Bizonyíthatók-e a vallási kijelentések?

Elterjedt felfogás szerint a vallás ott kezdődik, ahol tudásunk véget ér. Nos, manapság sokkal többet tudunk, mint akár csak néhány évvel ezelőtt is, de paradox módon ez nem csökkentette, hanem *növelte* a vallás kapcsolódási felületét. Tudásunk növekedésével tudásunk pereme is növekszik, és e határok mögött a mesélés művésztének csaknem mérhetetlen játéktere nyílik meg az emberi fantázia előtt. E tekintetben nem sok minden változott az Újszövetség kora óta: „Mi nem kitalált meséket követünk” – áll Péter második levelében (1,16). Akkoriban is sok szabadon lebegő vallásosság létezett, de a keresztyénség nem akarta, hogy összetévezzék azokkal; mást kínált az embereknek, mint pusztán kitalált meséket: nem kevesebbet, mint eleven, tényleges istenmegtapasztalást.

Ez a könyv abban szeretne segíteni, hogy áthatoljunk azon a vallási ködön, amely körülöleli korunkat, és sajnos túlságosan gyakran a keresztyénséget is. Ez igen magas igény, hiszen Ön természetesen ebben a könyvben sem fog semmiféle „bizonyítékot” találni a keresztyénség helyessége mellett. A bizonyítékokkal ugyanis így áll a dolog:

Konfuciusz egyszer azt mondta: „Tegnap éjjel azt álmodtam, hogy pillangó vagyok, és virágról virágra szállok. Akkor felébredtem, és íme: Álom volt az egész. Most aztán nem tudom: Ember vagyok-e, aki azt álmodta, hogy pillangó, vagy pillangó vagyok, aki azt álmodja, hogy ember?”

Ezen a történeten hosszasan el lehet gondolkodni, s közben az ember egyre jobban eltávolodik a biztos választól. Ezzel a kérdéssel szembesülünk: Mennyire valószínű a valóságunk? Ki mondja meg nekünk, hogy végső soron nem egyfajta álom-e minden, amit észlelünk és gondolunk, nem egy olyan lénynek az illúziója-e, aki ebben az álomban elfelejtette önmagát? A filozófus Johann Gottlieb Fichte ugyanebben az értelemben állította kerekén kétszáz évvel ezelőtt, hogy az egész körülöttünk lévő világ pusztá beképzelés. Számára kizárólag a gondolkodó Én létezett (bármit jelentsen is ez). Legtöbbünk alighanem kuszának tartja Fichte felfogását, de meg kell adni, hogy csak nehezen cáfolható. Mert milyen alapon történhetne is egy effajta cáfolat?

Még ha feltételezzük is, hogy *nem* álmodunk, és mi meg a környezetünk *ténylegesen* reális valóság, ettől még nem lesz egyszerűbb a bizonyítás kérdése. Nem úgy van-e, hogy már világunk legegyszerűbb dolgait is „hinnünk” kell? Azt mondom például: „Ez a fa zöld.” Ön azt gondolhatná, ezt egyszerűen lehet bizonyítani, mégsem ilyen egyszerű a dolog.

A középkor például egyáltalán nem ismerte a zöld színt. Amit mi zöldnek nevezünk, azt a „kékbe” foglalták bele. A dél-amerikai őserdő néhány indián törzse viszont több mint harminc megnevezését ismeri annak, amit mi „zöldnek” hívunk - mert egyszerűen a fennmaradásuk függ ettől. Sosem lennének képesek megérteni, hogyan lehet egyetlen fogalomban összefoglalni a színek e bőségét. Természetesen meghatározással lehet rögzíteni, hogy a „zöld” szín ezen és ezen a spektrumterületen helyezkedik el - de nem túlságosan önkényesek-e az ilyen elhelyezések? Mennyire kötődnek a valósághoz? Mennyire *valóságos* a zöld szín?

A „Kertemben áll egy fenyőfa” mondatot látszólag egyszerűen lehet igazolni azzal, hogy az ember odamegy, és utánanéz. Mit kezdünk azonban egy effajta mondattal: „Emberek ezrei láttak már életükben UFÓ-t”? Vagy azzal a mondattal, amelyet Pál írt a Korinthusiakhoz írt első levelének 15. részében: „Egyidejűleg ötszáz ember látta a feltámadott Jézust”? Még ha abból akarunk is kiindulni, hogy ezek az emberek nem voltak mind hazudozók, meg kell állapítanunk, hogy amikor a végső döntésről van szó, a pusztá „látásnak” nincs bizonyító ereje számunkra.

A látszólag leginkább igazolt kijelentés is arra épül, hogy érzékeink nem csalnak, hogy szemünk és agyunk úgy tükrözi a dolgokat, amilyenek a valóságban. Közben pe-

dig nagyon is tudjuk, hogy szemünk és agyunk túlságosan gyakran *nem* így viselkedik, és hogy mennyire bizonytalanok olykor az ismereteink. Ami ma még biztos ismeretnek számít, holnapra már elavult. A mai fizikus már csak történelmi szempontból veszi komolyan azt a fizikát, amit még én tanultam az iskolában. Tudásunk és valóságértelmezésünk őrijító sebességgel változik.

Mit tudunk bizonyítani? *Empirikus* síkon nem dől el, mi igaz, és mi nem igaz. Érzékeink csalhatnak. Érzékeink nem észlelnek mindent. Lehet, hogy százszor is *ugyanúgy* élünk meg valamit, és százegyedszer aztán másként.² Ezért igyekszik a tudós igénybe venni a matematika, illetve a logika támogatását. A logika kísérlet arra, hogy pontos, csaknem matematikai szabályok szerint strukturáljuk a gondolkodást: csak a szigorú logikai szabályok alapján felépített bizonyíték számít valóban bizonyítéknak.

De ez sem megy bökkenők nélkül. Mert még ha a logika összes szabályait figyelembe véve bizonyítottam is valamit, tulajdonképpen ki mondja meg nekem, hogy rendben vannak-e maguk a *szabályok*? Figyelemre méltó, hogy azok az alapelvek, amelyekre matematikánk és matematikai bizonyítási eljárásunk épül, vagyis az ún. *axiómák* egytől egyik bizonyíthatatlanok, s csupán úgy tekintünk rájuk, mint amik „közvetlenül világosak”.

Eleinte például azt tanultam az iskolában, hogy a párhuzamosok sosem metszik egymást. Elhittem ezt a tételt. Bevallom: azok a párhuzamosok, amelyeket életemben lerajzoltam, elérték egy füzetoldalon. Nem mértem meg, hogy egy kilométer, vagy épenséggel egy milliárd kilométer után nem metszik-e mégis egymást. Közvetlenül világosnak tartottam. Később megtanultam, hogy jó száz éve tudjuk, a párhuzamosok nagyon is metszik egymást, mégpedig a végtelenben.³ Kérdezem: Ha száz évvel ezelőtt úgy mondták, ma meg így - ki tudja akkor, mit mond majd a matematika újabb száz év múlva?

Ha korrekten akarnánk eljárni, akkor még egy látszólag olyan egyszerű tétel esetén is, mint a „kétszer kettő négy”, tulajdonképpen azt kellene mondanunk: „A következő, bizonyíthatatlan és holnap talán már elavult axiómákat feltételezve” – és ezen a ponton be kellene szűrni közel egy tucatnyi axiómát –, „valamint a tízes számrendszert alapul véve kétszer kettő négy”.

Mi a helyzet azonban akkor, ha valaki vonakodik elismerni ezeket az előfeltételeket, és kételkedéséhez még jó indokokat is fel tud hozni? Egyáltalán nem minden ember osztja azokat az axiómákat, amelyekre logikai-matematikai megfontolásaink épülnek. A távol-keleti bölcsélet például egészen másképp épül fel, mint a mi nyugati

² Az empirikus (tapasztalati) bizonyítékok szigorúan véve nem bizonyítékok, hanem tulajdonképpen csak statisztikai kijelentések: Valahányszor odanéztünk, a dolgok ilyenek és ilyenek mutatkoztak. Ezzel azonban nem mondtuk azt, hogy legközelebb nem fognak másként viselkedni. Hogy még egyszer Jézus feltámadásának példájára hivatkozzunk: Tapasztalatunk természetesen azt mondja, hogy ha egyszer valaki holtan fekszik itt, többé nem kel föl. Ám valóban bizonyítottuk-e ezzel, hogy ennek kivétel nélkül minden esetben így kell lennie, és hogy ezért Jézus sem támadhatott fel?

³ Akkoriban, amikor ezt a tételt megfogalmazták, abból indultak ki, hogy a világ végtelen. Ma „tudjuk”, hogy a világ véges. Hol metszik hát egymást a párhuzamosok? Meg lehet ezt követelni mint matematikai határfogalmat, sőt ki is lehet számítani, de létezik-e ettől a végtelen? És ha igen: Valóban olyan-e a végtelen, mint amilyennek a matematika elképze-
li?

gondolkodásunk. Nem ütközünk-e ma lépten-nyomon racionális világ- és emberképünk határaiba? Technizált világunk nagy mértékben embertelenné vált. Azokra a tényezőkre összpontosítunk, amelyekkel *számolni* tudunk, és eltekintünk attól, amit nem lehet kiszámítani, vagy amelyekkel nem lehet elszámolni. Ez nagyon is helyénvaló lehet, ha mondjuk arról van szó, hogy szilárd hidat kell építeni - de *szép* hidat már nem leszünk képesek csupán ezeknek a kritériumoknak az alapján építeni.

Az igaz, a szép és a jó - mind olyasmi, ami nem bizonyítható; éppoly kevésbé, mint az olyan kategóriák, mint Isten, lélek vagy halhatatlanság. De megcáfoltuk-e őket ezzel? Megengedhetjük-e magunknak, hogy ne vegyük őket számításba, amikor az emberről gondolkodunk? A tisztán racionális szemléletmód esetén nem válunk-e igen hamar cinikusokká? Nem léteznek-e az emberi létnek olyan tényezői is, amelyek ugyan kivonják magukat korlátozott értelmünk és a logikai szabályok szerinti megközelítés alól, de ettől még nem kevésbé igazak?⁴

A vallás igazságának kritériumai

Ma ismét egyre inkább beleütközünk ezekbe a kérdésekbe, ezért válik oly sok ember ismét vallásossá. Felfedezik, hogy a felvilágosodás kitágította ugyan látóhatárunkat, új látásmódunk azonban egyáltalán nem tárja fel a teljes valóságot.

Nem lenne szabad úgy viselkednünk, mint az a bárány, amelyik azt mondta: „Korábban azt hittem, a világ csak eddig a kerítésig tart. Időközben azonban felvilágosult bárány lettem, s ma már tudom: a világ egészen az előttem lévő erdő pereméig tart.”

A felvilágosodás kétségtelenül nagy lépéssel vitt minket előrébb, amikor megtanított arra, hogy használjuk az értelmünket. De mi hiteti el velünk, hogy érzékeinkkel és értelmünkkel csak megközelítőleg is bevilágítottuk a valóságot? Mi hiteti el velünk, hogy az értelmünk által megragadott három vagy négy dimenzióon kívül, vagy ezeket áthatva nem létezik további egy vagy százezer dimenzió, egy az érzékeink számára láthatatlan, de ettől nem kevésbé reális világ, vagy éppenséggel világok sokasága?

Életünket és gondolkodásunkat nem bizonyítékokra építjük, hanem azoknak a valóságra mutató utalásoknak az *értelmezésére*, amelyeket gondolkodásunk és érzékeink segítségével a világra vonatkozóan feltárunk, ezek az utalások pedig természetesen mindig csak ideiglenesek. Felfedeztük „a kerítésen túli” világot -de ez azt jelenti-e,

⁴ Őszintén szólva nem izgat, hogy Isten nem szorítható be az emberi logika határai közé. Az nyugtalanítana, ha beszorítható lenne: az az Isten ugyanis, aki az én logikám határai között helyezkedne el, kisebb lenne, mint az értelmem, és kisebb lenne, mint sok más dolog, amit értelmem nem képes felfogni, és soha nem is fog felfogni.

hogy „az erdő peremén túl” semmi sem létezik, ami fontos lehetne számunkra? Mindenesetre „az erdő peremén inneni” valóság nem elégséges ahhoz, hogy valóban emberré váljunk.

Ebben a könyvben olyan tényezőként szeretném közelebb hozni Önhöz „Istent”, amellyel talán nem lehet egyszerűen „számolni”, de amelyet igenis számításba kell vennünk, ha nem akarjuk elszalasztani életünk döntő valóságát. „Magadnak teremtettél minket, Urunk, és nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik benned”, mondja Ágoston egyházatya. Szükségünk van Istenre ahhoz, hogy emberek lehessünk. Persze az *élő* Istenre van szükségünk.

Ezért nem elégséges csupán vallásosnak lennünk. Ha emberivé akarunk válni, nem elég, hogy a logikus gondolkodást irracionálissal és fantázia-képződményekkel helyettesítsük. Az igazság iránt kell érdeklődnünk. Természetesen a keresztyénség Istenre sem bizonyítható. E tekintetben nincs különbség más vallási ajánlatokhoz képest, sőt, amint láttuk, az élet összes lényegi kérdését illetően sem. Éppen azért van szükség azonban világos kritériumokra azzal kapcsolatban, hogyan juthatunk el a keresztyénség igazságához, *mivel* ezen a területen semmit sem lehet közvetlenül bizonyítani. Az én szememben mindenekelőtt *három* kritérium játszik fontos szerepet e tekintetben.

Az *első* kritérium már az ágostoni idézetben kifejeződik. A keresztyén hitnek oda kell vezetnie, hogy az ember megtalálja Istenben a nyugalmát, a békéjét, vagyis hogy eljut önmagához, és Istenből táplálkozó és Istenre irányuló életében megtalálja életének értelmét és beteljesedését.

Ebből fakad a *második* kritérium. Nem köthetünk „békét Istennel” embertársaink és a minket körülvevő teremtes rovására. Az Istenről szóló beszéd jogossága vagy jogtalansága Heinz Zahrnt egyik mondása szerint azon múlik, hogyan járul hozzá az Istenbe vetett hit az ember emberibbé válásához.

A *harmadik* kritérium pedig így hangzik: A keresztyén hitnek jobban meg kell tudnia magyarázni e világ valóságát, mint a konkurens rendszereknek, még ha természetesen nyitva kell is hagynia számos kérdést. A keresztyénségben semmiképp sem szabad a felvilágosodást helyettesítenie a vallásnak, mint ahogy tévút volt az is, amikor a vallást akarták a felvilágosodással helyettesíteni. Keresztyénekként sokkal inkább *a vallás által létrejövő felvilágosodásra* kell törekednünk. Ha a keresztyénség igaz akar lenni, akkor nem kevesebbet, hanem többet kell nyújtania világmagyarázatként, mint amit a felvilágosodás és a logika nyújt, sőt annál is többet, amennyit a többi vallás nyújt.

A vallási ajánlatok három kritériuma

1. Segít-e abban ez a vallás, hogy eltaláljak önmagamhoz?
 2. Emberibbé tesz-e engem ez a vallás?
 3. Támogat vagy akadályoz-e abban, hogy megtapasztaljam a valóságot?
-

Kétségtelen hogy maga a keresztyénség sem felelt meg mindig ezeknek kritériumoknak, és ma sem felel még. Nézetem szerint azonban rendszerint egy hamisan értett, saját eredetétől többé-kevésbé elidegenedett keresztyénségről van itt szó. Ebben a könyvben azt szeretném bizonyítani, hogy másképp is történhetnek a dolgok.

Ez a könyv kísérlet arra, hogy újdonságként ajánlja az Ön figyelmébe a keresztyénséget. Annak a hitoktatási tanfolyamnak a lecsapódása ez, amelyet néhány év óta tartok gyülekezetünkben, s amely rendszeresen nagy érdeklődést kelt. A kritikai észrevételeket tudomásul veszem, és ismételten beledolgozom a következő szövegváltozatba. A résztvevők közül sokan elmondták már nekem, hogy ez a tanfolyam alapvetően megváltoztatta az életüket, és újfajta kapcsolatuk alakult ki Istennel, a hittel és a gyülekezettel. Ez bátorított arra, hogy gondolataimat közzétegyem.⁵

A könyv megtartotta az élő beszéd *jellegzetességeit*, amiktől néhány megfogalmazás pongyolának hat ugyan, másfelől azonban lehetővé teszi a folyékony olvasást. A sok megjegyzés többnyire az egyes referátumokat követő viták lecsapódása, illetve utalás forrásaimra; céljuk az elmélyítés, ha Önt különösen is érdekli az adott téma; de problémátlanul olvashatja a könyvet akkor is, ha figyelmen kívül hagyja e megjegyzéseket: ismeretük nem feltétlenül szükséges a gondolatmenet követéséhez.

Minden fejezet végén *kérdéseket vagy meditatív gyakorlatokat* fog találni: ezek arra invitálják Önt, hogy kissé elidőzzön annál, amit éppen olvasott, és hagyja hatni magára, mielőtt tovább olvasna. Az lenne az ideális, ha ezeket a gyakorlatokat nem csupán egymaga végezné el, hanem másokkal együtt is. Általában is az a véleményem, hogy bármekkora nyereséggel járjon is e könyv olvasása, teljes hatása csak másokkal folytatott beszélgetésekben bontakozik ki. Bármennyire meg vagyok is győződve a leírt dolgokról, nem kész igazságokat akarok az Ön fejéhez vágni, hanem beszélgetést szeretnék elindítani.

Ebben a könyvben nem csupán *információkat* szeretnék közvetíteni Önnek, jóllehet az olvasás során valószínűleg tanulni is fog egyet s mást; a döntő mozzanat azonban nem a gondolkodás síkján helyezkedik el. Az értelem csak eszköz, amit felhasznál-

⁵ Mivel kezdetben nem gondoltam publikációra, sajnos, nem tudok már rekonstruálni néhány felhasznált forrást, amiért elnézést kérek. Ez elsősorban azért baj, mert így nem tudok nálam illetékesebb szerzőkre hivatkozni. Nem nehéz azonban megállapítani, hogy gondolkodásomat igen erősen meghatározza C. S. Lewis és Helmut Thielicke, akiknek az írásait szeretném ajánlani további elmélyedésül.

lok annak érdekében, hogy közelebb vigyek Önhöz olyan dolgokat, amelyek egzisztenciájának legmélyén és legbensőjében érintik Önt.

Az itt kapott „információk” tulajdonképpen csak akkor jutnak el valóban Önhöz, ha ezeknek megfelelően valamit tenni fog, ha többé-kevésbé mélyrehatóan valami megváltozik az életében.

Könyvem nem akkor éri el célját, ha Ön azt mondja. „Ahá, Isten olyan tényező, amelyet eddig talán nem vontam be eléggé a gondolkodásomból!” Ezzel még nem nyernénk sokat. *Isten pusztán gondolati konstrukció marad, amíg nem tesszük lehetővé számára, hogy megváltoztassa és alakítsa az életünket.* A gondolkodás síkján csak Istenre mutató utalásokkal találkozunk, a bizonyítékot az életünk szolgáltatja, vagy ha nem, hát akkor semmi sem.

Bertold Brecht *Történetek Keuner úrról* c. művében valaki megkérdezi K. urat, létezik-e Isten: „K. úr erre azt felelte: »Azt tanácsolom neked, gondolkozz el arról, megváltozna-e a viselkedésed a választól függően. Ha nem változna meg, akkor elvethetjük a kérdést.«”⁶ Erről van szó, s Önnek tudatában kell lennie ennek, amikor belefog ebbe a könyvbe.

⁶ Bertold Brecht, *Geschichten von Herrn Keuner*. Gesammelte Werke 12, Werkausgabe, Frankfurt, 1967, 380.

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

1. Isten – szavakkal ragadható meg

1. Isten - szavakkal nem ragadható meg

Ebben a fejezetben arról olvashat, miért lehet jó az, ha Ön csalódott Istenben. Megtudhatja, miért beszélnek egyáltalán az emberek Istenről, és miért van szükségük arra, hogy képet alkossanak maguknak Istenről. Ezek a képek persze legalább annyit el is takarnak Istenből, mint amennyit megmutatnak belőle. Isten több, mint aminek hisszük, Az istenkérdés ezért sem a gondolkodás, sem a képek síkján nem oldható meg. Isten pusztá gondolati konstrukció marad, amíg nem tesszük lehetővé számára, hogy megváltoztassa és alakítsa az életünket.

Istenképek - egyszerre szükségesek és veszélyesek

Karl Rahner katolikus teológus helyesen állapította meg egy alkalommal: „Amit az emberek 90%-a Istenen ért, hála Istennek, nem létezik.” Valóban: Olykor rettenetes félelemmel tölt el engem, milyen istenelképzelésekkel találkozom a különféle beszélgetésekben. Egyáltalán nem az a helyzet, hogy ma az emberek többsége követi Isten létét: nagyon is megvan a maguk képe Istenről.

E képek közül számosat többé-kevésbé közvetlenül gyerekkorunkra lehet visszavezetni. Itt van például annak a „jóságos öregúrnak” a képe, aki ugyan nagyon kedves, de teljesen ártalmatlanul ül egy felhőn, vagyis olyan helyen, ahol a mi életünk *semmiképpen* sem zajlik. Mások életében végső morális fórumként funkcionál Isten, vagy elvont „legfőbb értéként egyfajta túldimenzionált „szülői énként”. Figyelemre méltó, mennyire hasonlít egy ilyen „Isten” azokra, akik hisznek benne: még ha erőteljesen felnagyítva és abszolutizálva is, de ugyanazok az erkölcsi tulajdonságok és értékek jellemzik, mint őket, és ugyanazok a holtponatok is.

Isten – és ez is valamiképpen szülői én-funkciójával kapcsolatos – sokak számára egyszerűen csak egy „játékronató Isten”, aki mindent megtilt, ami élvezetet jelent nekünk. Másfelől nem szeretnének teljesen lemondani róla - ki tudja, egy szép napon nem lesz-e mégis szükségük rá? Csodálatos, hogy a bajban milyen sok ember húz elő a zsebéből egy korábban soha igénybe nem vett „istenhitet”. Azt kell feltételeznünk, hogy „Isten” mindenekelőtt arra szolgál számukra, hogy könnyebben meg tudjanak szabadulni a kemény valóságtól.

Önnel talán az a helyzet, hogy élete során megváltozott az istenképe. Korábban világosabb volt Önnek, hogyan képzelje el Istent, ma pedig talán elvontabb az istenképe: Sokan egy kérdőjelet, fehér vagy sötét felhőt választanak istenképük szimbólumául.

Tolsztoj azt mondja:

„Ha arra a gondolatra jutsz, hogy bolondság mindaz, amit eddig Istenről gondoltál, és hogy semmiféle Isten sem létezik, ne ess kétségbe! Sokakkal történik meg ilyesmi. De ne hidd, hogy hitetlenség abból fakad, hogy nincs Isten. Ha már nem vagy képes hinni abban az Istenben, akiben korábban hittél, ez abból fakad, hogy a hited volt valamiképpen torz, és jobban kell igyekezned azon, hogy megértsd, mit nevezel Istennek Amikor egy vadember nem hisz többé fából készült istenében, ezt nem azt jelenti, hogy Isten nem létezik, hanem csak azt, hogy az igazi Isten nem fából van.”

Aki csalódott Istenben, annak óvakodnia kell egy gondolkodási hibától, nevezetesen attól, hogy csalódásának kimondásával *Istenről* mondott el valamit. A csalódás szubjektíve, vagyis felőlünk nézve mindig keserű tapasztalat, objektíve azonban mindig egy lépés az igazság felé; bizonyos tekintetben többé már nem csalódhatunk. Ha tehát csalódtam Istenben, ezzel nem annyira Istenről mondtam el valamit, hanem önmagamról: én tévedtem.

Életünk során valamennyien alkottunk magunknak valamilyen képet Istenről, és valószínű-

leg valamennyien tapasztaltuk már, hogy ezek a képek egyszer csak összetörtek. Az ebből levont következtetésnek azonban nem kell annak lennie, hogy „Isten tehát nem létezik”, hanem úgy is hangozhat, hogy „Isten másmilyen; Isten nagyobb”.

Ha Isten létezik, akkor *szükségünk van* róla alkotott képekre, hiszen valamit szükségképpen el kell képzelnünk róla, de egyidejűleg mindig szem előtt kell tartanunk azt is, hogy Isten nagyobb a képeinknél. Meg kell adnunk Istennek azt a lehetőséget, hogy meghaladja róla alkotott képeinket. Aki képet alkot Istenről, mindig csak azt mondhatja: „Isten ilyen *is* - de nem rögzíthetem őt egyszer s mindenkorra ebben a képben. A Bibliával szólva: nem szabad *imádnom* ezt a képet.”⁷

1. Isten egy erő, illetve egy elv, illetve több erő összejárása,
2. Isten a Mindenség,
3. Isten egy, illetve több személy,
4. Isten nincs.

Erre a négy kijelentésre is érvényes, hogy mindegyik csak olyan *kép*, amely Isten egy-egy igaz és fontos aspektusát fejezi ki,⁸ de m képes Istent magát megragadni. Ágoston azt mondja: „Ha úgy véled, megértettél valamit, akkor az nem Isten volt.”

Azok a képek, amelyeket Istenre használunk, róla szerzett tapasztalatunk meghatározott aspektusát írják le, és nem alkalmazzuk rá őket értelmetlenül, de nem érik el Istent: csak egy bizonyos aspektust tesznek nyilvánvalóvá, miközben másokat kioltanak. Ha képet alkotok Istenről, akkor az *feltárja* Isten bizonyos aspektusát, de egyidejűleg *el is rejt* belőle valamit.

Ha például azt mondom: *Egy* Isten létezik - akkor ez az „egy” feltár számomra valamit Isten lényegéből, de el is rejt valami lényegeset, mégpedig oly sokat, hogy egyházunk úgy vélte, nem elégséges számára az egy Isten monoteista fogalma, és létrehozta a Szentháromság fogalmát - ami ismét csak egyidejűleg feltáró és elrejtő fogalom, hiszen most hirtelen arra kényszerülök, hogy *három* Istent képzeljek el.

Akár elvként, erőként, személyként vagy a Mindenséggként képzeljük el Istent, mindig azt kell mondanunk: „Igen, Isten alighanem ilyen. Isten hasonlít erre az elképzelésre - de ez az elképzelés legalább annyit rejt el belőle, mint amennyit feltár.” E fenntartás nélkül egyik istenképet sem fogadhatjuk el! Különben az a veszély fenyeget minket, hogy beszűkítjük Istent, valamilyen határozott elképzelésben rögzítjük és ezáltal végső soron elhibázzuk őt, illetve többé nem leszünk nyitottak arra, hogy egyszer csak egészen másként érkezzék hozzánk és lépjen be az életünkbe.

Ez a dilemmánk: Tapasztalatainkat - Istenről szerzett tapasztalatainkat is - szavakba kell öltöztetnünk, ha valamiképpen meg akarjuk érteni őket, vagy éppenséggel bánni akarunk velük.

⁷ Vö. 2Móz 20,4-5. Csakhogy még az „Isten” szó is egy kép, amely a német nyelvben etimológiailag a „jó” szóval függ össze (Gott – gut), s ha így nézzük, „Isten” a jó foglalata. Sem a kép, sem a fogalom nem a keresztyének hitbizománya. Az „Isten” szó tulajdonképpen gyűjtőfogalom - jóllehet csak *egy* Istenben hiszünk. Isten fogalma azonban a keresztyének számára nem pótolható mással. Az olyan kísérletek, mint „a legfőbb jó”, „az első ok” vagy „az a magasabb lény, akit tisztelünk”, legjobb esetben is csak részaspektusát fejezik ki annak a valóságnak, amit „Istennek” nevezünk. Ezért mi, keresztyének, bizonyos fokig szintén felelősek vagyunk az istenfogalom leértékelődéséért; a zsidók - nem utolsósorban a képtilalom miatt- nem merték (merik) kimondani Isten nevét; minél mélyebben ismerték meg őt, annál kimondhatatlanabbnak tűnt számukra a neve.

⁸ A keresztyén misztikusok ismételten használták még az „Isten nincs” képet is, azt akarván kifejezni ezzel, hogy maga Isten mindig több, mint a lét. Ha Istenről azt mondjuk, hogy ugyanabban az értelemben „van”, mint - mondjuk - egy kő vagy egy ember, akkor Isten csak egy része annak, ami van, s akkor a lét nagyobb, mint Isten. A Bonhoeffer iskolájához tartozó teológusok ezért mondták újból és újból: Az az Isten, aki „létezik”, nem létezik. Nem azért tették ezt, hogy ateizmusokat dokumentálják, hanem hogy kifejezzék: maga Isten meghaladja a lét képét.

Olyan szavakba és képekbe kell öltöztetnünk őket, amilyenek éppen rendelkezésünkre állnak. Ezt kell tennünk még akkor is, ha nyelvünk csak igen elégtelenül képes erre. Amikor azonban szilárd képekbe vagy fogalmakba öntjük izzóan cseppfolyós istentapasztalatunkat, akkor kihűl, megmerevedik, és talán még azt is megakadályozza, hogy újabb tapasztalatokra tegyünk szert. Ahogyan Rilke mondja:⁹

Rólad alkotott képeket építünk fel falakként,
úgyhogy ezer fal áll már körülötted,
mivel elrejtenek téged jámbor kezeink,
mihelyt tisztán felismernek szíveink.

De nincs más alternatívánk. Még ha teljesen képek nélkül akarjuk is elképzelni Istent, amint a buddhizmus meg is kísérli, be kell vallanunk, hogy Isten leképezhetetlenségének tézise is csak egy istenkép: ekkor éppen az a képünk Istenről, hogy Isten nem képezhető le. Eltekintve attól, hogy ez paradox dolog, ily módon a fürdővízzel együtt kiöntjük a gyereket is, hiszen az a tapasztalat, hogy a képek sosem teljesen találóak, önmagában véve nem a képek ellen, hanem csak a képek hamis *értékelése* ellen szól. Nem szabad túl sokat, s főleg valami hamisat várnunk tőlük.

Nem szabad továbbá úgy tennünk, ahogyan K. úr: „»Mit tesz ön« kérdezték K. úrtól, »ha szeret egy embert?« »Tervezetet készítek róla«, mondta K. úr, »és gondoskodom arról, hogy hasonlónak váljék hozzá.« »Kicsoda? A tervezet?« »Nem«, mondta K. úr, »az ember.«”¹⁰

Képekre szükség van. Mindegy, hogy egy embert, egy tárgyat vagy Istent akarjuk-e megismerni, képeket és tervezeteket alkotunk. Ismeretelméletileg megvalósíthatatlannak tartom Max Frisch követelményét: „Ne csinálj magadnak képet (embertársadról)!” *Muszáj* képeket csinálnunk, de - és ebben Frischnek igaza van - nem szabad *számon kérnünk* embertársainkon ezeket a képeket. Érvényes ez Istenhez fűződő viszonyunkra is: *Szükségünk van istenképekre, de hagnunk kell, hogy Isten Isten maradjon a képeink felett is.* Mindig tudatában kell lennünk annak, hogy Isten több, mint minek hisszük.

Ez a mi problémánk. Megvannak a mi emberi képeink Istenről és szükségünk is van ezekre a képekre, különben az „Isten” olyan fogalmat jelölne, amely semmit nem idéz föl bennünk, vagyis végső soron üres, semmitmondó fogalmat, de e képeknek minden szükségszerűségük ellenére nyitottnak kell maradniuk. Minden újabb tapasztalat nyomán helyesbíteniük kell őket. Ügyelnünk kell arra, nehogy a képek jussanak uralomra a megismerés tárgyával szemben - mint K. úr esetében -, hanem a megismerés tárgya jusson érvényre a képekkel szemben. Isten túl van a képeinken. Istennek kell úrnak maradnia a képeinken, és nem megfordítva. Ezzel azonban még nem válaszoltam meg a következő kérdést:

Miért beszél egyáltalán az ember Istenről?

Ezzel kapcsolatban eszembe jut egy történet, amelyet sok-sok évvel ezelőtt hallottam egy prédikációban, s amely igen nagy hatást tett rám:

Egy fiatalember Arábiába utazik. Odaérve terepjárót bérel, némi vízkészletet visz magával, és beautózik a sivatagba. Miután megtett 100-150 kilométert, a motor hirtelen akadozni kezd, köhög, köpköd, majd megáll, és többé nem lehet mozgásra készíteni. A fiatalember technikailag képzett, de ez mégis túlságosan nagy feladat számára, ezért be-

⁹ Rainer Maria Rilke, *Das Stundentbuch*. Rilke Werke 1, Insel TB 1101, Frankfurt, 1955, 254.

¹⁰ Bertold Brecht, *Geschichten vom Herren Keuner*. Gesammelte Werke I, Insel TB 1101, Frankfurt, 1967, 386.

levág a meglehetősen reménytelen kísérletbe, hogy oázisra, életre, emberekre találjon, és így megmeneküljön. Víztartalékát magához veszi, és elindul. Körülötte semmi, csak homok, homok és még több homok, néhány kaktusz és a kegyetlenül tűző nap. A tartalék óráról órára fogy, elérkezik az első éjszaka, irtózatossá válik. A következő reggel elfogy a vize, magasra emelkedik a nap. A fiatalember fáradhatatlanul tovább gyalogol, már szédül, nyelve az ínyéhez tapad, csak keres, keres, és nem talál. A nap megkínózza, egyszer csak felbukik, de kétségbeesett kereséssel tovább kúsztatja magát. Ajkai egymáshoz ragadnak, amikor öntudatlanul összeesik, néhány keselyű közeledik; mozdulatlanul fekszik, az órák telnek.

A távolban hirtelen karaván tűnik fel, először csak ködösen, aztán egyre jobban kibontakozik. A karaván olyan emberekből áll, akik olajat keresnek a sivatagban, tudósok és segítőik csoportja, valamennyien képzett emberek. Közvetlenül az öntudatlanul fekvő férfi felé tartanak. Felfedezik, odarohannak, az arcát veregetik - és íme, a félholt ember felnyitja szerhét, megpróbálja szétnyitni ajkait, és azt nyögi: *Víz!* Ekkor furcsa dolog történik. Az egyik tudós odamegy a fiatalemberhez, és megkérdezi: „Elnézést kérek, de hogyan érti ön ezt?” - A férfi felsóhajt: „*Víz!*!” - „Mit ért ön azon, hogy víz?” - A férfi suttog: „*Víz!*!!!” - „Bocsásson meg, lehet, hogy súlyos csalódást okozok önnek, de víz? Víz nem létezik.” - „Úgy!”, mondja a félholt fiatalember. „Igen”, mondja ismét a másik. „Tudnia kell ugyanis, hogy én tudós vagyok.” A többiek körülveszik, halkán sugdolóznak, valamelyikük azt mondja: „Még egy ilyen középkori alakot! Azt hiszi, hogy létezik olyasmi, mint a víz!” Halkan szórakoznak azon, hogy valaki a 20. században még tényleg azt hiszi, létezik víz. Megmagyarázzák a fiatalembernek, hogy ők tudósok, felvilágosult emberek, és biztosítják arról, hogy víz csakugyan nem létezik, legjobban, ha végre megszabadul a víz gondolatától, felnőtté válik, és nem él többé effajta függőségben; egy modern ember kezébe tudja venni az életét anélkül a buta, tudománytalan eszme nélkül is, amit a víz jelent. Ki beszélhetett be neki ezt az egész ügyet a vízzel? Biztosan az egyház emberei, akik csak félelmet akarnak kelteni.

A fiatalember kicsit szkeptikusan, kicsit kételkedve pislog. S mivel ezek a tudósok emberbarátok, kissé elnézően mosolyognak, egyikük egy botocskát vesz a kezébe, és kezdi türelmesen felvilágosítani emberünket. Egy csomó formulát ír a homokba, melyeket a szomszédjától félholt fiatalember amúgy sem ért, s valamit mormol hozzá szabadságról, önmagunk megtalálásáról, felvilágosodásról, tudományról, úrhajósokról, pszichológiáról, babonáról és középkorról, rendületlenül jeleket firkál a homokban, aztán vonalat húz az egész alá, s e vonal alatt az áll: „H₂O = semmi”.

„Ahá”, mondja a fiatalember.

„Nézze, fiatalember, ön most már felvilágosult.” Ő azonban semmit sem értett meg, s a szomszédjától közben ismét elájult, de most bólint. Úgy tűnik azonban, hogy még mindig nincs egészen meggyőzve. A tudósok is észreveszik ezt, s közöttük a legbarátságosabb végső kísérletet tesz: „Mutatnék önnek valamit. Lát ön itt valahol vizet?”, és megfordítja a fiatalembert a tengelye körül. - „Nem”, suttogja amaz. „Rendben van, és lát ön valamit, akár a legcsekélyebb dolgot is, ami itt vízre utalhatna?”, s ezzel ismét megfordítja maga körül. - „Nem”, leheli az. Mire a tudós: „Tudja, nem is értem, mit akar ön: A tudomány ellene szól, a szemlátomás ellene szól, és a Spiegel 1992-es körkérdése szerint a többség sem igazán hiszi már. Mit akar még ön?” - A fiatalember már nem is tudja, mit akar még egyáltalán.

A tudósok kezüket dörzsölik, örülnek, mert megint felvilágosítottak valakit, elégedettek, hogy szolgálatot tehettek az emberiségnek. A karaván ismét mozgásba lendül, a fiatal ember ott marad fekvé, és újonnan szerzett ismeretein töpreng. A karaván egyre távolodik, végül már csak apró pont a horizonton.

A fiatalember azonban továbbra is ott fekszik a sivatag homokjában, és azt kiáltja: „Vizet...”

Valóban furcsa: A *szemléltetés* ellene szól, a *tudomány* mind a mai napig nem tudta bizonyítani, s a *többség* nemigen hisz már benne - az Istenre irányuló kérdés mégsem tűnik el. Valahogy nem tudunk megszabadulni az istenkérdéstől. Minden felvilágosodásnak, minden racionalizmusnak, kelet és nyugat minden materializmusának sem sikerült elhallgattatnia ezt a kérdést. Ellenkezőleg: A vallás, amint láttuk, ma ismét vidáman előtör a feledés homályából. Hogyan lehetséges ez? A következőkben négy okát szeretném adni annak, miért beszélnek az emberek Istenről. Kifejezetten hangsúlyozom azonban, hogy nem Isten létének *bizonyítékáról* van szó. A következő oldalakon csupán annak a ténynek szeretnék nyomába eredni, világsszerte miért veszik egyáltalán a szájukra az „Isten” szót az emberek. Négy fő érvet látok.

1. Isten levezetése visszakövetkeztetési eljárással

A teremtés szépségéből és bonyolultságából az emberek mindig is következtettek egy teremtő Istenre. Ezt az utat egyenesen klasszikus módon járták be az ún. „istenbizonyításokban”. Ez az érv azt mondja: „Ahogyan egy óra az óra készítőjére utal, éppúgy utal a teremtés a teremtőre.” Ez az érv egyáltalán nem naiv. Nem kevés olyan természettudóst ismerek, aki azt mondja: Ez nem lehet véletlen! A madarak többet énekelnek, mint amennyit az evolúció előír nekik, a fajok szerteágazása oly szép és komplex jelenség - emögött egy pozitív teremtői energiának *kell* állnia, valaminek, ami nagyobb és intelligensebb, mint az egész teremtett valóság, nagyobb és intelligensebb még az embernél is.

Ehhez társul még: Az ember létének valószínűsége statisztikailag olyan valószínűtlen, hogy emögött egy irányító energiának *kell* állnia. Ha például hosszan és intenzíven keverek egy kártyacsomagot, természetesen lehetséges, hogy a keverés végén a lapok a négy szín szerint elkülönülve takarosán követik egymást helyes sorrendben. Ez valóban lehetséges, mindazonáltal nem nagyon valószínű. De, így az érv, még mindig sok milliószor valószínűbb, mint az ember evolúciója, vagy egyáltalán az intelligencia evolúciója, ha kizárólag a véletlent tesszük meg irányító elvnek.¹¹

Ez az érvelési mód megnyerő, de megvannak a határai. Egyfelől természetesen nem *bizonyítékról*, hanem csupán *utalásról* van itt szó, csodálkozásról, sejtésről, de nem tudásról; másfelől ezen a gondolati úton nem fogjuk *megismerni* Istent; úgyszólván rálátunk Isten *kezére* - de ettől még nem ismerjük meg a szívét.

2. Isten levezetése az emberi hiányosságok, illetve az emberi ideiglenesség megtapasztalásából

¹¹ A kártyakeverés példája persze szorosan véve nem stimmel, mert itt az *eredmény felől* gondolkodunk. Mindegy, hogy a keverés végén milyen sorrendben fekszenek a lapok, mindig feltehetem a kérdést: „Mennyire valószínű, hogy a lapok éppen *ebben* a sorrendben fekszenek, és azt a választ kaptam, hogy statisztikailag nézve rendkívül valószínűtlen. Mégsem befolyásolta semmiféle irányító intelligencia az adott eredményt? A régi „órás-érv” többet hoz a konyhára, mint a „kibernetikai istenbizonyíték”, mivel nem a valószínűség kiszámításából él, hanem az eredmény szépségének és komplexitásának csodálatából.

Az ember alaptapasztalata, hogy nincs olyan vágyakozás, amely az életünk során végérvényesen elcsendesülne. Mindig marad valami hiányérzetünk. E földön sosem találunk végleges otthonra. Úton járunk. És még a legnagyobb boldogságban is úgy érezzük, mintha ez a pillanat inkább emlékeztetne minket valamire, „ami” azonban még nincs a birtokunkban. Éppen a mély boldogság pillanatai éreztetnek meg velünk valamilyen mélységes vágyakozást. Vágyakozást, de valami hálafélét is: Köszönetet mondunk, mert az életünk ajándék. De kinek is mondunk köszönetet? Mi vár még ránk? Valaminek kell még itt lennie!

Ez nemcsak személyes vonatkozásban igaz, hanem a világtörténelem egészét illetően is. A kiáltó igazságtalanságokat egyszer mégiscsak ki *kell* engesztelni! Azoknak az embereknek, akik mindig csak az élet árnyékos oldalán éltek, egyszer meg *kell* ismerniük a fényt! Egyszer valósággá *kell* válnia annak a jónak, amiről mindenki beszél, noha senki sem tudja pontosan, miben is áll! És így jutunk el az olyan koncepciókhoz, mint a halál utáni élet vagy a Bíró-Isten fogalma, aki végső soron érvényre juttatja majd a jót. Ráadásul mindez nem pusztán egy gondolatmenet, hanem mélységes vágyakozás is. Míg az elsőként említett levezetés úgyszólván hátrafelé, minden történelem elejére tolja el Istent, a mostani hirtelen szemből jövőnek gondolja el őt, pontosabban kifejezve: reméli, hogy eljön.

A második út tehát a *remény* útja. Ezt az utat sem szabad lebecsülnünk, de kézenfekvő a szemrehányás: istenelképzelésünk nem csupán a kívánság terméke-e? A szenvedélyes „Valahol lennie kell...”-ból nem vezet kényszerítő logika ennek az Istennek a *tényleges* létehez.

Mindenesetre logikailag a fordított következtetés sem kényszerítő, vagyis hogy az „Isten” szó pusztán kivetítés. Ha egy szomjazó sivatagi délibábnak vizet „lát”, akkor kétségtelenül csalódásról van szó, ez azonban még egyáltalán nem bizonyítja, hogy víz nem létezik. Ellenkezőleg: mind szomjúsága, mind a délibáb, belső világa és külső világa is a maga módján azt a víznek nevezett valóságot tükrözi vissza, amire sürgős szüksége van.

Gondoljunk a sivatagi fiatalember történetére. Az ember istenszomja biztosan nem istenbizonyíték. Ez a „szomjúság” biztosan sokszor vitte tévútra az embert, és nem kevesen haltak szomjan csalogva délibáb áldozataiként. Mégis: Megengedhetjük-e magunknak, hogy *ne* érdeklődjünk Isten iránt? Nem elgondolkodtat-e, hogy a föld minden népe létrehozott valami vallásfélét, és az ember a válaszokat illető minden nyilvánvalóan téves kísérlet ellenére sosem tudta elvetni a vallási *kérdést*? Nem lehet-e ez a szomjúság mégiscsak *utalás* arra, hogy „Istenre szabottak vagyunk”, és nélküle csak rendkívül ideiglenes és tökéletlen lehet emberlétünk?

3. Hagyományos hit

A tradíció azt jelenti, hagyomány. Hagyományosan hinni azt jelenti: az ember úgy hisz Istenben, ahogyan a szülei, tanárai vagy papjai megtanították rá. Ha árnyaltan szemléljük a dolgot, akkor ez mindenképpen legitim út, sőt talán a legfontosabb út. Istennek persze nincsenek unokái. Nincs levezetett istenkapcsolat. Valamennyiünknek meg kell találunk saját, Istenhez fűződő viszonyunkat. Senki sem hihet helyettem. És mégis: mások *ösztönözhetnek* rá, helyesbíthetik és kiegészíthetik hitemet. A hagyomány alkalmas erre.

A Biblia jó adag *átadott, áthagyományozott hit*, vagyis annak érdekében, hogy közvetítsen számunkra valamit Isten elevenességéből, elbeszél nekünk egy történetet. Ez nagyon is frissítő dolog: Az istenkérdésre nem egy rendszert, nem egy gondolatati építményt kapunk válaszul, hanem egy történetet, Ádámtól és Évától kezdve Ábrahám, Mózes és a prófétákon át Jézusig, Pál és Jánosig. Mit hallunk? Ezek az emberek így éltek meg Istent. Isten így mutatkozott meg ezeknek az embereknek. Ily módon hittek, ilyen és ilyen tapasztalatokra tettek szert e hitük révén.

Azok az utak, amelyeket mások jártak be előttünk, kifejezetten hasznosak számunkra. A Biblia - és ezt most keresztyénként mondom, tehát olyan emberként, aki hisz - számomra *kötelező érvényű történetet* ír le, vagyis olyan történetet, amely mögé nem szabad visszalépniünk, és hála Istennek, nem is szükséges visszalépniünk. Magyarul: A keresztyéneknek mindmáig ezeken a történeteken kell lemérniük minden vallási tapasztalatot. - Hogy értem ezt?

Ha például valaki azt állítja, hogy Isten azt parancsolja neki, öljön embert vagy törjön házasságot, akkor ez visszaesés a bibliai történet mögé. Vagy ha valaki azt mondja, hogy Isten garantálja a hívő ember jólétét, akkor pontosan rá lehet mutatni, hogyan őrizte Izráel ezt a hitet évszázadokon át, és hogyan vallott vele végül kudarcot.¹² A Biblia ugyanis nemcsak helyes utakat mutat be, hanem helyteleneket is. A Bibliában olyan elképzelések is találhatók Istenről, amelyek *nem* igazolódtak be, és olyan istenképek is, amelyeket maga Isten döntött meg.

Nem kell a hitünket folyton előről kitalálni. Senki nem hihet helyettünk, de bizonyos tapasztalatokat nem kell már saját magunknak megszerezniünk, mert benne élünk egy hagyományban. Ez egyébként nem csupán a hitre érvényes: nem kell mindannyiunknak újból és újból kitalálnunk a nyelvet, felfedezniünk a tüzet vagy a kereket. Hála Istennek, létezik a hagyomány! *Istent* illetően sem kell még egyszer felfedezniünk a „kereket”, nem kell kőből és fából készült bálványokat imádnunk.

Természetesen saját magunknak kell magunkévá tennünk a keresztyén hit bizonyos alapki-jelentéseit, de mindannyian tudjuk, ilyen rettenetesen fáradságos dolog ez, s hogy az ember ezt mindig csak pontszerűen és célzottan képes megtenni. A maradékot illetően előbb be kell ágyazódnia a hagyományba. Vannak olyan dolgok, amiket eleinte azért csinálók, mert mások, akik ugyanazt hiszik, szintén csinálják, és valamikor később döntök arról, hogy tudom-e és akarom-e azt én is úgy látni. Az embernek nem kell mindent megértenie ahhoz, hogy használni tudja a dolgokat, vagy élni tudjon belőlük. Nem tudom például, hogyan működik a televízió, vagy hogyan készítik a lekvárt. A hit területén sem kell mindent megérteni, sőt, bizonyos dolgokat előbb hosszasan ki kell próbálni ahhoz, hogy felfedezzük valódi értéküket.

Mindazonáltal kézenfekvő az ilyen áthagyományozott hit árnyoldala is. Ez a hit *kölcsönzött* hit; az ember egyáltalán nem maga hisz, hanem azt teszi, amit mindenki tesz, vagy azt gondolja, amit mindenki gondol. A tradíció inspirálhatja vagy kiegészítheti saját hitünket, de nem helyettesítheti. Ha például valaki csak azért hisz Jézus feltámadásában, mert ez éppenséggel hozzátartozik a keresztyénséghez, és őt magát nem győzte meg ennek a hittételnek tulajdonképpen mondanivalója, akkor ez még nem keresztyén hit. A keresztyén hit - a hagyományhoz történő minden visszacsatlódása ellenére - mindig feltételezi, hogy Isten személyesen meggyőzött minket. Nincsen keresztyén hit hagyomány nélkül, de nincsen keresztyén hit Istenről szerzett szeméhes tapasztalatok nélkül sem.

4. Isten megtapasztalása

A hit mindig csak az én hitem lehet. Nem élhetek mások istentapasztalataiból. Meg kell szerezniem a magam tapasztalatait Istenről. A tradíciónak nem szabad *puszta* tradíciónak, vagyis múltbeli ügynek maradnia. Amikor a Bibliát olvasom, nem csupán arról van szó, hogy tudomásul vegyem: „Ahá, akkoriban így tapasztalták meg Istent az emberek”, hanem arról, hogy ezt a tapasztalatot *magam is átéljem*. E nélkül az egzisztenciális újraélés nélkül az egész bibliai és egyházi hagyomány értéktelen.

¹²Ennek az elképzelésnek csak Jób könyve vet véget végérvényesen. Jób barátai képviselik a „régí tanítást”, amint az mindenekelőtt a Példabeszédek könyvében csapódott le, amikor azt állítják, hogy Jób nyilván valami rosszat tett, azért keveredett ilyen bajba. A keretcselekmény és Jób válaszai cáfolják ezt a nézetet.

A Biblia azonban egyidejűleg rögzíti azt a keretet, amelyen belül valóban *istentapasztalatnak* lehet és szabad igazolnunk a vallási tapasztalatokat. Aki látja, olykor mi mindent tüntetnek föl „vallási élményként”, és milyen rettenetes dolgokat állítanak néha Istenről, be fogja látni egy effajta szabályozás szükségességét is.¹³ A Biblia megtiltja, hogy egyszerűen szabad folyást engedjünk vallási fantáziáknak - amit ugyanis „vallási tapasztalatnak” nevezünk, gyakran egyáltalán nem Istenre, hanem saját magunkra irányul.¹⁴ Az effajta vallásosságban megjelenő istenkép és emberkép nem állja ki a Biblia kritériumainak próbáját.

Más dolog a természet vagy a zene hatása alá kerülni, és megint más találkozni az élő Istennel. Szépek a nagyszerű érzelmi élmények, de nem azonosak Istennel. Különbséget kell tennünk. A Biblia Istene *több*, mint aminek hisszük. Ő nem elégszik meg azzal, hogy csak akkor legyen Isten, amikor éppen egy Bach-kantátát hallgatunk, megfigyelünk egy naplementét, vagy karácsonykor elmegyünk a templomba. Isten szeretné az egész életünket áthatni, és azt szeretné, ha megváltozna valami az életünkben.

A keresztyénség ezért csatolja vissza vallási tapasztalatainkat a bibliai tradíció helyesbítése-
éhez. A saját tapasztalat nélküli, pusztán tradicionális hit éppoly kevésbé kielégítő, mint egy
semmire sem kötelező vallási élmény, amely mindent a régiben hagy. A tradícióhoz társulnia kell
az eleven tapasztalásnak, a tapasztaláshoz pedig a tradíciónak. Ebbe a körbe kell valamiképpen
belépünk, s ennek érdekében egy kissé szokatlan utat szeretnék javasolni Önnek.

Hogyan tapasztalhatjuk meg Istent? Pascal fogadás-érve¹⁵

Kereken 350 évvel ezelőtt valaki kopogtat a Versailles melletti Port Royal kolostor kapuján. Egy lovag áll az ajtó előtt, és bebocsátást kér. A kolostor egyik lakójával, egy Blaise Pascal nevű férfival szeretne beszélni. Ebben a szerzetesben van valami különös; már fiatalon világhírű tudós volt, többek között felfedezte a differenciál- és integrálszámítás struktúráit, és megalapozta a valószínűségszámítást. A „valószínűségszámítás” az a varázsszó, amely miatt a lovag oly sokat vár ettől a férfitől. Azt reméli, hogy végre biztos választ kap arra a kérdésre, létezik-e Isten.

Pascal azonban nem könnyíti meg számára a választ. Azt feleli, Isten létének valószínűsége 50-50 százalék. „A kérdés tehát haszontalan a mi problémánk szempontjából. Az értelem nem oldja meg az istenkérdést. De engedj meg egy viszontkérdést: Miért akarod azt egyáltalán tudni?”

„Nos”, mondja a lovag, „a helyzet a következő: Mi, lovagok meglehetősen könnyelmű életet élünk, nők, ivászat, verekedések s így tovább. Tény azonban, hogy az életem nem tesz boldoggá. Keresztyénként neveltek ugyanis, és valahányszor éppen azon vagyok, hogy amúgy igazán élvezzem az életet, mindig eszembe jut ez az Isten, és hirtelen oda az egész öröm! Tehát szeretnék *vagy* igazán bűnözni és Istennel többé nem törődni, *vagy* igazán jámbor szeretnék lenni.

¹³ E tekintetben a legrettenetesebb dolog, amivel találkoztam, annak a férfinak a kijelentése volt, aki a II. világháborúban sok ártatlan nőt és gyereket lőtt le, s ezt a következő szavakkal kommentálta: „Ezekben a pillanatokban megéltam Istent.” Itt mutatkozik meg, mennyire szükségünk van egy olyan kötelező érvényű történetre, mint a Bibliáé, nehogy még fel is magasztaljuk vallásilag a magunk vér- és hatalmi mámorát.

¹⁴ Nem alaptalanul annyira kedvelt manapság a keleti misztika: olyan utakat közvetít ugyanis az embernek, amelyeken egyre magasabb fokra emelheti az énit, mígnem végül feloldódhat az isteniben. E folyamat végén az „felismerés” áll, hogy az ember eggyé vált Istennel. Ebben a folyamatban az ember nem Istenre, hanem önmagára irányul, és saját magasztosságának élményét állítja Isten helyébe.

¹⁵ Egyrészt erősen kicicomáztam a történetet, másrészt azonban mégiscsak annyira Pascalé a dialógus, hogy aligha tüntethetném föl magam által kitalált történetnek. A pascali érv igen szép tálalását lehet megtalálni Helmut Thielicke *Und wenn Gott wäre* [És ha létezne Isten] c. könyvének előszavában (ez a tálalás az én ábrázolásomat is befolyásolta). Az eredeti érvet Pascal „Gondolatainak” 233. töredékében lehet megtalálni. Bizonytalan, hogy ez a dialógus elhangzott-e valaha, vagy pedig Pascal csak kitalálta.

Most azonban elegendő van ebből az örökös ide-oda lavírozásból. Kész lennék totálisan megváltoztatni az életstílusomat, ha biztosítékom lenne rá, ha valaki megmutatná nekem, hogy Isten létezik.”

Ezt értjük - nemde? Ha *elméletileg* világosan látnánk, készek lennénk arra, hogy levonjuk belőle a *gyakorlati* következtetéseket! De jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. Hogy magunkkal és életstílusunkkal nem jutunk messzire, hogy újból és újból határokba botlunk és olykor egész rendesen át is hágjuk azokat, nem kell nekünk külön elmagyarázni. De tényleg van-e erre alternatívája a keresztyénségnek? Nem egy fantomot kergetünk-e, amikor nekiállunk Istent keresni? S a végén még kiderül, hogy teljesen fölöslegesen változtattuk meg az életstílusunkat!”¹⁶

„Tudod”, mondja Pascal, „az én élettörténetem hasonlít a tiédhez. Bár nem voltam verekedős ember meg lovag, de szerencsejátékokat űztem. Igazán nem vagyok büszke a múltamra, de egy szempontból valószínűleg megkönnyítette számomra az utat a keresztyén hithez. Valamikor arra a pontra jutottam, ahol észrevettem: Istenre kell tenned! Fogadnod kell - mint a rulettben!”

A lovag sokkos állapotba kerül. Ilyesmit még a legvadabbul átmulatott éjszakákon sem hallott, hogy valaki így beszéljen Istenről. És pont egy kolostorban! Pascal azonban folytatja: „Gyere, kössünk fogadást, fogadást arra, hogy létezik-e Isten!” A társalgás hirtelen olyan fordulatot vesz, amely egyáltalán nem kellemes a lovagnak. Csak habozva egyezik bele: „Na igen”, mondja, „és mit kapsz, ha nyerek?” - „Akkor semmit sem kapsz.” - „Semmit?!” - „Semmit! Meg kell adni, ha nyersz, igazad van. Akkor nincs Isten. Alapjában véve azonban vesztettél. És én is vesztettem. Ha Isten nem létezik, akkor üres és értelmetlen az életünk.”

„És ha te nyersz?” - „Akkor duplán nyertem. Egyrészt igazam lett: Van Isten. Egyúttal pedig az embernek van boldogsága és jövője. Akkor velem együtt nyertél.” - „Úgy véled tehát, hogy hinne kell Istenben?” - „Nem, nem kell. De ez az egyetlen esélyed.”

A lovagot előnti a méreg: „Egyáltalán nem értem, mire akarsz kilyukadni! És különben is: Tisztességtelennek tartom ezt az egész fogadás-ügyet! Így mégsem lehet bánni Istennel!” - „Úgy, szóval nem lehet?”, kérdezi Pascal. „Te egyáltalán nem is hiszel benne, honnan hirtelen ez a kegyelet?”

„Ez egyszerűen nem elég konkrét nekem”, mondja a lovag. „Mit kell például tennem?” - „Igen, pontosan ez a döntő mozzanat”, mondja Pascal. „Ezt a füleidnek oly botrányos hasonlatot használom, hogy megvilágítsam számodra: Az ember nem boldogulhat istenkérdéssel, ha nem tesz érte valamit! Azt mondod, totálisan megváltoztatnád életstílusodat, ha Isten megmutatkoznék neked. Azt mondom: Csináld fordítva! Fektesd be valamit, fektesd be *saját magadat* - és meg fogsz lepődni, milyen elevenen lép napvilágra az életedben Isten valósága. Azt mondod, teljesen megváltoznál? Tégy egyszer úgy, mintha igaz lenne - és észre fogod venni: Igaz!”

A lovag csodálkozik, s ugyanakkor furcsán meghatódott. Rájön, hogy megfogták. Csak nem kockáztathat vaktában valamit, vagy éppenséggel önmagát? Így aztán kitérőleg válaszol: „Tulajdonképpen miért tegyem meg *én* az első lépést? Miért nem jön előm Isten?”

Pascal a fejét rázza: „Hogy képzeled, hogy neked kell megtenned az első lépést? Mondok én neked valamit: Az az Isten, akiben hiszek, hosszú utat tett meg azért, hogy mi ketten, te meg én, ma este erről beszélgethessünk. Az egész Biblia egyetlen nagy keresésről szól - mindenesetre nem arról, hogy az ember keresi Istent, hanem arról, hogy Isten szenvedélyesen keresi az embert, téged és engem.

¹⁶ Jellemző, hogy eleve azt várjuk: ez az életstílus-váltás newgatív és csúnya dolog lesz számunkra, mintha Jézus nem az ellenkezőjét mondta volna, például a Jn 4,14-ben és 10,10-ben.

Végy példának engem! Mielőtt keresztyénné lettem, szerencsejátékos voltam. Nem én találtam meg Istent - ő talált meg *engem*. Hosszú, hosszú út után. Megteremtette ezt a világot, támogatta az embereket, parancsokat adott nekik, elküldte követeit, elküldte a fiát - és még mindig nem talált meg engem. Csak amikor meghalt, mély magányban, elhagyatottan, amikor Jézus azt mondta: Elvégeztetett!, csak *akkor* talált meg engem! Mi, emberek tegyük meg az első lépést? Már megbocsáss, de minden keresztyén neveltetésed ellenére úgy tűnik, még csak nem is sejtet, milyen közel jött hozzád Isten Jézus Krisztusban. Többet nem *tehet* érted, hacsak nem akarna kényszeríteni. Most *rajtad* a sor, hogy gyakorlatiassá válj. Isten hihetetlenül nagy utat tett meg. Most *rajtad* a sor, hogy legalább egy lépést tegy.

„De hát egyáltalán nem *tudom*, hogy mindez igaz-e, még azt sem tudom, létezik-e egyáltalán ez az Isten!”

„Igen, igen. *Akarod-e* egyáltalán tudni? Ha Isten valóban Isten, akkor sok mindennek meg kell változnia az életedben. Nem csupán a durva lovagbűnökről van szó - ő, ha ilyen egyszerű lenne a dolog a bűnökkel, hogy csak verekedés ivászat, kurválkodás létezne. A bűn azonban több, mélyebben ül. A bűn az *uralkodás kérdését* veti fel: Kié a döntő szó az életemben? Ki határozza meg az életre vonatkozó alapállásomat, milyen szemüveggel nézem a világot, hogyan közeledem hozzá, és mi vezet engem?

Te nem tudod, létezik-e Isten, de kiderülhetne számodra. Jézus egyszer azt mondta, aki komolyan veszi az ő szavát és elkezd a szerint élni, igen hamar felfedezi majd, hogy amit mond, *Istentől* való. Fel fogja fedezni, hogy nem csupán emberi szavakat és emberi bölcsességet kínál.¹⁷ Fogd őt szaván: Tedd meg azt, amiről már most tudod, hogy Isten azt kívánná tőled. S ha nem tudod, mi lenne az, olvass utána a Bibliában. Vedd kezébe az evangéliumot, olvasd el Jézus szavait, és fogd őt szaván! Mostantól ne önmagadnak élj, hanem Istennek! Tégy úgy, mintha, és meg fogod tapasztalni, hogy a dolog igaz!”

„És ha nem igaz?”, kérdezi a lovag.

„Mi különösebb vesztenivalód van?”, mondja Pascal. „Le kellene mondanod eddigi életstílusodról, amelyről eddig sem voltál teljesen meggyőződve. Ha állnád a fogadást, még ha nem létezik is Isten, legrosszabb esetben is hűséges, szeretetteljes, derék, megbízható, hálás, bizalomra méltó, szerény, őszinte, igaz emberré válnál. Nem rossz csere, ahogy én látom.”

„De erre nem vagyok *képes!*”, kiált fel a lovag.

„Nem is azt mondom, hogy egy csapásra csinálj mindent tökéletesen, de legalább kezd el, vedd komolyan az istengondolatot - azáltal, hogy nem tartod többé pusztá *gondolatnak*. Tedd világossá kifelé is, hogy már nem a tiéd a döntő szó az életedben, hanem Istené - lépésről lépésre. Megígérem neked: Meg fogod élni Istent - amilyen mértékben teret engedsz neki.”

„Nem”, mondja a lovag, „azt hiszem, ezt nem akarom.”

„Igen, ezt át tudom érezni”, mondja Pascal. „Az a benyomásom, hogy téged kevésbé nyugtalanítanak azok a dolgok, amiket *nem* értesz a Bibliában, mint azok, amiket nagyon is értesz! De kérlek, a jövőben ezt mondd is meg ilyen őszintén. Ezután senkinek se mondd, hogy *elméleti* hitproblémákon futottál zátonyra. Hited sokkal inkább abban a rendkívül *gyakorlati* kérdésben mondott csődöt, kié legyen a döntő szó az életedben. Nem az *istenkérdés*, hanem az *életed megváltoztatásának* kérdése vált számodra botránykövé! Kérlek, soha többé ne mondd, hogy Isten nem mutatkozott meg neked. Légy őszinte a jövőben, és fejezd ki magad helyesen: »Megtapasztalhattam volna Istent, de ez ellenkezett volna az érdekeimmel. Nem akartam, hogy Isten valóban *Isten* legyen az életemben, ezért elvettem őt.«,

¹⁷ Vö. Jn. 7, 17

Ezt a kis epizódot azzal zárom le, hogy megpróbálom összefoglalni Istennel kapcsolatos kérdezősködésünk első eredményét: Istenben hinni nem azt jelenti: *igaznak tartjuk*, hogy létezik Isten, hanem azt jelenti, hogy *komolyan vesszük* Istent. Valóban jó indokok szólnak a keresztyén hit mellett, de sok indok szól ellene is. A keresztyén hit igazsága nem tárul föl a gondolkodás útján. A világi gondolkodás képes arra, hogy sok szükségtelen akadályt eltakarítson az útból, de soha nem szerzünk tapasztalatokat Istenről, míg nem vagyunk készek arra, hogy valóban komolyan vegyük szavát. Ha nem akarjuk, hogy Isten pusztá gondolati konstrukció maradjon, akkor lehetővé kell tenniük számára, hogy megváltoztassa és alakítsa az életünket. A kérdés az, készek vagyunk-e megfizetni ezt az árat.

FELADAT:

Kérem, mielőtt tovább olvasna, válaszolja meg a következő kérdéseket:

1. Mit gondoltam korábban Istenről? Mit gondolok róla ma? Hogyan következett be ez a képvtás? Kik hatottak rám különösen ebben a kérdésben, akár pozitív, akár negatív értelemben?
2. Karl Rahner azt mondja: „Amit az emberek 90%-a Istenen ért, az hála Istennek, nem létezik.” Hogyhogy? Érvényes ez talán az én *mostani* istenképemre is?
3. Megtapasztaltam-e életem során Istent? Utoljára mikor?
4. Ki vagy mi határozza meg az életemet? Minek van benne elsőbbsége? Mibe fektetek időt, erőt és pénzt?
5. Olyan valóság-e „Isten”, amely valamiképpen meghatározza az életemet? Hogyan fest ez konkrétan?
6. Mi változna meg az életemben, ha Isten valóban Isten lenne számomra? És minek kellene történnie ahhoz, hogy kész legyek megfizetni ezt az árat?

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

2. A Biblia – könyvvé válhat-e Isten szava?

2. A Biblia - könyvvé válhat-e Isten szava?

Ebben a fejezetben Ön arról olvashat, hogyan lehetséges az, hogy keresztyén felfogás szerint a Bibliát megkerülve nincs biztos kijelentés Istenről. A Biblia gyökeresen emberi könyv, a világtörténelemben még sincs más olyan médium, amelyben Isten ehhez hasonlíthatóan közeledne hozzánk. Az értelmezés négy lépését és egy vörös fonalat adok majd az Ön kezébe: ezek segítségével feltárhatja a Biblia „közepét”. A Biblia olvasásakor nem az a lényeg, hogy pusztán megértünk egy szöveget, hanem hogy találkozzunk egy személlyel. Nem fogjuk megérteni a Bibliát, ha nem e középpontból kiindulva olvassuk. Középpontjából kiindulna olvasni a Bibliát azonban azt is jelenti, hogy kritikusan olvassuk.

Isten szólt

Szinte minden embernek megvan a maga elképzelése Istenről. Az utóbbi évszázadok valláskritikája mindazonáltal arra tanított meg minket, hogy a legtöbb vallási tapasztalat és elképzelés egyáltalán nem *Istentől* jön, hanem a saját fejünkből, illetve hasunkból: vagyis olyan kivetítésekéről, vágyelképzelésekről, képekről van szó, amelyek valamiképpen beleillenek az elképzeléseinkbe. Ezt a kritikát persze már magában a Bibliában is észrevehették volna.¹⁸ Pusztán attól, hogy vallásosak, az embereknek még koránt sincs sejtelmük Istenről, vagy *sejtésük* talán van, de *tudásuk* nincs róla.

Egész vallásosságunk teljes mértékben bizonytalan, spekulatív talajon áll. *Semmit* sem tudunk Istenről, és nem is tudhatunk róla semmit. Honnan is tudhatnánk? Az olyasmi, mint az örökkévalóság, alighanem gondolkodásunk egyik *határfogalma*, magát az örökkévalóságot azonban nem vagyunk képesek *elgondolni*. Honnan merítsünk akárcsak félig biztos kijelentéseket is Istenről? Nem tudjuk érzékelni, nem tudjuk elképzelni, nincs rá fogalmunk.¹⁹

Szavaink és képeink nem érik el Istent. Amikor Istenről és vallásról beszélünk, teltségével sötétben tapogatózunk. Ha nem akarjuk, hogy vallásunk minden alapot nélkülözzön, akkor meg kell mondanunk, honnan vesszük a jogot ahhoz, hogy elgondoljuk az elgondolhatatlant, illetve megérintsük azt, ami az ember számára elérhetetlen - hiszen az a túlvilág, amelybe minden további nélkül csak úgy átnyúlhatnánk, nem lenne többé túlvilág.

Karl Rahner azt mondja: „Bárki próbálja is megtapogatni Istent, csak a levegőt fogja markolászni. Nem azért, mert ő távol van és valótlan, hanem azért, mert felfoghatatlan végtelenség. Ő minden, ezért tűnik semminek.” Nem tudjuk elérni Istent, nem tudunk átnyúlni hozzá. Nem tudjuk kimondani a kimondhatatlant, mert ez azt jelentené, hogy fogalmainkkal túl akarunk nyúlni fogalmaink határain. Jobban tesszük, ha azonosulunk Wittgenstein véleményével: „Amiről nem vagyunk képesek beszélni, arról hallgassunk!”

Egyesek azt a következtetést vonták le ebből, hogy az értelmet illetéktelennek kell nyilvánítani a vallás dolgaiban, és az *érzelmet* tették meg vallásosság tulajdonképpeni médiumává. Ezzel azonban csak csöbörből vödörbe kerülünk. Mitől lennénk képesek az érzelmünkkel jobban megragadni Istent, mint az értelmünkkel? Hiszen az éppolyan emberi és korlátozott. Érzelmeink sin-

¹⁸ Vö. például Róm 1,18-22.

¹⁹ Még az örökkévalóság fogalmával sem megyünk sokra, mivel csupán végtelenül hosszú időként tudjuk elképzelni. Ennek szükségképpen horrorisztikus elképzelésekhez kell vezetnie.

csenek közelebb Istenhez, mint az értelmünk, csupán nincsenek olyan precíz kritériumaik, mint az értelmünknek, ezért az érzelmek síkján könnyebben válhatunk öncsalás áldozataivá.

Bárki indul is útnak, hogy megtapasztalja Istent, vagy éppen beszéljen Istenről, kényszerűen ott végzi, ahonnan elindult: az embereknél, az emberi tapasztalatoknál, az emberi vágyaknál. Ebben igaza van a valláskritikának.

Fogalmi- és beszédképességünk e határainak megállapításával azonban még semmit sem mondtunk Isten létéről vagy nemlétéről. Pusztán az a tény, hogy a gyerek nem tudja vödöröcskéjével kimerni a tengert, még korántsem jelenti azt, hogy nincs tenger. Viszont igaz, hogy vallásosságunk teljesen bizonytalan alapokon áll – hacsak Isten *maga* ketté nem szakítja a közte és közöttünk lévő függönyt, és meg nem szólal. Ebben az esetben viszont ez a szó az egyetlen, amit tudhatunk róla, s akkor minden vallási tapasztalatunkat ehhez a szóhoz kell mérnünk.

A keresztyén elképzelés pontosan ez: Isten szólt. Nem mi törjük át a ködöt, hanem ő, és ő mondja ki a megoldás szavát. A keresztvér hit nem spekulációkra és vágyakozásokra, vagy félelemhől fakadó elképzelésekre épül, hanem arra az állításra, hogy Isten szólt. *Nem* maga a Biblia ez a szó, de igenis *tanúskodik* arról a szóról, amelyet Isten mondott ki - mégpedig egyedülálló módon tanúskodik. A keresztyén értelmezés szerint ezért nem lehet az élő Istennel találkozni a Biblia szavát megkerülve. A keresztyénség a *kijelentés vallása*.

Azt állítjuk: Isten szólt, mégpedig emberileg érthető nyelven. Mindenesetre ezzel két, meglehetősen látványos dolgot mondtam el! Istenről, amiket Ön talán nem akar minden további nélkül elfogadni.

Az egyik: Isten tud beszélni. A Biblia abból indul ki, hogy Isten beszélt, és még ma is beszél. Ez sokak számára túlságosan személyes kijelentés Istenről. Azt az Istent, aki beszél, *személyként* kell elképzelnem. Nem beszélek-e ezáltal túlságosan emberi módon Istenről?

Az előző fejezetben Istennel kapcsolatos, különböző gondolkodási modelleket mutattam be Önnek: Isten valamiféle erő, Isten a Mindenség, Isten egy személy, Isten nincs. E négy közül a *személy* fogalma különösen fontos, sőt pótolhatatlan a keresztyén gondolkodás számára.

Helyes dolog, hogy ha Istenről beszélek, akkor ismét olyan képet használok, amelyet - hogyan is lehetne másképp? - emberi tapasztalati világunkból vettem. Ha tehát Istenről mint személyről beszélek, akkor Ön nyilván elvárja tőlem, hogy meghatározzam a „személy” fogalmát, és megmondjam, miért használom ezt a képet. Nos, a személy számomra olyan lény, aki tudatában van önmagának, akinek öntudata van, aki képes kimondani azt, hogy „én”, s aki ezért képes kommunikálni.

A keleti vallások egyenesen kerülik, hogy azt mondják: Isten személy. Szívesebben fogalmaznak így: Isten olyan erő, olyan hatalom, amely mindent áthat. A Bibliában azonban rengeteg dolog függ Isten személy voltától. Később még részletezni fogom például azt, hogy mi, emberek nem vagyunk számára közömbösek, hogy személyes kapcsolatot építhetünk ki ezzel az Istennel, hogy beszélhetünk vele és válasz is jön tőle, hogy lehetséges a bizalom és a szeretet kapcsolata az ember és Isten között.

Mindezt magában foglalja, ha azt mondom: Isten személy. Mindezt kihajítom a hajóból, ha azt mondom: Isten csak egy erő, egy hatalom, egy elv. De ezzel előreszaladtam. Egyelőre megelégszem ezzel a tétellel: A keresztyén gondolkodás számára Isten személy.

A másik nehézség, amelybe beleütközöm, amikor azt állítom, hogy Isten - a Bibliában vagy bárhol másutt - beszélt, ismét a gyermekkel és vödöröcskéjével függ össze. Még ha nem *mi* próbáljuk is meg kimerni a tengert, hanem maga a tenger jön hozzánk, még ebben az esetben sincs másunk, hogy megragadjuk, mint ez a vödöröcske. S ami aztán a vödörünkbe kerül - valóban a tenger-e? Kép nélkül kifejezve: Még ha nem *mi* próbálunk is meg értelmetlen módon fogalmainkkal

túlnyúlni a megfogható határain, még ha maga Isten mondja is ki a megoldás szavát - milyen nyelven lehet kimondani a kimondhatatlant? Hogyan ragadhatnánk meg azt, aki túl van minden megragadhatón és minden fogalmon? „Fordítási problémával” kerülünk szembe.

Ha egyik nyelvről a másikra akarunk lefordítani valamit, már akkor is azzal a nehézséggel állunk szemben, hogy bizonyos fogalmakhoz kötődő, meghatározott elképzelések nem vihetők át minden további nélkül egy másik életvilágba. Ön például hogyan fordítaná az angol „cool” (hűvös, hideg, friss, közömbös, szenvtelen) szót emberre alkalmazva? Ezért inkább nem fordítjuk le, s egyszerűen beépítjük nyelvünkbe. Hát akkor még milyen nehéznek bizonyul a Biblia szövegeinek fordítása, amelyek ráadásul ma már nem beszélt nyelveken maradtak ránk!

Bizony, ilyenkor végtelenül sok minden megy veszendőbe, mivel *fogalmakat* le lehet fordítani, *elképzelésvilágokat* és *életérzéseket* azonban nem. Le lehet fordítani például az „áldozat” fogalmát, és valamilyen kép is kialakul ekkor bennünk - de melyikünk érti ténylegesen, mit is jelöl ez a fogalom? Minél nagyobb a kultúrkörök közötti távolság, annál bajosabbá válik a fordítás. Hiszen még akkor is akadnak megértési problémáink, ha anyanyelvünkön beszélünk egymással!

Hallatlanul nehéz, sőt alapjában véve lehetetlen is, hogy lefordítsuk egyik nyelvet a másikra, egyik kultúrát a másikra, egyik korszakot a másikra. Ennek ellenére ismételt kísérletet teszünk erre, és kell is kísérleteznünk, még ha ez eleve magában foglalja is a tévedéseket és ellentmondásokat, az értelmezési vitákat és a téves értelmezéseket.

Mennyire komollyá válik az eset akkor, ha Isten szól emberi nyelven! Micsoda előzetes „fordítási munkát” kell itt elvégezni, mekkora a veszélye annak, hogy az isteni tönkremegy az emberiben, félreértik, félremagyarázzák, vagy éppenséggel visszaélnek vele! Mégis újból és újból megkíséreljük ezt a fordítási munkát, és meg is kell kísérelnünk.

A probléma ez: Isten hogyan tehetné számunkra érthetővé magát, ha nem emberi módon? De ha emberi módon szól és emberileg közeledik, hogyan ismerhetjük föl akkor, hogy *Istenről*, illetve *Isten szaváról* an szó? Ha a kimondhatatlan szavakba burkolózik - megmarad-e kimondhatatlannak? Lehet-e még mindig valóban Isten az, amit az ember képes felfogni, még ha Isten *ma-ga* adja is azt kezébe? Nem szennyeződik-e be és nem veszti-e el isteni jellegét abban a pillanatban, amikor az ember hozzáér? „Elrejtelek téged jámbor kezeink, mihelyt tisztán felismernek szíveink.” Nem szűnik-e meg az isteni isteninek lenni abban pillanatban, amikor „lefordítjuk” az emberire? Másképpen kérdezve: Még ha *maga* Isten szólt is, és ez valamiképpen lecsapódott is a Bibliában.

Milyen értelemben „igaz” a Biblia?

A Biblia messzemenően emberi dokumentum: számos tévedést, ellentmondást, összetákolt történetet, sőt gonoszságot találunk benne. Még ha ragaszkodunk is ahhoz a tételhez, hogy Isten Izráel történetében és Jézus személyében szólt, egyidejűleg akkor is meg kell állapítanunk: az emberek részben megértették, részben félreértették ezt az üzenetet, sőt vissza is éltek vele, és mindez belekerült a Bibliába. A Biblia minden más, csak nem égből pottyant könyv; mihelyt egy kicsit közelebbről vesszük szemügyre, észrevesszük: teljességgel *emberi szó*.

Ráadásul a Biblia nem egységes mű: a legnagyobb részt kitevő történeti írások mellett találunk benne leveleket, imádságokat, törvényeket és mítoszokat is, az üdvösség próféciai gyakran közvetlenül a nagy romlás meghirdetése mellett állnak, erotikus dalok, bosszúszóltárok, nemzetségtáblák, hitvallások, álmok, mondák, közmondások, prédikációk, példázatok és rejtvények sorakoznak egymás mellett - s mindez 66 könyvben, három nyelven és szűk 2000 év időközében,

még hozzá úgy, hogy a szavak már magán a Biblián *belül* is részben tekintélyes jelentésváltozáson mentek keresztül.

Azóta azonban ismét eltelt 2000 év, és megint csak másképp értjük az olyan fogalmakat, mint lélek, szellem vagy igazságosság. A Biblia világának számos képe idegenné vált számunkra. Kinek van ma még eleven elképzelése arról, mi az, hogy király vagy pásztor? A kulturális környezet nem fordítható le, gondoljunk csak a modern orvostudományra, az analitikus gondolkodásra vagy az akkori rabszolgaságra. Értékek változtak meg: a demokrácia és a pszichológiai belátások nem játszanak szerepet a Bibliában, számunkra pedig kérdésessé váltak az engeszteléssel kapcsolatos elképzelések vagy az engedelmesség, amiknek pedig fontos funkciójuk volt a Bibliában.

Milyen értelemben beszélhetünk tehát arról, hogy a Biblia „igaz”? Egészen biztosan nem igaz *abban* az értelemben, hogy önmagában véve minden szakasza makulátlan tudományosságot, történelmet vagy morált tárna elénk. „Isten szavát” nem tökéletesen kész, a bolondok által is érthető, szisztematikus módon kapjuk ajándékba, ahogyan talán elvárnánk vagy kívánnánk. Ha mégis „Isten szaváról” beszélünk, akkor azért, hogy egy csodát fejezzünk ki valahogy: *A Bibliában - mindenek ellenére - Isten szól.*

De hogyan lehetséges ez? Egy képpel szeretném megvilágítani:²⁰ Három ember vitázik a szeretetről. Egyikük éppen most írt róla filozófiai-teológiai művet, és hatalmas gondolatrendszer épített fel arra, hogy a szeretet az az elv, amely mindent összetart. Másikuk éppen mostanában olvasott egy újabb keletű könyvet az agykutatásról, és megpróbálja bizonyítani, hogy mindaz, amit az előbbi szeretetnek tart, csak kémiai folyamatok összessége.²¹ A harmadik viszont éppen szerelmes. Úgyszólván nyakig van az ügyben, de amit mond, nem hangzik komolyan a másik kettő fülében. Nagyjából ez az egyetlen, amiben a másik kettő megegyezik: *úgy* semmiképpen sem lehet, és nem is szabad beszélni, ahogyan ez a harmadik. Amit ő mond, csakugyan nem komoly dolog: gyomorremegésről és csillagokról beszél, és folyamatosan ellentmond önmagának.

Ennek ellenére: aki valóban szerelmes, az minden dadogásával együtt is a lényegre jobban megragadóan tud beszélni a szeretetről, mint a másik kettő. Az a *forma*, ahogyan a harmadik kifejezi tapasztalatát, tökéletesen elégtelen, és valószínűleg ő lenne az első, aki ezt hajlandó beismerni. Viszont ami hatalmába kerítette őt, a szeretet megtapasztalása, valódi, mélységes és reális.

Pontosan ez a bibliai könyvek íróinak titka: Találkoztak az örök Istennel, s a maguk történelmének, kultúrterüknek és elképzelésviláguknak megfelelően írták le azt, amit ebben a találkozásban megtapasztaltak. A forma mindenestül emberi, a *tartalmat* azonban Isten Lelke és igazsága határozza meg. Ők lennének az elsők, akik szavaik elégtelenségét beismernék, de a mögöttük álló tapasztalat ettől még nem kevésbé valódi, mélységes és reális.

Kiélezetten megfogalmazva: *A Biblia igazsága nem feltétlenül abban áll, amit emberek beírtak, hanem az e mögött álló tapasztalatban.* A bibliai szerzőknek nem minden megállapítása áll meg a mai logikai, történeti vagy természettudományos igazság-kritériumok színe előtt, sőt

²⁰ Ezt a képet tanárom, Klaus Vollmer egyik, az „impulse” folyóiratban megjelent előadásából vettem át, és kissé módosítottam. Az itt következő gondolatok némelyike is ebből az előadásból származik.

²¹ Viktor Frarnkl redukcionizmusnak nevezte az effajta magatartást („A hit vagy a szeretet nem más, mint...”), és világossá tette, hogy ez a pozíció semmivel sem cáfolható. Ha valaki egy leírt Goethe-versben mindenképpen csak ilyen-olyan vonalkákkal telerajzolt papírt akar látni, nem lehet bizonyítani számára az ellenkezőjét. Mérték csak a mennyiséget lehet, olyasmint, mint a minőség, soha. Ezért aztán egyfajta érveléssel minden minőséget mennyiségre redukálhatók, és így alaposan zavarba hozhatók mindenkit, aki azt állítja, hogy létezik igaz, szép és jó, vagy olyasmi, mint a lélek, vagy éppenséggel a szerelem. Azoknak az embereknek, akik a redukcionista álláspontra vonulnak vissza, szívesen teszem föl azt kérdést, vajon csak, *gondolják-e*, vagy valóban *élik* is azt, amit érvelésükkel fölhoznak. Hogyan érvel egy ilyen agykutató, amikor maga is szerelmes?

morális szempontból is sok minden viszonylag kérdéses. Egy valami azonban bizonyos: ezek az emberek megtapasztalták Istent, és ha valaki kifürkészi ezt a tapasztalatot és belebocsátkozik, maga is tapasztalatokat fog szerezni Istenről. Ilyen értelemben igaz a Biblia, és nincs a Bibliánál igazabb könyv.

A megértés négy lépése

Mindez azonban azt jelenti, hogy nem takaríthatunk meg bizonyos fáradságot, ha meg akarjuk érteni a Bibliát.²² A Bibliát nem használhatjuk úgy, mint egy szakácskönyvet. A cél az, hogy ismételt, nem rohanó olvasással megtaláljuk *a szavak mögött az Igét*, amint időt kell áldoznom arra is, ha meg akarom érteni a másik embert, s gyakran a szavai *mögé* kell néznem, bele kell élnem magam az ő helyzetébe, hiszen amit mond, sokszor feszültségben áll azzal, amit tulajdonképpen mondani *akar*, és gyakran csak az ő személyes, egyedi tapasztalatai alapján érthető meg.

Mennyivel inkább érvényes Isten szavának megértésére, ami már minden emberi megértésre is vonatkozik? Ha például a Biblia „Atyának” nevezi Istent, rögtön érezzük a feszültséget a között, amit az ilyen szavak leírója mond, és a között, amit tulajdonképpen mondani akar - nem is szólva az aközötti feszültségről, amit ő mond, és amit mi ténylegesen *hallunk*. Az „*atya*” szó ugyanis ma sokak számára bősztő.²³

Ismét kiélezetten fogalmazva: *A Biblia nem Isten szava, hanem Isten szava általa érkezik hozzánk*. Nincs még egy olyan médium, melyről hasonlóképpen ki lehetne jelenteni, mint a Bibliáról, hogy Isten szól általa. Isten elvárásai és ígéretei sem a természetben, sem a történelemben, sem az emberi szellemben, sem a zenében, sem valamelyik más vallásban, de még az egyházban sem érnek el minket olyan elemi erővel, mint a Bibliában - de éppen hogy nem tökéletesen készen, palackba töltve, ellentmondásmentesen, hamis történetként.

A Biblia kedvet támaszt ahhoz, hogy kapcsolatba lépjünk Istennel, de a Biblia olvasása fáradságot is kíván. Ha meg akarok érteni egy bibliai szöveget, valamiképpen át kell mennem négy szakaszon, hogy lépésről lépésre közeledhessem a középponthoz, s az emberi szó Isten szavává válhassék számomra. Ezt nevezem „a megértés négy lépésének”.

A megértés *első* lépése annak az egészen egyszerű kérdésnek a megválaszolása: Mi áll itt? Van abban valami nagyszerű, amikor valaki nem hagyatkozik többé azzal kapcsolatos előítéleteire, ami állítólag a Bibliában áll, hanem ismét előveszi Bibliát és valóban tudni akarja, mi áll benne. Ez jó kezdet.

Ekkor azonban rendszerint beleütközünk egy határba. A bibliaolvasás egyik fő problémája a vélt „ismerősségi effektus”. Ez a „szelektív hallás” persze általános kommunikációs probléma: Csak azt halljuk meg, amit hallani *akarunk*, illetve igen gyorsan behelyezzük bizonyos sablonokba azt, amit hallottunk, és ezért gyakran nem is jut el hozzánk, ami valóban elhangzott. Már néhány másodperc múltán tudni véljük, mire gondol a másik, és már készenlétben van a vála-

²² Az egész összefüggéshez ld. C. S. Lewis, *Das Gespräch mit Gott*, 134.

²³ A nyelv kutatás különbséget tesz egy-egy szó *denotációja* és *konnotációja* között. A denotáció a szó tiszta, szigorúan definiált tárgyi tartalma, a konnotáció viszont magában foglal minden olyan élményt, asszociációt és érzelmet, ami ezzel a szóval összekapcsolódik. A beszélő konnotációja más, mint a hallgatóé, ezért olyan nehéz ügy az odafigyelés, vagy éppen a megértés. Ismerek olyan embereket, akiknek személyes, negatív apa-tapasztalataik miatt komoly gondot okoz, hogy higgyenek Istenben. Mindazonáltal nem sokat segít, ha az apa fogalmát az anyáéval váltjuk föl, hiszen lelkipásztori tapasztalatomból tudom, hogy annak éppolyan negatív konnotációja lehet a hallgató számára.

szunk, holott a másik még percekig beszél. Ugyanez történik velünk a Biblia olvasásakor is, ezért kell föltennünk a *második* kérdést, nevezetesen: Voltakeppen mi áll itt *ténylegesen*?²⁴

Az emberi beszélgetésekben is gyakran meg kell zaboláznunk, magunkat, hogy túljussunk első benyomásainkon és első értékeléseinken, és megértsük a másikat. A Biblia olvasásakor sem lenne szabad megelégednünk azzal, amit már amúgy tudtunk, sőt ez esetben végképp nem. Bibliaolvasó körökben vagy prédikálás kapcsán gyakran megélem, hogy a Bibliát értelmezve az emberek azt mondják, amit alapjában véve már tudtak, *mielőtt* a Bibliát felütötték volna. Mintha Isten nem lephetné meg őket is! Cseppet sem hangzik frissnek vagy csodálkozóan, amit mondanak, s ennek megfelelően nem is mozgatja meg őket. Éppen azoknak az embereknek kell különösképpen feltenniük a kérdést, „Mi áll itt *ténylegesen*?”, akik úgy vélik, valamivel többet tudnak már.²⁵

A harmadik kérdés így hangzik: „*Hogyan jöttek rá erre a szerzők?*” Ez ugyanaz a kérdés, amelyet fönt már föltettem: Tulajdonképpen mit éltek meg ezek az emberek, milyen tapasztalatokra tettek szert, hogy éppen *így* írták le, amit leírtak? Isten nem azt az utat választotta, hogy megfosztja a Biblia íróit személyiségüktől, és akarat nélküli eszközökké teszi őket, akikbe aztán szó szerint beleönti, amit le kell írniuk. Ellenkezőleg, Istenről szerzett tapasztalataikat saját, nagyon is emberi és mindenekelőtt korhoz kötött kategóriáikkal írták le, ezért ismételten fel kell tennünk magunknak a kérdést: Milyen történelmi és társadalmi kontextusba vannak beágyazva ezek a szövegek, és minden további nélkül lefordíthatók-e számunkra? Az a kijelentés, hogy „Isten szava határozottan és világosan azt mondja...” (és ekkor következik egy bibliai idézet), nem több, mint kegyesen gyilkos frázis, ha nem veszem magamra e harmadik kérdés fáradságát.

Nem minden feltétlenül bölcs és utánzásra méltó, ami a Bibliában áll. A Biblia nem valami-féle ideális állapotot ír le, hanem egy folyamatot. Ami 3000 évvel ezelőtt, meghatározott társadalmi környezetben célszerű és okos dolog volt, annak ma egyáltalán nem kell értelmesnek lennie, illetve a mögötte álló *impulzus* jó lehet, de ma másképp kell valóra váltani, mint akkoriban.

Biblia nem nyújt nekünk ellentmondásmentes filozófiai-természettudományos rendszert, és „először, másodszor, harmadszor...” jellegű gyakorlati útmutatásokat sem, hanem egy utat ír le, egy *történetet* beszél el, nekünk pedig vennünk kell a fáradságot, hogy a Biblia szavai mögé tekintve rákérdezzünk a szavak mögött álló tapasztalatokra. Isten szólt - ez a Biblia titka. Az emberek megtapasztaltak valamit, tapasztalatokat szereztek erről az Istenről - a Bibliát pedig azért írták meg, hogy szóba álljunk ezekkel a tapasztalatokkal.

Ezért irányul mindaz, amit eddig elmondtunk, a bibliai szövegek megértésének negyedik, döntő lépésére, nevezetesen erre a kérdésre: *Mit tehetek annak érdekében, hogy én is szert tegyek erre a tapasztalatra?* Vagy pedig, ha negatív tapasztalatról van szó: *Mit tehetek annak érdekében, hogy elkerüljem ezt a tapasztalatot?* Istennek hála, istenkapcsolatomban nem kell minden rossz tapasztalatot saját magamnak megszereznem, hanem tanulhatok egy Jónás, Péter vagy Jákób „hibás kísérleteiből”. Mind pozitív, mind negatív szempontból hasznosíthatom a Bibliában elbeszélt tapasztalatokat.

Az első két kérdés a bibliai szövegek *megértését* szolgálja. Fontosak ezek a kérdések, mert bár a Bibliát nem lehet csupán a fejünkkel olvasni, de anélkül sem. A harmadik kérdés viszont a *beleérzés* kérdése; történelmi tudást igényel, mindenekelőtt azonban meditációt és empátiát. Végül

²⁴ Vegyük csak példának a Biblia Jézus-beszámolóit, amelyeket látszólag olyan jól ismerünk. Állítom, hogy ha valamelyik evangéliumot egyszer következetesen azzal a kérdéssel olvasnánk végig, mi áll itt *ténylegesen*, nem tudnánk magunkhoz térni a csodálkozástól, és régi Jézus-képünket illetően aligha maradna kő kövön.

²⁵ Egyébként ez a titka a jó prédikációnak: a szónoknak olyan sokáig kell foglalkoznia a szöveggel, hogy maga, a tanult teológus is ismét csodálkozni kezdjen azon, voltaképpen mi is áll ott.

a negyedik kérdés az *egyetértésünkre* irányul. Csak akkor értettünk meg valóban egy bibliai szöveget, ha az intellektuális megértés a beleérzés útján egzisztenciális, személyes egyetértéssé vált, ha magunkévá tettük az abban leírt tapasztalatot, és az életünk lesz rá a válasz. A bibliai szövegek megértése csak akkor éri el célját, ha egyetértésünkbe torkollik, s az Ige a fejünkben a szívünkbe hatol, onnan pedig a szánkba, a kezünkbe, a lábunkba.

A megtérés négy lépése:

1. Mi áll itt?
2. Mi áll itt ténylegesen?
3. Milyen tapasztalat rejlik a szöveg mögött?
4. Mit tehetek annak érdekében, hogy szert tegyek erre a tapasztalatra? - Mit kell elhagynom, ha ezt a tapasztalatot el akarom kerülni?

A Biblia igazsága az *egész* ember válaszát követeli meg. Nem arról van szó, hogy csupán információkat szerezzünk, hanem arról, hogy átítasson minket Isten Lelke, illetve Jézus személye. Ennek érdekében azonban különbséget kell tennünk az inspiráló Lélek és ama emberi kifejezésforma között, amelybe burkolódik.

Ez megrendíthet valakit. Gyakran fölteszik nekem a kérdést, nem hitetlenség vagy legalábbis kishitűség-e így látni a dolgokat. A valódi hit, vetik a szememre, nem engedi meg, hogy megbolygassuk a Biblia szavát, annak minden szava közvetlenül sugalmazottnak és tévedhetetlen igazságnak számít.

Csakhogynem ilyen egyszerű a dolog. Egyáltalán nem biztos, hogy a bibliai szöveg „biblicista” vagy „fundamentalista” megközelítése valami nagy hitről tanúskodik; nagyon is lehetséges, hogy valami nagy *félelemnek* vagy bizonyos szellemi restségnek a kifejeződése, amiért mindent kaphatunk Istentől, csak dicséretet nem. Inkább azt fogja talán mondani nekünk: „Nem vetted magadnak a fáradságot, hogy kifürkészd, miképpen fordítható le szavam emberi nyelvre, és ahhoz sem vetted a fáradságot, hogy teljesen új módon fordítsd le magadnak és másoknak ezt az üzenetet. Amit hitnek tartottál, valójában kényelmesség és szeretetlenség volt, amivel megnehezítetted mások számára a hitet.”

Nyilvánvalóan már Pálnak is hasonló ellenvetésekkel kellett megbirkóznia, amikor azt írta: „A betű megöl, a Lélek pedig megelevenít” (2Kor 3,6). A Biblia szava csupán az a *nyom*, amit Isten Lelke hátrahagyott. Fontosságát nem szabad lebecsülni: Isten Lelke sehol másutt nem hagyott hátra világosabb és fontosabb nyomot. Ha „nyomára akarunk bukkanni” Istennek, akkor nem kerülhetjük meg a Biblia szavát - de különbséget kell tennünk Isten szava és azon emberi forma között, amelybe ez a szó öltözködik.

A Biblia vörös fonala

A Biblia igazsága nem egyszerűen az égből pottyant, hanem évszázadok során alakult ki. Ezt a tényállást jobban lehet szemléltetni az Ószövetségen, mint az Újszövetségen, amely viszonylag rövid idő, nem egészen száz év alatt keletkezett. Például Ábrahám számára, aki a babiloni kultúrkörből jött, bár kemény, mégis teljesen „normális” vallásos megnyilvánulás volt az *emberáldozat*. Vallástörténetileg nézve hatalmas lépés volt előre, hogy Isten éppenséggel *nem* akarta, hogy föláldozza fiát, Izsákot, hanem megelégedett az állatáldozattal. Évszázadokkal később pedig Izráel prófétái azt prédikálták az embereknek, hogy forduljanak el az állatáldozatoktól is, és etikai áldozatokat mutassanak be: az embernek inkább az a dolga, hogy az igazságosságot gyakorolja, és irgalmas legyen a szegényekhez (Hós 6,6). Az igazságnak megvan a maga ideje, az igazság növekszik.

Ennek megfelelően már *magában a Bibliában* változnak az elképzelések: például az Ószövetség igen terjedelmes részei nem ismerik a túlvilág reményét, csak az újabb keletű helyeken találhatók utalások. Viszont évszázadokon át uralkodott az a nézet, hogy az ember *jó magaviseletét* követnie kell a földi *jólétnek*, illetve megfordítva, az ember szerencsétlen sorsát a bűnei okozzák. Csak a késői Jób könyve vetett véget végérvényesen ennek az elképzelésnek, amely az Ószövetség jelentős részét meghatározza. Vagy: Az Ószövetség korai rétegeiben Izráel Isten egyedüli kiválasztott népének tekinti magát, s csak az Ószövetség vége felé válik világossá, hogy Izráel csupán „ugródeszkája” Isten egyetemes üdvözítő akaratának, katalizátora egy világot átfogó folyamatnak. Isten az *egész* világot el akarja érni, és ehhez használja kiindulópontul Izráel hitét.

Talán az egész Ószövetséget felfoghatjuk úgy, mint Isten kísérletét arra, hogy kialakítson egy olyan nyelvet, amelynek segítségével kifejezheti magát. Isten kiválaszt magának egy népet, megmenti azt ellenségei kezéből, és nagy türelemmel vezetgeti az évszázadokon keresztül. Népe megjárja az emberi egzisztencia minden magasságát és mélységét. Egy csaknem kétezer éves folyamat során, egyfajta Isten által kísért és óvatosan irányított „kísérletező eljárással” Izráel népe kifejleszti azokat a kategóriákat, amelyekkel Isten egyre jobban, s végül aztán végérvényesen ki tudja jelenteni magát.

A bibliai vallás legnagyobb vonásai közé tartozik, ahogyan Isten e folyamat során belebocsátkozik az emberi történelembe. A Biblia Istene nem változhatatlan, hanem rugalmas, ugyanakkor azonban éppen hogy nem csélcsap, hanem hűséges és megbízható. Szűk kétezer éves történelme folyamán Izráel népe kifejleszti azokat a fogalmakat és elképzeléseket, amelyek szükségesek Isten mind mélyebb megértéséhez. Isten végső, felülmúlhatatlan önkijelentése után Jézus Krisztusban következik be. „Amikor eljött az idő teljessége, Isten elküldte Fiát”, mondja az Újszövetség (Gal 4,4). Vagyis az Ószövetség elkészíti azokat a kategóriákat, amelyek segítségével az Újszövetség egyáltalán megérthető. Ez „a hit egyfajta nyelviskolája”.

Ily módon a keresztyén ember sem mondhat le az Ószövetségről. Az Újszövetség önmagában véve érthetetlen mű marad, ha nem az Ószövetségből, illetve a zsidóságból kiindulva értelmezzük. Ez már abba az *egy* Istenbe vetett hittel kezdődik, akitől származunk és akinek számadással tartozunk életünkéről, és az *emberképen* keresztül - amelyet a következő fejezetben szeretnék kifejezni – ahhoz a *vágyakozáshoz* vezet, amely az Ószövetségből nő ki, nevezetesen hogy Isten egyszer egészen új módon váljék majd e Föld urává; olyan várakozás ez, amelyre Jézus egész határozottan hivatkozott.

Végső soron négy kérdés alakul ki az Ószövetségben, és részben már ott, részben Jézus Krisztusban születik meg rájuk az átfogó válasz. Ez a négy kérdés együttesen olyasmi, mint valami vörös fonál, amely végighúzódik a Biblián.²⁶ Így hangzanak:

1. *Kicsoda Isten?* Az egész Biblia - minden korban és irodalmi formában megjelenő - általános témája az élő Isten bemutatkozása. Ilyennek élték meg őt bizonyos emberek, ilyennek mutatta meg nekünk Jézus, ilyen az Isten!

2. *Hogyan lát Isten minket, embereket?* A Biblia bemutatja nekünk, a szándéka Istennek az emberrel, hogyan szeret minket, hogy fáradozik értünk. Isten látásmódja nem feltétlenül esik egybe azzal, ahogyan mi látjuk magunkat, de éppen ebben rejlik a helyesbítés lehetősége. A Biblia azt tanítja, hogy mindannyiunk élete hatalmas lehetőségeket rejt, ha Isten rendelkezésére bocsátjuk magunkat.

²⁶ A négy kérdés Hermann Traub egyik előadására támaszkodik. In. Mitarbeiterhilfe, 1992/3.

3. *Hogyan juthatunk el Istenhez?* A Bibliában eleven kapcsolatról szó, arra kapunk meghívást, hogy közösségbe kerüljünk Istennel. A Biblia azt az utat ábrázolja, amelyen járva emberek megtapasztalták Istent, és rávezet minket arra, hogy magunkévá tegyük ezeket a tapasztalatokat.

4. *Hogyan élhetünk Istennel?* Mit jelent az gyakorlatilag, hogy személyes kapcsolatban állunk Istennel? Hogyan kommunikálhatunk vele, és mit kíván ő tőlünk?

A Biblia négy kérdésre ad választ:

1. Kicsoda Isten?
2. Hogyan lát Isten minket, embereket?
3. Hogyan juthatunk el Istenhez?
4. Hogyan élhetünk Istennel?

A Biblia középpontja: Jézus Krisztus

Egyáltalán nem *minden* kérdésünkre kapunk választ a Biblia olvasásakor. Természettudományos, történeti vagy éppen morális kérdésekre csak feltételesen találunk benne választ, sőt bizonyos vallási kérdéseket sem válaszol meg a Biblia, például azt, honnan ered a rossz. A Biblia a fent említett négy kérdést válaszolja meg, különben maga is kérdéseket tesz föl, megkérdőjelez minket, és válaszolásra ösztökél.

Mindent egybevetve a Bibliában egy személyes viszonyról van szó, arról, milyen viszonyban vagyok én Istennel, illetve milyen viszonyban van Isten velem. Ez azonban kihegyezetten megfogalmazva azt jelenti: *A Biblia szavaiban nem egy szöveggel találkozom, nem is különféle életbölcsesekkel, hanem végső soron egy személlyel.*

Hasonlóan ahhoz, amikor egy szerelmes levelet olvasok, a Bibliát felütve is egy dobogó szívvel szembesülök. A Biblia arról számol be, hogy Isten szenvedélyesen keresi az embert. Ez a keresés Jézus Krisztus személyében éri el csúcspontját. Istennek erről a szenvedélyéről szól a Biblia. Ez a könyv középpontja. Ez az a tengely, amely körül minden forog; ha kivennénk, az egész szerkezet összeomlana.

Nincs értelme annak, hogy a Bibliát csak különféle életbölcsesek vagy etikai szabályok kincsesbányájaként használjuk. Aki így jár el, középpontjától fosztja meg. A nyolcadik fejezetben meg fogom mutatni, hogy nem komoly dolog, és nem is lehet mindig értelmesen elszigetelni a *hit irányelveit* attól a hitbeli kapcsolattól, amely legelőször létrehozta őket. Hasonlóképpen kudarcra ítéltnek tűnik számomra az a kísérlet, hogy amikor bajba kerülünk, elszigetelt vigasztalási ígéret ragadjunk ki a Bibliából. Hogyan fejtsenek ki a halálban is megtartó erőt olyan szavak, amelyek addigi életében nem érdekelték az illetőt?²⁷

Kérem, értsenek jól: Hiszem azt is, hogy a Bibliának van mondanivalója az etika területén, és azt is, hogy Isten szava képes megerősíteni és megvigasztalni minket a nehézségek idején. Ha azonban nem középpontja felől olvassuk a Bibliát, kialakulhat annak veszélye, hogy egy ideológiai szekér elé fogjuk be, vagy önmagunkat csapjuk be, csupán azt szemezgetvén ki belőle, amit éppen hallani szeretnénk.

Ezért fontos tudnunk: a Szentírásnak van középpontja. Ez a középpont Isten kísérlete arra, hogy felvegye a kapcsolatot velünk, emberekkel. Sehol sem válik ez olyan világossá, mint Jézus Krisztus életében és tanításában. Jézusban éri el tetőfokát ez a kísérlet, itt csúcsosodik ki Isten emberkeresése. Ez lényegileg azt jelenti: Isten tulajdonképpen szava nem a Biblia, hanem *Jézus*

²⁷ Haldoklókkal szerzett saját lelkipásztori tapasztalataimból tudom, milyen nehéz az embernek szükséghelyzetben rátalálnia arra az Istenbe vetett bizalomra, amelyet a kedvező időszakban elmulasztott kiépíteni.

Krisztus. Sehol másutt nem szólalt meg Isten egyértelműbben és félreérthetlenebbül. Mindazonáltal maga Jézus nem írt könyvet. A Biblia tanúságtétele ezért a rendelkezésünkre álló legkövetlenebb tükröződése Isten e szavának.

Az *Ószövetségben* azt látjuk, hogyan készíti elő Isten az ő népét Jézus eljövetelére, és hogyan várakozik rá ez a nép. Az *Újszövetségben* ellenben arról olvasunk, hogy azok az emberek, akik kapcsolatba kerültek vele, hogyan próbálták megérteni őt, illetve hogyan próbálták reflektálni eljövetelének eseményére, és próbálták kutatni annak következményeit. A Biblia szavai úgy csoportosulnak a Krisztus-esemény körül, mint ahogy a vízbe dobott kő egyre tágabb köröket vet a felszínen: A középpontban a közvetlen tanúságtételek állnak, e körül csoportosulnak azok a szövegek, amelyek várakozóan vagy reflektálva vonatkoznak erre az eseményre, egészen az idők kezdetéig, illetve végéig.

A Biblia szavai azonban nem csupán *időbelileg* csoportosulnak a krisztusi középpont köré, hanem minőségi szempontból is. Vannak olyan szövegek, amelyek tartalmuk alapján egészen közel állnak a középponthoz, de vannak olyanok is, amelyek messze távolodnak tőle, és létezik egy elmosódó perem is.²⁸ Ezenkívül számos kört csorbítanak más behatások, például a görög filozófia; ezek a körök nem helyezkednek el pontosan a középpont körül. Azt állítom tehát: Differenciáltan kell olvasni a Bibliát. Különbözőképpen kell súlyozni a szövegeket, nem lehet valamennyit egy sorba helyezni. Ezért mondja Luther Márton, hogy számára a Szentírás - szűkebb értelemben - az, ami ezzel a középponttal, Krisztussal foglalkozik.

Ezzel azt akarta mondani: annak, hogy Isten szavának kell-e tekinteni valamit, és milyen mértékben, nem az a tény a kritériuma, hogy benne van a Bibliában, hanem hogy ami benne van, *koncentrikusan* viszonyul-e a Biblia középpontjához. „Az Írás e középpontja” felől Luther képes volt igen súlyos bibliakritikát gyakorolni.²⁹

Legkésőbb ezen a ponton rendszerint tiltakozásba ütközöm. „Ez aztán tiszta önkény”, mondják nekem, „ha egyszer a Bibliát Isten szavának tekintem, akkor az *egész* Bibliát kell alapul vennem!” De hogy egy szélsőséges példát mondjak: A bosszúsoltárokat³⁰ csak nem fogják

²⁸ Ezen a ponton gyakran megkérdezik tőlem, hogyan is áll a helyzet azokkal a dokumentumokkal, amelyeket nem vettek föl a bibliai kánonba. Ezzel kapcsolatban csak röviden utalhatok arra, hogy a kánon megalkotása során viszonylag gyorsan megegyeztek a kánonba fölveendő főbb iratokat illetően csakúgy, mint számos írás, például a gyermekség-evangéliumok komolytalan jellegéről. A történetkritikai kutatás ma egységes abban, mennyire találatbiztos és jó az a válogatás, amelyet akkoriban a rendelkezésre álló iratok alapján készítettek el.

Mindenesetre a peremen elmosódik ez az egyértelműség. Bizonyos kánoni döntések szó szerint ezzel a jelszóval születtek meg: „Ha azt akarjátok, hogy benne legyen a Zsidókhoz írt levél, akkor mi megkapjuk a Jelenések könyvét!” Így aztán olyan írásokat is fölvettek a kánonba, amelyek alapján véve igen kérdésesek, másokat pedig kihagytak, olyanokat, amelyeket legalábbis „peremiratokként” nagyon is bevehettek volna. De még egyszer hangsúlyozom: mindent egybevetve a jelenlegi válogatás a mai tudományos álláspont szerint is csodálatosan találatbiztos és jó.

Ebben az összefüggésben szükségesnek látom, hogy óvjak a manapság divatossá vált kísérletektől, amelyek a qumráni barlangokban megtalált iratoktól a keresztyénség teljes újrafogalmazását várják, mint például a Verschlussache Jesus c. bestseller. Számos olyan dolog, amit ebben az összefüggésben magával ragadó újdonságként tálalnak föl, a teológiai kutatás szemében csupán felmelegített étel, és jó okkal egészen más megítélés alá esik. Időközben jól megalapozott ellenvélemények is napvilágot láttak igen járatos Qumrán-szakértők tollából, mint például Klaus Berger *Qumran und Jesus*, vagy Otto Betz és Rainer Riesner *Jesus, Qumran und der Vatikan* c. műve.

²⁹ Például a Jakab-levélen. A Jakab-levél látszólag nem tud sem Krisztus keresztyénjéről, sem feltámadásáról. Ha elszigetelten olvassa az ember, ténylegesen az a veszély fenyegeti, hogy a keresztyénséget az etikára korlátozza. Mindazonáltal igen hasznosnak tartom éppen ennek a levélnek az etikai útmutatásait, és ezért nem tudom osztani Luther elítélő véleményét, még ha a fő pontban kétségtelenül találó is a kritikája.

³⁰ Példaként csak a 109. zsoltárt említem meg, vagy a 21-22. vers betoldását a magában véve oly csodaszép 139. zsoltárba.

ugyanúgy Isten szavának tekinteni, mint az evangéliumokat?! Vannak a Bibliában olyan szövegek - az Ószövetségben is! -, amelyek egészen közel állnak a krisztusi középponthoz, és vannak olyanok - az Újszövetségben is! -, amelyek igen távol állnak tőle. *Kritikusan* kell olvasnunk a Bibliát.³¹

Azt a kritikát, amelyre bátorítom Önt, nem jelenlegi történeti vagy természettudományos ismereteink alapozzák meg, mert ezek már holnapra meghaladottakká válhatnak, és valószínűleg azzá is válnak.³² Azt meg végképp nem gondolom - amint ez már világossá válhatott az előzőleg mondottakból -, hogy kimazsolázhathánk magunknak a Bibliából azt, ami éppen beleillik az elképzeléseinkbe. A Biblia kritikájának kiindulópontját magából a Bibliából veszem.

Azt mondtam: A Biblia nem egy ideális állapotot ír le, hanem egy utat, egy folyamatot. Csak a célt tekintetbe véve tárul föl az ember előtt az, hogy mit és hogyan kell besorolni ezen az úton. Ha kiemelek egy szöveget ennek az útnak valamelyik szakaszából, és elszigetelten nézem, még nem tudhatom: egy tévút leírásával van itt dolgom, netán egy kerülőúttal, vagy olyannal, amely közvetlenül vezet a célhoz? Olyan út ez, amely csak *mások* számára volt fontos egy bizonyos helyzetben, vagy olyan, amely számomra is fontossá válhat?

Mindezek a kérdések tisztázatlanok maradnak, amíg egy meztelen bibliai szöveg, vagy éppenséggel csak egyetlen vers áll előttem. A szövegrészletek csak az írás középpontja, vagyis Krisztus felől közelítve tárulnak föl: az egész Biblia őrá irányul.³³ E végpontból, e célból kiindulva olvasom én a Szentírás többi szövegét, s azok feltárulnak előttem. Így olvasták az Újszövetség szerzői az Ószövetséget, és nem ismerek olyan eljárást, amely nagyobb világosságot gyűjtana.

Maga az Írás ösztökél minket arra, hogy kritikusan bánjunk vele. Isten tulajdonképpen Igéje nem a Biblia, hanem *Jézus Krisztus, ezért föl kell fedeznem a szavakban az Igét!* Ily módon szóba állhatok ezzel az Igével, és közben mégis intellektuálisan becsületes maradhatok: Nem kell elvitatnom az ellentmondásokat és a hibákat. Nem kell átvennem olyan életformákat és életszabályokat, amelyek egy nomád kultúrában vagy egy törzsi szövetségben megvolt a józan értelmük, ma azonban valóban nincs mondanivalójuk számunkra. Jó értelemben véve *kritikusan* bánhatok a Biblia szavaival, és mégis a tiszteletteljes imádás és engedelmesség magatartásával közeledhetem az Igéhez: Isten ennek az Igének a közvetítésével akar találkozni velem.

Imádás és engedelmesség - számomra fontos ez a két fogalom. Luther Márton egyszer a betlehemi jászolban fekvő Jézus titkához hasonlította a Biblia titkát. Mit láttak a pásztorok, amikor a jászolhoz értek? Egy kisgyermeket láttak, aki pontosan olyan volt, mint a világ minden más kisgyermeké. Pólyába takarták, és minden körülmény szerfölött emberi volt. De hogyan lehetett akkor felismerni, hogy ez a kisgyermek Isten Fia? Hogyan fedezhetjük föl Isten gyermekét ebben

³¹ Azokról, akik kritizálták bibliakritikáját, és elvetették „az Írás középpontját”, Luther azt mondta: „Ha ők az írást vetik latba Krisztus ellenében, én Krisztust mozgósítom az Írás ellen.”

³² Ezenkívül az effajta kritika mindig, csak a Biblia *külső* igazságát érintheti - például azt a kérdést, hogy a Nap forog-e a Föld körül, vagy megfordítva - de sohasem annak *belső* igazságát, amelynek erejében a Biblia képes arra, hogy közvetítője legyen Istennel való találkozásunknak.

³³ Ez az ítélet már a szöveg terjedelméből is adódik: Az Újszövetségben 730-szor fordul elő az „Isten” név, viszont 884-szer a „Jézus” név és 399-szer a „Krisztus”, s ebből 204 az átfedés („Jézus Krisztus”); ehhez jön az a rengeteg hely, amely várakozóan, leíróan vagy reflektálóan, közvetve vonatkozik Krisztusra.

A kánonképződés ezért az elmosódó perem ellenére elvileg lezárt: az ő és az új után nem lesz már „egészen új szövetség”. Isten nem képes átfogóbban kijelenteni magát, mint ahogyan Jézus Krisztusban megtette. A krisztusi kinyilatkoztatást már csak kifejtteni és értelmezni lehet, kiegészíteni nem, vö. Zsid 1,1-2: „Miután régen sokszor és sokféleképpen szólt Isten az atyákhoz a próféták által, ezekben a végső időkben a Fiú által szólt hozzánk.” Az a szó, amelyet Isten Jézus által mondott ki, felülmúlhatatlan.

az embergyerekben, illetve a mi kérdésünkre alkalmazva: Hogyan fedezhetjük föl Isten Igéjét az emberi szóban?

A válasz: Úgy, hogy - mint akkoriban a pásztorok - imádással és engedelmességgel közelítünk az Igéhez.

Imádással, mert mindenek ellenére az élő Istennel való találkozásról van szó, amikor felütjük a Bibliát. Aki a kijáró tisztelet és imádság nélkül üti fel ezt a szót, ne csodálkozzék, ha rögtön az elején elszalasztja a döntő mozzanatot, ha csak a meztelen emberi szóba botlik, amelybe az isteni szó be van csomagolva. A megértés általam említett négy lépését legalábbis a harmadik lépcsőfoktól kezdve nem lehet értelmesen megtenni imádság nélkül.

És *engedelmesen* kell közelednünk az Igéhez, vagyis azzal a készséggel, hogy hajlandó vagyok követni, amit ez az Ige mond nekem. Hogyan fejtse ki hatalmas hatóerejét az Ige, ha nem engedem, hogy hasson *rám és bennem*, ha nem szabad megváltoztatnia és mozgásba hoznia engem? Csak akkor szerezhetek tapasztalatot Istenről és Isten Igéjéről, ha belebocsátkozom. Kockára teszem magamat, úgy teszek, mintha igaz lenne, és közben - a pascali fogadásra emlékeztetek! - enyém az ígéret, hogy meg fogom tapasztalni: valóban igaz az egész, valóban Isten rejtőzik a háttérben!

Erről van szó: Isten szólt, és ez a beszéd csapódott le a Bibliában. A Biblia az emberi szavak törékeny edényében felfogott isteni szó, ezért olyan könyv, amely két világ között helyezkedik el. A Biblia szavában Isten átnyúl vallásosságunk kódén, és megpróbál megszólítani minket, megpróbálja felvenni velünk a kapcsolatot. Ezért a Bibliában elsősorban személyes találkozásról van szó. Erről nem lenne szabad megfeledkeznünk, és kevesebbel nem lenne szabad megelégednünk,³⁴ valahányszor fölütjük a Bibliát.

A következő fejezetben egészen gyakorlatiasan fogjuk ezt megközelíteni, és fölütjük a Biblia első lapjait. De ezt megelőzően időzzünk el ismét egy feladat mellett:

FELADAT:

Voltaképpen mi áll a Bibliában? Kérem, szakítson magának egy kis időt, és írja fel egy listára azokat a történeteket és szövegeket, amelyekre emlékszik.

Ha túl sok történetről lenne szó, mivel Ön a „bennfentesek” közé tartozik, akkor térjen át rögtön a második lépésre: Próbálja meg nagyjából 300 szóban megfogalmazni, voltaképpen miről is van szó a Bibliában, vagyis hogy az Ön véleménye szerint melyek Biblia főbb kijelentései.

A könyvben be fogom mutatni Önnek a saját ezzel kapcsolatos próbálkozásomat. Ön azonban talán, kíváncsivá válván, szeretné összevetni saját összefoglalását azzal, ami a Bibliában áll: ennek érdekében a következő oldalon összeállítottam a Biblia néhány központi szövegét. Mi lenne, ha mindennap elővenne egyet e szövegek közül?

A Biblia központi szövegei szerményes tanulmányozásra:

1 Móz 1. rész (teremtés)

2 Móz 3. rész (bűnbeesés)

Róm 1,18kk (Isten haragja a bűn miatt)

Lukács evangéliuma 2,1-20 (Karácsony)

Ézs 52,13-53,12 (Isten szenvedő szolgája)

1Kor 1,18kk (a keresztség üzenete)

Fil 2,5-11 (Krisztus útja)

János evangéliuma 20-21. rész (Húsvét)

³⁴ A hetedik fejezetben részletesebben tárgyalom majd, hogyan festhet konkrétan az effajta bánásmód a Bibliával.

ApCsel 1-2. rész {Mennybemenetel és Pünkösöd}
Róm 3,9kk (a hit jelentősége)
1Kor 15. rész (feltámadás)
2Móz 20. rész (Tízparancsolat)
Máté evangéliuma 5-7. rész (Hegyi Beszéd)
8. zsoltár (ima: Micsoda az ember?)
23. zsoltár (ima: Az Úr az én pásztorom)
51. zsoltár (ima: Könyörgés megbocsátásért)
103. zsoltár (Isten irgalmasságának himnusza)
121. zsoltár (ima: Könyörgés áldásért)
130. zsoltár (ima: A mélységből kiáltok hozzád)
139. zsoltár (ima: Te megvizsgálasz engem)
Lukács evangéliuma 10,27-37 (példázat az irgalmas samaritánusról)
Lukács evangéliuma 15,11-32 (példázat a tékozló fiúról)
1Kor 13. rész (a szeretet himnusza)
Máté evangéliuma 24-25. rész (az idők végezte)
Jel 21,1-22,5 (Isten eljövendő világa)

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

3. Az ember – Isten kockázata

3. A ember – Isten kockázata

Ebben a fejezetben Ön arról olvashat, hogy a Biblia Istenről tett kijelentései felülvizsgálhatóak az emberről tett kijelentéseinek segítségével. Amikor a Biblia az emberről beszél, két, ellentétesnek látszó fő dolgot állít: Egyrészt az ember mindenestül Istentől származik, másrészt teljesen elidegenedett Istentől. Isten mély levegőt vett, amikor minket teremtett, az ember pedig ténylegesen nem váltotta be, amit Isten remélt tőle. Látni fogjuk, hogyan eshetett meg ez, és milyen következményekkel járt. Ezenkívül arról olvashat ebben a fejezetben, hogy a bűn nem morális kategória, és hogy a halál nem csupán az életünk végének eseménye.

Az ember részesedik Isten titkában

Biblia igazsága nem azokban a kijelentéseiben bizonyosodik be, amelyeket Istenről tesz – hiszen ki tudná azokat ellenőrizni? – azokban, amelyek az emberre vonatkoznak: ezeket ugyanis képesek vagyunk ellenőrizni, képesek vagyunk tapasztalataink mérlegére tenni őket, és – ha szóba állunk a Biblia üzenetével – képesek vagyunk magunk is megszerezni az ott leírt tapasztalatokat.

Bibliának Istenről, illetve az emberről tett kijelentései elválaszthatatlanul összekapcsolódnak. A Bibliában a teológia és az apológia egybeesik. A kettő nem ugyanaz, hanem ugyanannak az éremnek a két oldala. A Biblia csak Isten felől nézve képes látni az embert, Istent pedig ténylegesen csak az ember felől nézve képes látni, mivel meg van győződve arról, hogy Isten az ember sorsához kötötte a maga „sorsát”. A Bibliának éppen azok a szövegei segítenek minket önmagunk és mások jobb megértésében, amelyek *Istenről* beszélnek. Ha azonban e szövegek valóban segítségünkre vannak önmagunk jobb megértésében, akkor ez amellett szól, hogy a „háttoldalon” is helytállóak, vagyis ott, ahol Istenről szólnak.³⁵

Istent nem érzékeljük közvetlenül. Istent soha senki nem látta, ezt a Biblia is tudja.³⁶ Az ember mindig csak *emberi valóságot* tud megragadni, akár az értelem, akár az akarat, akár az érzelmek síkján. Az Istenbe vetett keresztyén hit igazságát nem közvetlenül fogjuk fel. Hasonlóan ahhoz, ahogyan a fényt sem közvetlenül érzékeljük, hanem mindig csak közvetve, azáltal, hogy a *körülöttünk lévő dolgok* világossá válnak, Istent sem érzékeljük soha „tisztán” és „magában véve”, hanem mindig csak „törten”, reflektálva és mintegy „elsötétítve”.

A Biblia igazsága azáltal igazolódik, hogy az ember körül világosabbá válnak a dolgok és új fényben jelennek meg:³⁷ jobban megismerjük a világot, embertársainkat és önmagunkat. Megvallom, mindmáig nem találkoztam az emberről olyan látásmóddal, amelyről úgy éreztem volna, hogy jobban ért engem, mint a bibliai. A Biblia abszolút realista, és mégis mély emberiség jellemzi, mivel ismeri az ember titkát.

A Bibliának az ember értelmezésével kapcsolatos döntő szövegei mindjárt az elején találhatók, az ún. őstörténetben. Amikor mi újkori emberekként ilyen szövegeket olvasunk, szívesen

³⁵ Úgy tűnik, hasonló megismerési utat feltételez Jézus, amikor ellenfeleinek szemére veti: „Ha a földi dolgokról szóltam nektek, és nem hisztetek, akkor hogyan fogtok hinni, ha majd a menyeeiekről szólok nektek.” (Jn 3,12).

³⁶ Vö. Jn 1,18 és 6,46.

³⁷ Persze nem egyszerre és nem az első pillanattól fogva. Ha valaki – mondjuk műtét miatt – sokáig zárva tartotta a szemeeit, akkor a fénnel való első érintkezés nyomán könnyek szöknek a szemébe, és rögtön ismét be fogja csukni. Látni megtanulni fáradságos és fájdalmas dolog. Szinte kellemesebbnek tünne az előző állapot, ha nem tudnánk, hogy megéri a fáradságot.

megkérdézzük: Valóban így történtek a dolgok? Vagyis *történetileg* kell-e felfogni ezeket a szövegeket, valóban egy Ádám nevű férfi és egy Éva nevű nő járt-kelt-e ott, és élte át mindazt, amiről olvasunk? Vagy „mitológiaiilag” kell felfognunk az ilyen szövegeket, tehát olyan képeknek kell tekintenünk őket, amelyekben a népek bizonyos ősélményei csapódtak le, jelen esetben éppen Izráel népének és a vele szomszédos országoknak az ősélményei?

Történelem vagy mítosz, ez itt a kérdés. Manapság érdekes gondolkodás-átalakulási folyamatot lehet megfigyelni. Sok ember számára még néhány évvel ezelőtt is teljesen „kizárt” volt az őstörténet, vagyis az Ádámról és Éváról, Kainról és Ábelről, Nóérol és másokról szóló történetek, mégpedig azzal az érveléssel, hogy mindez nyilvánvalóan nem történhetett meg így. És mivel nem így történt, hangzott a borotvaéles következtetés, ezek a történetek nem igazak, ha pedig nem igazak, akkor nincs is mondanivalójuk számunkra.

Ma viszont azt lehet megfigyelni, hogy az emberek egyre inkább az ilyen régi történetek felé fordulnak, és újra felfedezik őket, beleértve a meséket is. A pszichológia ezen túlmenően az álmainkkal is foglalkozik, a csillagok és a szimbólumok ma ismét nagyon „menők”, ismét folyik a csillagjósolás. Mondhatnánk, az őstörténet benne van az uralkodó trend vonalában.

Rájöttek, hogy a tisztán racionális szemléletmód zsákutcában végződik, ha az ember titkát akarjuk leírni. Ha például azt mondom a természettudománnyal: „Az ember meghatározott kémiai folyamatok összessége”, akkor ez bizonyos értelemben persze igaz, de inkább elrejt, semmint feltárja az ember *lényegét*. S ha valaki következetesen egy ilyen, az embert állítólag megmagyarázó világgépre akarná építeni viselkedését, nem gyarapodna emberiségben, hanem veszítene abból.³⁸

Az ember olyan titokban részesedik, amely nagyobb nála. Az ember több, mint pusztán kémia, és több, mint pusztán anyag. Valamennyien sejtjük ezt, noha egyikünk sem tudja bizonyítani. Nevezzük *léleknek* vagy aminek akarjuk - a Biblia azt mondja: Isten belelehelte az emberbe Ódemjét, vagyis a leheletét, lélegzetét, szellemét, és „így lett az ember élőlény”.³⁹

Az emberben van valami, ami nem magyarázható meg az ember számára hozzáférhető világból, hanem csak Istentől. Az emberben jelen van egy olyan titok, amely minden racionális magyarázat alól kivonja magát.⁴⁰ *Isten az ember titka.*

Egy titkot azonban nem lehet felderíteni, csak körülírni és leírni lehet. Ezért mesél el a Biblia egy mítoszt, egy *történetet* a célból, hogy leírja az ember titkát. A Biblia első három részében két, látszólag teljesen ellentétes kijelentéssel találkozunk az embert illetően. E két kijelentés feszültségterében játszódik le az életünk.

A két tétel így hangzik: *Az ember mindenestül Istentől származik*, illetve: *Az ember egyidejűleg teljesen elidegenedett Istentől*. Az ember arra rendeltetett, hogy közösségben éljen Istennel és egyidejűleg elhibázza ezt a célt. Teremtés és bűn - ez az a két ősadat, ahonnan jövőnk, és amely meghatároz minket.

Az „ádám” az „ember” héber megfelelője, tehát nem egy Ádám nevű személyről van szó ezekben a szövegekben, hanem Önről és rólam; annak az eredetnek a leírásával van itt dolgunk, ahonnan jövőnk, és amely belső rendeltetésünket fejezi ki, s amelyet ismernünk kell, ha meg akarjuk érteni magunkat, és meg akarunk érteni másokat.

³⁸ Így hivatkozott például a nemzetiszocializmus embermegvető ideológiája a darwinizmusra: Hogyan *ne* kellene bizonyos fajok „életének értelmetlenségéről” vagy „kisebbségéről” beszélni, ha az evolúció elve, a „survival of the fittest” („a legerősebbek fennmaradása”) abszolút én érvényes az emberre is?

³⁹ Vö. 1Móz 2,7 (az eredeti szövegben: „élő lélekké”).

⁴⁰ Úgy vagyunk ezzel, mint az istenképeinkkel: Minél inkább úgy gondoljuk, hogy megmagyaráztunk valamit, annál homályosabbá válik a dolog; minden feltárás egyúttal elrejtés is.

Kérem Önt, vizsgálja meg ezeket a szövegeket, de ne történeti vagy pláne természettudományos mércével, hanem saját egzisztenciájának segítségével, vajon nem mély igazságokat fedez-e föl bennük önmagára vonatkozóan. Túlságosan sok értelmetlen vita folyik ezekkel a szövegekkel kapcsolatosan ezzel a mottóval: Honnan vett feleséget Kain? Nem akkor bánunk helyesen ezekkel a szövegekkel, ha Ádámról és Éváról beszélünk, hanem akkor, ha e szövegek révén eljutunk oda, hogy *önmagunkról* beszéljünk.

Az ember rendeltetése (1Móz 1,26-28)

Akkor ezt mondta Isten: Alkossunk embert a képünknek, hozzánk hasonlót: uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon, az egész földön és mindenben, ami a földön csúszkál, mászik. Megteremtette Isten az embert a maga képére. Teremtette, férfivá és nővé teremtette őket. Isten megáldotta őket, és ezt mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be, és hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen!

Ezek a versek az ún. teremtéstörténet összefüggésében állnak, ezen a szövegen belül azonban különös módon elkülönülnek mindattól, ami megelőzi őket. Úgy fest a dolog, mintha Istennek egyszer csak aggályai támadnának a világ teremtése közepette. Korábban monumentális egyhangúsággal találkoztunk: „Isten szólt – Isten teremtette – Isten csinálta.” Itt azonban, amikor az „ember” szó először felmerül, mintha megakadna az elbeszélés. Isten hirtelen megáll, és egyfajta monológba kezd.

Ennek jó oka van. Az ember, ahogyan Helmut Thielicke⁴¹ mondta egyszer, Isten kockázata. Isten *merész vállalkozásba kezd* az emberrel, és ez egy pillanatra megállítja őt. Az a kockázat, amit Isten az ember megteremtésével vállal, egyik teremtménye *szabadságának* kockázata. Minden szabadság ugyanis, amit Isten valamely lény számára biztosít, a fonákját tekintve Isten önkorlátozása.

Ha Isten olyan lényt teremt, amely szabad, akkor azzal is számolnia kell, hogy ez a lény olyasmit fog tenni, amit ő, Isten, nem akart.⁴² Ténylegesen arról van szó, hogy Isten az ember sorsához köti a saját sorsát. Először tehát mély lélegzetet vesz. „Alkossunk embert a képünknek, hozzánk hasonlót”, olvassuk azután.

Alkossunk embert! Feltűnt ez Önnek? Kit, kiket jelöl voltaképpen ez a „mi”? Az író valószínűleg egy mennyei udvartartásra gondolt, és angyalai közepette trónolva képzelte el Istent. A keresztyénség viszont kereken egy évezreddel később az ún. Szentháromságra, az Atya, Fiú és Szentlélek hármasságára vonatkozta. Ez persze egyáltalán nem állt az író szándékában, mégsem szeretném teljesen elvetni ezt a keresztyénség által a szövegbe utólag belevitt értelmezést.

Az „Istent” jelölő héber szó, az *Elohim*, többes számú alak és tulajdonképpen „istenek”-kel kellene fordítani, de éppen hogy nem létezik sok Isten, hanem csak egy. Az alany lehet többes

⁴¹ Ld. itt - és a következőkben - H. Thielicke *Wie die Welt begann* c. könyvét, 31. kk.

⁴² Nem szabad túlságosan magától értetődőséggel Isten „mindenhatóságáról” beszélnünk: az emberrel folytatott kísérletében Isten éppen erről mond le. Kétségtelen: a Hitvallásban kétszer is megtalálható, hogy Isten mindenható. De mit jelent a mindenhatóság? Teremthet-e például Isten akkora követ, hogy maga sem képes fölemelni? Avagy lehet-e Isten *gonosz*? A mindenhatóság kategóriája mind filozófiai, mind teológiai szempontból igen kérdéses. Ha használjuk, meg kell határoznunk, mit értünk rajta. A „mindenhatóság” számomra azt jelenti: Isten végülis el fogja érni célját; ezzel azonban még semmit sem mondtam arról, milyen úton és milyen kerülőutakon, és hogy az ember szembehelyezkedik-e vele, vagy partnerévé válik Isten célkitűzésének.

számú, az állítmány azonban mindig egyes számban áll: Kezdetben teremtette „istenek” az eget és a földet.⁴³ A bibliai istenkép bonyolult.

Isten egy, de ez az egység önmagában differenciált, úgyhogy a bibliai istenkép az egyes és többes szám között ingadozik.⁴⁴

A keresztyénségben, mint mondtuk, mindez önálló tanítássá sűrűsödött, az ún. Szentháromságról szóló tanná. Ez a tan arra tesz kísérletet, hogy formába öntse Isten differenciált egységét. Egykor *a megértéshez nyújtott segítségnek* szánták azt, ami mára sokak számára csapdává vált. A Szentháromság tana kísérlet arra, hogy egy meghatározott tételt filozófiailag fogalmazzanak meg. E tétel így hangzik: *Isten lényege a szeretet*.

Ha Isten a *lényegéből fakadóan* szeretet, hogy állt akkor a helyzet a világ teremtése *előtt*? Istennek már akkor is szeretetnek kellett lennie, az angyalok teremtése előtt is, különben a szeretet nem lenne a *lényege*, és akkor létezett volna olyan idő vagy olyan állapot, amelyben Isten nem a szeretet lett volna, hanem valami más. Viszont ami valakinek a lényege, az kezdettől fogva a lényege.⁴⁵

Hogyan legyen azonban Isten lényege szerint szeretet, ha még semmit sem teremtett, amit szerethetne? Vagy azt kell mondanunk, hogy a szeretet nem a lényege Istennek, vagy több istent kell feltételeznünk - a keresztyénség, a zsidósághoz csatlakozva, jó okkal nem akart erre az eredményre jutni -, vagy pedig azt kell állítanunk, hogy Istennek kezdettől fogva *önmagán belül volt partnere*.

A keresztyénség ezt próbálta meg kifejezni az Atya, a Fiú és a Szentlélek képével: Istennek önmagán belül van partnere - de még sincs szó több istenről, hanem csak egy Istenről van szó. Arról az egy Istenről, akinek lényege a szeretet.⁴⁶

Hogyan keletkezett a Szentháromság-tan?

1. tétel: Isten lényege (kezdetől fogva) a szeretet.

2. tétel: Csak egy Isten létezik.

Következtetés: Istennek önmagán belül van partnere.

A Biblia azt mondja: Isten szeretet.⁴⁷ A szeretet azonban kreatív hatalom. A szeretet egyik fő tulajdonsága a határátlépés, az alkotói mivolt. A szeretet kreatív, túlcordul - és így következik

⁴³ Jól meg kell nézni a dolgot. Nem az áll itt, amit például Dänikennél vagy az ezoterikus irodalomban olvastam, hogy „kezdetben teremtették az istenek az eget és a földet”. Nem: Az Ószövetségben több százszor előforduló „Elohim” ugyan többes számú szó, de a Bibliában kivétel nélkül mindig egyes számú állítmány kapcsolódik hozzá. Az, akinek a neve „istenek”, egy.

⁴⁴ Mindenesetre egy zsidó kereken elvetné ezt a megítélést - amely valóban teológiatörténeti anakronizmus, de az a véleményem róla, hogy megvan a jogosultsága. Hiszen nem csupán a „mi” szócska vagy az „Elohim” fogalom számít, hanem mindenekelőtt az a tény, hogy ama kép, amit Isten önmaga hasonlóságára teremt, nem egy ember, hanem az embernek és embertársának együttműködése. Ld. még Isten (Jahve!) látogatását Ábrahámnál Mózes I. könyve 18. részében, Az *Újszövetségben* már erős a hajlam a szentháromsági szemléletre, például a hármas tagolású kereszteselési formulában vagy az olyan köszöntésekben, mint a 2Kor 13,13, még ha a Szentháromság-tan mint olyan csak a 4. században vált is kötelező hitvallássá.

⁴⁵ Egy labda például lehet kék vagy zöld, de *lényegét tekintve gömbölyű*. Előállítás idején a labda talán még nem volt gömbölyű, de akkor még nem is volt labda.

⁴⁶ Valaki ellene vethetné: „Számomra a szeretet mindenekelőtt egy erő. Vajon ezek szerint Isten nem egy erő-e mégiscsak, nem pedig egy személy, amint olyan hevesen állítod?” - A szeretet kétségtelenül erő, a legnagyobb erő, amit ismer az ember, de egyidejűleg rendkívüli módon személyes kategória is. A szeretetet nem lehet szentélyektől függetlenül elgondolni.

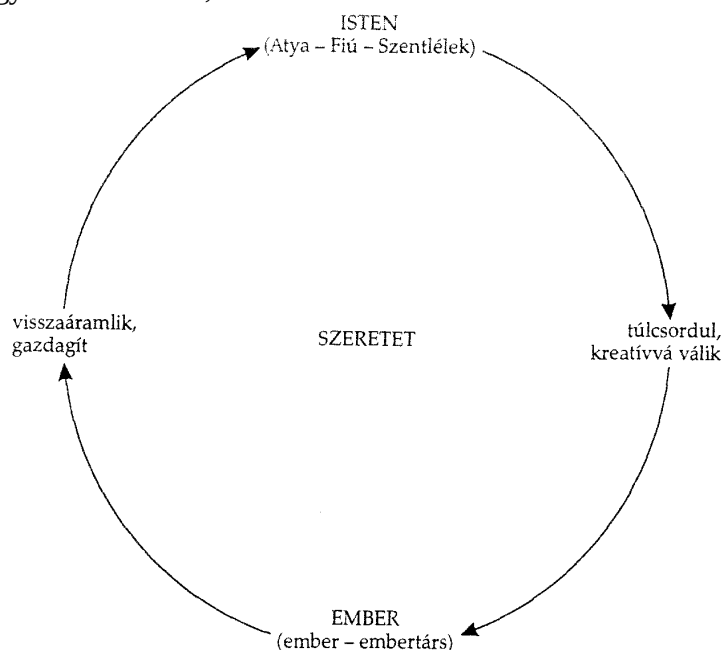
⁴⁷ 1Jn 4,16b. De nem lehet egyszerűen megfordítani a tételt: Bár Isten a szeretet, de a szeretet nem egyszerűen Isten. Isten a *személyes* szeretet! Az emberi szeretet egy ebből levezetett erő, csupán képmása, és sajnos túlságosan is gyak-

a világ teremtése. Mi, a teremtés vagyunk az eredménye annak a ténynek, hogy Isten szeretete nem maradt meg önmagánál, hogy szeretete túlcsoordul.

Az ember azért teremtett, mert Isten nem maradt meg *abszolútnak*, mert Isten szeretete nem marad meg önmagánál, hanem kisugárzik, teremt, „meg akar fertőzni”, és végül ismét csak szeretetet akar kiváltani. Ahogyan a mágnes ereje sem marad meg önmagánál, hanem mágnesessé teszi az erőterében lévő vasport is, Isten szeretete is olyan erőteret épít ki, ahová bevon minket, embereket.

Arra lettünk teremtve, hogy megtapasztaljuk a szeretetet, befogadjuk és - mivel a szeretet túl akar csordulni - tovább is adjuk. Isten a maga képére teremtette az embert, vagyis nem individuusként teremtette meg, hanem férfiként és nőként, emberként és embertársként. Nem mintha Isten önmagában nemi jelleggel bírna, de a mi nemiségünkben benne rejlik valami Isten lényegéből - az örömből, a túlcsoorduló, teremtő, boldogító szeretetből. Ez sűrűsödik össze a férfi és nő kapcsolatában, de semmiképp sem korlátozódik arra.⁴⁸

A szemléltető ábrán a következőket láthatják: Isten önmagában véve a szeretet, ez a szeretet túlcsoordul, teremtőivé válik, létrehozza a teremtett világot az emberrel mint férfival és nővel, mint emberrel és embertárssal együtt. Az ember és ember együttműködésében ismét szeretet keletkezik, amely a maga részéről teremtővé és termékennyé válik. A kölcsönös szeretetben az ember fölemeli önmagát és a teremtett világot, vissza Istenhez, és *gazdagítja az ő szeretetét*. Egész egzisztenciánknak az a célja, hogy a természettel együtt bekapcsolódjunk Isten örök, szerető dialógusába. Legalábbis így kellene lennie, ez volt az ember eredeti rendeltetése.



ran csak torzképe az isteni szeretetnek. Ezért is olyan rövid életű sokszor a mi szeretetünk: ez a szeretet nem maga Isten, csupán Isten erőteréből meríti - egy időre - a maga energiáját, de elveszíti energiáját, ha nem marad Isten szeretetének közelében, ahogyan egy darab szén is kialszik, ha kivesszük a kályhából, és félretesszük.

⁴⁸ Pusztán a mi szövegünkben ezt nem lehet kikövetkeztetni, ehhez a Biblia más szövegeit is tekintetbe kell venni - és éppen az Ószövetség bizonyos szövegeit is; akkor észre fogjuk venni, hogy az ember nemisége, összehasonlítva ember-társiasságával, inkább alárendelt szerepet játszik. Férfi és nő összjátéka csak ősfarmája az embertársiasságnak. Istenre vonatkoztatva a nemiség semmilyen szerepet nem játszik a Bibliában, ellenkezőleg: az Ószövetség számos ponton harcol e felfogás ellen, főképpen az erősen nemileg tájékozódó Baal-vallással küzdve.

Ezért teremtetett az ember kezdettől fogva kettősnek; az ember nem szólista, hanem az egymással és egymásért való létre rendeltetett. Ahogyan Isten lényegileg „Isten-Társ”, az ember is lényegileg „ember-társ”. Egyetlen emberkép sem lehet megbízható, ha ezt a szempontot kihagyja. Az ember nem „magányos gondolkodó” vagy „magasabbrendű állat”, hanem ahogyan Arisztotelész monda, *zoón politikon*, közösségi lény. Szeretet révén lép be az életbe, és aztán megtanulja - illetve egyre inkább meg kellene tanulnia -, hogy ezt a szeretetet maga is továbbadja.⁴⁹

Az ember lényegileg ember-társ, ahogyan Isten lényegileg szeretet. Ez sűrűsödik össze a férfi és a nő kapcsolatában, de, amint mondtuk, egyáltalán nem korlátozódik arra,⁵⁰ hanem áterjed a szülő-gyermek kapcsolatra, a barátságokra, a foglalkozás világára egészen a gyülekezet szükségességéig.⁵¹ Az ember semmilyen tekintetben sem létezik pusztán önmagáért; a maga erejéből életképtelen, és ha csak önmagának él, elhibázza élete értelmét. Ez igen lényegi vonatkozása istenképiségének.

Gyakran mondják, az ember istenképisége nem csupán a *szeretethen* áll, hanem abban is, hogy az ember *szabad, értelme* van, tud *beszélni, nevetni*, és *alkotóerővel* bír.⁵²

Az istenképiség megjelenési formái:

szeretet
szabadság
értelem
beszéd
nevetés
alkotóerő

E formák mindegyikében kétségtelenül visszatükröződik Isten lényegének egy-egy összetevője. Személyességünknek ezek az építőkövei nem annyira az *emberre* jellemzők, noha alighanem így mondanánk, hanem inkább *Istenre*. Csak levezetett módon jellemzők az emberre, éppen azért, mivel Isten képmására lettünk teremtvé. Ebből fontos kiegészítés adódik arra nézve, amit korábban Isten személyességéről mondtunk. Nem arról van szó, hogy emberileg beszélünk Istentől, hanem inkább arról, hogy a személyesség olyan tulajdonsága Istennek, amelyben az ember csak részesedik, mert Isten képére lett teremtvé.

Ám ha kissé nagyító alá vesszük az imént említett hat pontot, akkor feltűnik, hogy istenképiségünkkel nem sokra mentünk. *Értelmünk* oda juttatott minket, hogy segítségével képesek vagyunk elpusztítani a földet; *szabadságunkkal* visszaélünk, amikor szolgaságba taszítjuk embertársainkat; *beszédünk* manipulatív és hazug, gyakran többet rejt el, mint amennyit feltár; *alkotóerőnk* meghozta nekünk az atombombát, s az embernek elmehet a kedve a *nevetéstől*, ha

⁴⁹ Manapság tudjuk, mennyire fontos az ember fejlődése szempontjából, hogy szeretettel hívják létre. Az az ösbizalom, amely a gyermek és elsősorban az anyja közti kapcsolatban alakul ki, meghatározza a gyermek egész későbbi életét, mégpedig azt is, milyenné válik az „énje”, és azt is, milyennek fogja megélni a világot. Azokat a *tapasztalatokat*, amelyeket szerezni fog, előre meghatározzák bizonyos *találkozások*. Ld. ezzel kapcsolatban Martin Buber Én-Te-filozófiáját, amely nem véletlenül táplálkozik a zsidó gondolkodásból; téziseit a modern mélypszichológia igazolja.

⁵⁰ A teremtetési megbízásnak ezért része a szaporodás is, amit nem csupán biológiai értelemben kell felfogni, hanem átvitt értelemben is.

⁵¹ Amint az önmagában vett emberlét, a keresztyén lét sem lehet sikeres közösség nélkül, vö. 5. fejezet.

⁵² E tulajdonságok némelyikét kétségtelenül megtaláljuk bizonyos állatfajoknál is, például a delfineknél, ez azonban nem érvényteleníti a mondottakat. Mindezen építőkövek *együttesen* adják azt, amit az ember *személyességének* nevezünk.

Freud éles elemzését olvassa az emberi viccekről. És magából a szeretetből, Isten alighanem leg-hitelesebb visszhangjából az emberi életben - mit csináltunk a szeretetből? Örök szerelmet fogadunk egymásnak, aztán öt év múlva minden oda. Elég, ha átlapozok a fodrásznál néhány magazint, és elolvasom a címeket - „Szerelem a kötélverő műhelyben”, majd egy gyilkos nő vallomása: „Szeretetből tettem” -, és máris hónapokra elmegy a kedvem attól, hogy a „szeretet” szót a számra vegyem.

Isten képmására lettünk teremtvé, valamit le kellene képeznünk ebben a világban Isten lényegéből, mi azonban *torzképet* csináltunk Isten *képmásából*! Kétségtelen persze, hogy a torzképben is él még valami az ősképből, de Isten eredeti képe rettenetes, sőt olykor démoni módon eltorzult bennünk, embereinkben.

A képmást az élteti, hogy szoros kapcsolatban áll az eredetivel. Az ember csak akkor felelhet meg rendeltetésének, ha a lehető legszorosabb kapcsolatba kerül az eredetivel. Az istenképűség azt jelenti: úgy alakítjuk az életünket, hogy ezáltal láthatóvá váljék mások számára Isten szeretete. Ha az életem nem tükrözi Isten szeretetét, pusztá karikatúrává válik minden, ami egykor tulajdonképpen a rendeltetésem volt.

Ez leginkább talán abban a feladatban válik a legvilágosabbá, amelyet Isten adott az embernek, nevezetesen, hogy uralkodjék a természetben, ami meglepő, hiszen az ember maga is része a természetnek. Csakhogy mi éppenséggel nem *csupán* természet vagyunk. Titkunk van. Pusztán a természet összefüggéseiből nem lehet levezetni és megérteni az embert, aki *biológiailag* kétségtelenül a természetből származik.

Arnold Gehlen szociológus mondta egyszer: „Az ember természeténél fogva rá van utalva a kultúrára.” Az embernek az a természetes, hogy fölébe emelkedik a természetének. Az embert nem lehet csupán a természetéből megérteni, hanem csak a természettel való *szembenállását* is figyelembe véve. A „természetes” önmagában még nem pozitív kategória. Az is természetes, ha valaki nem mos fogat, vagy a nadrágjába csinál. Ha az ember *csak* természetes akar lenni, akkor egyrészt képtelen életben maradni, másrészt vissza fog esni az ember alatti, illetve az embertelen szintre. Filozófiájának „természetességére” nemcsak Rousseau hivatkozott, hanem de Sade márki is.

Amíg az ember rendeltetésének megfelelően viselkedik, és leképezi Isten szeretetét a világban, amíg ebben a szoros kapcsolatban él Istennel, addig az „uralom” egész egyszerűen azt jelenti: Azt az előnyt, amellyel a többi teremtményhez képest rendelkezik – szabadság, értelem, beszéd, nevetés, szeretet és alkotóerő -, az embernek arra kell fölhasználnia, hogy az egész teremtést „belevonja” Isten felé irányuló mozgásába. Isten vezető szerepet szánt az embernek az egész földi teremtés e közös útján.

Az embernek ez a természet feletti „uralma” azonban abban a pillanatban kifordul sarkából, amikor az ember kiszakítja magát Istenzhez fűződő ökapcsolatából, már egyáltalán nem Istenz felé halad, és megbízatásának csak az egyik - a természet felé irányuló – felét veszi tudomásul. Ma már tudjuk, hogy ebben a feladatban túlerőltettük magunkat. Olyannyira uralkodtunk a természetben, hogy megfosztottuk magunkat saját életünk alapjaitól. A képmásból torzkép lett.

Felvetődik a kérdés: Hogyan történhetett meg tulajdonképpen, hogy az ember ennyire eltávolodott Istenz erőterétől? Hogy lehet az, hogy Istenz ezt nem akadályozta meg? A válasznak így kell hangzania: Nem volt képes megakadályozni. Nem lehetett képes, ha azt akarta, hogy valóban a képmásai legyünk. Istenz szeretetre rendelte az embert, a szeretetnek azonban alapfeltétele a szabadság. A szabadságnak viszont az a feltétele, hogy az ember két lehetőség közül választhasson; az a lény, amelyik nem választhatna, nem lenne szabad; nem lenne képes szeretni - mert a szeretethez hozzátartozik, hogy az illető szabad elhatározásból szeret -, és ezért Istent sem képez-

hetné le. Istennek tehát meg kellett nyitnia az ember számára az ő isteni akaratától eltérő alternatívát is. Erről szól a következő szöveg.

Az szabadság határa (1Móz 2,15-17)

És fogta az ÚRisten az embert, elhelyezte az Éden kertjében, hogy azt művelje és őrizze. Ezt parancsolta az ÚRisten az embernek: A kert mindenfájáról szabadon ehetsz, de a jó és a rossz tudásának fájáról nem ehetsz, mert ha eszel róla, meg kell halnod.

Mielőtt elsietve gondolatilag nekirontanánk ennek a fának, kérem, hogy vegyük tekintetbe a másik, rendkívül meglepő dolgot is: Isten a kert egész maradék részét az ember szabad rendelkezésére bocsátotta! Isten „a maga aláírásával ellátott üres papírlapot” adott az ember kezébe, vagyis csaknem korlátlan hatalommal ruházta fel.

Miért is ne? Hiszen ha az ember megmarad Isten erőterében, akkor nem is tehet mást, mint hogy visszatükrözi Isten lényegét. Műveli és őrzi a kertet, és élvezi gyümölcseit, és mindenkor Isten szellemében jár el: jósággal és telve szeretettel.

De az a lény, amelyik ilyen mértékben állna egy másik erőterében, nem lenne szabad, hanem akarattalan tárgya lenne egy kívülről jövő és őt átható erőnek. Tegyük fel, hogy képesek lennénk egy szonda és célzott gyengeáramú impulzusok segítségével rávenni valakit, hogy mindig csak jót tegyen: ebben az esetben az illető bár jót *tenne*, de nem *lenne* jó. Az a lény, amelyik csak azért tesz jót, mivel meg *kell* tennie, nem jó. Azt meg aztán különösen nem mondhatjuk, hogy *szeret*, hiszen hiányzik belőle a szeretet és a jóság alapvető feltétele, nevezetesen a szabadság. Röviden: Csak az képes jó is lenni, aki rossz is lehet. Csak az képes szeretni, aki választhatja azt is, hogy adott esetben *ne* szeressen.⁵³ A szeretet Isten által felépített erőterében lennie kell tehát egy olyan „játéktérnek”, amelyben az ember Isten akarata ellen dönthet.⁵⁴

Isten nem akarja, hogy az ember kivonja magát az ő erőteréből, és mindent megtesz annak érdekében, hogy visszatartsa ettől. Az ember úgy élhet, mint Isten koronahercege, Isten szabad kezét ad neki;⁵⁵ de Istennek kísértő alternatívát is kell teremtenie az ember számára, ha azt akarja, hogy az ember valóban jó lehessen, valóban szerethessen.

Mózes első könyvének 3. részéből tudjuk meg, hogyan bánt az ember ezzel az alternatívával.

Az ember elidegenedése Istentől (1Móz 3,1-24)

A kígyó pedig ravaszabb volt minden mezei állatnál, amelyet az ÚRisten alkotott. Ezt kérdezte az asszonytól: Csakugyan azt mondta Isten, hogy a kert egyetlen fájáról sem ehettek? Az

⁵³ Erre épít egy régi vicc, miszerint Éva megkérdezte Ádámot: „Szeretsz engem?” Mire Ádám azt felelte: „Ki mást szerethetnék?”

⁵⁴ Persze az ember szabadsága, hogy dönthet a szeretet és a jóság ellen is, éppen szabadságának *végét* jelzi: Az ember ekkor saját rabszolgaságát választja „szabadon”: tulajdonképpen és eredeti szabadságát - akárcsak istenképűségének minden más megnyilatkozását is - arra a rettenetes torzképre cseréli, amelyről már szó esett. Eugen Drewermann szerint ezért hívják ezt a fát „a felismerés fájának” is: Az egyetlen felismerés, amelyetől Isten meg akarta óvni az embert, annak tudása volt, hogy Isten nélkül minden a negatívumába fordul, és minden csak az Istennel fennálló közösségben jó. Vö. Drewermann, *Strukturen des Bösen*, I, 351.

⁵⁵ Némelyek megkérdézik, meddig is terjed az ember szabadsága, ha Isten ilyen drasztikus következményt helyez kilátásba arra az estre, ha nem követik parancsát. Csakhogy Isten itt nem valami kívülről jövő büntetéssel fenyeget („Bár szabad vagy, de jaj neked, ha...; akkor én...”), hanem tárgyyszerűen, figyelmeztetőleg egy esetleges ellenkezés belső következményeit ecseteli („Ha szabadságodat így és így használod, ez meg ez fog történni”).

asszony így felelt a kígyónak: A kert fáinak gyümölcséből ehetünk, csak annak a fának a gyümölcséről, amely a kert közepén van, mondta Isten: Nem ehettek abból, ne is érintsétek, mert meghalotok. De a kígyó ezt mondta az asszonynak: Dehogyan haltok meg! Hanem jól tudja Isten, hogy ha esztek belőle, megnyílik a szemetek, s olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok, mi a jó, és mi a rossz.

Az asszony úgy látta, hogy jó volna enni arról a fáról, mert csábítja a szemet, meg kíváncsi is az a fa, mert okossá tesz: szakított a gyümölcséből, evett, majd adott vele levő férjének is, és ő is evett. Ekkor megnyílt mindkettőjük szeme, és észrevették, hogy mezítelenek. Ezért fügefaleveleket fűztek össze, és ágyékkötőket készítettek maguknak.

Amikor azonban meghallották az Úristen hangját, amint szellős alkonyatkor járt-kelt a kertben, az ember és felesége elrejtőzött az Úristen elől a kert fái között. De az Úristen kiáltott az embernek, és ezt kérdezte: Hol vagy? Az ember így felelt: Meghallottam hangodat a kertben, és megijedtem, mert mezítelen vagyok. Ezért rejtőztem el. Az Isten erre azt kérdezte: Ki mondta meg neked, hogy mezítelen vagy? Talán ettől arról a fáról, amelyről azt parancsoltam, hogy ne egyél? Az ember így felelt: Az asszony, akit mellém adtál, ő adott nekem áfáról, és így ettem. Akkor az Úristen ezt kérdezte az asszonytól: Mit tettél? Az asszony így felelt: A kígyó szedett rá, azért ettem.

Akkor ezt mondta az Úristen a kígyónak: Mivel ezt tetted, átkozott légy minden állat és minden mezei vad közt: hasadon jársz, és port egyél egész életedben! Ellenségeskedést támasztok közted és az asszony közt, a te utódod és az ő utóda közt: ő a fejedet tapossa, te meg a sarkát mardosod.

Az asszonynak ezt mondta: Igen megnövelem terhességed fájdalmát, fájdalommal szülsz gyermeked, mégis vágyakozol férjed után, ő pedig uralkodni fog rajtad.

Az embernek pedig ezt mondta: Mivel hallgattál feleséged szavára, és ettől arról a fáról, amelyről azt parancsoltam, hogy ne egyél, legyen a föld átkozott miattad, fáradsággal élj belőle egész életedben! Tövis és bogáncsot hajt neked, és a mező növényét eszed. Arcod verejtékével eszed a kenyeret, míg visszatérsz a földbe, mert abból vétettél. Bizony por vagy, és vissza fogsz térni a porba!

Az ember Évának nevezte el a feleségét, mert ő lett az anyja minden élőnek. Az Úristen pedig bőrruhát készített az embernek és feleségének, és felöltöztette őket.

Azután ezt mondta az Úristen: Ímé, az ember olyanná lett, mint miközülünk egy: tudja, mi a jó, és mi a rossz. Most azért, hogy ne nyújthassa ki kezét, és ne szakíthasson az élet fájáról is, hogy egyék, és örökké éljen, kiűzte az Úristen az Éden kertjéből, hogy művelje a földet, amelyből vétetett. És miután kiűzte az embert, odaállította az Éden kertje elé a kerubokat és a villogó lángpallást, hogy őrizze az életfájához vezető utat.

Valószínűleg nincs még egy olyan fogalom, amelyet a keresztyénség területén olyan notóriusán félreértenének, mint a bűn fogalma. Korábban morális pátoz itatta át ezt a fogalmat, aki viszont ma akar komolyan beszélni a bűnről, az gyakran akaratlanul is komikusnak hat. Tulajdonképpen már csak kacsintással kísérve használják ezt a fogalmat:⁵⁶ „Természetesen megvannak a hibáink, de alapjában véve nem tartjuk rossznak magunkat.”

⁵⁶ Rendszerint közlekedési bűncselekményekkel vagy a diéta elleni vétségekkel összefüggésben. És ha állítólag a havasi legelőn nem fordul elő bűn, mindenki tudja, miféle bünt emlegetnek ezzel. Karneváli rendezvényeken hintázva éneklük: „Mindnyájan aprócska bűnösök vagyunk”, jól tudván, hogy a következő dal így hangzik majd: „Mind, mind a mennybe jutunk.”

A „bűn” azonban nem valami bagatell dolgot jelöl. Még csak nem is morálról, vagy morális vétségekről van szó. Sokkal inkább arról, hogy mi, emberek, elvesztettük „Isten dicsőségét”, ahogyan Pál írja egy alkalommal (Róm 3,23), azt a dicsőséget, amelyet Isten egykor nekünk szánt.

Istennek határozott elgondolása volt, amikor megteremtett minket. Saját képére teremtett minket: azt akarta, hogy dicsőségének visszfénye legyünk. Ezért ruházott fel minket a teremtésben mindaddig ismeretlen mértékben értelemmel, hatalommal és mindenekelőtt szabadsággal. Azt akarta, hogy olyan jók és olyan igazak legyünk, mint ő. Uralkodjunk ezen a földön, mégpedig az ő szellemében: a teremtést megőrizve, embertársainkat szeretve, állandó kommunikációban vele. Meg sem fordult a fejében, hogy az embernek uralkodnia kellene embertársán, és rendelkeznie kellene vele. Ellenkezőleg, azt akarta, hogy a föld a szeretet, a szabadság és a bölcsesség helye legyen, és ebben a tervben mindegyikünknek kulcsszerepet szánt!

Elvesztettük ezt a dicsőséget, amelyet Isten nekünk szánt. Mérföldekre eltávolodtunk attól, amit Isten eredetileg elképzelt az életünkről. Megtévedtünk. Elvettük az emberség mércéjét, életünk értelmét. *Ezt* jelenti a bűn fogalma - *megelőzve* minden olyan kérdést, amely a morállal, illetve bizonyos szabályoknak és törvényeknek való megfeleléssel függ össze!

Elvesztettük Isten dicsőségét - *ezt* jelenti az, hogy bűnösök vagyunk. Talán sosem tettünk rosszat - de azt a jót sem tettük meg, amire teremtve lettünk. Lényegtelen dolgokba bonyolódunk bele, megelégedtünk a közepszerűséggel, hamis életcélokat követtünk - mintha arról lenne szó, hogy mennyire tiszta az ingünk! Nem - a helyzet sokkal rosszabb, sokkal katasztrofálisabb! Nem felelünk meg Isten elgondolásának, vagyis hogy dicsőségének visszfénye legyünk. Isten nem ismer ránk!

Mózes 1. könyvének 3. része azt a kérdést taglalja, hogyan esett ki az ember Isten szeretetének erőteréből, és hogyan zuhant bele abba az új erőterbe, amelyet ebben a történetben egyrészt a fa, másrészt a kígyó jelképez.

A kígyót gyakran az Ördöggel azonosítják, beszámolónk azonban ezt még nem teszi. A Bibliában egyszerűen a kísértésnek a képe a kígyó. Egy szó sem esik arról, honnan jön ez a kígyó, és milyen hatalom áll mögötte. Az elbeszélő óvakodik attól, hogy valamiképpen leleplezze a kísértést; eredete homályban marad.⁵⁷ Egyszerűen itt van, és le kell győzni. Egyszerűen azért van itt, hogy legyőzzük.

Mindenesetre a kígyó rendkívül kifinomultan és ügyesen jár el. Először engedi, hogy otromba túlzáson kapják, és ezzel nagyon ügyesen hinti el a kételkedést, vajon Isten csakugyan minden ember szerető atyja-e, aminek feltünteteti magát:

„Mondd csak, Éva, valóban megtiltotta nektek Isten, hogy a kert egyik fájáról se egyetek? Vajon *egyetlen* egy itt álló fáról sem szabad ennetek?” - Ez persze tökéletes értelmetlenség, senki sem tudja ezt jobban, mint a kígyó, és így Évának nem is esik nehezére, hogy visszaverje ezt a támadást: „Dehogy is, kedves kígyó! Abszolút szabad kezünk van ebben a kertben. Hiszen Isten szeret miket! Nincs itt semmi, amit megvonna tőlünk. Vagyis... ott a kert közepén, ó, igen, ott áll egy fa, amelyről Isten azt mondta: Ne egyetek róla, szóba se hozzátok, különben meg kell halnotok.”

Megkérdezhetjük: Mi mást kellett volna válaszolnia Évának? Egyenes lelkű kísérletével azonban, hogy védelmébe vegye Istent, máris lépre ment a kígyónak. Tekintete áthelyeződik az egész kertre vonatkozó szabadságról arra az egy fára, amelyik nem áll rendelkezésükre. Évának

⁵⁷ Aki azt a kérdést teszi fel: Honnan a rossz a világban?, eltér a tárgytól, és ellenkezésbe kerül a szöveg szándékával. A rossz minden elsietett magyarázata csak az ember elégtelen mentegőzéséhez vezet, amint már a 13. vers is utal rá.

egyszer csak szinte kényszeresen erre az egy fára kell gondolnia,⁵⁸ s így keveredik abba a helyzetbe, hogy meg kell védenie Istent, és minél inkább védi, annál kérdésesebbé válik számára Isten tilalma és mindenekelőtt szeretete.

Hogy ennyire kezdi érdekelni ez a fa, kiderül a válaszából, amely által most a maga túlzását állítja szembe a kígyó jól kiszámított túlzásával: Csak erről a fáról tilos enniük, sőt *szóba sem szabad hozniuk* - pedig Isten ezt sosem parancsolta meg.

„A lélektan egyik alapfelismerése, hogy ki kell éleznünk egy parancsot, ha növekszik bennünk a hajlam, hogy áthágjuk”,⁵⁹ mondja Eugen Drewermann. Szinte érezzük, hogyan fészkelődik be a bizalmatlanság Éva Istenhez fűződő viszonyába: a forma kedvéért még Isten oldalán áll, amennyire tőle telik, azon fáradozik, hogy pártját fogja Istennek, és hűséges legyen a parancsához - de a kapcsolatot már megterheli valami.

Hirtelen az is jelentőssé válik, hogy parancsának megszegése esetére Isten rettenetes következményeket helyezett kilátásba. Természetesen megtette, de árulkodó, hogy most ez kerül a középpontba: már nem az Isten iránti bizalom, hanem a büntetéstől való félelem motiválja Évát a parancs megtartására.⁶⁰

A mag a földbe került, a kígyó továbbmehet egy lépéssel. Belekapaszkodik Éva félelmébe, és elcsitítja. „Szó sincs róla, egyáltalán nem fogtok meghalni”, mondja. „Inkább arról van szó, hogy Isten csak azért adta ki ezt az értelmetlen parancsot, hogy magát védje. Elgondolkodtál-e már arról, miért szabott ki Isten ilyen drasztikus büntetést egy önmagában véve nevetségesen kicsiny tetre?”

Ha Éva eddig nem is gondolkodott el a dolgon - *most* megteszi. Nincs-e igaza a kígyónak? A büntetés keménysége bizonyára Isten őseredeti gyengeségével függ össze. Ha valaki másokat halállal fenyeget, nyilván magának is halálfélelmei vannak. Mi más kelthetne azonban halálfélelmet egy istenben, ha nem az, hogy parancsának áthágásában hatalma veszélyeztetését látja? Igen, így kell lennie: Isten a trónjáért reszket. Fél a konkurenciától: „Azon a napon, amikor esztek belőle, megnyílik a szemetek, és olyanok lesztek, mint Isten.” - Igen. Minél hosszasan töpreng Éva a dolgon, annál világosabbnak látszik számára: Az egyetlen elgondolható oka annak, hogy Isten kiadta ezt a parancsot, csak az lehet, hogy valamit *meg akar vonni* az embertől.

Ennyit elért a kígyó: A korábban tabuizált fa időközben foglalatává vált mindannak, amire törekedni érdemes. Ami ezután következik, szinte kényszerpályán fut: *Az asszony úgy látta, hogy jó volna enni arról a fáról, mert csábítja a szemet, meg kíváncsi is az a fa, mert okossá tesz: szakított a gyümölcséből, evett, majd adott vele levő férjének is, és ő is evett.*⁶¹ A bűn kezdetén a bizalmatlanság áll, ezt követi a növekvő elbűvöltség, párosulva azzal a félelemmel, hogy elszasztunk valamit, a vége pedig merő lázadás.

Az Isten iránti bizalmatlanság a forrása minden bűnnek. Az alapvető ösbizalom helyett az ember hirtelen ösbizalmatlanságot érez Istennel szemben: „Isten meg akar vonni valamit tőlem, Isten nélkül többre juthatnék, mint vele.”

⁵⁸ Olyan ez, mintha azt mondanám Önnek: „Próbáljon meg a következő öt percben egyáltalán nem gondolni a mókusokra!” - Normális esetben ez valószínűleg egyáltalán nem okoz gondot Önnek, de a szavaim valamiképpen kényszerítik Önt, és figyelmét a mókuszokhoz köti.

⁵⁹ *Strukturen des Bösen*, 1,59. Drewermann értelmezése sok szempontból meggyőzőtt engem, és ennek megfelelően befolyásolta fejtegetésemet

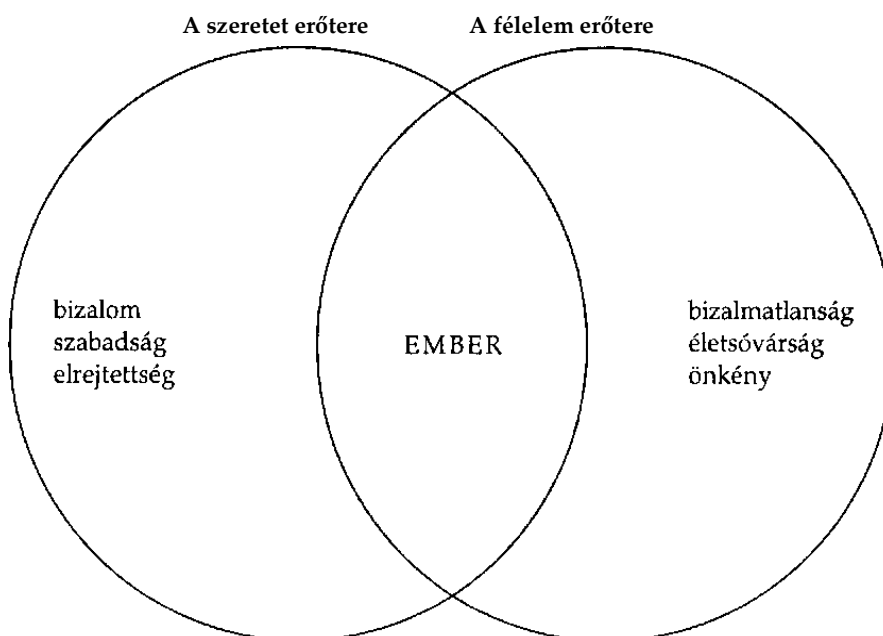
⁶⁰ Ahogyan az ún. keresztyén etika is gyakorlatilag többnyire sokkal inkább táplálkozott a büntetés félelméből, illetve a jutalom varasából, mint az Isten iránti bizalomból; vö. alább, 8. fejezet.

⁶¹ Ebben fejeződik ki az a tapasztalat, hogy az egyik ember bűne mindig érinti és bevonja a másikat is. Az ember minden tekintetben ember-társ, nemcsak pozitív, hanem negatív szempontból is.

Minden bűn *mozgatóereje a sóvárgás*, a lét fokozásának csábítása. Az emberek nem azért követnek el bűnt, mert rosszak akarnak lenni, hanem mert többet akarnak birtokolni az életből. Közben pedig lépre mennek annak a hazugságnak, hogy „ha az ő szavához, parancsához, »béklyójához« igazodom, akkor elszalasztok valamit, akkor a rövidebbet húzom”!

Csak ezután bontakozik ki a bűn csúcspontja, illetve célja: a gőg, az ön-kény, vagyis hogy az ember maga akar az életének ura lenni, nem akarja, hogy diktáljanak neki, hanem ő akar dönteni arról, mi jó és mi rossz számára.⁶²

Ebben áll a bűn klasszikus hármassága: bizalmatlanság, sóvárgás, gőg. Mindebben és mindezek fölött pedig a félelem uralkodik: a félelem a büntetéstől, a félelem Istentől, a félelem attól, hogy elszalasztunk valamit. E folyamat végén Éva megrázó vallomást tesz: „A kígyó rászedett, becsapott.” Az ember bűnös; ezt azt jelenti: olyan lény, akit csalással megfosztottak az életétől. Kiesett a szeretet erőteréből, és belezuhant egy új erőterbe: *a félelem erőterébe*.



Az emberek „egyenjogúvá teszik magukat” Istennel, „függetlenednek” Istentől, s így válnak csak igazán akarát nélküli bábokká. Megragadják vélt „szabadságukat”, és kiesnek korábbi istenkapcsolatuk elrejtettségéből. Abban a pillanatban, amikor elfordulnak Istentől, olyan erőknél szolgáltatják ki magukat, amelyeket nem képesek átlátni, és amelyekkel szemben nem tudják állni a sarat. Nincsenek többé alávetve a szeretet hatalmának - viszont kíméletlenül markában tartja őket a félelem.

A 7-13. versek írják le, miféle következményekkel jár ez. Bizonyos értelemben, sőt rettentő módon beigazolódott, amit a kígyó ígért: Az ember ténylegesen megismerte, mi a jó és mi a rossz. És egyszer csak *elszégyelli magát*. Nem arról van szó, hogy a férfit és a nőt feszélyezi a másik jelenléte, hanem arról, hogy „mindegyikük úgy érzi, lelepleződött a másik előtt, és olyasminek érzi magát, ami nem igazolható többé úgy, ahogy van, de nem is tud azon változtatni, csak

⁶² Az engedelmesség - Istennel kapcsolatban - nem a leigázás, hanem a bizalom kérdése.

elrejtteni tudja. Immár mindegyiküknek fügefalevélre van szüksége a másikkal szemben” (Drewermann).⁶³

Az ember megismerte, mi a jó, mi a rossz. Az ember hirtelen felismeri tartozását, azaz felismeri, hogy adós maradt a szeretettel. A Biblia egyfajta háromszöget ért szereteten. Jézus szerint mindenekfölött szeretnünk kell Istent, embertársainkat pedig úgy (csakúgy!), mint önmagunkat.⁶⁴ Tartozásról (vétekről) akkor kell beszélnünk, amikor „a szeretet e dimenzióinak” egyikét egyoldalúan kiemeljük a másik kettő kárára, és ezzel tönkretesszük a háromszöget.



A tartozás következménye a *bűntudat*, az a belső felismerés, hogy elhibáztam a célt, rosszat tettem, elmulasztottam a jót, nem vagyok az, aminek lennem kellene, elhibázom a lényegemet. E bűntudat egyik közvetlen következménye az igény az iránt, hogy felmentést kapjak e tartozás alól; áthárítjuk másra a felelősséget: elfojtjuk, eltitkoljuk, megszépítjük, „megmagyarázzuk”, általánosítjuk - „Végül is mindenki ezt csinálja!” -, bűnbakot keresünk és találunk. A saját felelősségünk alóli felmentés igénye ezer változatban nyilvánul meg. Itt nem csupán arról van szó, amire Freud gondolt, vagyis félresiklott vagy éppen patológikus *érzelmekről* - hogy ezek is léteznek, nem vitás! -; a felelősség kézzelfogható realitás.

Az ember megismerte, mi jó, mi rossz. De mennyire visszaüt rá ez a felismerés! *Félni* kezd, hirtelen sürgető szükségévé válik, hogy elrejtőzzék! A németben a „félelem” (Angst) a „szorosság, szükségesség” szóból (Enge) származik. A félelemmel teli ember úgy érzi, sarokba szorították: szabadságától megfosztott és menekülő, vágyakozó és üzött ember. A félelem mindenütt jelen van, ahol hiányzik a bizalmasság, az otthonosság. A félelem végigkísérte azt a folyamatot, amelynek során az ember egyenjogúsította magát Istennel szemben, függetlenné vált tőle. Most azonban alapvető életérzéssé nő, azzá az érzéssé, amely többé nem hagyja el az embert.

Olykor azt állítják, hogy a bűnbeeséssel az ember elveszítette istenképűségét. Ez nem igaz. Isten semmit sem vesz vissza abból, amit az 1Móz 1,26-28 mondott az ember istenképűségéről. Az embernek megbízatása marad, hogy uralkodjék a természetben, gyakorolja az embertársiasságot és az alkotói szeretetet, de hiányzik már a bizalmasság és a játékos könnyed-

⁶³ Eugen Drewermann, *Strukturen des Bösen*, I, 74.

⁶⁴ Lk 10,27.

ség, az egésznek negatív lejtése van: a férfi és a nő *együtt-léte* konkurenciaharcra züllik,⁶⁵ az embernek a természet feletti *uralma* fáradtságba és izzadságba kerül, a *szaporodás* fájdalommal jár. Az Istenhez fűződő viszonnal együtt a természet feletti uralom és az emberek egymás közti viszonya is elferdül.

Az ember Istentől elfordulásának végső következménye a halál.⁶⁶ „Ha esztek a fáról, meghaltok.” Ezt sem annyira büntetésként értelmezem, hanem logikus következményként, amint a rákövetkező kiűzetést is a Paradicsomból. Aki elfordul a fénytől, szükségképpen sötétségbe kerül. Az Istentől elfordulás kikerülhetetlenül a halálba vezet. Az a világ, ahol szégyen, büntudat, versengés, szenvedés, fáradtság és halál van, többé nem a Paradicsom.

Az Istentől elszakadás következményei:

7. vers: szégyen

8. vers: félelem és büntudat (elrejtőzés Isten elől)

12. vers: felelősség-áthárítás (bűnbak-keresés)

16. vers: versengés, vetélkedés

17. vers: fáradtság

19. vers: halál

23. vers: kiűzetés a Paradicsomból

Természetesen már az ember megteremtése előtt is létezett a halál.⁶⁷ A halál biológiai szükségszerűség. Filozófiailag is kimutatható, mennyire fontos, hogy az ember ideje korlátozott legyen.⁶⁸ A bűnbeesés nélkül is kellett volna léteznie valami halálhoz hasonlóknak, de az - ahogyan Kari Rahner mondta egyszer - „halál nélküli halál” lett volna.

A halál ugyanis azért, hogy az ember elfordult Istentől, új, pusztító minőséget kap: Isten helyébe lép, vagyis most a *haláltól* várjuk az utolsó szót, és ez határozza meg egész életünket. Minden betegség, minden fogyatékoság, minden kudarc, minden vétek, az olyan élmények, mint a nyugdíjazás vagy egy szeretett ember halála, valamint legtöbb félelmünk is annak a régi tételnek az igazságát mutatja, amely így hangzik: „Az élet közepette is a halál vesz körül minket.”

A halál már az ember előtt is létezett, de az ember esetében most az élet egyik hatalmává vált - és ez újdonság.⁶⁹ A halál az életet meghatározó hatalommá vált. A halál abban az értelemben, hogy az élet végén meg kell halni, csak végső következmény, úgyszólván a pont az „i”-n.⁷⁰

Így tekintve a halál mint szükségszerű meghalás, ismét szinte egyfajta kegyelmes korlátozás. Belegondolni is rossz, mi lenne, ha a bizalmatlanság, a sóvárgás és a gőg e konglomerátumá-

⁶⁵ Kérem, hogy a 16. versben csakúgy, mint a többiben, a német bibliafordításban a „kell” (felszólító mód) helyett olvassa azt, hogy „fog, fogsz” (vagyis jövő időt): ez a fordítás sokkal közelebb áll a héber eredetihez. A férfi mindenkor és mindenhol megfigyelhető zsarnoksága a nőn, sajnos, történelmi tény, de egyáltalán nem bírja Isten jóváhagyását, amint erre a „kell” szócska utalna.

⁶⁶ Vö. Róm 6,23.

⁶⁷ Gondoljunk csak a „mindenki harcára mindenki” ellen az evolúció során és az ember alatti világban: az élőlények esznek és megeszik őket.

⁶⁸ Csak a halál látja el érvényességgel az életet, azaz: a korlátozottság megfosztja tetszőlegességétől azt a módot, ahogyan az ember tölti az idejét, és élete így mélységet és értelmet kap. Ezért nem lehet az „örökkévalóságot” sem egyszerűen csak korlátlan időként elgondolni. Az örökkévalóság más *minőség*, mint az idő, és nem csupán annak kiterjesztett mennyisége.

⁶⁹ Konkrét veszély esetén az állat is ismeri a *halálfélelmet*, de nem ismeri az emberre jellemző *szorongást a haláltól* mint konkrét ok nélküli, lebegő alapérzést.

⁷⁰ Gondoljunk Ivan Iljics halálára, Tolsztoj elbeszélésére, amely a főszereplő hosszú haldoklását írja le; Ivan Iljics utolsó gondolata megváltozó felsóhajtás: „Istennek hála, a halálnak vége volt!”

nak és következményeinek öröklét jutott volna osztályrészül, ha a félelem jegyét hordozó egzisztenciánk a végtelenségig meghosszabbodott volna!

Szövegünk végén Isten kiűzi az embert a Paradicsomból. Ez a „kizárás” logikus következménye annak, hogy az ember elfordult Istentől. Istennek nincs lehetősége arra, hogy befolyásolja az ember életét, ha az nem teszi lehetővé számára. Az ember - akaratának megfelelően - megszabadult Istentől. Isten-telen lett.

De mégsem egészen. Isten mégsem hagyta *egészen* magára az embert, sőt, egyenesen meghatározó módon törődik az emberrel, aki hazátlanná tette magát: bőrruhát készít Ádámnak és Évának, rájuk adja, és megpróbálja még a Paradicsomon kívül is megóvni őket a legrosszabbtól, még ott is utánuk megy.⁷¹ Az ember istentelenségére nem Isten embertelensége a válasz, ahogyan egyszer Eberhard Jüngel mondta.

De - és ez kifejezetten fontos a világlátásunk szempontjából - *már csak korlátozott mértékben tud gondoskodni róluk*, mert amint mondtuk, kényszeríteni nem szeretné őket: ez ellentmondana az ő szeretetének s a mi rendeltetésünknek. Ha az ember nem engedi be életébe az Istent, nem hagyja, hogy útmutatásaival rendező módon beavatkozzék az életébe, hanem elfordul, akkor Istennek csak nagyon korlátozott lehetősége van arra, hogy befolyásolja életünket vagy éppenséggel a világ folyását. Ez megmagyaráz egyet s mást abból, miért olyan ez a világ, amilyen.

A Bibliának ez nem az *utolsó*, hanem az *első* szava az emberről. Isten útja az emberrel ezáltal még nem ért véget - de *hosszú* útra lesz szüksége, míg utolér minket.

Azzal a megfigyeléssel fejezem be ezt a gondolatsort, amit a Biblia első lapjain tehetünk. A világtörténelem első kérdése nem az, hogy „Hol van Isten?”, hanem ez: „Ádám - Ember! - hol vagy?” (3,9). A Biblia nem az embert mutatja be istenkeresőként, hanem Istent emberkeresőként. A következő rész kérdése pedig így hangzik majd: „Hol van a testvéred, Ábel?” (4,9). Isten szenvedélyesen kérdezi: Hol állunk? És hol hagytuk a testvérünket, nővérünket? Csak akkor értettük meg helyesen szövegünket, ha életünk válasszá válik Isten e két kérdésére.

⁷¹ Vö. 3,21 - majd később 4,15.

FELADAT:

Ha Ön másokkal együtt olvassa ezt a könyvet, kérem, vitassák meg a következő kérdéseket:

1. Jó-e a teremtés, vagy rossz?
2. Koronája vagy keresztje az ember a teremtésnek?
3. Milyen értelemben kockázata az ember Istennek?
4. Mit kockáztat Isten?
5. Szükség van-e Istenre ahhoz, hogy emberek legyünk?
6. Mit kockáztat az ember, ha szóba áll Istennel?

Most pedig egy személyes feladat: Elég bátor-e Ön ahhoz, hogy mérleget vonjon, mielőtt tovább beszélgetnénk? Kérem, szakítson magának időt, és - figyelembe véve a következő kérdéseket - gondolkodjék el eddigi életéről, majd írja le felismeréseit:

1. Vétkezni azt jelenti: Adós maradtam a szeretettel. Kivel kapcsolatban igaz ez rám? Hogyan bántam eddig ezzel a felelősséggel?
2. Mi mindent csinálok végső soron azért, mert félek?
3. Mennyire meghatározó hatalom az életemben a halál?
4. Adtam-e Istennek valaha is lehetőséget arra, hogy befolyásolja az életemet?

Javasolhatom-e Önnek, hogy válaszait imádság formájában is fogalmazza meg, például úgy, hogy levelet ír Istennek? Ön talán még nem hisz Istenben. Akkor fogalmazza meg a levelet úgy, mintha létezne Isten. Hiszem, hogy ez segíthet Önnek. Mindenesetre ez a gyakorlat nem a levélformától függ. A lényeg az, hogy Ön mérleget vonjon.

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

4. Jézus – földre szállt Isten?

4. Jézus - földre szállott Isten?

Ebben a fejezetben Ön arról olvashat, miért nem lehet értelmesen harcolni a bűnök ellen, és hogy minden morális erőfeszítésünk csak annyit jelent, hogy az egyik bűnt egy másikra cseréljük. Ezért Jézus egészen más választ ad a bűn problémájára, mint a morál. Jézus nem csupán erkölcsi tanító volt; abból indult ki, hogy ő más, mint pusztán ember. Igénye arra ösztönözte az embereket, hogy vagy ismerjék el őt Istennek, vagy a leghatározottabban mondjanak ellene neki. Erőszakos halála logikus következménye volt ennek az igénynek. Szeretném azonban megmutatni, miért igazolta ez a halál egyúttal Jézus igényét, és hogy csodálatosan jó érvek léteznek a feltámadás történelmi megbízhatósága mellett.

„A bűn országa”

Az Újszövetség Istennek a bűn problémájára adott végérvényes válaszként fogja föl Jézust. Már csírájában elhibáznánk, amit Jézus akart, ha megkísérelnénk elválasztani sorsát és üzenetét ettől a kérdéstől.

A bűn nyelvileg-etimológiailag az „elkülöníteni” szóval függ össze, azaz elkülönítést jelent, az ember elválasztását Istentől. A bűn elidegenedés. Az ember elidegenedett eredetétől. A bűn, még egyszer hangsúlyozom, nem morális kategória! Azok a dolgok, amiket általában *bűnöknek* nevezünk (többes számban), tehát az irigység, a hazugság, a tolvajlás stb., morális *következményei* annak, amit a Biblia *bűnnak* nevez (egyes számban).

A bűn tehát nem *morális*, hanem mélységesen *vallási* probléma. Mindenesetre ez a vallási probléma hatalmas árnyékot vet embertársi kapcsolatainkra. Mindaz, ami az életet megélésre érdemessé teszi, Istentől van, hiszen ő az élet forrása. Elszakítani önmagunkat Istentől annyit jelent, mint elszakítani magunkat az élet forrásától. Az ember ekkor egyszer csak az előtt a kétségbeesett kérdés előtt áll, honnan vegye hát most „az élet vizét”. Rendszerint embertársainál keresi. Közben elfelejti - vagy éppenséggel tudatosan számol azzal -, hogy azok túlságosan is kevésbé rendelkeznek vele. Ily módon *túlterheli* őket, ha nem éppen tudatosan részesíti őket túlzott előnyben.

Kezdetben az emberek közvetlenül a forrás közelében tartózkodtak. Természetesen tettek kisebb kirándulásokat, de mindig csak olyan messzire, hogy időben visszatárlhassanak a forráshoz. Nem merészkedtek olyan területekre, ahonnan már nem tudtak visszatárlálni.

Egy napon valaki lehetőséget talált arra, hogy a forrás vizét egyfajta kulacsba, illetve nagyobb tartályokba töltsék. Ez tekintélyesen megnövelte tevékenységi sugarukat. Be kell ismerni - a kulacsból fogyasztott víz már nem hatott olyan frissnek, de így eltávolodhattak valamennyire a forrástól. Az emberek egyre nagyobb terheket voltak készek magukra venni annak érdekében, hogy függetlenné válhassanak a forrástól. Végül hatalmas tartályokat építettek, és kizikocsikra rakták őket. Pontosan beosztották, mikor kire kerül sor, és kit mennyi illet meg a víztartálékból. Igen nagy útra készültek, így aztán el is mentek. Eleinte még minden egészen jól haladt. Mindenkinek jutott elég innivaló, és mindenki igazodott a megállapodásokhoz. Idővel azonban kevesebb lett a víz, és egyesek töprengeni kezdtek. A víz állott ízű volt, a nagy tartályok tartalékai fogyni

kezdték. Szigorúbban szabták meg a napi adagokat, és már csak az kapta meg a teljes adagot, aki gyakran húzta a kocsit, a többieknek kevesebbel kellett megelégedniük. Mit számított a gyengébbek és az öregek tiltakozása? A többiek számára igazságosnak tűnt a rendszer. Némelyek kezdték éjszaka titokban megcsapolni a többiek kulacsát. A veszteséget fölfedezték, és természetesen rögtön megtorolták. De valamiképpen szinte mindenki értett ahhoz, hogy észrevétlenül jusson előnyhöz, amikor csak tudott. Nem mindenki viselkedett ilyen aszociálisan. Egyesek ismételten rendre utasították a többieket. A problémát közvetlenül meg lehetne oldani, mondták, ha mindenki megosztogna a többiekkel, és adna nekik a magáéból. A többiek jóakaratra hivatkoztak. A probléma azonban nem oldódott meg. Egyrészt csak kevesen hallgattak rájuk, másrészt akkor sem vezetett eredményre, ha mégis így történt. Valahogy nem tudtak szabadulni attól az érzéstől, hogy csak a tüneteket kezelgetik. De mi mást tehettek volna?

Kétségtelen, hogy differenciáltan kell olvasni ezt a történetet. Nem mindenki viselkedik egyformán aszociálisan, és nem mindenkit fenyeget szomszédja. Felszínesen nézve jócskán léteznek olyan emberek, akik látszólag igen jól megvannak Isten nélkül, összességében azonban tény, hogy életünket sokkal inkább jellemzi a bűn, a szenvedés, a félelem és a halál, mint a harmónia, a szabadság és az öröm, amelyre teremtve lettünk. Isten nélkül hiányzik az embernek a „forrás”, az ember pedig megpróbálja ezt a hiányt embertársainál pótolni. Embertársai azonban nem képesek ezt nyújtani. Egyetlen ember sem lehet a másik számára az, ami csak Isten lehet számára: az élet forrása. Hol találhatnánk meg azonban, amit teljességében csak Istennel kapcsolatban állva kaphatunk ajándékba?

Így aztán az ember olyan elvárásokat és igényeket támaszt a többiekkel szemben, amelyeket csak Isten lenne képes teljesíteni. A szokásos értelemben vett „bűnök” azok a közösségkárosító tettek, amelyeket azért követünk el, hogy ellensúlyozzuk veszendőbe ment istenkapcsolatunkat.⁷² „A dicsőség hiányából”, ahogyan ezt Pállal neveztük, az élet értelmének meg nem találása és a belső béke hiánya fakad. A belső békétlenségnek ez az állapota vetül ki aztán a külvilágra. Mivel elvesztettük Istent, elveszítjük belső egyensúlyunkat, és ezáltal tönkremegy együttélésünk.

<i>bűn (egyes szám)</i>	<i>bűnök (többes szám)</i>
ok	következmények
állapot	tettek
istenkapcsolat	viszonyunk másokhoz és önmagunkhoz
hiányzó elrejtettség	„pótlék”-keresés
a „dicsőség” hiánya	a beteljesedés hiánya
vallási deficit	morális következmények
keserű gyökér	keserű gyümölcsök

A bűn önmagát erősítő kör: bűnünk miatt szűkülnek életünk alapjai, szűkülő életalapjaink miatt pedig erősödik a bűnünk. Ez viszont azt jelenti: e folyamat bizonyos pontjától nincs többé választásunk. A szeretet erőtere meghagyja az ember szabadságát, hogy bűnt kövessen el, a félelem erőtere viszont nem hagyja meg a szabadságunkat, hogy *ne* kövessünk el bűnt. Aki valaha is elhatározta már, hogy maradéktalanul szeretni fogja Istent vagy embertársait, észrevehette, hogy

⁷² Már abban is megmutatkozik, mennyire elégtelen ez a bűn-fogalom, hogy *mulasztásainkat* egyáltalán nem veszi tekintetbe.

az ember már nem rendelkezik ezzel a szabadsággal.⁷³ *Kénytelenek vagyunk* bűnöket elkövetni. Ez a felismerés áll az ún. áteredő vagy „eredendő” bűn tanának háttérében.

Az „áteredő bűn” fogalmát mindenestre elég szerencsétlenül választották meg. Azt akarja kifejezni, hogy az egyes ember nem döntheti el egyedi döntéssel, akar-e bűnös lenni, vagy sem. Már úgyszólván az anyatejjel, vagy még korábban magunkba szívjuk, mégsem *biológiai* úton, nem a szaporodással történik ez, ahogyan az „áteredő bűn” fogalma téves módon kézenfekvővé teszi. Különben joggal kérdezhetnénk: „Tehetek én arról, hogy valamikor az idők kezdetén egy vagy két ember, így vagy úgy elszakadt Istentől? Isten aligha tehet felelőssé engem egy olyan genetikai hibaért, amelyet elődeimtől örököltem!” - Ha viszont azt mondom, hogy egyáltalán nincs lehetőségünk választani, akarunk-e bűnösök lenni, vagy sem, akkor ez nem attól függ, hogy mindnyájunkat egyetlen személy - éppenséggel Ádám vagy Éva - határoz meg, hanem attól, hogy *valamennyien meghatározzuk egymást*.

A bűn interakciós jelenség, vagyis mindenkinek a bűnös voltát meghatározzák a többiek. Az embernek az előző fejezetben kidolgozott, lényegéből fakadóan embertársi mivolta nem utolsósorban bűnösségében is megmutatkozik. Miután a kígyónak, amint láttuk, keményen meg kellett dolgoznia azért, hogy meggyőzze Évát, és az vegyen a fa gyümölcséből és egyék, úgy tűnik, Ádám esetében ez már egyáltalán nem volt probléma.⁷⁴ Az ember nem lehet önmagában bűnös. Bűnünk tovább hat a másikon, számtalan másik emberre van hatással a környezetünkben és még halálunk után is.

Az egyes ember bűne szinte automatikusan kihat a többiekre: akár a rossz példa révén, akár azáltal, hogy arra készítenek másokat, hogy az én durvaságomra hasonló durvasággal válaszoljanak. Számtalan előzetes döntést hozunk a gyermekeinkkel kapcsolatban:⁷⁵ bűnös voltunk sem kivétel ez alól. Az első életévekben a gyermekek szülei tükörképei. Bár az évek során rendszerint sikerül nekik valamelyest eloldódnia ettől, de ez mindenekelőtt annak az eredménye, hogy *más* emberek is egyre inkább hatással vannak arra, amit az ember önálló énjének nevezünk: barátok, szomszédok, tanárok stb., közvetve pedig *azoknak* a szülei, barátai és tanárai.

Ily módon a kölcsönös befolyásolások és függőségek szűk szemű hálója jön létre. Közös szokások, alaptételek és ideológiák keletkeznek, szilárd rossz tulajdonságok és rossz intézmények. Valamennyien egy szoros háló foglyai vagyunk; ezt részben kezdettől fogva készen találjuk, részben azonban magunk is erősen közreműködünk a szövésében. Valamennyien problémátlanul átvettük a bűnös mivoltot, és éppen ilyen problémátlanul tovább is adjuk. „A bűn országában” élünk, ahogy ezt a 19. század egyik teológusa nevezte.⁷⁶

Nem mindig volt ez így, mondja Ádám és Éva története. Kezdetben valóban létezett olyasmi, hogy döntési szabadság. A félelem erőterét ténylegesen az ember szabad döntésére kell visszavezetni. Mióta azonban az emberek a félelem erőterében találhatók, többé nem szabadok arra, hogy ne vétkezzenek. Ezért aztán a bűnök ellen nem is lehet értelmesen harcolni mindaddig, amíg nem gyökerénél ragadjuk meg a problémát, nevezetesen az Istentől történt elkülönülésnél.

⁷³ Vö. Róm 7,18-23.

⁷⁴ A szöveget éppen hogy nem szabad szexista módon felfogni! Mózes 1. könyve 3. részében nem arról van szó, hogy a „gonosz nők” bűnösök, hanem éppen azt hangsúlyozza, hogy minden ember *összetartozik a bűnben* - vagyis a nők és a férfiak egyaránt. Ha egyáltalán ki lehet itt dolgozni valamilyen nemileg sajátos különbséget, akkor az abban áll, hogy a kígyónak sokkal inkább neheze esett elérnie célját a nőnél, mint a férfinál, aki egyszerűen reflektálatlanul belesodródott a dologba.

⁷⁵ Az egyértelmű öröklési és nevelési tényezők mellett gondoljunk mindenekelőtt a születés előtti befolyásokra, amelyek már az anyaméhben befolyásolják a gyermek pszichikai, alkati és egészségügyi jövőjét.

⁷⁶ Így Albrecht Ritschl, aki ebben Kant és Schleiermacher előzetes munkájára támaszkodhatott: az előbbinek a „radikális rosszról” szóló tanítására, az utóbbinak pedig „a közös bűnnel kapcsolatos gondolataira”.

Így aztán a Szentírásban nem is morális felfegyverkezésről van szó, hanem a megtérésre való szenvedélyes felhívásról: Vissza a forráshoz, vissza Istenhez, az Atyához!

A Szentírás morális parancsai Isten segítő kéznyújtása felénk: irántunk való szeretetében nem akarja, hogy bűneinkkel, elkülönülésünkkel kölcsönösen tönkretegyük egymást. Egy dolog azonban biztos: ezekkel a parancsokkal félig-meddig talán fönn lehet tartani valamiféle külső rendet, nehogy mindenki nekiessen mindenkinek, az *alapproblémát* azonban nem oldják meg. A morál ugyanis, ha jobban szemügyre vesszük, csak annyit jelent, hogy az egyik bűnt a másikra cseréljük. A morális erőfeszítés eljuttathat ugyan minket oda, hogy elfordulunk bizonyos negatív magatartásmódoktól, és pozitív magatartásmódok szerint tájékozódunk, s ezzel mentesít a bűn legdurvább következményeinek terhe alól - de egyáltalán nem változtatja meg a *szívünket*, mit sem változtat azon a vallási deficiten, amely bűnössé tesz minket, és továbbra is azt eredményezi, hogy bűnösök legyünk.

Teljesen mindegy azonban, mit teszek a bűn állapotában: akármi legyen is az, mindig bűn lesz, és sosem fog megfelelni annak a tervnek, amelyet Isten alkotott meg rólunk, emberekről: nem fogunk megfelelni az emberség mércéjének.⁷⁷ A morális erőfeszítés semmit sem változtat a bűn országán, azon, hogy az ember elvileg és a maga okozta módon el van választva Istentől. Hogy a keresztyénségből oly gyakran épp a morális szabályokat desztillálták ki és emelték azokat a keresztyénség tulajdonképpeni lényegévé - ez tökéletes félreértése annak, amit a keresztyénség tulajdonképpen akar. A keresztyénség Jézust követve nem a *bűnök* - vagyis a tünetek, a következményszerű jelenségek - ellen akar harcolni, hanem gyökerénél akarja megragadni a problémát. De mi győzi le a *bűnt*, mi temeti be az Isten és az ember közötti szakadékot?

Az ember válasza rendszerint így hangzik: *a vallás*. A vallás az ember kísérlete arra, hogy eljusson a halálból az életre, a sötétségből a világosságra, a szakadék egyik oldaláról a másikra. Az ember vágyakozik a szeretetre, a harmóniára, az élet értelmére, ezért törekszik arra, hogy átjusson a szakadék másik oldalára. Vannak ugyan vallástalan emberek, de vallástalan *nép* nincs a földön. Az ateizmus mindig mesterséges belenevelés eredménye, és meglehetősen rövid életű jelenség. Az emberiség mint olyan szinte reménytelenül vallásos! A probléma azonban az, hogy vallásosságunkban is sajnos a félelemnek, a bizalmatlanságnak, az életsóvárgásnak, az önkénynek és a tartozásnak ugyanaz a spirálja ismétlődik meg,⁷⁸ amelyet már a bűnbeesés történetében megfigyeltünk. Vallásosságunk előtt is a bűn előjele áll.

⁷⁷ Nem véletlen, hogy a különösen „szent” és „tisztességes” emberek gyakran különösen kiállhatatlanok is. A morál jogosultságára és hatáira még bővebben visszatérek a 8. fejezetben.

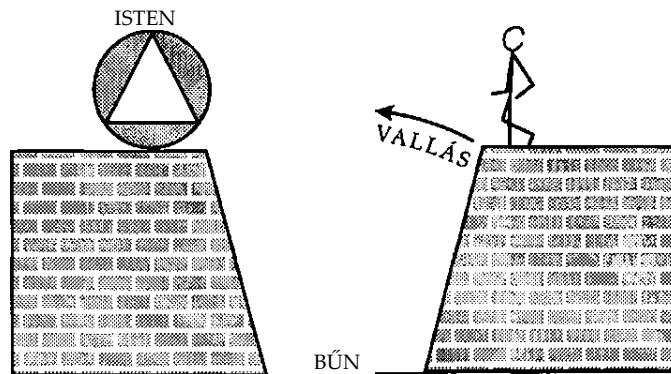
⁷⁸ Erre mutat rá az egyház- és a valláskritika. Az egyházkritika megmutatja nekünk, tulajdonképpen mit csináltunk mi, emberek a vallás eredeti impulzusaiból. A valláskritika még mélyebbre metsz azzal, hogy megkérdőjelezi magukat ezeket az impulzusokat.

ISTEN és adományai:

élet
szeretet
béke
öröm
harmónia
világosság
értelmesség

AZ EMBER és Istentől elfordulásának következményei:

halál
egoizmus
veszekedés/háború
depresszió
káosz
sötétség
üresség
Tartozás/bűnök



Istennel való kapcsolatra lettünk teremtve, és mélységes vágyakozás él bennünk Isten után. Csakhogy - és ebben ismétlődik meg Éva döntése az életünkben - nem akarjuk, hogy Isten valóban Isten legyen. Kétségtelen: szívesen vennénk az adományait. Vágyakozunk a szeretetre, a békére, a harmóniára és az elrejtettségre, de magát Istent nem akarjuk. Akarjuk Isten adományait, de az adományozót megvetjük. Olyan ez, mintha akarnánk mondjuk a világosságot, de megvetnénk a fényt, illetve ahogyan Eckhart mester mondta egyszer: Az emberek gyertyának használják Istent: meggyújtják, ha sötét van, hogy segítségével megkeressenek valamit, miután pedig megtalálták a keresett dolgot, a gyertyát eldobják.

Így rosszul mennek a dolgok, ezt ugyanis nem lehet csinálni. Ez magyarázza meg vallási fáradozásaink kudarcát: Valamennyien mélységesen vágyakozunk Istenre, ennek ellenére lényünk legmélyén nem akarjuk, hogy Isten Isten legyen. Azt akarjuk - akár félelemből, akár élet-sóvárgásból, akár bizalmatlanságból vagy bármiből fakadóan -, hogy életünkben miénk legyen a döntő szó. Ezért aztán maradunk a szakadék innenső oldalán.

Jézus igénye

Nézzük meg most Jézus személyét. A Bibliában az olvassuk, hogy Jézus olyan, amilyennek Isten tulajdonképpen elgondolta az embert. A Biblia ábrázolása szerint Jézus bűn nélküli ember,⁷⁹

⁷⁹ Például Jn 8,46; 2Kor 5,21; 1Pt 2,22; 1Jn 3,15; Zsid 4,15.

olyan ember, aki tökéletesen egyetért Istennel, akit ezért Atyjának hív.⁸⁰ Olyan ember, aki nem lépett rá Ádám útjára, és akit ezért Pál apostol „második Ádám”-nak nevez.

Az a bűverő, ami ebből az emberből, Jézusból árad, onnan ered, hogy ennek a második Ádámnak úgyszólván az első Ádám által teremtett feltételek között kell élnie. Olyan, mint a naiv újszülött, akit váratlanul belevetnek a korrupt nyugati kultúrába. Amikor Jézus beszél - mondjuk a Hegyi Beszédben -, úgy tűnik, mintha egy másik csillagról jött volna, akárcsak Exupéry kis hercege.

A Jézusból áradó bűverő messze túllépi a keresztyénség határait. Ismételten találkozunk az-
zal a nagy tisztelettel, amelyet az emberek Jézus alakja iránt tanúsítanak: nem mások rovására megélt szabadsága és szuverenitása iránt, „ragályos” bizalma iránt és végül szenvedése iránt, amit mélységes emberséggel viselt. Ezzel állnak szemben Jézusnak a négy evangéliumon vörös fonálként végighúzódozó teológiai kijelentései a maguk alig megragadható rettenetességükben.

A Jn 14,6-ban azt mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet, és senki sem juthat az Atyához, csak általam.” Vegyük észre, hogy nem azt mondja: Én *megmutatom* nektek az utat, hanem: Én vagyok az út; nem azt mondja: Én vagyok az *egyik* út, hanem azt: Én *vagyok* az út. Avagy még világosabban: „Aki engem lát, az Atyát látja” (Jn 14,9). Sőt: „Én és az Atya egy vagyunk” (Jn 10,30).

Kérem, ne gondolják, hogy Jézus ilyeneket nem mondott, hogy ezek csak utólagos díszítések - a dolog nem ilyen egyszerű! Amikor ezeket a szövegeket leírták, még túlságosan sok szemtanú élt, akik az effajta hazugságokat könnyen megcáfolhatták volna. Kortársai nem Jézus igényét vonták kétségbe, hanem annak *jogosultságát*. Természetesen az Újszövetségben is léteznek díszítések,⁸¹ de Jézus igénye túlságosan is általánosan vonul végig az Újszövetség minden rétegén ahhoz, hogy pusztán kitalálásként lehetne kimagyarázni. Mindenekelőtt azt nem lehet elvitatni, hogy Jézust *istenkáromlással* vádolták, és emiatt végezték ki.

Pere során megkérdezik tőle, ő-e a Messiás és Isten fia. Ezt feleli: „Ti mondjátok; én vagyok” (Lk 22,70). Sőt a legrégebbi, általánosan különösen is hitelesnek elismert Márk-evangéliumban talán még erősebben: „Igen, én vagyok, és meglátjátok majd, amint az idők végezetén visszajövök a világ bírójaként” (Mk 14,62; ez a szerző körülírása!).

Talán ezeknél az önmagáról tett közvetlen tanúságoknál is erősebben tükrözik a közvetett tanúságok, hogy Jézus minden bizonnyal teljes magától értetődőséggel indult ki abból, hogy ő

⁸⁰ Jézus gyakran nevezte Istent „Abbának”, „Apukának”. Isten e bizalmas megszólítása még a mi stílusérzékünkhöz sem illik, a maga korában pedig egyenesen botrányos volt.

⁸¹ Ezt a szót elővigyázatosan kell használni. Amikor az evangélisták „díszítéseiről” vagy „tendenciáiról” beszélünk, mindig tudatában kell lennünk annak, hogy ők a saját kiindulópontjuk felől nézik és ítélik meg az eseményeket. Itt nem egyszerűen „túlzásokról” van szó, hanem arról, hogy az evangélisták már Húsvét felől értelmezték Jézus Húsvét előtti életét. Tárgyszerűtlen is lett volna, ha másképp járnak el.

Ha egy király koldusruhába bújik, és úgy kószál a városban, én pedig ezt leírom, akkor beszámolóom egészen másképp fest, ha tudom, hogy egy királyról van szó. Igen - ebben az esetben nem *tudok* pusztán tiszta ténybeszámolót nyújtani, mert ezzel elhallgatnék valamit az olvasók elől. Ha aztán ez a király ráadásul különleges viszonyban állna az olvasóimmal, mondjuk az apjuk vagy testvérük lenne, akkor egyenesen büntény lenne, ha tiszta tárgyilagossággal, könyvelő módjára számolnék be az eseményekről: itt kószált valaki, és koldult.

A döntő dolog, amit itt észre kell venni: Az őskeresztyén tanúk nem *tudnak* másként tenni, mint hogy feltámadásának fényében látják Jézus történetét, mintegy hátulról előre olvassák azt, és a később nyert felismeréseiket már a korábbi történetekbe is beleviszik. Az evangéliumok nem *jegyzőkönyvek*, hanem *tanúságtételek*; természetesen szubjektívek - de éppen tanúságtételük e szubjektivitása miatt tárgyyszerűek.

Mindenesetre ha kritikusan összevetjük egymással a négy evangéliumot, szépen ki lehet dolgozni, hol rejlik a történelmi mag, és mi az evangélisták - nem kevésbé történelmi! - szubjektív hittapasztalata, amit bele visznek beszámolójukba, és amire meg akarnak tanítani minket.

más, mint csak egy normális ember. Például merészelte más emberek bűneit megbocsátani (többek között Mk 2,5). C. S. Lewis ezzel kapcsolatban azt írja: teljesen rendjén van a dolog, ha valaki megbocsátja a másiknak azt a jogtalanságot, amit az illető *ellene* követett el. Ha valaki becsapott ezer forinttal, nagyon is lehetséges és értelmes dolog, hogy azt mondjam: „Hagyjuk az egészet, ne beszéljünk róla többé!” De az ég szerelmére, milyennek találná Ön, ha valaki pénzt lopna *Öntől*, én pedig azt mondanám: „No jó, én megbocsátok neki!”⁸²

Vagy vegyük az olyan mondatokat, mint a következő: „Bár ez és ez áll Mózesnél a ti katekizmusotokban, én viszont azt mondom nektek...” (Mt 5,21-48). Jézus ténylegesen azt állítja, hogy az ő szava még a Bibliát, vagyis az akkoriban érvényes társadalmi rendet is hatályon kívül helyezi!

Jézus nem azt akarta, hogy úgy higgyünk, mint ő, hanem azt, hogy *benne* higgyünk. *Hozzá* menjünk, amikor fáradtak és megterheltek vagyunk (Mt 11,28). Hitvallásunk, cselekvésünk, egész életünk mind-mind őrá irányuljon: „Aki vallást tesz rólam az emberek előtt, arról majd én is vallást teszek mennyei Atyám előtt” (Mt 21,32-33). „Aki a kisgyermekek közül egyet is befogad az én nevemért, az engem fogad be” (Mk 9,37; vö. Mt 26,40.45). „Aki elveszíti az életét érettem, meg fogja találni azt” (Mt 10,39).

Mindez kifejezetten kritikus látásmóddal párosul, ami az embereket illeti: „A ti atyátok az ördög” (Jn 8,44). A „bűnösök” - Jézus szemében a többiek. Önmagát nem érti bele Jézus ezekbe a kijelentésekbe: „Közületek ki tud rám bünt bizonyítani?... én az Istentől indultam el, és tőle jövök” (Jn 8,46.42).

A probléma a következő: egyfelől Jézus általános megbecsülésével találkozunk, másfelől Jézus hajlamos olyan igényeket támasztani, amelyek a nagyzási mánia határát súrolják. E tekintetben egyszerűen nincs átmenet a keresztyénségből más vallásokba, és párhuzamokat sem találunk. C. S. Lewis azt írja: „Ha Ön elment volna Buddhához, és megkérdezte volna: »Brahma fia vagy?«, akkor azt felelte volna: »Fiam, te még mindig az illúziók völgyében élsz.« Ha Szókratészhoz ment volna, és megkérdezte volna: »Zeusz fia vagy?«, akkor ő azt kérdezte volna: »Mit értesz Zeuszon?« Ha pedig Mohamedhez ment volna, és megkérdezte volna: »Te vagy Allah?«, akkor ő előbb megszagatta volna a ruháját, majd leüttette volna az Ön fejét. Ha megkérdezte volna Konfuciuszt: »Te vagy az Ég?«, akkor valószínűleg így felelt volna: »Ízléstelenek az olyan megjegyzések, amelyek nem állnak összhangban a természettel.«»,⁸³

E világ nagy erkölcsi tanítói közül egyik sem tulajdonított magának még csak megközelítőleg sem olyan dolgokat, mint Jézus. Inkább azt szoktuk meg, hogy effajta szavak olyan despoták száját hagyják el, mint Ceausescu vagy Idi Amin. Ilyesmiket csak egy *elmebeteg* mondhat, vagy egy *csaló*, vagy olyan valaki, aki *ténylegesen* más, mint a többi ember - mivel ténylegesen nem érthető meg az emberekből, hanem csak *Istenből* kiindulva. Ha komolyan vesszük Jézus szavait, akkor sokkoló alternatíva előtt állunk: Jézus vagy csaló, vagy elmebeteg volt, vagy pedig ténylegesen az, aminek ő maga állította magát: „földre szállott Isten”.

Ennek megfelelően reagáltak az akkori emberek: gyűlölettel vagy lelkesedéssel, megrettenéssel vagy csodálattal - de semleges jóakarat nem létezett, ez egyszerűen nem illett volna ehhez az igényhez! A semleges jóakarat teljesen alkalmatlan valami Jézussal kapcsolatban. Ilyen magas igényrel szembesülve az ember vagy őt követő és imádó tanítvánnyá válik, vagy olyan emberré, aki el akarja hallgattatni, mert egy effajta igény elviselhetetlen!

Hogyan ítéljük meg Jézus igényét?

⁸² Vö. - a következőkben is - C. S. Lewis, *Gott auf der Anklagebank*, 94.

⁸³ C. S. Lewis, *Gott auf der Anklagebank*, 95.

- Csaló volt?
- Elmebeteg volt?
- „Földre szállott Isten” volt?

Lehetetlennek tartom, hogy Jézusban csupán jó, mintaszerű embert és erkölcsi tanítót lássunk. Az effajta megítélés csupán arról tanúskodik, hogy az illető még nem vette magának a fáradságot, hogy belenézzen a Bibliába, mit is állít magáról ez az ember. Bármit vessünk is a farizeusok szemére, ők legalább megértették Jézust, legalább komolyan vették az igényét - és elviselhetetlennek találták! Jézus abból indult ki, hogy ő nem olyan, mint egy átlagos ember.⁸⁴

Az egész Újszövetség tükröz valamit abból a fáradozásból, hogy az emberek valamiképpen meg akarják érteni, be akarják sorolni Jézust. A tanítványok is annak az éppoly szilárd, mint el-lentmondásos benyomásnak a hatása alatt álltak, hogy olyan emberrel van itt dolguk, aki valamiképpen szemben áll az emberiség többi részével. Paradox módon talán éppen embersége választotta el Jézust az emberektől.

Így aztán rengeteg címmel és állítmánnyal ruházták föl, hogy titkának nyomára bukkanjanak. Ezek egyikét már említettem: a „második Ádám”, az „igaz ember”. E fejezet végén találunk majd egy erre vonatkozó áttekintést. Nevezték Jézust „Isten fiának”, „Krisztusnak”, „Úrnak” - de mindezek a címek és képek nem képesek megragadni, nem magyarázzák meg őt, meg sem közelítik személyét - csupán reflektorfénybe állítják.⁸⁵

Jézus szétfeszít minden általunk gyártott kategóriát. Bizonyos értelemben persze vonatkozik ez *minden* emberre, de Jézus esetében ehhez még az is társul, hogy minden emberisége ellenére valahogy elüt az emberektől. Jézus személye nem szorítható bele az általunk gyártott képekbe, mégpedig azért nem, mert őt Isten oldalához kell számítanunk. Legalábbis így látták azok, akik a legszorosabb életközösségben álltak vele.

⁸⁴ A legmarkánsabban és ugyanakkor a legfájdalmasabban János evangéliuma dolgozza ki Jézusnak ezt az igényét. Ha Ön elfogulatlanul olvassa, akkor vagy rettenetesen fog bosszankodni, mivel lépten-nyomon találkozik majd ezzel az igénnyel, és úgy jár, ahogyan az evangélium a 6,66-69-ben maga is beszámol róla: az emberek részben felháborodottan, részben megrettenve fordulnak el tőle - vagy pedig szóba áll vele, mint a tanítványok, és elkezd benne hinni.

⁸⁵ Hogy csak az Újszövetség három leggyakoribb címét hozzuk szóba röviden:

Amikor Jézus megkérdezi tanítványait, kinek tartják őt, Péter így felel: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten fia” (Mt 16,16). Jézus ezután egyrészt megerősíti ezt a kijelentést, másrészt megtiltja tanítványainak, hogy másoknak is elmondják, ő a Krisztus. Ez azt jelenti: Jézus messzemenően igénybe vette a maga számára ezt a címet, abban a korban azonban igen határozott politikai várakozások kapcsolódtak a Krisztus-címhez, Jézus pedig nem akarta, hogy beleszorítsák ebbe a sémába. A Krisztus-cím nem volt képes elmondani, kicsoda Jézus, hanem Jézus mondta meg az embereknek, mit jelent a Krisztus-cím.

Avagy mit jelentsen az „Isten fia”? A zsidók fogadott fiúsági viszonyt értettek ezen, a görögök egy embernek látszó lény isteni természetét. Az Újszövetség alkalomadtán mind a két elképzelést tükrözi, de egyik mellett sem tud elköteleződni. Ezért nagyon leegyszerűsíti a dolgot, aki dogmatizáló módon csupán azt állítja, hogy Jézus, „amint Isten rendíthetetlen szava mondja”, „Isten fia”. Azt is meg kell magyarázni, mit ért ezen az ember, illetve melyik korabeli értelmezéshez kapcsolódik.

Vagy vegyük az „Emberfia” címet, amelyet valószínűleg a leggyakrabban használt. Ez a cím is egyenesen lélegzetelállítóan kétértelmű. Részint egészen egyszerűen „emberrel” vagy „emberfiával” lehet fordítani: Jézus, az igazi ember. Részint azonban Jézus korának zsidósága hallatlan várakozásokat kapcsolt annak az Emberfiának a végidőbeli alakjához, aki állítólag eljön majd, hogy elhozza a világnak az üdvösséget és az ítéletet (vö. Dán 7,12-14). Mindez azt mutatja: Nem a címek magyarázzák meg Jézust, hanem Jézus magyarázza meg a címeket.

Jézus halála és feltámadása

Három évig jártak-keltek a tanítványok Jézussal, s ez idő alatt egyre inkább arra a meggyőződésre jutottak, hogy Jézus több mint pusztán ember. Mit jelenthetett a tanítványok számára, hogy ezt a Jézust a kereszten függve kellett látniuk - és Isten nem segített rajta!

Ez egyrészt rettenetes *személyes válságba* taszította őket. Hiszen csapat-papot otthagytak, mindent föladtak ezért az emberért, és három éven át követték. Hittek a győzelmében - s most ott álltak egész eddigi egzisztenciájuk romjai előtt, elveszítve minden kilátásukat.

Ehhez társult az a *vallási válság*, amelybe hirtelen belezuhantak, hiszen úgy tűnt, Jézus halála egyszer s mindenkorra megcáfolta azt az igényét, hogy képes számukra közvetíteni a békét Istennel. Isten látszólag mégiscsak a farizeusok és az írástudók mellett állt, a vallási szakértők és a tisztességesek mellett. Egy csapásra semmivé vált az a remény, amely a vámosok és bűnösök, a szegények és betegek számára nyílt meg.

Ennek megfelelő gyászos képet nyújtottak a tanítványok Nagypénteken: valamennyien elmenekültek, az elsők már úton voltak hazafelé, Galileába, a többiek elbarikádozták magukat egy Jeruzsálemen kívüli kunyhóban: egy maréknyi, félelemtől reszkető, reménytelen és kilátástalan társaság.

És most mi történik? *Ugyanezekkel* az emberekkel csupán néhány nap elteltével teljesen megváltozottan találkozunk - örömet sugároznak, lelkesek, és megvannak bennük mindazon erények, amelyek Nagypénteken még hiányoztak belőlük: hitvallói bátorság, életöröm, meggyőző erő. Az imént még menekülőben lévő tanítványok hirtelen készek arra, hogy Jézusért a halálba menjenek.⁸⁶

Megkérdezhetjük: Mitől következett be ez a változás? Ugyancsak erőteljes benyomásnak kellett lennie annak, ami erre a hirtelen és radikális hangulati változásra ösztönözte a tanítványokat. Néhány nappal az után a mérhetetlenül megterhelő pszichikai benyomás után, amit Jézus megfeszítése gyakorolt rájuk, olyasmit kellett megtapasztalniuk, ami ezt a benyomást nemcsak eltüntette, hanem még fölül is múlta, és egy életen át kitarzott, sőt elérte, hogy számoljanak az erőszakos halállal is. Ez a tapasztalat: Jézus feltámadása!

A feltámadás. Ez a teljesen váratlan, egyszerűen hihetetlen esemény, akkor éppúgy, mint ma. Ne gondoljuk, hogy csak nekünk, modern, természettudományos meghatározottságú embereknek vannak nehézségeink azzal, hogy ezt elhiggyük! Az akkori emberek éppoly jól tudták, mint a maiak, hogy ha egyszer valaki holtan fekszik, nem kel föl többé. A feltámadás akkoriban éppen annyira hihetetlen volt, mint manapság.

A tanítványoknak meg kellett élniük valamit, ami képessé tette őket arra, hogy a legmélyebb depresszió állapotából átlendüljenek egy radikálisan más hangulatba. Ez természetesen nem *bizonyítéka* a feltámadásnak, de ezt a tényt előbb meg kell magyaráznia annak, aki tagadja a feltámadást.

Azok a magyarázati kísérletek, amelyek Jézus tetszhalálával számolnak, nemcsak a római hóhérok és- sírörzők professzionalitását becsülik alá, hanem teljesen figyelmen kívül hagyják azt is, hogy a tanítványok később csaknem kivétel nélkül vállalták az erőszakos halált Jézus feltámadásának hirdetéséért. Kérdezem: Egy megrendezett előadásért? Egy maguk kitalálta hazugságért? Egy hallucinációért?

A feltámadás történelmi megbízhatósága mellett több ok szól, mint azt egyesek vélik. Nemcsak 500 tanú van, aki állítólag látta a feltámadott Jézust. Ott vannak az imént említett okok,

⁸⁶ A tizenkét tanítvány közül csak egy halt természetes halált: János, akit Patmosz szigetére száműztek. Júdás felakasztotta magát, a többiek mind hitük vértanúivá lettek.

és mindenekelőtt az, hogy bizonyos emberek mind a mai napig újból és újból azt állítják, hogy megtapasztalták a Feltámadottat. Kétségtelen, hogy ezen érvek mindegyikét külön-külön kétségbe lehet vonni, összességükben azonban hatásos képet nyújtanak. Kissé profánul fogalmazva: Jézus feltámadásának tagadásához szinte nagyobb hitre van szükség, mint igenléséhez.

Néhány érv Jézus feltámadása mellett:

- Az üres sír (a sírórzők ellenére!)
- A Feltámadott több mint 500 tanúja (1Kor 15,6)
- A tanítványok radikális hangulatváltozása
- A tanítványok későbbi vértanúsága (egy maguk kitalálta hazugságért?)
- Tapasztalati beszámolók arról, hogy Jézus még ma is él

Szilárd meggyőződése: Jézus feltámadása nélkül a keresztyénség sosem jött volna létre. A tanítványok szétszóródtak volna a szélrózsa minden irányában, nem tudtak volna erőt meríteni ahhoz, hogy még egyszer talpra állítsák közösségüket. Jézusról talán néhány morális tanítást hagyományoztak volna át, de a századok során szinte teljesen feledésbe merült volna, mint annyi más erkölcstanító. A feltámadás nélkül, mondja Pál az 1Korinthusi levél 15. részében, a keresztyének ostobábbak lennének mindenki másnál, s a keresztyén üzenet semmis lenne.

A feltámadás Jézus igényének igazolását jelentette a tanítványok számára. Isten a mellé állt, aki azt állította, hogy egyedülálló módon tartozik hozzá, és ezzel igazolta üzenetét és legitimálta azt az igényét, hogy ő több mint ember.

De miért kellett egyáltalán meghalnia Jézusnak? Ha a végén Isten amúgy is igazolja őt, mire akkor ez a „közjáték”, miért volt szükség a golgotai eseményekre?

Jézus golgotai halála teljes terjedelmében feltárja, hogy elvetettük Istent. Jézus elhozta számunkra azt az üzenetet, hogy Isten bűnösségünk szakadékát áthidalva szeret minket, mélységesen szeret minket. Ez a Jó Hír azonban abból indul ki, hogy bűnösök vagyunk, hogy tartozást halmoztunk föl, hogy belebonyolódtunk a bűn hálójába, sőt buzgón szőjük azt magunk is. E megelőző, kíméletlen diagnózis nélkül nincsen üdvös terápia.

A Jó Hírnek ezt a részét az ember nem szívesen hallja. Ezért gyilkolták meg Jézust olyan emberek, akik ezt nem akarták elhinni. Az a bűn, amely Ádámban kezdődött, itt, Isten Fiának erőszakos halálában éri el csúcspontját. Valamiképpen azonban mindannyian részeseivé válunk ennek a gyilkosságnak minden alkalommal, amikor elutasítjuk Isten kiengesztelődési ajánlatát, akár aktív lázadással, akár passzív közömbösséggel. Nem elég, hogy halálos betegek vagyunk, még az orvost is elpusztítjuk.

E tényállás klasszikus megfogalmazása így hangzik: Jézus a bűneinkért halt meg. Ezt a gondolatot nem szabad úgy felfogni, ahogyan sajnos ismételten felfogták, vagyis hogy a megbocsátás áraként Isten véres emberáldozatot követel, ráadásul egy ártatlan ember véréért kívánja. Ez az elképzelés még az Ószövetség legkorábbi rétegeinek szintjét sem éri el,⁸⁷ és igazságérzetünk teljes joggal emel vétőt ellene. Amikor a Bibliában Jézus áldozati haláláról esik szó, nem szabad félreértenünk a dolgot: Itt *Isten* hoz áldozatot. Ellentétben e világ minden vallásával, amelyekben az embernek kell áldozatot bemutatnia az isteneknek, a keresztyénségben *Isten* hoz áldozatot. *Döntő* áldozatot.

⁸⁷ Ezt nem megvetőleg mondom. Emlékeznek rá: A Biblia nem egy végső állapotot ír le, hanem egy utat. Az Ószövetségben lerakott alapot nélkülözhetetlennek tartom a keresztyén hit szempontjából, de az a véleményem, hogy az Újszövetség jócskán meghaladja az ószövetségi alapokat, és ez az istenképre is érvényes.

A vallások áldozati szemléletének általában hasonló az alapszerkezete: Bűnével az ember valamiképpen megkárosította Istent, ezért úgymond a mérleg másik serpenyőjébe veti áldozatát, hogy jóvátegye a kárt, és kiengesztelje Istent.⁸⁸ Olyasmi ez, mintha azt mondanám Önnek: „Betörtem az ablakát. Itt egy csekk a költségek kiegyenlítésére, a maradékot pedig, kérem, tartsa meg, hogy többé ne haragudjon rám!” Az áldozat a jóvátételt szolgálja, vagy legalábbis a megkárosított kiengesztelését. A keresztyénségben azonban Isten mintegy azt mondja: „Tartsd meg a csekkedet, a keletkezett kárt amúgy sem tudnád jóvátenni: saját zsebemből fogom kifizetni.” A keresztyénségben *Isten* hozza meg az áldozatot.

Valakinek ugyanis áldozatot kell hoznia. *Valakinek* viselnie kell a bűn következményeit: vagy a vétkesnek, vagy a megkárosultnak. Ha betört az ablaküvegem, akkor vagy *nekem* kell kifizetnem, vagy annak, aki betörte. *Valaki* szegényebb lesz. Csak ez az alternatíva létezik: kiengesztelés vagy megbocsátás. Isten a megbocsátás útját választja. A mi áldozatunkra már nincs szükség, mivel ő maga hozza meg az áldozatot.

A megbocsátás azt jelenti: Te megbántottál engem, de én nem büntetlek meg érte, hanem azt akarom, hogy minden rendbe jöjjön köztünk, még ha én károsulok is meg, még ha ez átmenetileg hátrányos helyzetbe hoz is engem. Bár ekkor én leszek a megkárosított, de ezt a kárt kisebb bajnak tekintem, mint eddigi kölcsönös viszonyunk összeomlását, amit a bűn maga után von. Inkább elszenvedem a kárt, mintsem komolyan megromoljon, vagy éppenséggel végleg tönkremenjen a kapcsolatunk.

Jézus inkább meghalt, mint hogy gyilkosai ellen fordítsa Isten benne lakó erejét. Azért a kiengesztelődésért halt meg, amelyet Isten kínál fel az embernek. Isten szeretete oly nagy, hogy inkább maga szenved el a legnagyobb veszteséget, a halált, mint hogy minket elveszítsen. És kérem, ne higgye, hogy csak a *Fiú* szenvedett a kereszten; az *Atya* is szenvedett, a legkedvesebb-jét kellett a legrettenetesebb módon odaadnia! Isten annyira szeret minket, hogy inkább beleegyezik ebbe, mint hogy elveszítsen minket. Jézus vére ezért ténylegesen a megbocsátás ára. Az Isten és az ember közti kiengesztelődés ezért ténylegesen Jézus személyétől függ. Nem csupán a tanítástól, hanem mindenekelőtt a sorsától, a kereszthalálától. „Jézus meghalt a bűneinkért”, ez azt jelenti: ő viseli a következményeket, ő saját testén viseli el azt a rettenetes valóságot, amely általunk szakad rá, hogy nekünk ne kelljen elpusztulnunk vétkeink következményei miatt, hogy ne menjünk veszendőbe Isten számára.

Ezért aztán Jézus Isten végérvényes válasza a bűnünkre. Mivel mi, emberek nem tudtuk kiszabadítani magunkat abból a hálóból, amelyről fentebb szoltam, Isten önmagát vetette be. Mivel az ember nem volt képes eljutni Istenhez, Isten jött el az emberhez - vállalva a legvégső következményeket, beleértve a halált is.

Jézusnak azért kellett meghalnia, mert Isten Fiaként nekilátott annak, hogy betemesse a bűn szakadékát.⁸⁹ Azért kellett így tennie, mert Isten valóban és teljes következetességgel emberré

⁸⁸ Itt az erősebben elterjedt engesztelő áldozatra gondolok, nem annyira a hálaáldozatra, jóllehet a vallásokban az utóbbit is gyakran meghatározza az a törekvés, hogy valamiképpen jóindulatra hangolja Istent.

⁸⁹ Ha a négy evangéliumot egymás mellé tesszük, igen szépen lehet látni, hogyan bontakozik ki Jézus halálának ez az új szemlélete a különböző mozaikokban: Márk evangélista szerint Jézus egy artikulátlan kiáltással hal meg (mindenesetre, ami az értelmezéseket illeti, Márk a legtartózkodóbb a négy evangélista közül). Máté oly módon értelmezi az egészet, hogy különösen kiemeli a 22. zsoltár (Jézus valószínűleg ezt imádkozta a kereszten) egyik mondatát: „Atyám, Atyám, miért hagytál el engem?” Lukács és János számára ez alighanem eléggé merésznek tűnt, ezért egy kissé heroikus mondatot adnak Jézus ajkára: „Atyám, a te kezedbe ajánlom lelkemet”, illetve: „Beteljesedett.”

Történetkritikailag természetesen meg lehet kérdezni: Mi volt *ténylegesen* Jézus utolsó szava, hiszen az csak *egy valami* lehetett. De azt is kérdezhetnénk: Hogyan értelmezték az egyes evangélisták a keresztet a Húsvét alapján?

vált benne. Azért kellett így szenvednie, mert a jónak semmi esélye sincs, amikor ránk talál. Jézus szenvedése, illetve halála azt dokumentálja, hogy a bűn nem valami lovagiassági affér, hanem más emberek esnek áldozatául, sőt maga Isten. A mi bűnünk nem jelenti ugyan *Isten halálát*, de *halált okoz Istenben*. Isten szenved a bűnünktől, benne törik össze valami.

Ezáltal azonban valami csodálatos dolog is történik egyúttal: A halál, amit még az Ószövetség is kifejezetten annak a helynek tekint, ahol nem létezik közösség Istennel, immár nem Isten nélküli hely. *Mi* nem állunk közösségben Istennel. *Mi* elhibáztuk az igazi életre vezető utat. Mivel azonban feltétlenül közösségben akart lenni velünk, Isten emberré vált, ennek minden következményével: belevetette magát bűneink hálójába, magára vette a halált. Ez a kijelentés homályba borít minden egyebet, amit valaha is állítottak Istenről.

Jézus Krisztusban Isten a szakadék innenső oldalára jön, úgyszólván belülről ismeri meg Isten-nélküliségünk radikális következményeit: a félelmet, a magányt, a kétségbeesést. Amikor Jézus azt kiáltotta: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Mt 27,46), *Isten* oldaláról feltöltődött az a szakadék, amelyet *mi* nem voltunk képesek áthidalni: Jézus végérvényesen eljutott a „másik oldalra”. Isten maga bocsátkozott bele az Isten-nélküliségbe, hogy a legmagányosabb hely, a halál, többé ne legyen Isten nélküli hely.⁹⁰ Nincs már olyan hely, ahol ne Isten várna ránk szeretetével, szó szerint kitért karokkal.

Isten ragaszkodik az emberhez - bűne ellenére is. Ez nem valamiféle általános igazság Istent illetően, hanem olyan igazság, amelyhez Isten drágán jutott hozzá. Nem olyan igazság ez, amelyet Jézus csupán *tanított* nekünk, hanem olyan, amely az életébe került. Mivel önmagunktól nem találtuk meg az Istenhez visszavezető utat, talán nem is *kerestük* soha igazán, Isten jön hozzánk a szakadék innenső oldalára, legyőzi a bűnt, saját testén viseli annak következményeit - vállalva a szenvedés és a halál következményét is.

Isten megteszi azt, amiben az ember kudarcot vallott a maga vallási fáradozásával: betemeti a bűn szakadékát. Az ember eljátszotta azt a jogát, hogy Isten gyermeke lehessen. Mivel azonban Isten „Fia” testvérünké vált, ismét szabad Atyánknak neveznünk Istent.

Miért kellett Jézusnak meghalnia?

- Mivel igénye elkeseredett ellenállást váltott ki.
- Mivel a jónak semmi esélye sincs, amikor ránk talál.
- Mivel Istennel szembeni ellenállásunk nagyobb, mint sejtenénk.
- Mivel nem akarta ellenünk fordítani a hatalmát.

Márknál és Máténál biztosan az áll az előtérben, hogy Jézus belebocsátkozik az Istentől elhagyatottságba (ld. lejjebb), János szemében viszont az játszik fontos szerepet, hogy ezzel a halállal beteljesedik Jézus élete, hogy ennek az odaadó halálnak a révén alapjában véve az történik meg, amire Jézus egész élete irányult. Lukácsnál, az orvosnál pedig - aki erősen hangsúlyozza Jézus *üdvözítői mivoltát* - inkább Jézus tudata áll előtérben, nevezetesen, hogy velünk kapcsolatban nem a halálé az utolsó szó, hanem Isten mondja ki az utolsó szót a halálról, és így rólunk is.

A történetileg nézve egymásnak ellentmondó dolgok tehát egyáltalán nem állnak ellentmondásban egymással a Jézus halálát értelmező síkon. Tanúságtételével mind a négy evangélista a maga sajátos fényt vetíti ugyanarra a tényálásra, nevezetesen: Jézus személyében hogyan veti bele magát Isten az emberi „hálóba”, hogy helyreállítsa a veszendőbe ment közösséget önmaga és közöttünk.

⁹⁰ A golgotai esemény mágnesként vonzza magához az emberiség nagy megoldatlan kérdéseit: a bűnt, a halált, az élet értelmetlenségét, a szeretetlenséget, a szenvedést és a félelmet. Mindezekben a kérdésekben az ember egyedül volt, amíg Jézus az ember oldalára nem állt. Ezért árad ki éppen e kérdéseket illetően hallatlan erő a *Megfeszítettől*. A legnyomatékosabban talán Ézsaiás 53. részének prófétai szövege írja le ezt, noha a Kr. e. 5. századi szerző még csak nem is álmodta, hogy szavaiban valamiképpen magáról Istenről van szó.

- Mivel Isten reméli, hogy szeretetével megnyerheti, amit hatalmával nem tud és nem is akar kikényszeríteni: nevezetesen a szeretetünket.
- Mivel Isten e szeretete teljesen odaadja magát értünk.
- Mivel *mi* nem találtunk el az életre, ő hidalta át a szakadékot, és felkeresett minket halálunkban.
- Mivel Isten azt akarta, hogy bűnünk ellenére ne legyen többé olyan hely, ahol ne ő várna ránk szeretetével.

Talán meglepő állítás, de ennyiben a keresztyénség szöges ellentéte a vallásnak. A vallás szó a latin *religare* igéből származik, ami azt jelenti, „visszkapcsolni, összekötni, visszacsatolni”. A vallás az ember kísérlete arra, hogy önmagától küzdje le a bűn szakadékát, és ismét Istenhez kötődjék. A keresztyénség viszont bizonyos értelemben ennek épp az ellenkezője: Itt Isten küzdi le a szakadékot, és Jézusban felénk nyújtja a kezét és mindent, amit szeretne tőlünk megkapni: a hitet, a bizalmat.

Jézus az Istentől elhagyatottság útját járja, hogy lehetővé tegye számunkra, Isten nélküliek számára az új kötődést Istenhez. „Az Atya a Pokolba küldte a Fiút, hogy a Fiú révén még a Pokol is Mennyszággá válhassék számunkra” (H. Thielicke). A keresztség ezért nem szükségtelen vagy főleg értelmetlen közjáték, hanem szükségszerű.

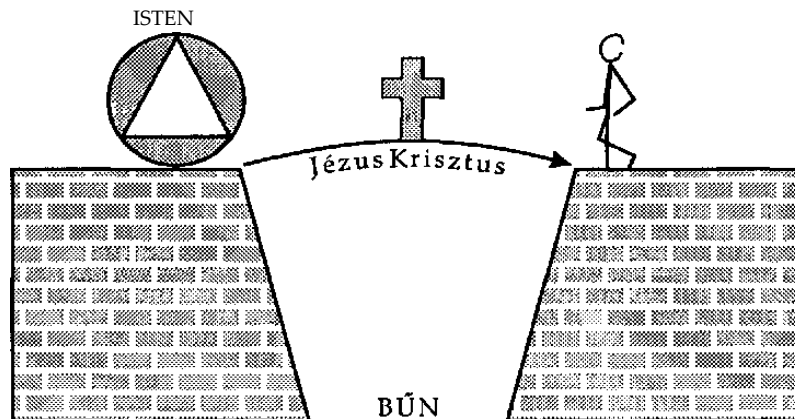
Mindenesetre hogy a Pokol még egyszer Mennyszággá válhassék számunkra, nem lehet a halálé az utolsó szó Jézusra nézve, különben Jézus csak újabb valaki lenne, aki az Isten nélküiségben tévelyeg, s a végén valóban csak a kétségbeesés lenne helyénvaló.

ISTEN
és adományai:

élet
szeretet
béke
öröm
harmónia
világosság
értelmesség

AZ EMBER
és a bűn következményei:

halál
egoizmus
veszekedés/háború
depresszió
káosz
sötétség
üresség
tartozás/bűnök



Ezért nem engedi meg Isten, hogy a halál fogva tartsa Jézust. A halálon keresztül visszahúzza Jézust a maga szívére - és vele együtt minden embert, aki „belekapaszkodik” Jézusba. Nekik sem kell a halálban maradniuk. Jézus, aki egészen a halálig kitartott az ember és Isten mellett, feltámadásában is ragaszkodik hozzánk. A mi halálunkat szenved el, hogy részesei lehessünk az ő feltámadásának. Ezért a kereszt és a feltámadás egyformán szükséges, csak a kettő együtt igazolja Jézus üzenetét.

Jézus üzenete

Bizonyára nincs a Bibliának egyetlen más olyan szövege sem, amely annyira pontosan fejezné ki Jézus üzenetét, mint a tékozló fiú példabeszéde (Lukács 15,11-24):

Egy embernek volt két fia. A fiatalabb ezt mondta az apjának: Atyám, add ki nekem a vagyonom rám eső részét. Erre megosztotta köztük a vagyont. Néhány nap múlva a fiatalabb fiú összeszedett mindent, elköltözött egy távoli vidékre, és ott eltékozolta a vagyonát, mert kicsapongó életet folytatott. Miután elköltötte mindenét, nagy éhínség támadt azon a vidéken, úgyszólván nélkülni kezdett. Ekkor elment, és elszegődött annak a vidéknek egyik polgárához, aki kiküldte őt a földjeire disznókat legeltetni. Ő pedig szívesen jóllakott volna akár azzal az eleséggel is, amit a disznók ettek, de senki sem adott neki.

Ekkor magába szállt, és ezt mondta: Az én apámnak hány bérese bővelkedik kenyérben, én pedig itt éhen halok! Útra kelek, elmegyek apámhoz, és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened. Nem vagyok többé méltó arra, hogy fiadnak nevezzenek, tégy engem olyanná, mint béreseid közül egy. És útra kelve el is ment az apjához. Még távol volt, amikor apja meglátta őt, megszánta, elébe futott, nyakába borult, és megcsókolta őt. A fiú ekkor így szólt hozzá: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened, és nem vagyok méltó arra, hogy fiadnak nevezzenek. Az apa viszont ezt mondta szolgáinak: Hozzatok ki hamar a legszebb ruhát, és adjátok reá, húzzatok gyűrűt a kezére, és sarut a lábára! Azután hozzatok a hízott borjút, és vágjátok le! Együnk és vigadjunk, mert ez az én fiam meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott. És vigadozni kezdtek.

Egy 1992-es Spiegel-körkérdés szerint a (nyugat)németek 56%-a tartja igaznak ezt az állítást: „Isten létezik”; vagyis a szűk többség. Pédabeszédünk azonban azt mutatja, hogy egyáltalán nem ez a lényeg. A disznóknál kikötő fiú is magától értetődően „hisz” apjának létezésében - de már nincs kapcsolatban vele! És ha az ember már nincs kapcsolatban Istennel, alapjában véve mellékes, hisz-e még a létében, vagy sem. „Ez az én fiam meghalt”, mondja az apa. Talán hitt az én létezésemben, de *kapcsolatunk* nullponton volt, és ez a probléma.

Teljesen másodrangú az a kérdés, hisz-e valaki Isten létében, vagy sem. A keresztyénségben, Jézus üzenetében egészen más a lényeg: a kapcsolat - az a kérdés, *közösségben* állunk-e Istennel. És ha annak az 56%-nak, amelyik ma állítólag még hisz Isten létében, föltennék azt a továbbvivő kérdést: „*Kapcsolatban* áll-e Ön Istennel, békében él-e Ön ezzel az Istennel, akinek a létezésére igent mond, az Istennel alkotott közösség erejéből él-e Ön?”, akkor a legtöbb esetben igen-igen sötét válaszokat kapnánk.

Nem vagyunk már közösségben Istennel - ez a probléma! Szakítottunk Istennel. Legjobb esetben is csak a létébe vetett hitünkkel tiszteljük őt, de megszűnt a kapcsolat, kiveszett a melegség, a közelség, a bizalmasság. Kifizettettük az *örökségünket*. Örökség – ízlelgetnünk kell ezt a

szót! Kifizettetni az örökséget, ez azt jelenti: úgy kezelni apánkat, mintha már halott lenne.⁹¹ Friedrich Nietzsche a 19. században Isten halálát hirdette: Isten halott! *Mi* talán nem így fogalmaznánk ezt. De valóban másképp gondoljuk-e? Nem *kezeljük-e* úgy, mintha halott lenne? Sokat változtatna-e a dolgaink menetén, ha kiderülne, hogy időközben meghalt?

„Add ki nekem az örökség rám eső részét!” Pénztárosként használjuk Istent. Világos funkciót jelölünk ki számára: teremtsen meg életünk sikerességének feltételeit. Ezért legtöbbször csak *akkor* gondolunk rá, amikor rosszra fordul a sorsunk, mert ezt úgy értelmezzük, hogy nem töltötte be a funkcióját. Amikor megint üres a tarisznyánk, akkor megemlékezünk róla, és azzal vádoljuk őt, hogy nem adott nekünk eleget.

Igen, ha úgy tetszik, van kapcsolatunk Istennel: a követelés és a panaszkodás kapcsolata. Isten az életbiztosításunk, ő a tűzoltóságunk; örülünk, hogy létezik, de még jobban örülünk, ha nincs rá szükségünk. Az örökséget szívesen kifizettetjük, Isten adományait szívesen igénybe vesszük - de éppen ezek az adományok a fontosak, ezen *adományok adományozója* viszonylag közömbös számunkra.

Isten pedig bizonyos fokig belemegy a játékba! A példabeszédbeli apa jó indulást biztosít fiának. Ellátja pénzzel, noha az egyáltalán nem illeti meg. Összetörik a szíve, amikor a fia elhagyja, mégis megadja neki a szükséges alapokat, hogy felépíthesse saját egzisztenciáját, tőle függetlenül - függetlenül Istentől.

Több szülő is azt mondta nekem, hogy ez nevelési hiba. Istennek mégiscsak előre kellett volna látnia, hová vezet az, hogy az ember még egyáltalán nem rendelkezik az ehhez szükséges érettséggel. Az apának egy kicsivel nagyobb nyomást kellett volna gyakorolnia. Inkább kényszerítsünk valakit egy kicsit a boldogságra, semmint hagyjuk őt szabadon a vesztébe rohanni. - így gondolkodunk mi, *emberek*. Isten minden látszat szerint másképp gondolkodik.

Szereti a fiát. Szeretni a fiunkat pedig azt jelenti: megadjuk neki a szabadságot. Mivel valóban szeret, az apa semmire sem vágyik jobban, mint hogy fia viszonozza a szeretetét, de éppen ez nem egyeztethető össze semmiféle nyomással. A szeretetet nem lehet kikényszeríteni. Isten ezért sosem fog senkit sem kényszeríteni; ha valaki nem akar vele élni, nem tehet mást, mint hogy engedi szabadon távozni.

Létezik olyan pont, ahol nincs értelme parancsolásnak, ahol biztosítani kell a szabadságot. Sok szülő nem ismeri fel ezt a pontot, hanem felteszi a szemellenzőt, és ezzel rossz szolgálatot tesz gyerekének. Aki kényszeríteni akar másokat, még ha a boldogságra is, mindig csak elutasítást, ellenségességet, gyűlöletet fog aratni. Amint a lengyel költő, Stanislaus Lec mondja, „a szabadság dalát nem lehet eljátszani az erőszak hangszerén”.⁹²

Isten a legcsekélyebb, legfinomabb kísérletet sem teszi meg arra, hogy visszatartsa az embert. Nincs kérés, nincs kérdés, nincs szemrehányás, nincs fenyegetés, nincs jelenet. Enged. És nem viselkedik úgy, mint egy rossz vesztes, nem teszi föl a szemellenzőt, és nem mondja: „Magad lásd, hogyan boldogulsz! Támogatásomra azonban ne számíts!” Belegondoltunk-e már valaha is, mi mindent „örököltünk” tőle? Nem hihetetlen-e, hogy Isten megadta nekünk a lehetőséget: nélküle folytassuk és élvezzük az életünket, anélkül, hogy ezzel megrövidülnénk!? Micsoda szeretetnek kell ennek lennie!

⁹¹ Legalábbis a mi jogérzékünk szerint. Persze gyakran rámutattak már arra, hogy Jézus korában teljesen megszokott dolog volt, hogy egy fiatalabb fiú, akinek nem volt joga a gazdaságra, kifizettette az örökség neki járó részét. Jézus azonban arról beszél, hogyan bánik az ember Istennel. Istenkapcsolatunkra alkalmazva itt csődöt mondanak a párhuzamok: Sem jogigényünk nincs Isten javaira, sem „idősebb testvérünk” nincsen természetből fogva, vagyis olyan valaki, aki elvitatná tőlünk az isteni „gazdaságot”.

⁹² Az egész összefüggéssel kapcsolatban ld. Theo Lehmann, *Verrückt vor Liebe*, 24., az idézet a 27. oldalon található.

Ezért egyáltalán nem szükségszerű, hogy a fiatalember a végén a disznóknál köt ki. Isten miatt nem kellett volna így lennie. A fiatalember nyomorúsága nem vezethető vissza arra, hogy nem kapott elég induló tőkét az útra. Sokkal inkább arra, hogy *eltékozolta* ezt a tőkét, és hogy a döntő pillanatban nem talált segítséget más embereknél.

Annyi baj van a világon, mi pedig gyakran Istent tesszük ezért felelőssé, jöllehet az az oka, hogy mi, emberek nem gazdálkodtunk elég gondosan Isten adományaival, és hogy a döntő pillanatokban elmulasztottuk a segítségnyújtást bajba jutott embertársainknak. Ezért van olyan sok külső baj, és ezért van még több belső baj. De mindez nem szükségszerű.

A történet egészen másképp is folytatódhatott volna, és sokan egészen másképp írják is tovább: A fiatalember idegenbe utazott zsákmányával, igen ügyesen fektette be ingatlanokba, és néhány év múltán szerény jólétben tért haza. Családot alapított, s ha nem is boldogan, de megelégedetten élt.

Vannak olyan emberek, akik igen jól elboldogulnak Isten nélkül. Ők is abból élnek, amit induló tőkeként Isten adott nekik útravalóul, de igen ügyesen gazdálkodnak ezzel az örökséggel. Csak a mi fiatalemberünk nem. Ő bajba kerül. És bármit gondoljon is az ember a bajról, a baj mindig elgondolkodtatja az embert. A fiatalember belátóvá válik.

Gyakran állítják, hogy a baj megtanítja imádkozni az embert. Ami engem illet, nem vagyok olyan biztos ebben. Példák tucatjaival tudnám megmutatni, hogy a baj képes csak igazán kétségbeesésbe és elkeseredettségbe taszítani. A legutóbbi világháborúban természetesen tele voltak a templomok, de hányan felejtettek el imádkozni a lövészárkokban, és szüntek meg végleg hinni a szerető Istenben?

Ami pedig a tele templomokat illeti, hogyhogy nem *maradtak* tele a háború után is, és ami a háború nyomorúságából született meg, valóban imádság volt-e, valóban hit volt-e, vagy nem lenne-e találhatóbb „átmeneti imapániknak” nevezni ezt, vagyis azt a kérést, hogy megint legyen tele a tarisznyánk, ami egyáltalán nem azonos a valódi hazatérés szándékával?!

Ezt a fiatalembert is csak efféle átmeneti imapánik üzte? Megtér - de nem rejtőzik-e emögött megfelelő adag egoizmus? Valóban *Isten* a fontos számára? Nem csupán a megmentő szalmaszálba kapaszkodik-e a baj idején? Végso soron és szíve mélyén mi üzi az embert Istenhez? Nemigen lehet ezt a kérdést másokra vonatkozóan megválaszolni, és valószínűleg még saját magunkat illetően sem, de a példabeszéd néhány részlete számomra jelentősnek tűnik:

„Akkor magába szállt”, olvassuk. Ez a megtérés első lépése: nem kívül keressük a felelőst saját helyzetünkért, nem vetítjük ki a felelősséget másokra, vagy éppen Istenre - „Hogy engedheted meg ezt? Tudnod kellett volna...” -, hanem észhez térünk és befelé tekintünk. Nem a szűk-séghelyzet üzi ezt a fiatalembert, hanem a belátás. Őszintén mérleget vont: Mit akartam az életemmel kezdeni? És: Mi lett belőle? Mit csináltam belőle?

A belátást konkrét lépések követik. Ahogyan mi is konkrét lépéseket tehetünk Isten felé: például oly módon, hogy elbeszélgetünk olyan emberekkel, akik nyilvánvalóan kapcsolatban állnak Istennel; felkereshetünk istentiszteleteket, olyan köröket és rendezvényeket, ahol érezni lehet a hit erejének sugárzását; elolvashatunk olyan keresztyén könyveket, amelyek továbbsegítenek minket az Istenhez vezető úton. A példabeszédbeli fiatalember konkrét lépéseket tesz Isten hatóterülete felé.

Ezután következik a bűnvallomás: *Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened. Nem vagyok többé méltó arra, hogy fiadnak nevezzenek.* Éppen ez a pont teszi oly nehézé sokak számára, hogy keresztyénné váljanak. Joggal vonakodik bennünk valami annak elfogadásától, hogy Isten azt mondja, mielőtt hozzá mehetnénk: „Térdre, bűnös! Valld meg és bánd meg bűneidet!” Törté-

netünkben ez tényleg másképp olvasható. Mielőtt a tékozló fiú egyáltalán kinyithatná a száját, az apa már karjaiba vette és megcsókolta. Az Atya szeretete feltétlen!

De nem fogja-e a fiú éppen ebből a feltétlen szeretetből észrevenni, milyen súlyosan vétkezett? Valóban tehet-e úgy, mintha mi sem történt volna? Tehet-e úgy, mintha nem tékozolta volna el a rábízott kincset, mintha nem törte volna össze apja szívét? Tényleg egy kicsit sem fáj neki?

Egyetlen szó sem esik inkább nehezünkre, mint ez: „Bocsáss meg nekem!” Mégis azt hiszem, hogy csak ez a szó képes igazán megnyitni a „csatornát”, nem Isten részéről, hanem a mi részünkről. Mi lett volna, ha az apa karjaiba zárja és megcsókolja a fiút, de a fiú nem mondja, hogy „Bocsáss meg!”? Isten részéről minden nyitva állt volna, de a fiúban megmaradt volna az akadály! Ezért minden keresztyén lét bűnvallomással kezdődik, mégpedig nem azért, mert egy szigorú Isten ezt követeli meg, hanem mert bennünk, magunkban maradnak meg a gátak és akadályok, ha mi magunk le nem romboljuk őket, és azt nem mondjuk: „Kérlek, bocsáss meg!” A valódi, mélyen átértett bűnvallomás a legbiztosabb jele annak, hogy Istenhez fűződő viszonyunkban valami alapvetően megváltozott.

Ehhez társul aztán, hogy a fiú nem vár Istentől kivételező elbánást. Eltérően a történet elejétől, semmiféle igényt nem támaszt az apával szemben. Csak a közelében szeretne lenni, mivel az ő hatóterületén életet remél, életet a szó teljes értelmében. És mivel tudja, hogy erre semmi alapja nincs, hogy minden jogát eljátszotta, kész arra, hogy megdolgozzon ezért az életért. Kész arra, hogy megfizessen érte. Sőt, kész arra, hogy szinte *mindent* megtegyen érte. Hazamegy, és kijelenti: „Apám, csinálj velem, amit akarsz, csak csinálj velem valamit!”

A tékozló fiú megtérése:

- Saját magában keresi a felelősséget.
- Konkrét lépéseket tesz az apa hatóterülete felé.
- Megvallja bűnét.
- Nem támaszt igényeket Istennel szemben.
- Kész arra, hogy tegyen valamit az új életért.
- A továbbiakban istenkapcsolatából táplálkozva éli az életét.

A tékozló fiú megtérését különböző, jól követhető lépésekre lehet tagolni, s ezek mind a kiengesztelődés emberi oldalát írják le. Tudnunk kell azonban, hogy mindez mit sem használna, ha Isten a maga részéről nem tenné meg a döntő lépéseket, és nem mondaná ki a megmentő szót. Ezért a 24. versben nem az áll, hogy „a fiam újból megtalált engem”, hanem látszólag teljes ellentétben a történettel az, hogy „ismét megtaláltatott”. A keresztyénség lényege nem annyira az, hogy megtaláltuk Istent, hanem inkább az, hogy Isten megtalált minket. A példabeszédben az apa már messziről fia elé siet, karjaiba zárja, a régi, koszos helyett új ruhát ad rá, és ujjjára húzza a pecsétgyűrűt a hatalom megújított átadásának jeleként: A fiú számára nem kevesebb kezdődik, mint egy új élet.

Mindent egybevetve azt kell mondanunk: a történet végére érettebb, mélyebb lett az apa és a fiú kapcsolata. Ebből sokan azt a következtetést vonják le, hogy szükség volt a bűnbeesésre. Valóban így van ez? Theo Lehmann azt kérdezi egyik prédikációjában: „Részt kell-e vened egy háborúban, hogy megtudd, a háború rettenetes dolog? Megivott-e valaha bármelyikőtök is egy üveg ricinusolajat csak azért, hogy utóbb saját tapasztalata alapján igazolhassa: hasmenést okoz?” A disznók körében ülő fiatalember ezért nem azt mondja: „Most már tapasztalt, érett, okos férfi vagyok!”, hanem azt: „Bolond voltam, bocsáss meg nekem!”⁹³

⁹³ Vö. Theo Lehmann, *Verrückt vor Liebe*, 30.

Valóban muszáj-e előbb megválnunk Istentől, hogy szerethessük? Valóban a disznók között kell-e előbb kikötnünk, hogy megérezzük az Isten utáni vágyakozást? A bűn megnevezhetetlen mértékű nyomorúságot hozott erre a világra és Istenre is: Valóban szükség lett volna erre? Nem lehetett volna-e más útja is annak, hogy tudatos, érett, szerető kapcsolatba kerüljünk Istennel?

A kérdés értelmetlen. Más a helyzet. Ténylegesen ezt az utat jártuk. Talán hajótörést szenvedtünk közben, talán nem. Akárhogyan legyen is - minden azon múlik, magunkba szállunk-e, és a tékozló fiúhoz hasonlóan elhatározzuk-e: „Útra kelek, elmegyek apámhoz, és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened. Uram, csinálj velem, amit akarsz, csak csinálj velem valamit!”

FELADAT:

A következő lista, amely az Újszövetség Jézusra használt 40 címét tartalmazza, korántsem teljes! - Kérem, válassza ki azt a címet, amely pillanatnyi meglátása szerint leginkább megnyitja Önnek az utat Jézushoz, és talán olvassa el a megadott szentírási helyett annak összefüggésében! Beszélgessen róla másokkal is, akik szintén olvassák ezt a könyvet. És talán szólítsa meg egyszer Jézust ezzel a címmel! Szakítson tíz percnyi időt, és ismételgesse folyton ezt az egy mondatot: „Jézus - testvérem!” (ha az ötös számú cím mellett döntött), vagy ezt: „Jézus - barátom!” (ha a tizediket részesítette előnyben).

Mindegy, hogy melyik cím vagy melyik kép mellett döntött az elején, az mindig csak az indulás, csak az ajtóba tett láb. Idővel változni fog a Jézus-képe. Bárhogyan közelítsük is meg Jézust, ez a megközelítés mindig el fog maradni Jézus személyének titkától. Fontos azonban, hogy Ön felvegye a fonalat, és egy biblia cím, kép vagy megszólítás segítségével, jelenlegi ismeretszintjének megfelelően⁹⁴ kifejezze Jézushoz való viszonyát.

Jézus 40 címe

- | | |
|---|--|
| 1. Alfa és Ómega (= Kezdet és Vég; Jel 1,8) | 21. Élet (Jn 11,25) |
| 2. Orvos (Mt 9,12) | 22. Világ Világossága (Jn 8,12) |
| 3. Völegény (Jn 3,29) | 23. Mester (= Tanító, Jn 13,13) |
| 4. Élet Kenyere (Jn 6,35) | 24. Emberfia (ApCsel 7,56; vö. Dán 7,13) |
| 5. Testvér (Zsid 2,11) | 25. Messiás (héb. „Fölkent”; Mt 16,16) |
| 6. Isten Képmása (Kol 1,15) | 26. Közvetítő Isten és ember között (1Tim 2,5) |
| 7. Sarokkő (Ef 2,20) | 27. Áldozati Bárány (Jn 1,29) |
| 8. Teremtés Elsőszülöttje (Kol 1,15) | 28. Próféta (Jn 6,14) |
| 9. Holtak Elsőszülöttje (Jel 1,5) | 29. Rabbí (= a Szentírás tanítója; Jn 1,38) |
| 10. Barát (Jn 15,15) | 30. Világ Megmentője (= Üdvözítő; Jn 4,42) |
| 11. Élet Fejedelme (ApCsel 3,15) | 31. Isten Fia (Gal 4,4) |
| 12. Igaz (1Pt 3,18) | 32. Bűnért való áldozat (2Kor 5,21) |
| 13. Gyülekezet Feje (Ef 1,22; 5,23) | 33. Ajtó (Jn 10,7) |
| 14. Isten Szentje (Jn 6,69) | 34. Igazság (Jn 14,6) |
| 15. Úr (2Kor 4,5) | 35. Út (Istenhez; Jn 14,6) |
| 16. Jó Pásztor (Jn 10,11) | 36. Szőlőtő (Jn 15,1) |
| 17. Főpap (Zsid 4,15) | 37. Bölcsesség (1Kor 1,30) |
| 18. Immánuel (= Isten velünk; Mt 1,23) | 38. Ige (Jn 1,14) |
| 19. Isten Szolgája (ApCsel 3,13) | 39. Hűséges Tanú (Jel 1,5) |
| 20. Király (Jn 19,3) | 40. Második Ádám (1Kor 15,4) |

⁹⁴ Ha például jelenleg még problémái vannak a „földre szállott Istennel”, és szívesebben látja Jézusban „azt az embert, akit Isten magasra emelt önmagához”, akkor ezt is jogos kezdetnek tartom. A tanítványoknak évekre volt szükségük ahhoz, hogy többet lássanak Jézusban, mint pusztán embert. Egykor abból a munkahipotézisből indultak ki, hogy Jézus különleges ember. Jézussal érintkezésük során azonban megváltozott Jézushoz közeledésük. Az, hogy például „Isten Fiát” látták benne, nem hitük kezdetén áll, hanem sokkal későbbi mozzanat. A Jézushoz fűződő bizalmas kapcsolat nem egyetlen cím függvénye, hanem különböző képek alapjára lehet felépíteni.

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

5. A Szentlélek – Isten erőtere

5. A Szentlélek - Isten erőtere

Ebben a fejezetben Ön arról olvashat, hogy új reformáció előestéjén vagyunk. Egy effajta reformációnak a reménye ahhoz a fogalomhoz kapcsolódik, amelyről alig akad, aki el tudna képzelni valamit, nevezetesen a Szentlélekhez. Az Újszövetség szerint a Szentlélek a legkonkrétabb istenmegtapasztalás, amire csak szert tehetünk: ő ruház fel képességekkel és mozgat embereket, ő teszi lehetővé számunkra az eleven kapcsolatot Jézus Krisztussal, és ő vezet el minket átfogó önismeretre. Akik szóba állnak a Szentlélekkel, nem tudnak meglenni az egyház nélkül, egyúttal azonban ők az egyház legélesebb kritikusai is. Meg fogom nevezni az élő gyülekezet három ismeretőjegyét, ugyanakkor le is fogom hűteni a várakozásokat: az egyház kezdettől fogva még csak megközelítőleg sem tökéletes.

Az új reformáció

A már említett 1992-es Spiegel-körkérdés szerint⁹⁵ Nyugat-Németország két nagy egyháza 25 év alatt kereken 4,7 millió tagját veszítette el. A megmaradt tagok kereken 14%-a foglalkozik komolyan azzal a gondolattal, hogy kilép az egyházból. A kép még komorabbá válik, ha hozzávesszük Németország keleti részének számadatait, és ma még beláthatatlan ennek a fejlődésnek a vége.

A templomba járók számának visszaesése még drasztikusabb: már most több felekezeten kívüli van, mint templomba járó. Az istentiszteleteket felkeresők száma a protestáns területen, mindenekelőtt a nagyvárosokban alig éri el a bejegyzett egyháztagok számának 3%-át, s a tendencia itt is lefelé irányul.

„A legtöbb német új pogánnyá vált anélkül, hogy különösebben szomorkodna veszendőbe ment hite miatt”, állapítja meg a Spiegel. „Nem valamiféle lázadás, hanem a közömbösség fosztotta meg az egyházakat követőiktől. Ahogyan a legtöbben sosem szerették, most a legtöbben nem is gyűlölik őket. Eltűntek a tipikus német életéből, mint egy idős nagynéni, akivel volt ilyen-olyan kapcsolatunk, de aki aztán egy szép napon eltűnt, anélkül, hogy ez különösebben feltűnt volna.”⁹⁶

A következményekre nem kellett sokáig várni: egyre több „filiát”, leányegyházat zárnak be, a személyzetet leépítik, a templomépületeket múzeumokként, sőt olykor raktárakként hasznosítják. Léteznek bátorító kivételek, de összegyházilag nézve meg kell állapítani, hogy az egyház ajánlatát egyre több ember tartja érdektelennek, jóllehet az egyház erőfeszítései nem csökkennek, hanem nőnek.

Még ha azon a meggyőződésen vagyunk is, hogy nem az önmagában vett keresztyénség ideje járt le, akkor is kézzelfogható, hogy legalábbis a keresztyénség egy bizonyos formája ma már nem éri el az embereket. Ezért joggal mondják, hogy ma alapvető paradigmaváltás előtt állunk az egyházon belül. A mai helyzet nem kíván se többet, se kevesebbet, mint új reformációt, és erről már sokan gondolkodnak élénken és komolyan.⁹⁷

⁹⁵ Was glauben die Deutschen? Spiegel 25/1992, 36kk.

⁹⁶ 21. m. 44.

⁹⁷ Ennek az új reformációnak a teológiai alapjait német nyelvterületen mindenekelőtt Christian A. Schwarz rakta le *Die dritte Reformation - Paradigmenwechsel in der Kirche* (A harmadik reformáció - paradigmaváltás az egyházban) c. könyvében (Emmelsbühl, 1993). A szerző Luther „első reformációjában” főképpen a hittan megújítását, a pietiz-

Kérem, engedjék meg, hogy fölvezoljak egy olyan képet, amelynek az ökológiai vonatkozásai ugyan több mint kérdések számomra, de amelynek a jelentése átvitt értelemben feltehetően világos lesz:

A mexikói sivatag szélén egy paraszt azt forgatja a fejében, hogy eladja a földjét. Éveken át gürcölt, krumplit és hónapos retket ültetett, hajtott és robotolt, megpróbált állatokat tenyészteni - de sehogy sem tudott zöld ágra vergődni. Földje egyre gazdaságtalanabbá vált az évek során. Nincs már reménye. Túl sokat várt a földjétől.

Egy napon fölkeresi egyik barátja, akinek elpanaszolja baját. Mesél neki egykori reményeiről, lappangó csalódottságáról fáradozásai és a föld terméketlensége miatt: ezek már a beletörődés határára juttatták el. Ekkor azt mondja a barátja: „Azt hiszem, valamit nem jól csinálsz. Túlságosan a bevett módszerekre és eljárásokra összpontosítasz. Ezekre a célokra valóban nem felel meg a földed. De nem is erre való. Ráfordításod semmiképp sincs arányban az eredménnyel. Azt javaslom neked, próbálj meg valami egészen mást! Bérelj dózert és egy csapat munkást, gyalulj le a házat, a csűröket, az ágyásokat, tüntess el mindent, aztán állíts föl fúrótornyokat, hatolj valóban mélyre, és keress olajat! Ahogy elnézem a földedet, könnyen el tudom képzelni, hogy óriási olajkészlet húzódik meg alatta, anélkül, hogy sejtetted volna.”

Micsoda javaslat! Vajon elég bátor-e a paraszt ahhoz, hogy belemenjen? Egy biztos: ha a barátjának igaza van, akkor az általa eddig megdolgozott föld alatt sosem sejtett gazdagság, sosem sejtett energia szunnyad. Persze ahhoz, hogy a paraszt hozzáférjen ehhez a gazdagsághoz és energiához, el kellene fogadnia a kritikát, hogy az az elképesztően sok ráfordítás, amit hosszú éveken át a földjébe ölt, rossz célra irányult. Újból előlről kellene kezdenie mindent. Ehhez új *távlatokat* kellene magáévá tennie, és új *módszerekhez* kellene folyamodnia. Továbbá nagy kockázatot vállalna, hiszen ha a dózer elvégezte munkáját, és már állnak a fúrótornyok, akkor számára nincs többé visszaút. Kérdezzük meg még egyszer: Vajon van-e ehhez bátorsága? Talál-e magában még egyszer erőt mindehhez?

Azt hiszem, ma hasonló kérdés előtt állunk az egyházban. Az a gondolat, hogy dózerrel lásunk hozzá még egyszer mindennek előlről, sok emberre sokkolóan hat. A struktúrák alapvető reformációjának gondolata nemcsak azoknak a borúlátásába ütközik, akik már semmit sem várnak az egyháztól, hanem a gyülekezetek magjának tekintélyes ellenállásába is, sőt elsődlegesen éppen abba. Lehetséges, hogy amit annyi éven át csináltunk, egyszer csak értéktelennek bizonyul? Nem tudunk-e rámutatni néhány igencsak tekintélyes „sikerre”?

Mégis tény: Ha - a képpel szólva - valóban „olaj” van alattunk, akkor sem egy jobb marketingkonceptió segítségével nem fogunk tudni kimászni a jelenlegi válságból, sem azzal, hogy fokozott lehetőséget kínálunk fel a professzionális retektermesztés és a burgonyafeldolgozási technikák megtanulására. Ha valóban „olaj” van alattunk, akkor egyházunk alapvető megújulására van szükség. Akkor alapvető kritikának kell alávetni az egyház minden olyan aktivitását, amely közvetlenül vagy közvetve nem az „olajkitermelésre és -feldolgozásra” irányul, bármilyen érdemeket szereztek is azok a múltban. Hegyes kapával nem lehet egyszer csak olajkutatót fújni. Itt nem segít, ha növeljük erőfeszítésünket a korábbi irányban, hanem alapvetően új *tájékozódásra* (mint egyház tulajdonképpen hová is akarunk eljutni?) és átfogó módszerváltásra van szükségünk. Az egyháznak minden egyes aktivitásával kapcsolatosan meg kell kérdeznie, hogy az nem téríti-e el tulajdonképpen céljától, vagy nem áll-e éppen annak útjában. Ez a folyamat viszont hatalmas konfliktusok lehetőségét rejtje magában.

mus „második reformációjában” viszont a *spiritualitás* megújítását látja. A „harmadik reformáció” az egyházi *struktúrák* megreformálása lesz.

Szilárd meggyőződése: A keresztyénség altalajában egyenesen hihetetlen energia szunnyad. Persze gyakran még maguk a keresztyének sem sejtene ebből semmit, a körülöttük élő emberek pedig még kevésbé tudnak erről az „olajról”. Honnan is tudnának? Azt a képet, amit a keresztyének nyújtanak magukról, messzemenően a fáradtság és az erőtlenség jellemzi. Az emberek unalmasnak és érdektelennek, ódivatúnak és törvényeskedőnek érzik az egyházat. Meglehet, ez az ítélet igazságtalan, de ma aligha találunk olyan embert, aki egy asszociációs tesztben spon-tánul „nagy jelentőséggel bíró, könnyed, humoros, energiadús és érdekes emberként” képzelné el a keresztyént. Úgy vélem, ez megalapozott.

Továbbá azt is gondolom, hogy nemcsak ezek a kritikusok, hanem *maga Jézus* is másképpen képzelte el a keresztyéneket. Ő „bőséges életet” ígért azoknak, akik hisznek benne.⁹⁸ Annak oka pedig, hogy sok keresztyén és a körülöttük lévők ezt nem így élik meg, abban rejlik, hogy ezek a keresztyének nem veszik igénybe azt az erőforrást, amelyet Jézus megígért nekik, és amely nélkül minden keresztyén erőfeszítésnek szükségképpen szerte kell foszlania, nevezetesen a „Szentlelket”.

A Szentlélek Isten válasza e világ aszályára, személyes életünkben és a gyülekezetek életében egyaránt. Jézus azt mondta, hogy ez a Lélek folyamokban fog ömleni azokból, akik hisznek benne.⁹⁹ De ahelyett, hogy „élő víz folyamai” ömlenének belőlünk, keresztyénekből, legjobb esetben is csak „csöpög” ez a víz. Ki tud még a keresztyén élet hallatlan dinamikájáról, rejtett kincseiről, ki tud még arról, hogy nem is sejtett bőségben áll rendelkezésünkre az energia, s az bőven elég magunknak és másoknak?

A Szentlélek olyan energia, amelyet eddig még csak utalásszerűen sem csapoltunk meg. A Szentlélek sokak számára meglehetősen száraz és érdektelen peremkérdés, amellyel nemigen tudnak mit kezdeni. Ahhoz a paraszthoz hasonlítanak, aki ott áll közvetlenül a feladat előtt, és azt mondja: „Most még álljak neki olajkutat fúrni? Mintha még nem dolgoztam volna eleget!” Nem tudják elképzelni, hogy még mondhatna valamit nekik ez a téma, hogy a Szentlélek még nyújthatna nekik valamit. Számukra a Szentlélek valami szivacsos és meghatározatlan dolog.

Ugyanakkor mind az egyház fennmaradása, mind személyes keresztyén életünk szempont-jából semmire sincs annyira szükségünk, mint a Szentlélekre. A Bibliában, jelesen az Újszövet-ségben a Szentlélek - bevett elképzelésünkkel szöges ellentétben! - éppen a *konkrétumok foglala-ta*. A Szentlélek nem peremtémája a keresztyén dogmatikának, hanem Isten eleven, képességek-vel felruházó és minket mozgásba hozó jelenléte. A Szentlélek érezhető, megrázó, életet átalakító erő.

A Szentlélek egyenesen veszélyes módon konkrét. Nem tudjuk, miféle követ mozdítunk ki helyéből, ha belépünk Istennek ebbe az erőterébe! El tudom képzelni, hogy nem kevés egyházon belüli és kívüli embernek súlyos érdekei fűződnek ahhoz, hogy ez a szellem megmaradjon a pa-lackban. John Wesley, a metodista egyház alapítója mondta egyszer: „Adjatok nekem tizenkét embert, aki tiszta szívből szereti az Úr Jézust, és semmi mástól nem fél, csak a bűntől - és feje tetejére állítom a világot!” Pontosan ezzel kell számolnunk, ha akadnak olyanok, akik szóba áll-nak a Szentlélekkel.¹⁰⁰

⁹⁸ Vö. Jn 10,10.

⁹⁹ Vö. Jn 7,37-39 és 14,26.

¹⁰⁰ John Wesley, aki teológiájában igen erősen hivatkozott a Szentlélekre, az egész világot talán nem, de legalábbis egész Angliát és Skóciát feje tetejére állította szociális reformjaival, amelyek úgyszólván diakóniai fonákját alkották megtérésre felhívó prédikációinak. Az az olykor képviselt tétel, hogy a Wesley által bevezetett reformok miatt Ang-lia volt az egyetlen olyan nyugat-európai ország, ahol a kommunista mozgalom nem tudott tartósan megszerveződni, így biztosan nem állja meg a helyét - gondoljunk csak Engels írására a munkásosztály angliai helyzetéről -, de nem

Mindenesetre nem fogjuk feje tetejére állítani a világot, ha nem a saját *gyülekezeteinkkel* kezdjük a dolgot. Az a tapasztalatom, hogy sok lelkész és gyülekezet csak nagyon-nagyon habozva bocsátkozik bele egy új reformáció gondolatába. Aki manapság ilyesmit hirdet az egyházban, annak jól föl kell készülnie, mert tekintélyes kritika éri majd saját soraiból: borúlátást, vészharangkongatást fognak a szemére vetni, továbbá azt, hogy gőgös, könyörtelen és a saját fészkébe piszkít.

Mindazonáltal szilárd meggyőződés: Ha már nem engedjük, hogy a *Biblia* oktasson minket, akkor az egyház tagjainak, a templomba járóknak és az anyagi eszközöknek további eltűnése fog arra kényszeríteni minket, hogy sok mindent átértékeljünk abból, amit egykor „egyházon” értettünk. Legkésőbb akkor kényszeredetten fel fogjuk fedezni, hogy a múlt minden gyümölcse ellenére a földet egyáltalán nem arra kaptuk, hogy megműveljük. Mindenesetre addig sokan vissza fognak húzódni azok közül, akik ma még készek lennének arra, hogy belevágjanak valami alapvetően újba.

Tulajdonképpen kicsoda is - a Szentlélek?

Azt mondtam, hogy az Újszövetség szerint a Szentlélek kimondottan konkrét valami. Ön talán meglepődött ezen a kijelentésen. A legtöbb embernek van valamilyen képe arról, kicsoda *Isten*. Arról is van képük, kicsoda volt *Jézus Krisztus*, illetve kicsoda ő a keresztyén hitvallás értelmezésében. A *Szentlélekről* szóló tanítás azonban a legtöbb ember számára hétepcsétes titok.

Úgy tűnik, maga az Apostoli Hitvallás is tükrözi ezt a zavart. Első részében azt mondja: *Isten az Atya*, a Teremtő, akitől mindannyian származunk. Második része Istent, a *Fiút* mutatja be: egy konkrét személyt, Jézus Krisztust, meghatározott történelmi kontextusba ágyazva. A harmadik rész aztán Istent, a *Szentlelket* vezeti be, de ahelyett, hogy most - amint tulajdonképpen várható lenne - arról beszélne, ki ő, és hogyan kell elképzelni, a következőkben már csak arról esik szó, mit visz végbe Isten az emberekben és az emberek között: az egyházzal van szó, a szentek közösségéről, a bűnök bocsánatáról, valamint a holtak feltámasztásáról.¹⁰¹ Magáról a *Szentlélekről*, úgy tűnik, nem kapunk további információkat. Ez a zavar a Szentlélek lényegével függ össze, mivel *a Szentlélek nem más, mint Isten, amennyiben hat az emberekre*. Nem lehet a *Szentlélekről* beszélni anélkül, hogy egyidejűleg ne beszéljünk azokról az emberekről is, akikre hat. *A Szentlélekről szóló beszéd azt a metszéspontot jelöli, ahol az Istenről szóló beszéd és az emberről szóló beszéd egybeesik*. Erre rögtön visszatérek.

A Hitvallás mindhárom cikkelye mögött más-más istentapasztalat, illetve más életérzés áll. Különbőképpen tapasztaljuk meg Istent. Csak egy Isten létezik, de háromféle alakban találkozunk az emberrel.

Első cikkelyében a Hitvallás arról beszél, hogy Isten teremtett mindent, Isten számára letünk teremtve, és egy napon Istenhez fogunk visszatérni. Az *Atya* úgyszólván a **FÖLÖTTÜNK LÉVŐ ISTEN**.

A Hitvallás második cikkelye Isten Fiaként vallja meg a názáreti Jézus személyét, akinek a tanítása, de mindenekelőtt a sorsa kinyilatkoztatta nekünk Isten szeretetét. A *Fiú* a mi oldalunkon álló Isten, a **VELÜNK LÉVŐ ISTEN**.

nélkülöz bizonyos igazságtartalmat: Wesley bizonyos fokig elővételezte ezt a mozgalmat, legalábbis ott, ahol a metodizmus elterjedt.

¹⁰¹ Másképp jár el persze a Nícea-konstantinápolyi Hitvallás, amely az egyházzal kapcsolatos magyarázó szavakat egy „és”-sel köti a Szentlélekről szóló szavakhoz. Magáról a Szentlélekről viszont azt mondja: „Hiszünk a Szentlélekben, aki Úr és megelevenít, aki az Atyától (és a Fiútól) származik, akit az Atyával és a Fiúval együtt imádunk és dicsőítünk, aki szólt a próféták által.”

A Hitvallás harmadik cikkelye végül olyan erőként vallja meg Istent, amely az egyház közösségévé forrasztja össze az embereket, közvetíti nekik bűneik bocsánatát, és legyőzi a halált. A Szentlélek Isten bennünk és köztünk működő ereje. A Szentlélek nélkül nem létezne eleven isten-tapasztalat. A Szentlélek a BENNÜNK LÉVŐ ISTEN.

Egy régi kép a Naphoz hasonlítja Istennek ezt a hármasságát: Az Atya-Isten az *a csillag*, amelyből minden kiindul, a Fiú-Isten azok a *sugarak*, amelyek eljutnak hozzánk, a Szentlélek-Isten az innen kiinduló erőter, az a *világosság és melegség*, amelyet mi, emberek érzünk, és amely saját életünk lényegi alkotóeleme.

Az ún. Szentháromság-tan nem más, mint gondolati levezetés Isten hármasságát, ahogyan arról a Biblia tanúskodik. Jobban tennénk, ha megpróbálnánk magunk is átérezni, átélteni ezeket a *tapasztalatokat*, ahelyett, hogy azokról a levezetésekről vitáznánk, amelyekről a Biblia bölcsen lemond.¹⁰² Ahelyett, hogy jól sikerült formulába akarná önteni Istent, nyelvünknek inkább arról a sokféleségről kellene tanúságot tennie, amellyel Isten a történelemben cselekszik, és amellyel ott megtapasztalható.

A Hitvallás, illetve a Szentháromság-tan azt a hármasság tapasztalatát tükrözi, amelyet az ember az egy Istentől szerez. Ha legalább félig-meddig tárgyyszerűen akarunk beszélni az egy Istentől, akkor mindig három olyan kijelentést kell tennünk róla, amelyek kölcsönösen lebegésben tartják egymást, kiegészítik és értelmezik egymást, és amelyek közül egyiket sem szabad egyoldalúan felfogni: Isten nemcsak fölöttünk van, nemcsak velünk van és nemcsak bennünk van, hanem mindez egyszerre igaz.

Isten e hármasság tapasztalása határozza meg a keresztyén imádságot is. Jézus, az emberre vált Istent, határozottan mellettem áll, és mindig is az én oldalamon fog állni. Hozzá, a testvéremhez másképp imádkozom, mint Istenhez, a fölöttem lévő Teremtőhöz és Atyához. Valószínűleg alig lesznek Önök között olyanok, akik a Szentlélekhez imádkoznak, noha ez is lehetséges. És ismét csak más életérzés alapján imádkozom így: „Szentlélek, hass át engem, és belülről kiindulva alkoss újjá engem!”¹⁰³

A Szentlélekről beszélni annyit jelent, mint Istennek az emberre gyakorolt befolyásáról beszélni. Ennyiben a Szentlélek Istennek az ember számára legjelentősebb, de legalábbis legkonkrétabban megtapasztalható „része”. A Szentlélek annyiban Isten, amennyiben birtokába veszi az embert, belülről újjáalakítja és átalakítja. A Szentlélek Istennek ránk, emberekre ható „erőtere”.

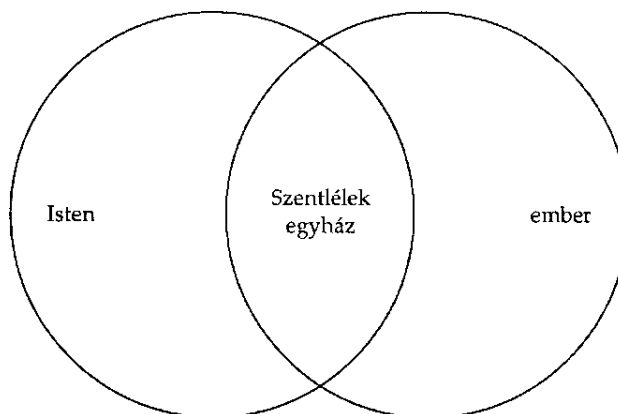
Amikor tehát a Szentlélekről beszélünk, Istentől beszélünk abban az értelemben, ahogyan az emberre hat. Például amikor Isten szól valakihez, vagy cselekszik vele valamit, amikor az ember megtapasztalja ezt az Istent az életében, és engedi, hogy hasson rá - akkor „Szentlélek” történik.

Természetesen itt kézenfekvő az a félreértés, hogy a „bennünk lévő Isten” kifejezetten személyes- és magánügy. Pontosan ennek az ellenkezője igaz. A Szentlélek, ahogyan a Biblia írja le őt, mindig úgy működik az egyes emberekben, hogy egymásra vonatkoztatja és közösségbe fűzi őket. Előszeretettel hat több emberre együttesen, illetve ha egyedi személyben működik, ak-

¹⁰² A Szentháromság-tan konkrét tapasztalatok levezetése. Minden reflexió erre a tantra: e levezetés levezetése. Az ilyen reflexiókkal folytatott teológiai vita: az eredeti levezetés levezetéseinek levezetése... A Szentlélek teológiája időközben elveszített minden „talajhoz tapadást”, ami abban csapódik le, hogy gyülekezeteink megfeledeztek a Szentlélekről. Ami a Szentleket illeti, a Biblia jó okkal korlátozódik messzemenően e tapasztalat leírására és közvetítésére.

¹⁰³ Ennek megfelelően tapasztaljuk meg *önmagunkat is*: egyfelől teljes mértékben Istentől származunk (Atya), másfelől teljesen elidegenedtünk tőle, ezért hív bennünket kiengesztelődésre (Fiú), és végül hitre, közösségre és szolgálatra hív meg és ezzel bíz meg (Szentlélek).

kor ez mindig másokért történik. Ezért folytatódik a Hitvallás „Hiszek a Szentlélekben” tétele rögtön az egyház közösségéről mondott szavakkal. A Szentlélek közösségi tapasztalat.



A Szentlélek Isten erőtere, és bárhol jutnak emberek ebbe az erőterbe, az struktúrákat alakít ki, és ezeket a struktúrákat nevezzük *egyháznak*. Nem lehet meglenni e struktúrák nélkül, nem lehet meglenni egyház nélkül. Mindazonáltal sok minden, amit „egyházként” ismertünk meg, nem Isten kizárólagos erőhatása alatt áll, hanem más erőterek is hatottak rá többé vagy kevésbé. Erre még visszatérek. Amikor az egyházzal van dolgunk, nem mindig Isten erőterével van dolgunk. Megfordítva azonban igaz: Ahol a Szentlélek működik, ott valakik bejutnak Isten erőterébe, és ez az erőter önmagától hoz létre gyülekezetszerű képződményeket, illetve egyházakat.

Hogyan is lehetne másképp? A biblikus látásmódban az ember lényegénél fogva ember-társ. Rendeltetése az ember-társiasság és a szeretet. Még *vétkezni* sem tud úgy, hogy ez ne hatna ki másokkal való együttélésére. Nem is *hihet* vagy lehet *keresztyén* csupán önmagáért. A vallásnak - amit mi szívesen tartunk a legteljesebb mértékben magánügynek - mindig megvan ez a társadalmi dimenziója, különben nem hivatkozhat a Bibliára. Jézus nem azért jött, hogy a „vallásos individuumot” megtanítsa néhány Istennel kapcsolatos dologra, hanem konkrét közösséget hívott életre.

Ennek a közösségnek azonban szüksége van arra, hogy állandó kapcsolatban álljon Istennel a Szentlélekben, különben elhibázza létének értelmét. Talán Ön is ismeri ezt a tételt: „Jézus az Isten országát prédikálta az embereknek - de az egyház jött el helyette.” Ez a tétel az egyház messzemenően hiányzó „Lélek-jelenlétének” eredménye.

Az 1972-ben elhunyt ortodox pátriárka, Athénagórasz mondta: „A Szentlélek nélkül Isten távol van, Krisztus csak múlt marad, az evangélium holt betű, az egyház pusztá egyesület, a tekintély az uralkodás egyik formája, a misszió propaganda, a liturgia szellemidézés, a keresztyén élet pedig rabszolgamorál.” Ez a mondat egyenesen fájdalmasan fejezi ki, hogyan is fest a keresztyénség helyzete, ha nem engedi, hogy áthassa a Szentlélek. Az egyház mint olyan tehát egyáltalán nem áll fölőtte minden kritikának. A Szentlélek nélkül egész tevékenysége és igehirdetése végsőkéig kérdéses dolog, sőt halálra ítélt ügy. A Szentlélekre hivatkozva ezért mindig is *két* dolgot fognak tenni az emberek: Gyülekezetet, illetve egyházat fognak építeni, egyidejűleg azonban az egyház legélesebb kritikusai is lesznek. A Lélek kiöntésének célja az egyház, a hívők közötti konkrét társadalmi struktúrák, de az egyházat nem az legitimálja, hogy egyház, hanem kizárólag az, hogy állandóan eleven kapcsolatban marad Istennel a Szentlélek által.

De hogyan is fest ez konkrétan? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához a következőkben szeretném átgondolni a Szentlélek kiárasztásáról szóló beszámolót, az ún. püünkösdi történetet az Apostolok Cselekedeteinek 2. részéből. Ez a rész a Szentlélek különböző hatásait írja le, azokat, amelyeknek az egyház és a keresztyén ember szempontjából vett jelentőségét nem lehet alábecsülni.

A Szentlélek hatásai az ApCsel 2 szerint:

- A Szentlélek szolgálatra indít, és ehhez szükséges képességekkel ruház föl embereket.
- A Szentlélek „egyidejűvé” tesz minket a Biblia szavával, és mindenekelőtt Jézus személyével szembesít minket.
- A Szentlélek meggyőz embereket a bűnről, és a múltjukkal való szakításra vezeti őket.
- A Szentlélek eleven közösséggé fűz össze embereket.

A Szentlélek megmozgat és képességekkel ruház fel (ApCsel 2,1-13)

A püünkösdi történet kezdete összevethető azzal a helyzettel, amely messzemenően jellemzi egyházunkat. Van itt bizonyos összetartás, vannak bizonyos közös emlékek és hagyományok, talán közös remények is, de nincs semmiféle dinamika, semmiféle kisugárzás és hatás kifelé, nincs Szentlélek! A tanítványok egyszerűen együtt ülnek; emlékeznek, imádkoznak és remélnek.

Amikor pedig eljött a püünkösdi napja, és mindnyájan együtt voltak ugyanazon a helyen, hirtelen hatalmas szélrohamhoz hasonló zúgás támadt az égből, amely betöltötte az egész házat, ahol ültek. Majd valami lángnyelvek jelentek meg előttük, amelyek szétszörltek, és szálltak mindegyikükre. Mindnyájan megteltek Szentlélekkel, és különféle nyelveken kezdtek beszélni, úgy, ahogyan a Lélek adta nekik, hogy szóljanak. Sok kegyes zsidó férfi tartózkodott akkor Jeruzsálemben azok közül, akik a föld minden nemzete között éltek. Amikor a zúgás támadt, összefutott ez a sokaság, és nagy zavar keletkezett, mert mindenki a maga nyelvén hallotta őket beszélni. Megdöbbenek, és csodálkozva mondták: „Íme, akik itt beszélnek, nem valamennyien Galileából való-e? Akkor hogyan hallhatja őket mindegyikünk a maga anyanyelvén: pártusok, médek és elámiták, és akik Mezopotámiában laknak, vagy Júdeában és Kappadóciában, Pontuszban és Ázsiában, Frígiában és Pamfiliában, Egyiptomban és Líbia vidékén, amely Círéné mellett van, és a római jövevények, zsidók és prozeliták, krétaiak és arabok: halljuk, amint a mi nyelvünkön beszélnek az Isten felséges dolgairól.” Álméltkodtak mindnyájan, és nagy zavarban kérdezték egymástól: „Mi akar ez lenni?” Mások azonban gúnyolódva mondták: „Édes bortól részegedtek meg.”

A Szentlélek olyan hatalom, amely birtokába veszi az embert, és gyökeresen megváltoztatja. Ezek az emberek hirtelen képesek lesznek olyan dolgokra, amilyenekre előtte nem voltak képesek. Hirtelen olyan szavakat mondanak ki, amelyek - noha szavak erre egyáltalán nem képesek! - Istent „közvetítik”. A Szentlelket megtapasztaló tanítványok egyszer csak lángokban állnak, és mintha szélvihar ragadta volna meg őket.¹⁰⁴ Elemi erő kerítette hatalmába őket, olyan, amit a természet erőivel lehet összehasonlítani, csak még erősebb - és mégis végtelenül lágyabb,

¹⁰⁴ A „szellemre (lélekre)” használt szó mind a héberben, mind a görögben azt jelenti: „mozgásban lévő levegő, szél”, sőt „szélvihar”. A nyugati ember a „lélek” említésekor a *nyugalomra és kiegyensúlyozottságra* gondol, a két bibliai nyelv azonban a *mozgásra és dinamikára*. A „lelket birtokolni” a biblikus gondolkodásban annyi, mint szélvihartól elragadottnak lenni, magán kívül lenni, üzöttnek lenni, megnyilvánulni, megnyilatkozni. Ez épp az ellenkezője a megszokott „szellemiségnek”.

szelídebb, mert e hatalom mögött nem áll semmiféle kényszer: csak *azokat* az embereket ragadja meg, akik megnyílnak számára.

A tanítványokat olyasmi fogja meg, aminek nem urai. Olyan lelkesedést élnek át, amely egyenesen mámoroszerű. A kívülálló megfigyelő csak nehezen képes felfogni ezt a lelkesedést. Az akkori embereknek egyáltalán nem voltak kategóriáik ennek az eseménynek a besorolására: *részegeknek* tartották a tanítványokat; mindenesetre az egész ügy nem tűnt éppen komolynak számukra.¹⁰⁵

Valamiképpen meg is lehet ezt érteni. Mint ismeretes, az emberek képesek a legostobább és sajnos a legrosszabb és legveszélyesebb dolgokért is lelkesedni. A pusztá elbűvöltség és lelkesedés még nem feltétlenül az isteni bizonyítványa, hanem teljességgel *emberi* jelenség, izgató, de igen veszélyes is lehet, gondoljunk csak a nemzetiszocializmusra.¹⁰⁶

Az a tény, hogy egy ember lelkesedik, még semmit sem mond azoknak a hatalmaknak és erőknél, amelyek fölleskésítették. Ezenkívül, és ez is józanságra int, a lelkesedés rendszerint nem tart sokáig. Milyen hamar kialszik lelkesedésünk szalmalángja, aztán pedig minden sötétebbnek tűnik, mint előtte.¹⁰⁷ A Biblia ezért igen tartózkodó, ami a lelkesedésünket és jámbor entuziazmusunkat illeti. Arra szólít fel minket, hogy *vizsgáljuk meg* a lelkeket. Nem mondja eleve azt, hogy az emberi lelkesedés valóban szent dolog, még ha kegyesnek mutatkozik is.¹⁰⁸ Ezért kell jól odafigyelni és különböztetni, s igen alaposan a dolgok végére járni.¹⁰⁹

Mégis vitathatatlan, hogy Isten Lelke mozgásba hozza az embereket, mégpedig beleértve az emocionális területeket is. Szövegünkben megtalálható a tűz és a szélvihar képe is. A tűz és a szél felolvasztja, felrázza, mozgásba hozza a tanítványokat. A hit nem csupán az ember fejében játszódik le. Némelyek esetében talán ott kezdődik, de le kell hatolnia a szívbe, onnan pedig a kezekbe és a lábakba. Ez egyáltalán nem jelenti a fej kikapcsolását, hiszen vak lelkesedésre és vak hitre nincs szükség, az élő hit pedig minden más, csak nem agytorna.

A hit a *szívben* kezdődik. A szív a biblikus gondolkodásban nem az *érzelemvilágot* jelöli, hanem egzisztenciánk középpontját. Onnan sugárzik ki a hit arra, amit gondolok és mondok, útja-imra és cselekedeteimre. A hit azt jelenti: az *egész ember* mozgásba lendül - „szívével, szájával és kezeivel együtt”. Emocionális lelkesedésünk csak kicsi szelete ennek a valóságnak, de beletartozik.

Ha Isten Lelke megragad valakit, akkor mozgásba hozza, és egész egzisztenciája belesoródik ebbe a mozgásba. Mivel pedig a Lélek az egész embert mozgásba hozza, nem lehet őt csupán élvezni mint valami vallásos érzést. A Lélek által létrehozott hit aktív, világot alakító dolog. A Szentlélek azért „ragad meg” embereket, hogy általuk hasson másokra. Ehhez hozzátartozik, hogy a Lélek ezzel az új *feladattal* meghatározott *adományokat* is ad a tanítványoknak, illetve a

¹⁰⁵ Nem furcsa? Egyrészt a lelkesedés hiányát vetik a keresztyének, illetve a lelkesedés képességének hiányát az egyház szemére, másrészt ugyanazok az emberek szkeptikusan viszonyulnak ahhoz, ha az egyházban ténylegesen megjelenik valami lelkesedésképe.

¹⁰⁶ Sok olyan emberrel beszéltem, akik elmondták, az ún. „harmadik birodalom”-mal szinte teljességgel egyetértettek, és életükben egyszer valami olyasmiért lelkesedtek, amivel egyszer s mindenkorra végeztek!

¹⁰⁷ A lelkesedés mindenekelőtt az emberi szív szükséglete: annak szükséglete, hogy meghaladja önmagát, hogy feloldódjék valami nála nagyobbban. Amikor felismerjük, hogy amiért lelkesedtünk, egyáltalán nem volt valami nagyobb - nem is szólva arról, hogy az „Egész” lett volna! -, igen hamar bekövetkezik a kijózanodás, sőt a gátoltság bénító érzése: ettől kezdve *semmi* sem látszik már lelkesedésre méltónak.

¹⁰⁸ Vallási tapasztalatainknak helyesbítésre van szükségük, különben az a veszély fenyeget minket, hogy kívánságainkat és vágyainkat kivetítjük, illetve saját fenségünk élményét ünnepeljük és fölcseréljük Istennel.

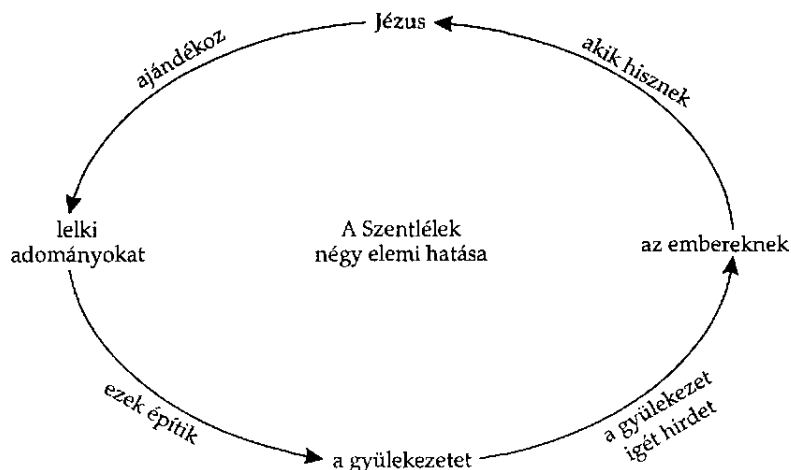
¹⁰⁹ A lelkek megvizsgálására az 1Jn 4,1 szólít fel minket (vö. 1Kor 12,10; 1Thessz 5,19-20). Kari Barth, a teológus joggal mondta, hogy a Szentlélek legjobb barátja a józan paraszti ész.

híveiknek, olyanokat, amilyenekkel korábban nem bírtak. A Lélekkel eltöltött ember hirtelen olyan dolgokra képes, amikre korábban nem. A Szentlélek révén nem csupán új életmegbízást kap, hanem az ahhoz szükséges felszereltséget is megkapja.¹¹⁰

Ez első pillanatra csodálkozást válthat ki bennünk, de látnunk kell, hogy azokkal a feladatokkal, amelyekről a keresztyén létben szó van, tisztán természetes adományok segítségével nem lehet megbirkózni. Például nincs az az ember, aki - mégoly kifinomult retorikával is akár - el tudna juttatni egy másik embert a hitre. Sok mindent el lehet érni, ha az ember felgyüri az ujját, és csinál valamit - Jézus gyülekezetét építeni azonban ily módon nem lehet. A lelkigondozás vagy a vigasztalás hathatós szava sem *belőlünk* fakad, hanem úgyszólván „felülről” jut osztályrészül. A természetes adományok fontos kiegészítő segítséget nyújthatnak ezekben a feladatokban, a Szentlélek adományainak elvileg „természetfölötti” jellege azonban ama feladat „természetfölötti” jellegének felel meg, hogy embereket nyerjünk meg Istennek, és Isten szeretetét láthatóvá tegyük ebben a világban.

A Szentlélek adományai olyan ajándékot alkotnak, amelyet nem lehet munkával kivívni,¹¹¹ de *ha* megkaptam ezt az ajándékot és szeretném megőrizni, akkor ezt felhasználva dolgoznom kell. Ezek az adományok nem léteznek az új életmegbízástól elválasztva. Luther azt mondja: „Ami nem válik szolgálattá, rablássá válik.” Az az adomány, amelyet nem használok fel munkámban, elsatnyul a kezeim között. Az adomány ugyanis nem értem van, hanem mások javára kapom. A Szentlélek nem vallási végfelhasználókká tesz minket, hanem egy világot átalakító folyamat katalizátoraivá.

A Szentlélek eseményét dinamikus körforgásként lehet elképzelni: Emberek eljutnak az abba a Jézusba vetett hitre, aki lelki adományokat ad nekik, hogy felépítsék gyülekezetét. A gyülekezet ismét tanúságot tesz Jézus üzenetéről mások előtt, s azok hitre jutnak.



¹¹⁰ Ilyen lehetséges adományokat ír le például az 1. Korinthusi levél 12. része. Ehhez a felszereltséghez tartozik bizonyos értelemben Jézus ígérete is, miszerint a Szentlélek által a megfelelő időben a megfelelő szó is megadatik a tanítványoknak (Mt 10,19-20).

¹¹¹ Nem irányozhatom elő magamnak, hogy valami elbűvöljön és elragadjon, ezt csak maga az illető dolog válthatja ki. Ez (pünkösdi) csoda, amelyet egyedül a Szentlélek hoz létre. Mindenesre *imádkozhatom* ezért a csodáért, és kiküszöbölhetem a zavaró tényezőket. Ahogyan a paraszt kitépheti a gazt, kiszedheti a köveket a földből és fellazíthatja azt - a döntő növekedést azonban Isten ajándékozza.

A Szentlélek négy elemi hatása

Minden keresztyén *legalább* egy lelki adományban részesül e folyamat javára. Sok keresztyén mit sem tud a maga lelki adományairól, részben azért, mert sosem tájékoztatták őket ezekről, részben pedig azért, mert sosem alkalmazták következetesen ezeket az adományokat, és ezért nem tették lehetővé azok kibontakozását.¹¹² Ha Ön sok keresztyén fáradtságának titkát keresi, itt találhatja meg a választ! Keresztyénségüket és gyülekezetüket saját erőikre és forrásaikra építik - nem csoda hát, ha ellankadnak!

A kérdés mindazonáltal ez: *Akarjuk-e* egyáltalán, hogy másképp legyen? Akarjuk-e egyáltalán, hogy a Szentlélek szélvészként megragadjon és lángba borítson, és gyökerestül megváltoztasson minket és gyülekezetünket? Isten nem kényszeríti ránk magát. Felkínálja nekünk a Szentlelket. Mi *imádkozhatunk* érte, és megrettentő lesz, milyen hamar meghallgatja majd Isten ezt az imát.¹¹³ De legyünk elővigyázatosak, amikor ezért imádkozunk, mert azt a tüzet, amelyet Isten küld, nem lehet háziasítani, és az a szélvész, amely majd megragad és a világba űz minket, kiszámíthatatlan. Nem leszünk többé ugyanazok, mint akik voltunk. És gyülekezeteink sem.

A Szentlélek Jézus személyével szembesít minket (ApCsel 2,14-19.22-24.36)

Ekkor felállt Péter a tizeneggyel, felemelte a hangját, és így szólt hozzájuk: Zsidó férfiak, és Jeruzsálem minden lakója! Vegyétek ezt tudomásul, és figyeljetek szavaimra! Mert nem részegek ezek, ahogyan ti gondoljátok, hiszen a nap harmadik órája van. Hanem ez az, amiről Jóel így prófétált: „Az utolsó napokban, így szól az Isten, kitöltök Lelkemből minden halandóra, és prófétálnak fiatalok és leányaitok, és ifjaitok látomásokat látnak, véneitek pedig álmokat álmodnak; még szolgálóimra és szolgálóleányaimra is kitöltök azokban a napokban Lelkemből, és ők is prófétálnak. És csodákat teszek az égen fenn, és jeleket a földön lenn...”

Izraelita férfiak, halljátok meg ezeket az igéket! A názáreti Jézust, azt a férfiút, akit az Isten igazolt előttek erővel, csodákkal és jelekkel, amelyeket általa tett az Isten közöttetek, ahogyan magatok is tudjátok, azt, aki az Isten elhatározott döntése és terve szerint adatott oda, ti a pogányok keze által felszegeztétek és megöltétek. De őt az Isten, miután feloldotta a halál fájdalmait, feltámasztotta, mivel lehetetlen volt, hogy a halál fogva tartsa őt...

Tudja meg tehát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy Úrrá és Krisztussá tette őt az Isten: azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettétek.

A dán filozófus, Sören Kierkegaard egyszer azt mondta, ahhoz hogy hihessen, az embernek „egyidejűvé” kell válnia Jézus személyével, illetve egyáltalán a Biblia szavával. Hiszem, hogy ez a Szentlélek fő műve: az, hogy létrehozza ezt az „egyidejűséget”. Ez a Szentlélek története, amikor felfedezzük, hogy amit a Biblia *Jézusról* mond, azt egyidejűleg *rólam* is mondja. Olyasmi ez, mint amikor egy gyerek tükörbe néz, és többé-kevésbé úgy érzi, megszólítja őt az a személy, akit ott meglátott, mígnem egy napon elbűvölő felfedezést tesz: De hiszen az én vagyok! A tükör ek-

¹¹² A Lélek adományait nemcsak felfedeznünk kell, hanem gyakorolnunk és iskoláznunk is. Ez nem áll ellentmondásban adomány-jellegükkel. A természetes adományok - például a muzikalitás - sem zárják ki a sűrű gyakorlás és iskolázás szükségességét, hanem éppenséggel magukban foglalják. Aki szeretne ebben jobban elmélyedni, annak ajánlom C. P. Wagner - erősen fundamentalista kiindulását, és ezért elővigyázatosan olvasandó - könyvét: *Die Gaben des Geistes für den Gemeindeaufbau*.

¹¹³ Költséges „fúrótoronyokra” egyáltalán nincs szükség. A Lk 11,13 szerint Isten megadja a Szentlelket azoknak, akik kérik tőle. A kérdés ténylegesen az, valóban akarjuk-e megkapni őt.

kor egy csapásra új jelentőséget nyer a gyermek életében. Akkor történik Szentlélek, ha Jézus története hirtelen az én történetemmé válik: az én történetemmé Istennel.

Ott történik Szentlélek, ahol a Biblia szava, és mindenekelőtt Jézusról szóló szava nem marad többé pusztán történet, pusztán múlt, pusztán *szöveg*, hanem eleven, izzón folyó és minket lefoglaló jelenlétté válik. Hirtelen nem csupán *olvasom*, hanem *tapasztalom* is: Isten szerető Atyám, akitől elszakadtam. Hirtelen *rám* vonatkozik, amikor azt olvasom, hogy Jézus magára vette az emberiség vétkét. És ezt többé nem csupán intellektuálisan veszem tudomásul, hanem *teljesen áthat*, hogy a Szentlélek le akarja foglalni és mozgásba akarja hozni az embereket.

A Szentlélek feltárja a régi bibliai szövegeket, az én történetem részeivé teszi őket, illetve engem azok történetének részévé tesz. Pontosan ez történik Péterrel pünkösdkor. Az a prédikáció, amelyet itt erősen rövidítve adtam vissza, csodálatos hatást vált ki. Nyomában több mint 3000 ember jut hitre, amint néhány verssel arrébb olvashatjuk. Ez annál is csodálatosabb, mivel az eredeti változatban Péter ugyancsak terjedelmesen foglalkozik bizonyos ószövetségi szövegekkel, egy olyan hagyománnyal, amelyben hallgatói talán otthon voltak, de amely ma legtöbbünknek valószínűleg semmit sem mond már. Azt akarom ezzel mondani: Ez a prédikáció inkább terjen-gősnek és unalmasnak tűnik számunkra.

De nem a *szövegek*, nem a pusztá szavak váltották ki pünkösdkor azt a hatalmas bűnbánati mozgalmat. Péter sok olyasmit mond, amit hallgatói már korábban is tudtak. De *másképp* mondja, *új hang* nem jelenik meg a régi történetekben. Péter úgy meséli el őket, hogy ő maga és hallgatói is szerepelnek benne. Hirtelen felfedezik: Az a személy ott a tükörben az én vagyok! És a régi bibliai szövegek, amelyek holt tökeként évek óta parlagon heverték agyuk valamelyik fiók-jában, hirtelen teljesen új, nem is sejtett jelentőségre tesznek szert.

Helmuth Thielicke egyszer annak az embernek a képét használja, aki kívülről körbejár egy régi templomot, s annak ablakai élettelen szürkének tűnnek számára. Utána azonban bemegy, és belülről azt látja, hogy ezek az ablakok színesek, s a napsütésben a szivárvány minden színében izzanak. Képeik megelevenednek, és ténylegesen „beszélni” kezdenek. Nem lettek más képek, de más fényben sugároznak. Hasonlóképpen a Biblia igazságát is csak „belülről” lehet megtapasz-talni, kívülről sosem.¹¹⁴

Ebben áll Péter prédikációjának titka: Ő is ugyanazokat a régi történeteket látja, mint a töb-biek, de ő úgyszólván „belülről”, és ezért új fényben látja őket. Ezek a szövegek egyszerre csak elkezdtek világítani számára, és ő olyanként számol be erről, mint aki immár maga is részese a dolognak, s akinek sorsává váltak Isten nagy tettei. Ezért fertőzi meg üzenete a hallgatóit is. Va-lami mintegy visszatükröződik az arcán az ablakok ragyogásából. Az emberek észreveszik: Itt valaki mélyen beleszövődött ezekbe a régi szövegekbe. Úgyszólván azok gyakorlati fordítását látják a szemük előtt. És hirtelen számukra is élni kezdenek a szavak, a szikra átugrik - nem min-denkire, de mégiscsak: a tűz tovaterjed.

János evangéliumában azt mondja Jézus: „A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én ne-vemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, amit én mondtam nektek... Amikor eljön a Pártfogó, akit én küldök nektek az Atyától, az igazság Lelke, aki az Atyától származik, az tesz majd bizonyosságot én rólam... Ő engem fog dicsőíteni, mert az enyémből merít, és azt jelenti ki nektek.”¹¹⁵ Ez a Szentlélek fő feladata: létrehozni az „egyidejűséget” Jézussal, úgy állítani a szemem elé a Szentírást és mindenekelőtt annak közepét, Jézus Krisztust, hogy az egész élő je-

¹¹⁴ H. Thielicke, *Woran ich glaube*, 267.

¹¹⁵ Jn 14,26; 15,26; 16,14

lenlétté váljék számomra; elérni, hogy ne csak egy szöveget olvassak, hanem *Isten* szóljon hozzám, én pedig Jézus Krisztusban egyre inkább megszeressem őt.

A Szentlélek Jézussal szembesít minket. Többé nem pusztán történelmi alaknak élem meg Jézust, hanem eleven valóságként. Hogy visszatérjek a Nap képéhez (ld. a Tulajdonképpen kicsoda is - a Szentlélek? c. szakasz elején): A Nap sugarai csak akkor válnak számomra érezhetővé, ha melegem lesz és fény tölti el belsőmet. Isten, illetve Jézus csak akkor lesz számomra eleven tapasztalattá, ha működik a Szentlélek. Csak ekkor kezd valóban beszélni az Ige: előttem áll Jézus, és észreveszem, hogy *hozzám* szól.

A Szentlélek szakítást hoz létre a múlttal (ApCsel 2,37-40)

Amikor ezt hallották, mintha szíven találták volna őket; ezt kérdezték Pétertől és a többi apostoltól: „Mit tegyünk, atyámfiai, férfiak?” Péter így válaszolt: „Térjete meg, és keresztelkedjete meg valamennyien Jézus Krisztus nevében, bűneitek bocsánatára, és megkapjátok a Szentlélek ajándékát. Mert tiétek ez az ígélet s gyermekeiteké, sőt mindazoké is, akik távol vannak, akiket csak elhív magának az Úr, a mi Istenünk.” Még más szavakkal is kérlete őket: „Szabaduljatok meg végre ettől az elfajult nemzedéktől!”

A Biblia szerint a Szentlélek egyik feladata, hogy eljuttasson minket bűnünk felismerésére.¹¹⁶ Nem állhatunk Jézus személye elé anélkül, hogy fel ne ismernénk saját bűnünket. Így vezet el minket a Szentlélek átfogó önismeretre, annak megrázó belátására, hogyan állunk Isten objektív és megvesztegethetetlen mércéje előtt. Ennek a belátásnak felel meg egy másik: nem mehetnek úgy tovább a dolgok, mint eddig. Ha keresztyén akarok lenni, nem maradhatok meg az eddigi síkon. Egyfajta szakítást kell végbevinnem. A Biblia „bűnbánatnak”, megtérésnek nevezi ezt a szakítást.

A negyedik fejezetben kifejtettem, hogy vallásos fáradozásaink nem visznek közelebb minket Istenhez, és hogy ezért Isten jött el a „szakadék” felénk eső oldalára. Ez azonban nem jelenti azt - amint a tékozló fiú történetében már láttuk -, hogy az embernek már csak ölbe kell tennie a kezét, és amúgy *az égvilágon semmit* sem kell csinálnia. A tékozló fiú magába száll, fölkerekedik, konkrét lépéseket tesz az apa hatóterülete felé, bocsánatot kér, felajánlja szolgálatait, ismét kommunikálni kezd az apával - röviden: a tékozló fiú szakít a régivel, és valamit újat kezd.

A döntő természetesen Isten mozgása felém. Ez dönt el *mindent*. Istennek e mozgása felém a teremtéssel kezdődött, és azzal, hogy arra rendelt: szabad részt vennem Isten szerető lényegében. Istennek e mozgása felém a „teli tarisznyával” folytatódott, amit megadott útravalóul, noha elfordultam tőle. Istennek e mozgása felém abban a Jézus Krisztusban érte el csúcspontját, aki a kereszten meghalt értem. És Istennek ez a mozgása felém úgy válik eleven tapasztalattá számomra, hogy a Szentlélek egyfelől a szemem elé állítja Jézust, másfelől megnyitja a szememet, hogy meglássam, milyen az Isten előtti állapotom. Azáltal, hogy ezt a két dolgot megteszi, mintegy még egyszer játékteret nyit: még egyszer dönthetek Isten mellett, vagy ellene. *Dönthetek*, de *kell* is döntenem. Valóban *Isten* tette meg a döntő lépéseket megmentésemre, de *nekem* is kell lépéseket tennem. Döntenem kell, milyen irányt vegyen az életem, és el kell indulnom arra.

Jóllehet Isten minden lehetségest megtett értünk, amit csak el lehet képzelni, *ez utóbbi* mozgás alól nem menthet fel minket. Isten felkínálja számunkra, szomszédok számára a megmentő poharat, de innunk már nekünk magunknak kell. Nem fogja belénk tölteni az italt. Isten megépíti a hidat a bűn szakadéka fölött, de nekünk kell átmennünk ezen a hídon. Ezt sem meg nem paran-

¹¹⁶ Vö. Jn 16,8.

csolhatja nekünk, sem külső körülményekkel nem kényszeríthet rá, ez ugyanis esetleg *külsőséges megtérésre* indítana minket. Mit használ azonban a külsőséges megtérés, ha közben kitartunk „belső emigrációkban”? A tékozló fiú bátyjának példája megmutatja, hogy minden külsődleges közelség ellenére az ember bensőleg mérföldnyi távolságban lehet Istentől. Szívünk ajtaja csak belülről nyitható.

Önként távoztunk Istentől, önként is kell visszatérnünk, különben nem beszélhetnénk valódi megtérésről. A szív megtérését sem megparancsolni, sem kikényszeríteni nem lehet. Isten tehetetlen, ha az embernek semmiféle igénye nincs arra, hogy visszatérjen hozzá. A bűnbe belebonyolódott embernek azonban nincs ilyen igénye. Egyetlen módja annak, hogy Isten mintegy „lyukat fúrjon” ebbe a szövevénybe, hogy Szentlelke meggyőzi az embert bűnéről.

A bűn felismerése nem belőlünk fakad. Annak az állapotnak a megismerésére, hogyan is állunk Isten előtt, mégoly intenzív pszichoanalízissel és introspekcióval sem lehet eljutni. A bűnösség felismerése más, mint egy gyorsan odavetett „Senki sem tökéletes!”, azaz mint annak belátása, hogy mindenkinek megvannak a maga sarkai, élei és hibái. A bűn felismerése megrettenés saját *mélységeink* miatt, megrendültség amiatt, hogy mennyire kiestünk Isten szeretetének erőteréből, és mennyire belezuhantunk a félelem erőterébe, továbbá hogy mennyire közreműködünk a félelem erőterének fenntartásában.

A félelem erőtere megfoszt minket attól a szabadságtól, hogy Isten mellett döntsünk. Még azt a szabadságot sem hagyja meg, hogy helyesen mérjük föl, mennyire belebonyolódottunk a bűnbe. Hogyan is hagyhatná? A szem nem képes önmagát meglátni. Aki annyira nyakig van a bűnben, és annyira meghatározottja annak, mint mi, az már nem ismeri fel életében a bűnt. Talán sejtjük, hogy valami nincs rendjén, de úgy igazán nem ismerjük el belső nyomorúságunkat, és ha mégis, sosem jut eszünkbe, hogy istenkapcsolatunkra vezessük vissza. Ennek felismeréséhez a Szentlélekre van szükségünk.

Isten jó darabon elénk jött, sok ajtót nyitott ki, hogy eljuthasson hozzánk. Az utolsó ajtó, amelyet még feltárhat, az, hogy felvilágosít minket állapotunkról, és megmutatja, mennyire belegabalyodtunk a bűn hálójába - hogy legalább tudjuk, milyen állapotban vagyunk. *Üdvös rémület* okozhat nekünk abban a reményben, hogy szívünk valódi megtérését váltja ki. Megnyithatja szemünket abban a reményben, hogy nem fogjuk mindjárt megint becsukni. Ez az utolsó ajtó, amit Isten még feltár: most már mi következünk.

Pontosan ez az üdvös rémület járja át Péter hallgatóit. Felismerik, mint jelent valójában a „bűn” szó. Egy pillanatra megértik, mennyire belegabalyodtak a bűnbe, és melyek ennek a káros következményei. Látják, hogyan állnak Isten előtt, és hogy megmentésre van szükségük, és alapvetően újat kell kezdeniük. Ezért kérdezik: Mit tegyünk hát? Felismerték, hogy most őket érte kihívás. Felismerték, hogy nem mehetnek úgy tovább a dolgok, mint addig, hogy *szakításnak* kell következnie.

Péter válasza így hangzik: Tartsatok bűnbánatot, térjete meg! Isten végtelenül hosszú utat tett meg felétek Jézus Krisztus személyében, és felétek nyújtja nyitott tenyerét, most aztán *rajta-tok* a sor: Ragadjátok meg Isten kinyújtott kezét! Ez ment meg minket: a megtérés, a Jézus Krisztusba vetett bizalommal élt élet, az ő igéjéből, az ő útmutatásai alapján élt élet. Értsük jól: Nem bűn nélküli életről van szó, bármennyire kíváncsú lenne is ez! Aki úgy véli, ilyesmi lehetséges, az alábecsüli saját belebonyolódottságát a bűnbe, és túlbecsüli saját erőit.

A tékozló fiú igazán nem „szentként” tér vissza apjához. Még nagyon is bűzlik a disznóólak szagától. Élete mégis új irányt vesz. Azt mondhatnánk: még bűnös, de már *nem szívesen*. Már nem rohan a bűn után, hanem menekül tőle. És megfordítva: már nem fut el Istentől, hanem közeledik feléje. Istenkapcsolatát már nem a félelem, a lázadás vagy a közömbösség jellemzi,

hanem a vágyakozás, a növekvő szeretet és odaadás. Felismerte bűnét. Ezért mondja: *Útra kelek, apámhoz megyek, megvallom bűnömet, és szolgállok neki.* És pontosan ezt is teszi.

A Szentlélek élő gyülekezetet teremt (ApCsel 2,41-47)

Akik pedig hittek a beszédének, megkeresztelkedtek, és azon a napon mintegy háromezer lélek csatlakozott hozzájuk. Ezek pedig kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban. Félelem támadt minden lélekben, és az apostolok által sok csoda és jel történt. Mindazok pedig, akik hittek, együtt voltak, és mindenük közös volt. Vagyonukat és javaikat eladták, széosztották mindenkinek: ahogyan éppen szükség volt rá. Napról napra állhatatosan, egy szívvel, egy lélekkel voltak a templomban, és amikor házanként megtörték a kenyeret, örömmel és tiszta szívvel részesültek az ételben; dicsérték az Istent, és kedvelte őket az egész nép. Az Úr pedig napról napra növelte a gyülekezetet az üdvözülőkkel.

Idézetünk vége a keresztyén gyülekezetről számol be. A pünkösdi történet célja, hogy alapot öltson a gyülekezet. A gyülekezet ebben az értelemben azoknak a közössége, akik megrettennek bűnük miatt, Jézus kezét fogva új útra indultak, ezen az új úton kölcsönösen támogatják egymást, közben pedig másokat is hívnak, hogy lépjenek rá erre az útra.¹¹⁷ Jézus gyülekezete olyan emberekből áll, akiket a Szentlélek mozgásba hozott, s most ők hoznak mozgásba más embereket. Ez megfelel feladatuknak és belső igényüknek. Az a hit, amelyet csupán magánügyként fognak fel, semmi esetre sem a *Lélek által* létrehozott hit.

A Biblia nem szólistáknak tartja az egyes keresztyéneket, hanem egy nagy zenekar tagjainak, illetve ahogy Pál mondja, „Krisztus Teste”, a gyülekezet tagjainak (1Kor 12 vagy Ef 4). Ahogyan a kéz, a láb vagy a szem nem képes önmagában létezni, vagy bármit is megcsinálni, hanem csak az egész test együttesében és együttműködésében, a magánkeresztyénség is teljességgel elképzelhetetlen.

A kéz, a láb és a szem azonban még nem alkot élő embert. Mindez úgyszólván csak az anyagi alap. Valaminek még társulnia kell ehhez, s a teremtéstörténet Isten „életleheletéről” beszél.¹¹⁸ A pusztá testhez társulnia kell a léleknek, csak akkor lesz belőle élő test.

Ahogyan az emberben kölcsönhatásban áll a test és a lélek, ugyanúgy Krisztus Teste és Krisztus Lelke is összetartozik. A Lélek élteti Krisztus Testét. Krisztus Teste teszi konkréttá a Szentlelkét. Az egyikről nem lehet a másik nélkül beszélni anélkül, hogy tárgyszerűtlenné ne válnánk. Az egyiket nem lehet a másik nélkül megkapni.

Isten kiárasztotta Szentlelkét, hogy közösséget hívjon életre: Krisztus Testét, a keresztyén gyülekezetet. Benne válik konkrétan megtapasztalhatóvá a Szentlélek. A teremtés történetéhez hasonlóan pünkösdkor Isten belelehel életleheletét az elárvult tanítványokba, és élő gyülekezet keletkezik. Az Apostolok Cselekedeteiből az ilyen élő gyülekezetnek három jellemzőjét ismerhetjük meg:

Az élő gyülekezet ismertetőjegyei az Apostolok Cselekedetei szerint:

1. igehirdetés
2. spiritualitás
3. diakónia

¹¹⁷ Gyülekezeteinkben sok minden másképp festene, ha ismét meg tudnánk egyezni ebben a magától értetődőségben!

¹¹⁸ Ez a feladat Jézus végrendeleteként található meg a Mt 28,19-20-ban, ül. az ApCsel 1,8-ban. A gyülekezet funkciója ebben az, hogy a tagok kölcsönösen mozgásban tartsák egymást.

Egy gyülekezet akkor élő, ha élő benne Jézus igéje; ha az egyes tagok személyesen és csoportosan is foglalkoznak ezzel az igével, és engedik, hogy hasson rájuk; ha van bennük bátorság személyes és nyilvános hitvalláshoz; ha a gyülekezet mint olyan hitre szóló kihívást jelent a kívülről állók számára, és képes arra, hogy tagjait bevezesse a hit és a Szentírás egyre mélyebb megértésébe.

Egy gyülekezet akkor élő, ha tagjai gyakran találkoznak, hogy együtt énekeljenek és imádkozzanak; ha öröm árad belőlük, és vallásosságuk „fertőző”; ha érezni lehet rajtuk, hogy élvezik hitüket, és igen sok fantáziával imádják együtt Istenüket, és teszik őt ismertté az emberek számára.

Egy gyülekezet akkor élő, ha egyes tagjai egymásért élnek lelki és anyagi szempontból, teszi és lelki bajaikban egyaránt, segítőkészségük azonban messze meghaladja a gyülekezet határait, és Jézus szeretete kovászként hatja át a gyülekezet környezetét is, a tettek tanúságtételeként állva szóbeli tanúságtételük mellett.

Élő igehirdetés, élő spiritualitás és élő szeretet: ahol ez három szempont összetalálkozik, ott egyház jön létre, függetlenül attól, evangélikusnak, katolikusnak vagy bármi másnak nevezi-e magát. Minden egyház kezdetén pünkösdi csoda áll, e három elem messzemenő egységével. Idővel aztán minden egyház megtapasztalja, hogyan kezd egyoldalúan érvényesülni e szempontok közül egy vagy másik a többi terhére. Ekkor az az alternatíva támad, hogy vagy ismét új egyházat alapítanak, vagy a meglévő egyházban pótolják a hiányzó elemet vagy elemeket. Ahogyan például Assisi Ferenc ismét belevitte a diakóniát egy teljesen külsőségesé vált egyházba, vagy Luther Márton ismét a középpontba állította a maga korában teljesen elhanyagolt igehirdetést.

Amit Luther vagy Ferenc csinált, az kicsiben *minden* keresztyénnek feladata, nevezetesen, hogy ügyeljen arra: a három tényező közül egyik se önállósuljon a többi rovására. A három tényezőnek szüksége van egymásra: egymásból élnek. Ténylegesen létező gyülekezeteinkben azonban rendszerint túlságosan rövid az *egyik* „láb” e három közül. Megállapíthatjuk ezt beletörődéssel, vagy panaszolhatjuk nézői páholyunk biztos távolságából, mi sem fog változni, ha ezzel kapcsolatos kritikánkat nem váltjuk termékeny együttműködésre.

Nem sok értelme van a pünkösdi történetre vetett tekintettel rámutatni arra, hogy időközben milyen messzire távolodott az egyház a maga eredetétől. A Biblia nem valami egészséges ősegyházat fest le nekünk. Nemcsak a páli levelek, hanem néhány fejezettel arrébb már maga az Apostolok Cselekedetei is megmutatja,¹¹⁹ hogy kezdettől fogva mennyire „emberi” módon viselkedtek. A keresztyén gyülekezetet kezdettől fogva jellemezte a tagok sok-sok hibája, féltékenysége, becsvágya, ostobasága és szűklátókörűsége is. Az egyház kezdettől fogva nem volt még csak megközelítően sem tökéletes, hanem keresztül-kasul emberi vállalkozás. Jézus gyülekezete mindig bűnösök közössége. Olyan emberek közössége, akik nem szívesen bűnösök, de egykönnyen nem tudják levetni régi bőrüket - és ezért annál inkább meghatározza őket az a bizonyosság, hogy keresztyénekként nem élhetnek elszigetelt magánzókként, hanem szükségük van azok közösségére, akik velük együtt hisznek, mégpedig az erősebbek és a gyengébbek közösségére egyaránt (!).¹²⁰

A pünkösdi történet egy újrakezdés dokumentuma, egy kezdeti lelkesedésé, amely - mint ennek az egyháznak minden új kezdeményezése - először hatalmas fellendülést mutatott, mert a lelkesedés hulláma hordozta, de nem maradt tartós. Az egyház „nulla órája” ennél fogva mindig olyan vággyakozás maradt, amire a keresztyének törekedtek, és pontszerűen újból és újból el is

¹¹⁹ Vö. 1Móz 2,7: „Aztán megformálta az Úristen az embert a föld porából, és élet leheletét lehelte orrába. Így lett az ember élőlény.” A „leheletre” használt héber szó ugyanaz, mint amelyik a „leket” (szellemet) jelenti.

¹²⁰ Az ősgyülekezet veszekedéseiről ld. pl. ApCsel 6,1; 15,2 vagy Gal 2,11-13.

érték, hogy aztán ismét a bevett emberi útra lépjenek rá: az intézmények, a megoszlás, a langyosság útjára.

Amit az Apostolok Cselekedeteinek 2. része leír, mindig is egyfelől ideálul, másfelől a helyesbítés mércéjéül szolgál majd gyülekezeteink számára. Egy dolgot azonban nem szabad tenünk: Nem szabad kijátszanunk ezt az ideált a konkrét gyülekezetek ellen!128 Például ismételtén rámutatnak arra, hogy az egyházban ma már nincs vagyonszövetség, és hogy az egyház ezért messze eltávolodott eredetétől. Erre mindig csak azt tudom válaszolni: Ha Ön tényleg így látja a dolgot, ez még nem akadályozza meg abban, hogy megtegye a réges-rég esedékes kezdőlépést. Biztos vagyok abban, hogy másokat is oda fog vonzani!

Nincs tökéletes egyház. S ha létezne is: Legkésebb abban a pillanatban, amikor minket fölvennének tagjai közé, már nem lenne tökéletes.29 Ez nem lehet sem mentség, sem menlevél. Természetesen sok minden lehetne jobb. Hogy mégsem az, jelentős részben amiatt van, hogy sok ember inkább az egyház tisztaságából való kritizálását választotta ahelyett, hogy aktív tagjává vált volna és szolgált volna.

Meggyőződésem: A Szentlélek is egyházkritikus. De nem lehet birtokolni a Szentlelket, s ugyanakkor *megvetni* az egyházat. A „szent” egyházkritika átalakul az egyház szolgálatává. Az egyház minden problematikussága ellenére mégis Krisztus Teste, és az is marad. Ebben a gyakran oly kérdéses intézményes egyházban jelenvaló marad a kezdeti idők szelleme. Bármi rakódjék is rá, az egyház végső fokon olyan közösség marad, amely - a Szentlélektől ösztönözve - keresi az igazságot, akarja az üdvösséget, megtestesíti Krisztust. Mivel pedig itt nincs merev séma, hanem az élő Lélekről van szó, nem lehetünk meg viták nélkül, küzdelem és keresés nélkül, felforgató új belátások nélkül, de kísérletezések és tévedések nélkül sem. Az eretnesség kockázata nélkül még soha semmilyen igazságra nem sikerült eljutni.

Mindent egybevetve az egyház története az előbbieket ellenére öntisztító folyóként viselkedett: az idegen testek újból és újból kölcsönösen semlegesítették egymást, a döntő téma újból és újból a felszínre került. Az említett három tényező közül egyik sem ment tartósan veszendőbe. Minden kornak megvannak a maga torzulásai és hiányosságai, de az evangélium újból és újból érvényesülni fog. Erről a Lélek gondoskodik - és arra vár, hogy segítsünk neki, hogy rendelkezésére bocsássuk magunkat.

A Szentlélek a Szentírásán kívül?

Szeretnék ezzel a témával kapcsolatban még valamit megjegyezni, ami valamiképpen összefoglalja a Szentlelekről eddig mondottakat. Olykor megkérdeznék: „Nem a valóság beszűkítése-e, amit Ön csinál? Ön a Szentírás szavához, Jézus személyéhez és a keresztyén gyülekezethez köti Isten Lelkét. Nem szól-e a Lélek másutt is, például a természetben, a zenében, a művészetben, a filozófiában vagy a többi vallásban?”

Elvileg lehetségesnek tartom ezt. De a természet nemcsak naplementékből és csobogó patakokból áll, hanem brutális létharc is. Annak az embernek, aki Istent hallja „beszélni” a természetből, rendszerint már világos előértelmezése van, ami meghatározza, milyen hangokat enged magához, és milyeneket nem. A *zenében* sincs ez másképp. Ugyanaz a zene különböző embereket különféleképpen szólít meg. A keleti *vallásokból*, amelyek ma sok emberre elbűvölően hatnak, rendszerint szintén csak a mazsolákat szemelgetjük ki. Mindenki reinkarnációról és elmélyedésről beszél, de senki nem beszél tisztaságról, lakásnélküliségről és aszkézisről, ahogyan a forró és hideg poklokról sem. Vagyis olyan *kritériumokra* van szükségem, amelyeknek a segítségével meg tudjuk különböztetni a Lelket és a gonosz szellemeket, az igazat és a hamisat. Arra tettem kísérletet, hogy ilyen kritériumokat mutassak be Önnek.

Hogyan különböztetem meg Isten Lelkét más szellemektől?

1. Isten Lelke a Szentírással összhangban szól.
2. Isten Lelke egyre fontosabbá teszi számomra Jézus személyét.
3. Isten Lelke mozgásba hoz engem, hogy gyülekezetét szolgáljam.

A Lélek nem *csak* a Szentírás által szól, de a Szentíráson kívül nincs meg a világos szó egyértelmősége. Csak az Ige segítségével tudjuk úgymond kiszabadítani a Szellemet a palackból, és azonosítani őt e világ sok-sok szelleme közül. A természet, a zene és a vallások szelleme önmagában véve nem egyértelmű, és nem közölnek velünk közvetlenül hozzáférhető, egyértelmű igazságot. Az ember ezekben olyan tényezőkkel találkozik, amelyek talán nagyobbak nála, de ettől még egyáltalán nem azonosak Istennel. Különösen ott kell résen lennünk, ahol abba a kísértésbe esünk, hogy egy tisztán *esztétikai* élvezetet a Szentlélek működésével azonosítsunk. Isten nemcsak az érzelmeket foglalja le, hanem az *egész* embert is.

Így hát Isten Lelke nyilván szól a Szentíráson kívül is, de más szellemektől nem különböztethető meg anélkül, hogy vissza ne csatolnánk a Szentíráshoz. A természet vagy a zene kivételes, elszigetelt élményeket nyújt, amelyek nem határozzák meg a hétköznapiakat, ezért nem is hoznak mozgásba semmit és senkit, nem kell értük az elkötelezettség árával fizetni, és ezért messze elmaradnak annak a valóságnak a bibliai kritériumaitól, amely megérdemli, hogy *Szent* Léleknek nevezzük.

Bármilyen nevezze is magát „léleknek”, a keresztyén számára azon méretik meg, növekszik-e, és ha igen, milyen mértékben növekszik általa Krisztus és hittestvérei iránti, illetve Isten szeretett világa iránti szeretete. Ha ezt képes kiváltani egy bizonyos filozófia vagy valamely másik vallás - csodálatos! De ahhoz, hogy abból, ami *sokféle* állítólagos igazságnak valóságos konglomerátuma, le tudjuk párolni a *valódi* igazságot, a Szentírás szavának kritériumára van szükségünk.

Tapasztalatom szerint a természet vagy a zene „lelke” nagyon szép érzéseket eredményez, de megtérést nem. Nietzsche azt mondja: „Azért tartózkodunk olyan szívesen a szabad természetben, mert nincs véleménye rólunk.” Az ember közel érzi magát „Istenhez”, és élhet tovább úgy, mint addig. Tudunk például olyan koncentrációs tábori örökről, akik hangulatos Bach-kantátákat hallgatva könnyeiket ontották, hogy aztán folytassák rettenetes napi munkájukat. Ami Jézus Krisztus keresztyén és keresztyének követése nélkül ígér „egyesülést Istennel”, azt mindig a lehető legnagyobb kételkedéssel kell tekinteni. Ha ugyanis Isten szükségesnek tartotta számunkra ezt a drasztikus utat, nem szabad azt gondolnunk, hogy egyszerűbben is átugorhatjuk a bűn szakadékát.

FELADAT:

Néhány nagyon személyes kérdés, amely nagyon személyes választ követel:

1. Szükségét látom-e valamilyen szakításnak az életemben az újrakezdés, a bűnbánat, a megtérés érdekében?
2. Hol helyezkedik el bennem a hit? A fejemben, a kezemben, a lábamban, a számban...? Ismer-e a hitem olyasmit, mint elbűvöltség, elragadottság, lelkesedés, csodálkozás? Jelenleg mozgásba hoz-e a hitem?
3. Milyen feltételekkel engedném, hogy mozgásba jöjjek? Mit jelentene számomra az, ha a Szentlélek erejéből élnék? Egyáltalán meg akarom-e tapasztalni ezt?
4. Elmondhatom-e a Szentírás egyes szövegeiről, különösen a keresztt és a feltámadás eseményeiről beszámoló szövegekről, hogy élő jelenlétté váltak számomra?
5. Mennyire veszem komolyan, hogy magánkeresztyénség nem létezik, hanem keresztyénnek lenni azt jelenti, hogy része vagyok egy konkrét közösségnek?
6. Hogyan gondolok a gyülekezetemre? Az említett három tényező közül melyik rövidül meg benne: az igehirdetés, a spiritualitás vagy a diakónia? Miben mutatkozik meg az én „túl rövid lábam”?
7. Milyen adományokkal kapcsolódhatnék be gyülekezetem életébe, és szolgálhatnám azt? Mi akadályoz meg ebben?

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

6. Hit és keresztyénség – döntés a keresztyén
lét mellett

6. Hit és keresztség - döntés a keresztyén lét mellett

Ebben a fejezetben Ön arról fog olvasni, hogy nincs olyan ember, aki ne hinne. Az afféle kijelentés is, mint hogy „Csak azt hiszem, amit látok!”, a hit kijelentése. Az emberek rendszerint nem túlságosan kevésbé, hanem túlságosan nagyon hisznek. Annak tehát, aki keresztyénné akar válni, nem hiszékenynek, hanem kritikusnak kell lennie. Szeretnék eltakarítani az útból néhány, a keresztyén hittel kapcsolatos, széles körben elterjedt félreértést, és szeretnék kísérletet tenni arra, hogy kereken háromszáz szóban megfogalmazzam, keresztyénként mit kell valóban hinnie az embernek. Át fogjuk gondolni, mi a különbség a keresztség és a himlő elleni védőoltás között, s Ön közben meg fogja tudni, hogyan válhat keresztyénné - ha még nem az.

Hit - egy fogalom tisztázása

A filozófus Kari Jaspers egyszer azt mondta: „A világban az számítson keresztyénnek, aki annak tartja magát.” Ez kétségtelenül szimpatikusan hangzik, de sajnos álokoskodás. Ha ezt ez elvet át akarnánk vinni más területekre, akkor például ezt kellene mondanunk: „Zenésznek az számítson, aki annak tartja magát.” Nem kell többé azzal foglalkoznia, hogy megtanuljon kottát olvasni vagy valamilyen hangszeren játszani, elég, ha zenésznek tartja magát! Avagy: „Filozófus az, aki annak tartja magát.” Miért kellene Platón vagy Arisztotelészt olvasnia, és behatóan foglalkoznia velük? Hiszen elég, ha filozófusnak tartja magát!

Vagy nem így van? A szürke zónák és az elmosódó határok ellenére nem kell-e mégis objektív mérce annak megállapításához, kicsoda muzsikás, és ki nem? S ugyanígy nem kell-e objektív mércének lennie ahhoz, hogy megmondhassuk, kicsoda keresztyén, és ki nem? - Mit jelent keresztyénnek lenni, és ki a keresztyén, ezt nem én döntöm el, sem valaki más ember, még az egyház sem, hanem egyedül Krisztus. Kicsoda a keresztyén, és kit kell annak tartanunk, a Bibliában találjuk meg. Nem a mi szubjektív becslésünk, hanem a Bibliában megnevezett kritériumok döntenek el, keresztyének vagyunk-e, vagy sem.

A bibliai értelemben vett keresztyénség a „hittel” kapcsolatos valami. Ezt a mondatot aligha fogja bárki is komolyan vitatni, de aztán megint csak hamar megszűnik a világosság. Nem könnyű egyetértésre jutni a „hit” szó jelentését illetően. Legalábbis nekem az a tapasztalatom, hogy e fogalom mögött igen eltérő elképzelések rejlenek.

Gyakran halljuk például azt a panaszt, hogy korunk és a benne élő emberek *hitetlenek*, én viszont úgy találom, hogy épp ellenkezőleg, kifejezetten *hívó* korban élünk. A múlttal összevetve persze megváltoztak a hit *tartalmai*. Az ember Isten képmására lett teremtvé, és ha elfordult is Istentől, benne él az a vallási vágyakozás, amely kielégülésre vár. Ha az istenkapcsolat veszendőbe megy, az emberi vágyakozás istenpótlékok felé fordul, s a hitből babona lesz. Élesen kifejezve: Az ember hisz, de hamisan hisz.

Ezen a kijelentésen joggal bosszankodhatnak egyesek, hiszen ezzel látszólag lekezelően „hamisnak” minősítjük valakiknek a személyes meggyőződését. Szabad ilyesmit mondani? Nem kifejezetten intoleráns viselkedés ez? Nem az ember legszemélyesebb területét érintjük ezzel, ami megtiltja, hogy kritikus szavakat használjunk? Nem az a fő, hogy az embernek egyáltalán legyen „kapaszkodója”, és higgyen valamiben? Válaszom határozott „nem”. Nem az a fő, hogy az ember *higgyen valamit*, hanem perdöntő, hogy valami *helyeset* higgyen.

A sokat emlegetett tolerancia *politikai erény*, vagyis ahhoz van köze, hogyan bánok azokkal az emberekkel, akik másként gondolkodnak vagy hisznek, mint én. Politikai erényként a tolerancia hallatlanul fontos érték. Szükséges, hogy társadalmunkban mindenki hihesse azt, amit hinni akar anélkül, hogy megtorlástól vagy pláne üldözéstől kellene tartania - azzal az egyetlen korlátozással, hogy hitével nem sérti embertársai szabadságát.

Egészen más dolog azonban, ha az igazság kérdését föl sem vetem, ha *közömbösen* - vagyis határozatlanul, részvétel és döntés nélkül - viselkedem vele kapcsolatban, és a békesség kedvéért kerülöm az igazságról folytatott tárgyi vitát. Ez egyenesen a szeretetlenség megnyilvánulása lehet. A „tolerancia” kedvéért elvetni az igazság kérdését azt jelenti: hagyni, hogy az emberek nyitott szemmel rohanjanak a hazugságba, s az én szememben ez nem erény, hanem szívtelenség.

Ez pedig a hitértelmezéssel függ össze. A „hit” szónak két alapvető felfogása létezik. Ha valaki azt mondja, ő Istenben is hisz, akkor rendszerint arra gondol: „Igaznak tartom, hogy Isten létezik.” A hit tehát ebben az értelemben azt jelenti, hogy *igaznak tartunk valamit*. Amíg a „hit” ezen a síkon játszódik le, tényleg nagyjából fölösleges az igazságról vitázni. Az egyik azt „hiszi”, hogy távoli bolygókon is van élet, a másik éppen ezt nem „hiszi”. Az effajta „hit” alapjában véve nem éri meg a vitát, mert semmit sem befolyásol vagy változtat meg az életünkben. Aki igent mond Isten létére, ezzel még semmiféle kapcsolatba nem kerül vele, életének alakítását és célkitűzését ez egyáltalán nem befolyásolja.

Más a helyzet, ha a Bibliát követve „bizalommal” fordítjuk a „hitet”, amikor is azt jelenti: „ráhagyatkozom valamire, valakire”, s ennek megfelelően „hozzákötöm magam valamihez, valakihez”. Az effajta hit igencsak befolyásolja és megváltoztatja az életemet. Ha ilyen mélyreható dologról van szó, akkor jogosnak kell lennie, hogy felvessük egy ilyen kötődés helyességének vagy helytelenségének kérdését. Az egyik ember az „Úristenben” hisz ilyen értelemben, a másik a sorsban, a harmadik a természetben, a negyedik a csillagok hatalmában, az ötödik Jézus Krisztus Atyjában - és valóban nem lehet azt mondani, hogy ez mind ugyanaz lenne! Az embernek természetesen szüksége van kapaszkodóra, a kérdés azonban az, hogy ezek a dolgok valóban fogódzópontot nyújtanak-e, vagy csak színlelik, hogy azok.

A hit kétféle értelmezése:

- igaznak tartás (általános szóhasználat)
- bizalom (bibliai értelmezés)

Mielőtt azonban „vallásosakká” válnánk, hadd mondjam el, hogy a hit ebben az értelemben teljesen hétköznapi dolog: Rábízom valakire magamat és életemet. Az orvosra, a gyógyszerészre, a buszsofőrre, az építészemre stb. Rendszerint egyáltalán nem gondolkodunk el arról, milyen mértékben szolgáltatjuk ki magunkat másoknak nap mint nap. Valahányszor autóba ülök, kiszolgáltatatom magam: a vezetőnek, vagy ha magam vezetek, az autó tervezőinek, a javítóműhely szerelőinek és más autóvezetőknek, akik ugyanakkor vannak úton. Valahányszor ráülök egy székre, bízom abban, hogy kibír engem. Valahányszor belépek egy terembe, abban a hitben teszem, hogy nem fog rám szakadni a mennyezet. Nem létezik olyan ember, aki „semmiben” sem hisz. Ennek így is kell lennie. Hit nélkül tökéletesen neurotikusok lennénk. Például arra is szükség van, hogy nagy mértékben rá tudjak hagyatkozni önmagámra. (Miközben ezt a könyvet olvassa, biztos Ön például abban, hogy kikapcsolta konyhájában a tűzhelyet?)

Nem tudunk mindent felülvizsgálni. Életképtelenné válnánk, ha örökös megbizonyosodási kényszerszertől hajtva mindent fölül akarnánk vizsgálni, amit képesek lennénk felülvizsgálni. Többé nem mernénk reggel kilépni az ágyból - de még ekkor sem menekülhetnénk el a hit elől. Ebben az esetben éppen az ágy, illetve a szoba statikája lenne bizalmunk tárgya.

Az említett példák egytől egyig olyasmire vonatkoznak, amit - legalábbis elvileg - fölül tudunk vizsgálni. Utánanézhetünk, kikapcsoltuk-e a tűzhelyet. Elkérhetjük a buszsofőrtől a jogosítványát (ami ismét csak a bizalom kifejeződése lenne, ti. egy ilyen papír valóságába és igazmondásába vetett bizalom), a szervizből elhozott autót átvizsgálhatjuk egy másik szakemberrel, vegyelemzésnek vethetjük alá a boltban vásárolt tejet, nem tartalmaz-e mérget

Élesebbé válik a helyzet, ha olyan dolgokról van szó, amelyeket nem vagyunk képesek fölülvizsgálni. Valamennyien sokkal inkább élünk ezekből a tisztán hitbeli dolgokból, mint azokból, amelyeket fölül tudunk vizsgálni. Fölülvizsgálni mindig a felszínes, a materiális dolgokat lehet. De például minden érték, minden cél, minden ideál, minden „Mi okból?” és „Mi célból?” kérdés, s az emberi együttélés minden struktúrája is kívül esik ellenőrzésünk hatókörén: ezek mind-mind a hit tárgyai.

Ki mondja meg például a tanároknak vagy a szülőknek, hogy az iskoláinkban alkalmazott pedagógia valóban kibontakoztatja-e a gyermekeket? Ki mondja meg nekünk, hogy a jogrendszerünk helyes-e? Ki mondja meg a politikusoknak, az orvosoknak, a közgazdászoknak és másoknak, hogy szabad úgy bánniuk a világgal és az emberekkel, ahogyan bánnak?¹²¹ Ki mondja meg nekünk, hogy szabad úgy bánnunk az életünkkel, a testünkkel, a szabadidőnkkel, a házastársunkkal, a pénzünkkel, ahogyan bánunk? A válasz minden esetben így hangzik: Mi - vagy az érintettek - így hisszük. Ez a hit pedig lehet igaz vagy hamis.

A hit *kockázatot* jelent: amikor hiszek, valamiképpen mindig önmagamot kockáztatom. Ahogy mondtam, mindennapos kockázat ez: ráhagyatkozom másokra, és mások rám hagyatkoznak. Mivel azonban a hit kockázat, egyenesen elvárom, hogy az engem becsülő emberek megkérdezzék, hogyan is állok ezzel a kockázattal.

Például hosszú ideig bíztam abban, hogy azzal a móddal, ahogyan társadalmunkban *táplálkozunk* - sok cukor, sok hús, finomliszt, egészségtelen zsírok stb. - minden rendben van. Nem volt feltétlenül kellemes, de igazi baráti szolgálat volt, amikor a barátaim valami jobbra tanítottak meg. Vagy amikor megkérdezték: Az az orvos, akihez jársz, valóban megérdemli a bizalmadat?¹²² Nem az a fő, hogy az embernek legyen valamilyen orvosa, hanem jó orvosra van szüksége! Nem az a fő, hogy az ember táplálkozzék valahogy, még ha az beteggé teszi is. Nem az a fő, hogy az embernek legyenek valamilyen céljai és eszményei, hanem jó célokra és jó eszményekre van szüksége. Nem az a fő, hogy az embernek legyen valamilyen kapaszkodója, hanem annak meg is kell tartania őt. Éppen azért kell hagynom, hogy kritikus kérdéseket tegyenek föl nekem, mert a hit többé vagy kevésbé nagy kockázat.

Ha a „hitnek” erről az általános jelenségéről végül áttérünk a szűkebb, vallási értelemben vett hitre, akkor itt is azt tapasztaljuk, hogy nincs olyan ember, aki valamiképpen ne kötelezte volna el magát az ún. „végső kérdéseket” illetően: Mi a célja az életnek? Mire éri meg az időmet fordítanom? Mit akarok elérni az életemmel? Hogyan bánok az olyan alapvető tapasztalatokkal, mint a bűn és a kudarc, a szomorúság és a szenvedés? Hogyan válaszolok a halál kérdésére: Jön utána valami? Van valami, ami erősebb a halálnál?

Az első kérdésekre, vagyis hogy miért érdemes élni, a legtöbb embernek megvan a maga legalábbis kimondatlan válasza. Valamiért szinte minden ember él - még ha *önmagáért* is. A keresztyén hit e tekintetben csak egyike a „piacon” versengő ajánlatoknak, és meg kell engednie, hogy mint minden más, az élet értelmével kapcsolatos ajánlatnak, kritikus kérdéseket tegyenek

¹²¹ E kérdésfelvetéssel kapcsolatban ld. Klaus Vollmer, *Ich glaube, also ich bin*, 10-11.

¹²² Amikor ezt mondom, akkor is tudom, miről beszélek: Éveken át nem hittem egy barátomnak, aki - mint később kiderült - joggal óvott engem egy bizonyos orvostól. Akkoriban ez biztosan nem volt kellemes számára, ma azonban, utólag, úgy találom: talán még nyomatékosabban kellett volna figyelmeztetnie.

föl neki. Kötelességünk a saját életünkkel szemben, hogy az élet értelmére adott válaszukat újból és újból kritikus vizsgálatnak vessük alá.

A hit és a kritikus kérdés nem zárja ki egymást. Épp ellenkezőleg. Sok éve igyekszem a hitre bátorítani az embereket, és föltűnt nekem, hogy a keresztyén hitre bátorításnak igen fontos alkotóeleme az a felszólítás, hogy váljanak *kritikussá*. Az emberek rendszerint nem túlságosan kevésbé, hanem túlságosan nagyon hisznek! Az a hit, amelyikről én beszélek, nem zárja ki, hanem magában foglalja a kritikát.¹²³ Elég furcsa, hogy éppen nekem, az egyház képviselőjének kell ilyesmit mondanom, de mielőtt szeretném Önt rávezetni arra, hogy higgyen valamit, előbb arra szeretném felszólítani, hogy ne higgyen túlságosan!

Kérem, kérdőjelezze meg az életnek azt az értelmét, amit eleddig fogalmazott meg önmaga számára! Az élet értelmének kérdésére adott válaszuk szilárdságának egyik kritériuma lehet például ez: Amitől elvárjuk, hogy az életben megtartsen minket, annak az élet *árnyoldalain* is meg kell tartania, hiszen ezek hozzátartoznak az élethez. Sőt, a *halálban* is meg kell tartania minket, hiszen a halál is hozzátartozik az élethez. Az életnek az az értelme, amelyet az ember a halálos ágyán megbán, nem értelme az életnek. Ami a halálban nem bizonyul teherbírónak, hasznavehetetlen az életben is. Nem tehetem meg az élet értelmévé azt, ami éppen akkor mond csődöt, amikor bekövetkezik a végső próbatétel.¹²⁴

A hit végső fokon azzal foglalkozik, ami képes életében és halálában is megtartani az embert. Az ilyen hitnek képesnek kell lennie arra, hogy az élet napos és árnyékos oldalait egyaránt felölelje. Akárcsak az orvost illetően, itt sem érvényes az a tétel: „Fő, hogy az embernek legyen *valamilyen* hite”, hanem ennek a hitnek *jónak* kell lennie, jó érveknek kell mellette szólniuk, teherbírónak kell lennie. Nem szabad csupán szubjektív, hanem objektív kapaszkodót kell nyújtania.

A hit a bibliai felfogás szerint nem „igaznak tartást”, hanem bizalmat jelent. Világosabbá válna ez a tény, ha bevett szóhasználatunktól eltérően „Hiszek” kezdetű mondatainkban nem úgy fogalmaznánk, hogy „hiszek valakiben” (a létezésében), hanem úgy, hogy „hiszek valakinek”, tehát nem úgy, hogy „hiszek Istenben”, hanem úgy, hogy „hiszek Istennek”, és nem úgy, hogy „hiszek Jézusban”, hanem úgy, hogy „hiszek Jézusnak”. - Elhiszem neki, amit rólam és bűnös voltomról mond. Elhiszem neki, amit Isten szeretetéről tanít, és a szerint alakítom életemet. Elhiszem neki, hogy megbirkózik az életem bűneivel, és újrakezdést biztosít számomra. Elhiszem neki, hogy olyan életet ad, amit megéri élni, és hogy képes a kudarcban és a halálban is megtartani.

Hiszek neki, és ezért elkötelezem magam mellette. Ha azt mondom: „Hiszek neki”, nem élhetek tovább úgy, mint addig. Istenben lehet így hinni - teljesen következmények nélkül, ahogyan apró zöld emberkékből is hihet az ember, vagy éppenséggel nem, hétköznapijaim alakítását egyik sem befolyásolja. Istennek hinni azonban csak úgy lehet, hogy az kihat egész életem alakítására. Ellenkező esetben nem a bizalom értelmében vett hitről van szó.

„Jézusom, bízom benned!” - ez mindig azt is jelenti: „Rád bízom az életemet!” Az ebben az értelemben vett hit mindig radikális, egzisztenciám gyökereit érinti. Még egyszer: Amikor az

¹²³ Mindazonáltal „kritikán” nem azt az elvi kételkedést értem, amely mindent kétségbe von, és semmit sem enged magához. A kételkedés is egyfajta hit: Az ember nem hisz semmiben, kivéve saját kételkedését. A kritikus kérdés nem érhet véget, amikor saját magunkra kerül sor.

¹²⁴ Jó dolog a halált időről időre gondolatilag elővételezni, mert a halál megvesztegethetetlen bíró a tekintetben, mi az, ami igaz és ami hamis, ami illúzió és ami igazság az életben. A halálra vetve tekintetemet, helyükre billennek életem mércéi: Mi érte meg, mi volt az, amivel elpocsékoltam az időmet és energiámat, miben maradtam le lehetőségeim mögött, mit kellett volna valójában tennem...?

embernek erről a mély, egzisztenciális kötődéséről van szó, akkor nem elég *valamit* hinni, hanem kritikusan meg kell vizsgálni: Nem csupán vágyálom, élethazugság, kivetítés ez? Nekünk, keresztyéneknek is hagynunk kell, hogy ilyen kérdéseket tegyenek föl, és hálásaknak kell lennünk, hogy vannak olyanok, akik fölteszik ezeket a kérdéseket.¹²⁵ Ami engem illet, szívesen veszem ezt a kritikát, de azt a jogot is fenntartom magamnak, hogy kritikusan megkérdőjelezzem mások hitét vagy hitpótlékát. Az egyháznak nemcsak az a feladata, hogy a hitre hívja az embereket, hanem az is, hogy megzavarja nyugalmaikat, rákérdezzen mindarra, amit magától értetődőnek tartanak. Ami állítólag kapaszkodót nyújt, annak bírnia is kell a terhelést.

Félreértések a hittel kapcsolatban

1. A hit nem azonos az egyházzal tartozással

Sok ember azon a nézeten van, hogy van „hite”, mivel tagja valamelyik egyháznak. Ez azonban, engedjék meg, hogy ezt mondjam, meglehetősen nagy ostobaság. A mi társadalmunkban a szokások döntenek egyháztagságunkról: az ember megkeresztelteti a gyerekeit, konfirmációra viszi őket. Mifelénk így tesz „az ember”. Legtöbbünk számára ez nem volt valódi döntés.

Ellenkezőleg, és ez valahogy nem normális dolog, társadalmunkban nem azoknak kell döntést hozniuk, akik tagjaivá akarnak válni az egyháznak, hanem azoknak, akik ki akarnak lépni belőle. Éppen ezért az egyházból kilépők gyakran sokkal jobban tudják, mit akarnak és mit hisznek, illetve nem hisznek, mint azok, akik túlságosan is reflektálatlanul, a restség törvényeinek engedelmeskedve maradnak meg az egyházban.

A népegyházi rendszernek tagadhatatlanul van néhány előnye, nem utolsósorban szociális területen, de egy népegyházban az egyháztagság még semmit sem mond el az érintett személy hitéről. Rettenetes, de igaz: Amíg az egyház a társadalom túlnyomó többségét reprezentálja, addig az egyházban kisebbséget alkotnak azok, akik valóban hisznek.

Aki hisz Krisztusban, természetesen igazodni fog a többiekhez, akik vele együtt hisznek benne, ha nem is belső szükségletből, hát legalább azért, mivel Jézus ezt várja tőlünk, és mély bölcsességében így rendelte: Ahhoz, hogy fennmaradjon és növekedhessen, a hitnek testvérekre, nővérekre van szüksége. A pusztá egyházzal tartozás azonban még nem jelent hitet. Egy amerikai prédikátor mondta egyszer: „Aki garázsban született, az ettől még korántsem autó.” Aki beleszületik egy egyházba, az ettől még korántsem keresztyén!

Persze ez legtöbbünk számára világos. Nem a pusztá egyházzal tartozás a lényeg, és éppily kevésbé az, ha különösen *egyháziasak* vagyunk! Isten előtt egyetlen ember sem bújhat a mögé, hogy hosszú éveken át hűségesen járt istentiszteletre, énekelt a templomi kórusban, vagy tagja volt a presbitériumnak. Aki ilyen dolgokra hivatkozik és amúgy visszahúzódik, az meglehetősen bizonyossággal el fogja hibázni a keresztyén hit lényegét: a személyes kapcsolatot, az életkapcsolatot Jézus Krisztussal.

¹²⁵ Hálás vagyok azért a szolgálatért, amelyet a valláskritika tett nekünk, keresztyéneknek az utóbbi két évszázadban. Persze sokakban világok omlottak össze, de a valláskritika sok tévedést és hazugságot bizonyított rá a hitre, és ezzel hozzásegítette ahhoz, hogy közelebb kerüljön saját igazságához. A valláskritika nem érinti Istent, de nagyon is érinti Istenre vonatkozó *rendszerünket*, és megmutatja, miben szorulnak helyesbítésre.

2. A keresztyén mivolt nem azonos a tisztességességgel

Gyakori élményem: A keresztyén hitről beszélgetek valakivel, és megkérdem, keresztyén-e. Ezt a választ kapom: „Nem merném állítani magamról.” Vagy milyen sűrűn hallom, ahogyan valaki mások miatt panaszkodik, és elkerülhetetlenül hozzáteszi: „És még az ilyen mondja, hogy keresztyén!” Az ilyen és ehhez hasonló kijelentések mögött az a széles körben elterjedt félreértés húzódik meg, hogy aki keresztyénnek nevezi magát, annak morálisan kiemelkedő személyiségnek kell lennie. De ki állíthatná ezt magáról?

Nem valami egészen másról van-e szó a keresztyénségben? Keresztyén mivoltunk nem éppen arra a tényre épül-e, hogy bűnösök vagyunk, elismerjük bűnös voltunkat, és belátjuk annak szükségességét, hogy Jézus megbocsássa bűnünket? És azoknak, akik szemünkre hányják, hogy a keresztyének sem jobbak, nem kellene-e azt felelnünk: „Pontosan így van. *Éppen ezért* mennek templomba; nem azért, mert különösen szentnek tartják magukat, hanem mivel *szükségük van rá*. Mivel bűneik bocsánatát keresik. Mivel fájdalmat okoz nekik, hogy bűnösök, és Jézusnál keresnek gyógyulást és üdvösséget!”?

Aki hisz Krisztusban, természetesen igyekezni fog, hogy Jézus szellemében viselkedjék embertársaival. A „keresztyén nyugaton” azonban megpróbáltak ebből önálló „keresztyén morált” levezetni; olyan morált, amelynek igen különböző hangsúlytevései vannak, s amelyre sokan hivatkoznak: a polgárság, a szocialisták, az ökológiai mozgalom, a feminizmus és sok minden más. Ennek furcsa eredményeként az emberek minden lehetséges dolgot értenek a „keresztyén” fogalmán, csak egyet, a döntő mozzanatot veszítették szem elől: hogy a keresztyén nem a morálja révén, hanem *Krisztus-kapcsolata révén határozza meg önmagát*. Ez talán egyike a legmakacsabb félreértéseknek, amelyek ellen föl kell lépnünk: Az, hogy valaki keresztyén-e, vagy sem, nem a moráljától függ, hanem attól, hogy mennyire eleven a Krisztushoz fűződő kapcsolata. A 8. fejezetben még egyszer szólok majd erről.

3. A hit nem azt jelenti, hogy mindent elhiszünk

Egyesek úgy vélik, hogy ha keresztyénné akarnak lenni, akkor *mindent* el kell hinnük, ami a Bibliában áll és amit a templomban tanítanak, és ha például gondot okoz nekik Jónás története, hogyan is volt a hal hasában, vagy Jézus egyik-másik csodája, akkor azt gondolják, nem lehetnek keresztyének. Hadd mondjam még egyszer: A keresztyén hitnek nem valamiféle igaznak tartás a lényege, hanem az alapvető bizalom! Az ilyen alapvető bizalom természetesen mindig alapvető dolgokra épül, amiket az ember igaznak tart, de Jónás és a hal története egészen biztosan nem tartozik ezek közé. Ezért ha Önnek ez problémát okoz, átmenetileg tegyük félre.

No, de szabad-e így tennünk? Szabad. Egy keresztyénnek természetesen törekednie kell arra, hogy megértse, miben áll ezeknek a történeteknek az *értelme*, és olykor nem akadnak-e olyan dolgok égen-földön, amiket értelmünkkel nem vagyunk képesek megragadni; nyilván arra is törekedni fog, hogy magáévá tegye egyházának központi hittételeit; de amikor annak idején az emberek segítséget kértek Jézustól, még csak föl sem tette nekik a katekizmus kérdéseit: Hiszel-e a szűzi szülésben, hiszel-e a mennybemenetelben, mit tartasz Jónásról? Éppoly kevésbé tette ezt, mint ahogy erkölcsi tisztességet sem kívánt meg tőlük, hanem helyzetüktől függetlenül biztosította őket Isten szeretetéről.

Könnyen áttekinthető, mit kell valóban hinnie az embernek ahhoz, hogy keresztyénné legyen. Néhány alapvető dolgot el kell fogadnia, a többivel ráér később foglalkozni - de aztán meg is kell tennie. „Az evangélium elemi magvát” azonban, amit valóban hinni kell, hogy az ember úgymond kézbe vegye a fonalat, néhány szóban meg lehet fogalmazni. A 2. fejezet végén azt a feladatot adtam Önnek, hogy kereken háromszáz szóban foglalja össze a Biblia lényegi mondani-

valóját, ahogyan azt Ön látja. Íme, most az én kísérletem, bár lehet, hogy valaki még ebből is elhagyná az utolsó bekezdést, mint ami fontos ugyan, de nem lényegi.

Az evangélium „magva”:

Minden élet Istentől származik és Istenhez tér vissza; életünk békétlen és értelmetlen lesz mindaddig, amíg meg nem ismerjük Istent, és nem élünk belőle.

Az ember semmit sem tud Istenről. Véges lény, és nem képes megérteni Isten végtelenségét. Ezért szólt Isten újból és újból a történelem során, mígnem végül Jézus Krisztusban felülmúlhatatlanul nyilatkoztatta ki önmagát.

Jézus sorsából azonban világossá válik, hogy az embernek sosem volt igazi érdeke, hogy Isten valóban Isten legyen. Az ember bűnös, azaz: szívesebben éli az életét Isten nélkül. Ez a bűnös mivolt az Isten elleni aktív lázadásban vagy a vele szembeni passzív közömbösségben nyilvánul meg, de annak a vallásnak a formájában is, amely pusztán a saját céljainak eléréséhez használja Istent. Az Istentől elszakadás következménye, hogy az ember békétlen viszonyba kerül önmagával, embertársaival és a természettel.

Életével, tanításával és mindenekelőtt halálával és feltámadásával Jézus „hidat” épített számunkra Istenhez. Arra vagyunk hivatva, hogy elfogadjuk Istennek ezt a végső, felülmúlhatatlan ajánlatát, és új életet kezdjünk, olyan életet, amelyet a bizalom és a szeretet határoz meg. Az az ember nevezhető keresztyénnek, akinek az életében Jézus egyre inkább versenytárs nélkül válik fontossá. Azokat, akik hisznek benne, Jézus testvérek és nővérek közösségévé fűzi össze. Isten azzal bízta meg gyülekezetét, hogy mindenütt hallhatóvá és érezhetővé tegye a szeretetéről szóló üzenetet. Ennek érdekében felruházta őket Szentlelkével. A Szentírás szavára figyelve, és az erre válaszként adott imádságban az egyén és a gyülekezet egyaránt megtapasztalja Isten útmutatását és irányhelyesbítéseit. Az élet nem ér véget a halállal. Életünk sok szépséget és értelmet hordoz magában, mégis csupán előkészíti a tulajdonképpeni lényegét. Új égre és új földre várunk, Isten országára, amelyben Isten beteljesíti mindazt, amit mi itt csak csíraszerűen, illetve töredékesen tapasztalunk meg és hozunk létre.

Ezen a ponton Ön talán elidőzik egy kicsit. Alá tudná írni ezt a szöveget? Kérem, írja le ezt a szöveget önmaga számára, és változtassa meg azokon a helyeken, ahol nehézségei vannak vele, de a háromszáz szavas határt ne lépje át lényegesen! Vitassa meg változtatásait másokkal! Szabályos időközönként vegye elő a saját változatát, és vizsgálja meg, még mindig úgy látja-e a dolgot, vagy ismét változtatna valamin. A fenti szöveg részemről többszörös átdolgozás eredménye.

4. Az itt bemutatott értelemben vett hit nem „nem tudás”

Leggyakrabban valószínűleg az olyan mondatokban használjuk a „hinni” igét, mint hogy: „Azt hiszem, holnap jó idő lesz.” Ezen azt értjük: „Nem tudom biztosan!” Ennek megfelelően a „Hiszek Istenben! azt jelenti: „Nem tudom biztosan, hogyan is áll a helyzet Istennel!”

Ezzel azt állítom szembe: *A keresztyén hit tudást jelent.* A keresztyén hit minden, csak nem valami ködös dolog. Aki bibliai értelemben hisz Istenben, annak világos elképzelései vannak arról, mit hisz, és szilárd a bizonyossága, hogy tud valamit. Ez a tudás természetesen más, mint az, amelyik mennyiségekben fejezhető ki, ennek ellenére nem kevésbé tudás.

Rámutattam már arra, hogy minden ember sokkal inkább él abból, amit nem lát, mint amit lát, továbbá, hogy nem létezik olyan ember, aki ebben az értelemben *ne* hinne. Olyan ember sincs, aki valóban következetesen megélné azt a mondatot, amelyet oly gyakran hallani: „Csak

azt hiszem el, amit látok.” A valóságról alkotott egész képünk nem más, mint hit. Még amikor azt mondjuk, „én”, akkor is azt *hiszük*, hogy *tudjuk*, miről beszélünk.¹²⁶

Természetesen kritikusan felül kell vizsgálni a hitet, meg kell támogatni tudással, nem szabad egyszerűen vakon hinni. De hogy csak azt higgyük el, amit látunk, ez még csak megközelítően sem fog sikerülni egyikünknek sem, és még ha sikerülne is, az is csak hit lenne. Akkor éppenséggel azt hinnénk, hogy ami kívül esik az érzékeinkkel elérhető valóságon, annak nincs jelentősége.

A „hinni” szó a németben nyelviileg rokon az „eljegyezni” szóval. Eljegyzést tartani csak a tények és adottságok gondos mérlegelése után lenne szabad - de más okokból! Mindenre nyitott szemmel kell eljegyzést kötni, és meg kell vizsgálni a tényeket, de az eljegyzést nem ezek a tények *magyarázzák*, hanem a szerelem. Hasonlóképpen a hit nem vak, de nem csupán a látásra támaszkodik!

A hívő embernek van bizonyos *tudása*, de a hitet olyasmi táplálja, ami mélyebb a pusztá tudásnál. Sőt, ideális esetben úgy kellene lennie, hogy a hívő ember *többet* tud, mint a nem hívő, de azt is tudja, hogy az élet döntő jellemzői nem mérhetők hosszúságokkal és térfogatokkal. Tudja, hogy az általa konstruált valóság nem az igazi, és végképp nem a végső valóság. Mindig jó, ha a szeretet, az öröm, a hit vagy a remény tudással párosul, de ezek sosem a tudásból *táplálkoznak*: olyan alappal állnak kapcsolatban, amely mélyebbre nyúlik, mint a tudásunk. A tudáshoz ezért hozzátartozik annak tudása is, hogy minden tudás alapvetően véges. A hit nem *logikátlan*, hanem *logika fölötti* valóság.¹²⁷

A hit félreértései:

1. A hit nem vallásosság.¹²⁸
2. A hit nem egyházhoz tartozás.
3. A hit nem morális tisztességesség.
4. A hit nem bizonyos tételek és tanok igaznak tartása.
5. A hit nem nem tudás.
6. A hit nem az, hogy megkereszteltek minket.

A hit bizalmi kapcsolat Istennel!

¹²⁶ Léteznek például olyan nyelvek, amelyek megvannak az „én” fogalma vagy elképzelése nélkül. E népek számára egyszerűen „nem létezik” az „én”, hanem abban, amit mi „én”-nek nevezünk, csak a közösség egy részét látják. A valóságról alkotott egész képünk merő konstrukció. „Az elképzelhetetlen fizikai valóságból érzékeink csak néhány ingert fognak fel, s ezeket olyan érzetekre fordítják le, ill. olyan érzetként jelképezik őket, amik semmiben sem hasonlítanak a valóságra. Ezeket az érzeteket aztán gyakorlati szükségleteinktől irányított és a társadalmi iskolázás által erősen meghatározott asszociációs képességünk olyan kis nyalábokká rendezi, amiket »dolgoznak« nevezünk (és főnévi címkével látunk el). Ezekből aztán csinos sztereoszkóp-színházat építünk magunknak, ahol eljátszhatjuk szerepeinket. - A »szerepet játszani« kifejezés pontosan írja le a dolgot, mert az is, amit (a hétköznapi gyakorlat számára) az »én«-emnek nevezek, csupán drámai konstrukció, aminek fő alkotórészei a borotválkozótükörből rám néző tekintet és annak a könnyen tévútra vezető tevékenységnek a foszlányai, amelyet »önmegfigyelésnek« nevezünk. Rendszerint ezt a konstrukciót nevezem »én«-nek, a díszletet pedig a »való világnak«.” C. S. Lewis, *Du fragst mich, wie ich bete*, 89-90.

¹²⁷ A logika nem képes túlnyúlni bizonyos szilárdan rögzített határokon, de képes felfogni ezeket a határokat, és definiálni, hol ér véget a maga illetékességi területe. A természettudományban beszélnek például a Gödel-teorémáról, amely azt mondja ki, hogy egyetlen rendszer sem alapozható meg önmagával - a logika rendszere sem -, hanem e célból mindig a rendszeren kívüli álláspontból kell érvelni. Kant már ilyesmit állított filozófiailag, de Gödel ezt tudományosan *bizonyította*.

¹²⁸ Erről a félreértésről már az Előszóban részletesen szóltam, itt csak utalok az ottani érvelésre.

A fenti listában *hatodikként* említett félreértés, amellyel itt szeretnék részletesebben foglalkozni, egyidejűleg ennek a fejezetnek következő nagyobb szakasza. *A hit ugyanis nem azonos a keresztséggel vagy a megkereszteltséggel.* Mindazonáltal a kettőnek igen sok köze van egymáshoz.

Hit és keresztség

Végzetes tévedés, hogy a keresztség keresztyénné teszi az embert. A gyakorlatban ez az elképzelés a fent említett félreértések közül többel is vegyül: Az embert megkeresztelték, az ember nem lépett ki az egyházból, az ember egész tisztességesnek tartja magát. Ezért aztán sokan teljesen magától értetődően úgy tartják, hogy ők keresztyének, az egyház pedig sok mindent tesz annak érdekében, hogy megerősítse őket e nézetükben, illetve keveset tesz annak érdekében, hogy szembeszálljon ezzel a felfogással. Visszariad a konfrontációtól.¹²⁹

De ez mit sem segít: Bár a keresztség által az egyház tagjává válok, de még messze nem válok keresztyénné. A keresztség a *hittel* függ össze, és hit nélkül nem használ semmit. A vízhez társulnia kell a tűznek, a külső rituáléhoz a hit szellemének. Viszonylag másodrangú dolog, hogy a hit megelőzi-e a keresztséget - mint a felnőttkeresztség esetében -, vagy követi-e. Így vagy úgy: A keresztség a hithez kötődik!

Sokan sokat töprengtek már a *gyermekkeresztség* gyakorlatának értelméről vagy értelmetlenségéről. Van-e egyáltalán értelme a gyermekek megkeresztelésének, ha még egyáltalán nem látható előre az, hogy később valóban felfogják és elfogadják-e a hitben azt, ami a keresztségben történik? Sőt, még jobban ki kell élezní a kérdést: A gyermekkeresztség jelenlegi gyakorlata és az a jelentőség, amelyet az egyház tulajdonít neki, nem vezet-e oda, hogy egyenesen eltéríti az embereket a hit és a megtérés szükségességének tudatától, és tévútra vezeti őket? Hiszen meg vannak keresztelve, és ezért keresztyének érzik magukat!

A gyermekkeresztség hallatlan problémákat rejt magában. Másfelől *egy valamit* igen szépen megvilágít: *A mi Isten melletti döntésünknel fontosabb Isten előzetes döntése mellettünk.* Mielőtt mi „igent” mondanánk Istennek, Isten már régóta „igent” mondott nekünk. Isten e megelőző „igenje” nélkül, amit Jézus Krisztusban mondott ki, egyetlen ember sem lenne képes „igent” mondani Istennek.¹³⁰ A gyermekkeresztségben teljesen *Istennek* a mi hitünket és cselekvésünket megelőző cselekvésén van a hangsúly. A gyermekkeresztség is a hittel függ össze, itt azonban a hit a keresztségben kimondott válasz Isten „igenjére”, és egzisztenciális *megjelenítésévé* lesz annak, amire az ember a keresztségben ígéretet kapott.

A keresztség nem ismételtető meg, de újból és újból aktiválni kell, újból és újból *meg kell jeleníteni*. Luther azt mondta önmagáról, hogy mindennap újból belemászik a keresztségébe. A hit azt jelentette számára: visszatérni a keresztséghez. A keresztségét nem elszigetelt rituálénak tekintette, hanem olyasminek, ami táplálja a hitét, meghatározza a tudatát és az életét, és ami erőt és bátorságot ad neki a hétköznapiakban. A nehéz lelki szorongatások idején Luther krétával

¹²⁹ Nem utolsósorban attól való félelmében, hogy az effajta konfrontáció az utolsó morzsányi hitet és keresztyénséget is tönkreteszi. A népegyházi konfliktus óriási. Egyfelől teljesen magától értetődően keresztelünk, konfirmálunk, esketünk stb. olyan esetekben is, amikor tökéletesen nyilvánvaló, hogy semmiféle vallásos kötődés vagy akár csak érdeklődés sem áll fenn, és így megerősítjük az érintetteket abban a véleményükben, hogy így is „jó keresztyének”; másfelől viszont, ha elutasítjuk az effajta hivatali cselekmények végrehajtását, megerősítjük az egyházzal szembeni elutasító magatartásukat. Jogos az a félelem, hogy egy ilyen esemény nyomán fognak még csak igazán elfordulni, és a következő húsz évre kizárjuk az egyházhoz közeledésüket, amit pedig a minden aggály ellenére végrehajtott hivatali cselekmények talán mégiscsak újból biztosítanak.

¹³⁰ Önmagunktól csak vágyálmainkra és bálványainkra tudunk „igent” mondani, de az ég és a föld teremtményeire nem!

fölírta maga elé az asztalra: „Megkeresztelt ember vagyok” - és megvigasztalódva állt fel. Ennyire konkrét volt számára Istennek a keresztségben adott ígérete.

Az emberi élet kezdetén Isten nagy „igenje” áll. Istennek ezt a nagy „igenjét” szimbolizálja a keresztség. Istennek ezt az ígéretét nem kell megismételni, megingathatatlan és bizonyos. Ezért nincs szükség a keresztség megismétlésére sem, mivel az azt jelentené, hogy kétségbe vonjuk Isten egyszer már kimondott ígéretét. A keresztség azonban a hithez kötődik. Egy szerződéskötés lényegéhez tartozik, hogy ketten kötik meg. Isten keze, amelyet szövetségkötésre nyújt felém, a hit nélkül, amely azt megragadja, üres térben lebeg. Isten „igenjére” a mi „igenünknek” kell válaszolnia.

A hit és a keresztség összetartozik. *A személyes akarati döntésre alapozó keresztelési gyakorlatnak* az a szándéka, hogy különösen is hangsúlyozza ezt az összetartozást. Isten „igenje” az ilyen tudatos keresztség esetében is megelőzi az ember „igenjét”. Isten „igenjét” azonban ebben az esetben nem a keresztség közvetíti, hanem az ige, a prédikáció, a megfelelő oktatás. A személyes akarati döntésre épült keresztségét nem annyira Isten cselekvésének fogják fel, mint inkább az ember választ adó cselekvésének. A keresztség ekkor nem Isten ígéretének jelképe, hanem az ember hitvallása és elköteleződése.

A gyermekkeresztség problémája ez: Mi mondanivalója van tulajdonképpen a keresztségnek, ha semmiféle hit nem követi? A felnőttkeresztség problémája viszont: Tulajdonképpen mikor vagyok eléggé hívó ahhoz, hogy ki merjem mondani a keresztség választát?¹³¹ A keresztség mindkét formájának megvan a maga tagadhatatlan igazsága, és a maga sajátos nehézsége is. Jól megragadható megfogalmazásban: A gyermekkeresztség inkább a mágikus értelmezésre hajlik, amelynek értelmében az embernek nincs mit tennie, a felnőttkeresztség gyakorlata viszont inkább a keresztség pusztán *szimbolikus* félreértésére hajlik. A keresztség két formáját nem lenne szabad kijátszani egymás ellen, hanem hagyni kellene, hogy egyenjogúan álljanak egymás mellett, hogy kölcsönösen kiegészítsék és lebegésben tartsák egymást.¹³² Legyen szó akár felnőtt-, akár gyermekkeresztségről: egyik sem tesz engem keresztyénné. Keresztyénné csak akkor válok, ha Isten nagy „igenjére”, amelyet Jézus Krisztusban mondott ki nekem, az én „igenemmel” és az életemmel válaszolok.

Vegyünk egy képet. Sokan úgy bánnak Isten „igenjével”, mint a *himlőoltással*: hamar letudják, rendszerint nem tudnak visszaemlékezni rá, s nem annyira a reális veszély tudata miatt csinálják - ki látott már közülünk saját szemével himlőt? -, hanem mivel mindenki így csinálja,

¹³¹ A „felnőttkeresztség” fogalma alapján véve nem korrekt, hiányoznak azonban a nyelvileg nem mesterkéltnek ható alternatívák. Nemrég hozzám fordult valaki, aki tudatosan várt gyermekei megkeresztelésével, amíg azok maguk képesek dönteni. Négyéves fia feltétlenül meg akart keresztelkedni. Először is azt a kérdést tettem föl magamnak: Érett lehet-e egy ilyen korú gyerek az effajta döntésre? Mikor éri el azonban az ember ezt az érettséget? Az ókori egyházban szokás volt, hogy csupán a halálos ágyon keresztelkedtek meg. E két szélsőség között mozog a keresztség, amelyet a megkeresztelendő személyes érettségétől teszünk függővé.

¹³² A protestáns egyházakban legalábbis elméletileg ez a helyzet, gyakorlatilag azonban ott is nehézségekbe ütközik, ha - ahogy ez bizonyos helyeken sajnos még mindig előfordul - a megkereszteltetlen gyermekeket nem engedik részt venni a hitoktatáson. A keresztség két formáját egyenjogúan egymás mellé állítani azt jelenti, hogy ismét jobban beleviszük a köztudatba annak lehetőségét és értelmét, hogy ifjú- vagy felnőttkorban történjék a keresztelés, ami még mindig csak kivétel. Engem elgondolkodtat, hogy amikor megkérdeztem fiatalokat, több mint 80%-uk úgy nyilatkozott, szívesebben vették volna, ha szüleik várnak, és megkérdezik őket, ahelyett, hogy ezt a döntést - gyakran csupán a szokásoknak engedve - már csecsemőkorukban meghozzák róluk. Csakhogy ha másfelől azt látjuk, hogy a konfirmandusoknak gyakorlatilag mennyire nincs bátorságuk a konfirmáció ellen dönteni még akkor is, ha tökéletes vallási érdektelenség jellemzi őket, akkor rájövünk, hogy az általános keresztelési oktatás konfirmandus korban történő bevezetésével még nem sokat nyernénk. Számomra még mindig az tűnik a legegészségesebbnek, ha meghagyjuk egymás mellett a gyermek- és a felnőttkeresztséget, és hagyjuk, hogy kölcsönösen egymásra utaljanak.

ártani meg úgy sem árthat. Azután pedig abból indulnak ki, hogy a hatás kitart egy életen át. Az effajta oltás passzív dolog, nincs benne semmi, amit aktiválnia kellene az embernek.¹³³ Ami viszont a *keresztségét* illeti, pontosan ebben áll a téves következtetés.

Istennek a keresztségben adott ígérete nem olyasmi, aminek passzív módon részeseivé válhatnánk. Ezért inkább egy bankszámlához hasonlítanám a keresztségét, hiszen azt egy kisgyermek számára is lehet nyitni. Valamikor egyszer elérkezik aztán az az időpont, amikor a számlával rendelkezést át kell vennünk szüleink kezéből, és immár mi magunk válunk felelőssé. A keresztlevelet, akárcsak egy bankszámlát, *aktiválni* kell, ha azt akarjuk, hogy valami hasznunk legyen belőle, különben mindkettő csak egy darab papír marad.

Gyermeskeresztség

A keresztség Isten cselekvése.

Isten a *keresztségben* mondja ki számunkra nyilvános „igenjét”.

A megkereszteltet a *Biblia szavára* oktatják.

Az ember a *hitben* mondja ki „igenjét” Istennek.

Felnőttkeresztség

A keresztség az ember cselekvése.

Isten a *Biblia szava által* mondja ki számunkra „igenjét”.

Isten „igenjét” a *hitben* fogadjuk el.

Az ember a *keresztségben* mondja ki nyilvános „igenjét” Istennek.

A gyermeskeresztség és a felnőttkeresztség közös vonásai:

- Isten „igenje” megelőzi a mi „igenünket”.
- Az ige, a hit és a keresztség összetartozik.
- A keresztség önmagában véve nem tesz minket keresztyénné.
- A keresztségét újból és újból aktiválni kell (meg kell jeleníteni).

Valahol olvastam egyszer annak az embernek a történetét, aki keserű szegénységben élt, de milliós örökség szállt rá. Ő azonban nem tudta elhinni. Azt mondta: Gonosz tréfa csupán az egész, hiszen nincsenek olyan rokonaim, akik ennyi pénzt hagyhattak volna rám. És mielőtt még meg lehetett volna győzni, éhen halt. Talán kissé együgyű ez a példa, de jól megvilágítja, hogy a legnagyobb vagyon is haszontalan számunkra, ha nem hisszük el, hogy minket illet. A megkereszteltség önmagában véve mit sem használ, dolgoznunk is kell ezzel a „tőkével”, igénybe kell vennünk, életünket ennek megfelelően kell alakítanunk. Ahhoz, hogy élni tudjunk belőle, nap mint nap „le kell emelnünk” valamit, újból és újból meg kell jelenítenünk Isten számunkra kimondott „igenjét”, úgyszólván föl kell váltanunk életünk aprópénzére. De saját „igenünket” is ismételten meg kell újítanunk és aktualizálnunk kell. Nagyszerű alkalom erre az *úrvacsora*.

A keresztség megjelenítése az úrvacsorában

Helyénvaló, hogy ha valaki keresztyénné válik, megkeresztelkedjék. Ha keresztyénné válik, de már korábban megkeresztelték, helyénvaló, hogy részt vegyen az úrvacsorán, mivel az úrvacsora a keresztséggel áll összefüggésben. Az úrvacsorán mintegy leemeli „bankszámlájáról” azt, amit a keresztségben a javára írtak neki. Az úrvacsorán jelenítem meg azt a nagy „igen”, amelyet

¹³³ Orvosilag ez persze nem igaz, mivel a himlőoltás úgynevezett aktív oltás, amelynek nyomán maga a szervezet termel antigéneket. Számomra azonban az a lényeg, hogy tudatos énként nem kapcsolódik bele ebbe a folyamatba, hanem passzív marad.

Isten kimondott nekem életem kezdetén, és immár a magam részéről is kimondom, illetve megújítom az „igenemet”: Igen, ezt akarom. Igen, hiszem ezt. Igen, erre összpontosítom az erőmet. Igen, ennek alapján határozom meg életfeladatomat. Igen, ebbe belebocsátkozom - minden úrvacsorán újból.

Minden úrvacsorán Jézus szenvedésére és halálára emlékezünk, arra, amit értünk tett. Minden úrvacsorán jelenné válik az, hogy Isten kezét nyújtja nekünk bűnünk és tartozásunk szakadéka fölött. Az úrvacsorában Isten arra emlékeztet engem: A keresztségben kezemet nyújtottam neked, számodra kimondott „igenem” töretlenül érvényes - és arra várok, hogy ismét megragadd a kezemet.

János evangéliumában az úrvacsorai beszámoló helyett az a történet áll, amelyben Jézus megmossa tanítványai lábát. Jézus ebben azt mondja: „Aki megfürdött, annak csak arra van szüksége, hogy a lábát mossák meg, különben teljesen tiszta.”¹³⁴ Ez az igehely kapcsolatba hozza egymással a keresztségét és az úrvacsorát. A keresztség Isten *egyetlen*, megismételhetetlen, szilárdan álló ígérete; életünk során azonban, s ez kifejezetten érvényes keresztyén életünkre is, ismételten bekoszoljuk a lábunkat, ismételten adósokká válunk, visszaesünk a bűn régi lényegébe. Erre van az úrvacsora: hogy Jézus ismételten megmossa fáradt, piszkos lábunkat nekünk, bűnösöknek.

A bűnre való erőteljes hivatkozás mindenesetre, sajnós, oda vezetett, hogy az úrvacsora sokhelyütt szabályos gyászszertartássá vált, amit viszont teljes mértékben bibliaellenes jelenségnek tartok. Az úrvacsorán természetesen arra is emlékezünk, hogy Jézus meghalt, és vétkeink vitték őt a keresztre. A bűn felismerése szomorú dolog, és ha bűneink valóban ránk nehezednek, jogunk van arra, hogy szomorúan menjünk az úrvacsorára. De kérdezem: Valóban ez teszi sokak számára oly nyomasztóvá az úrvacsorát?

Hiszen az úrvacsora tendenciája mégiscsak *pozitív*! Bűneinkről csak annyiban van szó, hogy *bocsánatot* kapunk rájuk! Krisztus véréről is csak annyiban van szó, hogy érteni omlik, vagyis az *én javamra van*. Hiszen *feltámadásának* fényében emlékezünk Jézus halálára! És nem azért ünnepeljük ezt a vacsorát, hogy önkínzó emlékezéssel visszatekintsünk, hanem azért, hogy közösen előretekintsünk arra a nagy ünnepre, amelyen egyesülni fogunk egymással és vele!

¹³⁴ Vö. Jn 13,10. Jánosnak kifejezett szándéka, hogy a többi evangéliumot kiegészítse (vö. Jn 20,30-31). Ezért hoz sok olyan történetet és jézusi mondást, amely a többi evangéliumban nem található meg, és fordítva. Ezenkívül az összes evangéliumok közül János evangéliumát formálták át leginkább teológiaiilag.

Az úrvacsora nézőpontjai

1. EMLÉKLAKOMA

Emlékeztetőül arra, amit Jézus miattunk szenvedett el.	Lk 22,19 1Kor 11,24-26	Múlt („bűn”)
--	---------------------------	-----------------

2. A MEGBOCSÁTÁS ÉS MEGERŐSÍTÉS

Jézus meghalt érttem.	Mt 26,27	Jelen
Új szövetség Isten és az ember között.	Lk 22,20	(„én + Isten”)

3. KÖZÖSSÉGI LAKOMA

Jézus közösségbe fogja össze azokat, akik békére jutottak Istennel.	Lk 22,17 Mt 26,27-28 1Kor 10,16-17	Jelen („én + mások”)
---	--	-------------------------

4. AZ ELJÖVENDŐ ÜNNEPLÉS ELŐVÉTELEZÉSE

Az égben ünnep lesz!

	Lk 22,16-18 Mt 26,29	Jövő („üdvösség”)
--	-------------------------	----------------------

Tendencia: A szomorúságból az örömbé!

Leginkább az ünnep nézőpontja tűnt el a köztudatból: Az úrvacsora elővételezett mennyi öröm, a jövőbeli ünneplés elővételezése. Az Újszövetség nagy, közös ünnepként képzel el a „mennyországot”. Minden úrvacsorának az a rendeltetése, hogy előzetes képet adjon erről az ünnepről - és égbekiáltó dolog, micsoda gyászszertartást csináltunk ebből! Az úrvacsora - minden ideiglenessége ellenére! - tulajdonképpen begyakorlása annak az új közösségnek, amely a kegyelmet nyert bűnösöket fogja egybe, begyakorlása az eljövendő világ nagy ünnepének. Az első keresztyének nem halálos komolysággal és kötelességtudóan kegyes ábrázattal ünnepelték az úrvacsorát, hanem örömmel és a lehető leggyakrabban, „amikor házanként megtörték a kenyeret” (ApCsel 2,46). Lényegi alkotóeleme volt ez spiritualitásuknak, közösségüknek, imaéletüknek.

Az úrvacsorát határozott tendencia jellemzi, mégpedig a szomorúságból az örömbé hajlás. Úrvacsorai gyakorlatunkban ez sajnos gyakran egyáltalán nem tükröződik. Az úrvacsora messze nem *ünne*p már, hanem csak *ünne*pélyes - s a gyakorlatban ez a kettő sajnos ellentéte egymásnak. Aki az úrvacsorán felszabadultan sugárzik, vagy éppenséggel halkan nevet, azt a többiek az ünneplés méltóságát megzavaró idegen testnek érzik. A minden ünnepléshez hozzátartozó közösséget sem élük meg élénken, pedig ez egyébként sok istentisztelet mankójának tűnik.

Tehát minden úrvacsorának legalább négy nézőpontja van, ahogyan ezt a fenti összefoglalás szemlélteti.

Valaki egyszer ajtóhoz és asztalhoz hasonlította a keresztségét és az úrvacsorát. Meg vagyunk kereszttelve, ez azt jelenti: Jézus Krisztusban nyitva áll előttünk az Istenhez vezető ajtó, de oda kell mennünk az asztalhoz, különben a nyitott ajtó ellenére éhen halunk. Nekem pedig úgy tűnik, hogy senki sem szolgálhatja ki Önmagát, hanem mindenki rászorul asztalszomszédja segítségére. Az új Krisztus-kapcsolat újfajta kapcsolatot teremt egymás között. Egymás segítői vagyunk a hitben, mutatjuk egymás számára a Krisztushoz vezető utat. Isten kimondta nekünk a maga nagy „igenjét”, s most a válaszunkat várja: a mi „igenünket” neki - és a mi „igenünket” egymásnak is.

A hithez vezető lépés

Isten arra vár, hogy kimondjuk neki a magunk „igenjét”. Ő már régen kimondta a magáét, de a válaszukat várja, arra vár, hogy megfogjuk kinyújtott kezét. Vagyis döntés előtt állunk. Ön talán már kimondta életében ezt az „igent”, s akkor tudja, hogy ez nem egyszeri dolog, hanem ismételten meg kell újítani, de azt is tudja, hogy kell lennie egy „első alkalomnak”, és hogy ez a mozzanat valami különlegeset hordoz magában.

Kérem, néhány percig tanulmányozza gondosan az alábbi fogalmakat:

Jézus meghívását elfogadni	Jézust meghívni
odafordulás Istenhez	megtérés
uralomváltás	bűnbánat
konfirmáció	keresztyénné válás
eltelni bizalommal	újrakezdés
úrvacsorát ünnepelni	életátadás
a keresztség megjelenítése	újjászületés
elfordulás a régítől	hazatérés
újból megragadni	
Krisztus-kapcsolatomat	keresztség

Mindezek a fogalmak - bocsássák meg nekem a teológusok! - ugyanarról az életmozgásról beszélnek, de különböző mozzanataira teszik a hangsúlyt. *Milyen hangsúlytevések olvashatók ki belőlük? Van köztük olyan fogalom, amely az Ön számára most „esedékes”?* Akkor kérem, gondoskodjék arról, hogy az ne maradjon pusztá fogalom. *Tegye meg* ezt a lépést!

Alapjában véve ugyanis mindent elmondtunk már. Kérem, vegye még egyszer szemügyre az általam a 158. oldalon megfogalmazott hitvallást, „Az evangélium magvát”! Azonosulni tud vele? Akkor a leglényegesebb dolgokat már fölismerte. Mindazonáltal ebben az esetben világosnak kell lennie az Ön számára, hogy ezeknek a dolgoknak a pusztán értelmi felismerése még semmi haszonnal nem jár. A *felismeréshez* társulnia kell az *elismerésnek*, vagyis a személyes elsajátításnak. A felismerés a fej dolga. Az elismerés mélyrehatóbb: életszerű követése annak, amit felismertünk. Az elismerés mindig magában foglalja Isten előtti bűnösségünk *megváltását*, azt, hogy imában ellene mondunk a réginek, és új kezdetet kérünk Istentől.

Ha Ön *első alkalommal* teszi meg ezt a lépést, akkor *megtérésről* beszélünk, ha megújítja ezt az első lépést, azt *bűnbánatnak* nevezzük. Mindkét esetben szükséges, hogy megvalljuk Istennek vétkeinket és bűnös voltunkat. Egy képpel szeretném megvilágítani, miért szükséges ez. Egyik karácsonyi prédikációjában Luther Márton a következő hasonlatot használta:

Egy gazdag embernek az az ötlete támadt, hogy elengedi a város összes koldusának adósságát, akik nem tudták megfizetni tartozásukat. Az elengedés jogerős volt, mivel ő maga fizette ki az adósságokat. Egyetlen feltételt állított csak: Az adósságokat egy bizonyos időpontig be kellett jelenteni.

A gazdag ember nem *tudta* elengedni azokat az adósságokat, amelyek nyilvánvalóan léteztek, de az érintettek nem nevezték nevükön őket. Isten nem tudja megbocsátani azokat a bűneinket, amelyeket nem érzünk annak és nem nevezünk néven. Isten nem tud új életet ajándékozni nekem, amíg a régi életemet mindenestül „rendben” találok. Nem kaphatom meg az újat, amíg görcsösen ragaszkodom valami máshoz. Nem arról van szó, hogy a vallások módjára „kiérdemellem” bűnvallomásommal a bocsánatot, hanem csupán kiüresítem a kezeimet, hogy meg tudják

ragadni az újat. Ha azt akarom, hogy Isten borral töltse meg életem poharát, akkor előbb ki kell öntenem belőle a benne található vizet.

A réginek való ellene mondásnak felel meg az *odafordulás* az újhoz. Isten új életre hív engem, a hit, a szeretet és a remény életére. Olyan életre, amelyben igéjéből élek, rábízom magam a vezetésére. És még egyszer mondom: Teljesen elképzelhetetlen számomra, hogy egy ilyen életet *egyedül* akár csak el is tudjak kezdeni, nem is szólva arról, hogy kitartsak benne. Ez az új élet sem emberi teljesítmény, amelyet végbe kellene vinnünk, hogy kiérdemeljük a megbocsátást, inkább hálás következménye a megbocsátásnak. Erről az új életről a következő két fejezetben esik majd szó.

Johannes Hansennek van egy olyan imádsága, amelyben szépen kifejeződik ez a két nézőpont, az elfordulás a régitől s az odafordulás az újhoz. Ez az imádság már sokak számára lett az első, döntő lépessé a hithez vezető úton, de akkor is imádkozhatjuk, ha már hosszú évek óta keresztyének vagyunk, mégpedig újból és újból szükséges bűnbánati imaként. Kérem, imádkozza el ezt az imádságot egymagában, vagy még jobb, ha tanácsot kér egy tapasztalt keresztyéntől - olyasvalakitől, aki az imádságból és a Szentírás igéjére figyelésből él -, és együtt imádkozzák el.¹³⁵

Ha Ön elmondta ezt az imádságot, akkor új térben áll. Ha egyedül mondta el, az első pillanatban valószínűleg igen tanácstalan lesz. Jobb, ha egy ilyen pillanatban áll Ön mellett valaki, aki megmutathatja a következő lépést, és saját tapasztalatai alapján segíthet Önnek, hogy rendezze érzelmeit.

Nos, talán Ön is el tudja mondani:

Uram, alakítsd át életemet...

Uram, meghallottam hozzád intézett hívásodat.
Köszönöm neked, hogy nem feledkeztél meg rólam,
bár én gyakran megfeledkeztem rólad,
és nem gondoltam rád.
Elfordultam tőled, és saját utamat jártam,
te azonban nem mondtál le rólam.

Megvalloim neked életem vétkei,
napjaim számtalan hibáját.
Kérlek, Uram, bocsásd meg vétkeimet,
és fogadj el ismét tulajdonodként.
Hálát adok neked, Uram,
hogy meghaltál a kereszten,
és megszabadítottál a bűntől,
a félelemtől és a reménytelenségtől.

Abban bízva, hogy igent mondtál rám,
most azzal válaszolok,
hogy én is igent mondok rád.
Tulajdonod akarok lenni és maradni.

¹³⁵ Ha Ön úgy véli, képes mások segítségére nélkül is elmondani ezt az imát, kérem, fontolja meg, hogy emögött nem áll-e ismét egy olyan vallásosság képe, amelyik nem szorul rá a közösségre. Röviddel a szülés előtt ostobaság lenne kényszerítő helyzet híján - például mert senki nem áll rendelkezésre, vagy nagyon-nagyon sürgős a dolog - lemondani a baba vagy az orvos segítségéről. Lelki területen sem lehet túlbecsülni egy effajta „bába” fontosságát.

Adj nekem erőt, hogy mindig
kitartsak melletted, és ne csüggedjek el
a válságok idején sem.
Mutasd meg nekem helyemet gyülekezetedben,
és helyemet világodban,
melyet mindenek ellenére szeretsz.

Mutasd meg, milyen adományaim
és képességeim vannak,
hogymint bevettem őket ott, ahol
használni tudsz engem,
s ahol az emberek segítségemre várnak.
Tedd kedvessé számomra igédet,
és adj nekem bátorságot,
hogymint imádságban eléd vigyem
hálámat, bajaimat és kéréseimet.
Uram, alakítsd át az életemet,
hogymint neked öröme,
embertársaimnak pedig javára szolgáljon.
Ámen.

Johannes Hansen

Ezzel az imádsággal rálépett a „hídra”, s ezt az első lépést azzal lehet összehasonlítani, amikor az ember először emelkedik a magasba repülőgéppel, vagy a házasság megkötése utáni első pillanatokkal. Lehetséges, hogy az újonnan elnyert szabadság és az öröm érzése nyugtázza le, sokkal valószínűbb azonban, hogy igencsak vegyes érzések kerítnek minket hatalmukba.

Bárhogyan tűnik is most az Ön számára: Kérem, ne vonja kétségbe, hogy Ön, ha szívből mondta el ezt az imát, keresztyénné vált! A következő fejezetben elmondom majd Önnek, milyen konkrét lépéseket tehet annak érdekében, hogy keresztyén is *maradjon*. Szívesen ajánlanám Önnek, hogy keresztteljesítse meg, illetve ha már megkeresztelték, vegyen részt az úrvacsorán. Véleményem szerint ennek olyan gyülekezetben kellene megtörténnie, amelyben legalább valami érezhető abból a szellemből, amelyikről ebben a könyvben mindeddig szó volt. Hogy ez az úrvacsora valóban spirituális élmény lehessen az Ön számára, azt tanácsolnám, készüljön föl rá. Már előzőleg meditáljon arról, mi történik majd, amikor Ön az úrvacsorában részesedik. A következő feladat segítse Önt abban, hogy magáévá tehesse azt, ami az úrvacsorai részvétele1Kor fog történni.

FELADAT: ÚRVACSORAI FANTÁZIA

Kérem, hagyjon időt erre a gyakorlatra. Azt szeretném, hogy felejtse el minden kudarcélményt, ami eddig talán összekapcsolódott Önben az „úrvacsora” fogalmával. Szeretnék Önnel együtt létrehozni egy imaginatív képet, arra kérve Önt, hogy behatóan meditáljon róla. Úgy képzelje el azt, hogy valóban átélje érzelmileg is.

Ez fáradtságos dolog, de fáradtságának jutalma tekintélyes lesz: Nem csupán egy halom haszontalan, negatív érzelmek ballasztját fogja elveszíteni, amit eddig magával cipelt, hanem mindezekelőtt lehetővé válik, hogy Ön új módon, görcsmentesen, szépen közeledjék az evangélium egyik legfontosabb kifejeződési formájához. Úrvacsora-ünneplésünk gyakran szomorú módja csak akkor fog megváltozni, ha egyénenként új úrvacsora-képet fogunk kialakítani.

Amikor azt mondom, „úrvacsorai fantázia”, ez számomra nem azt jelenti: „Pakoljon be, amit csak akar, mindenkinek magának kell megtalálnia a saját úrvacsorájának értelmét”, hanem ún. „irányított fantáziáról” beszélek. Ezért aztán olyan keretet szeretnék az Ön kezébe adni, amelyen belül ön kialakíthatja saját fantáziáját. Ezt a keretet mindenekelőtt az úrvacsorának általam korábban kifejtett négy nézőpontja határozza meg. Legjobb, ha a következő szöveg minden szakaszához üres lapot vesz elő, hogy a ráírtakat szükség esetén később ki tudja egészíteni vagy meg tudja változtatni.

Kérem, gondoljon arra, hogy az Ön által kialakított képet a szaglás, az ízlelés és a tapintás érzékének segítségével, szeme, füle és belső érzései révén tegye gazdaggá! Ön (imaginatív) képet fest! Minden vonását olyan szeretetteljesen rajzolja meg, amennyire csak lehetséges! Hagyjon nyugodt időt minden lépcsőfokra, s csak utána térjen át a következőre! Minden lépcsőfokhoz vegyen külön lapot (az esetleges későbbi kiegészítések érdekében)! És kérem, miután elvégezte ezt a feladatot, ne feledkezzék meg arról, hogy elmenjen az úrvacsorára!

Úrvacsorai fantázia:

1. Képzeld el: Ön belép egy gyönyörűen földíszített terembe (milyen úrvacsora terem részesítene Ön előnyben, milyen díszítéssel, szől-e háttérzene, s ha igen, milyen?). A terem tele van emberekkel (állnak, ülnek, ha igen, hogyan?), meleg és szívélyes légkör uralkodik, amelybe Ön rögtön bele tud kapcsolódni. (Hogyan történik ez?)
2. Hirtelen feltárul az ajtó, és olyasmi történik, ami mindenki számára váratlan: maga Jézus áll az ajtóban (miről ismeri meg?). Az Ön első érzése a felszabadult ujjongás, amely Ura felé tör: Valóban Ő az, tehát igaz, amit Ön hitt, de olykor mégsem mert remélni. Szemébe szöknek annak a szeretetnek a könnyei, amely hosszú várakozás után végre beteljesedik, (írja le érzéseit.)
3. Ez a spontán öröm azonban az elfogódottságnak ad helyet. Jézus, ahogyan ott áll az ajtóban a maga teljes szépségében és tisztaságában - egyáltalán megismer-e majd engem? Akarja-e majd, hogy valami közünk legyen egymáshoz? Nevetséges: Pont hozzám! - Miközben így elnézi Jézust, tudatosul majd Önben saját méltatlansága. Eszébe jut majd az Ön árnyékoldala és a szakadécai, azok a dolgok, amelyekkel Ön nincs kibékülve (melyek ezek?), s olyan dolgok, amelyekkel o biztosan nem lesz megbékélve (melyek ezek?). Egyre inkább teret nyer Önben a meggyőződés: Nem, Jézus a többiek miatt jött el, egész biztosan nem miattam. Mély üresség terpeszkedik el az Ön szívében. Hirtelen már csak az a kívánsága, hogy kirohanhasson, és ne kerüljön Jézus szeme elé...
4. De ekkor ő hirtelen ott áll Ön előtt. Ön kinyitja a száját, és mondani akar valamit (mit?), de mielőtt bármit is mondhatna, ő megszólal: „Most ne beszélj!”, és szeretettel a karjaiba

zárja Önt. Úgy tűnik, végtelenül hosszú, és mégis túlságosan rövid ez az ölelés (mit gondol közben Ön?). Jézus az átölelés után sem engedi el egyszerűen Önt, hanem továbbra is szilárdan tartja (hol érinti Önt?). „Vágyakoztam rád”, mondja, s közben az Ön szemébe néz... „De...”, akarja éppen mondani Ön, ő azonban csak a fejét rázza, szeme telve szeretettel és telve fájdalommal. „Vágyakoztam rád és mindannyiokra. Veletek szeretnék enni és inni.”

5. Kérem, írja le: Milyen ez az evés és ivás?! Milyen szerepet játszik benne a kenyér és a bor?

6. Jézus hirtelen feláll és azt mondja: „Vágyakoztam rátok, és valóban jól tett nekem ez a lakoma. De továbbra is vágyakozni fogok rátok, míg el nem jön az a nap, amely egyetlen ünneplés lesz. Az a nap, amikor már semmi sem választ el minket egymástól. Az a nap, amikor már nem lesznek könnyek. Ennek a napnak az előízét kaptátok meg az imént. Előre örülök, hogy veletek lehetek majd!” - S mire ezt kimondja, már el is tűnt.

7. Ön ott marad a többiekkel, akik láthatólag - ahogyan most észreveszi - szintén olyasmit éltek át Jézussal, mint Ön. Mi történik most? Hogyan viselkednek egymással? Milyen a hangulatuk? Mit határoznak el?...

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

7. Imádság és spiritualitás – a hit válasza

7. Imádság és spiritualitás - a hit válasza

Ebben a fejezetben Ön arról olvashat, miért lehet egy keresztyén számára a lelki túlélés kérdése az, hogy ne legyen feltétlenül elégedett helyi gyülekezetével. Olyan közösségre van szüksége, amelyet élő spiritualitás jellemez. A spiritualitás öröm Istenben, istenkapcsolatunk „erotikája”. Viszont minden spiritualitás szíve-közepe az imádság. Az eleven imádság sokkal tágasabb valami, mint amit általában „imádságnak” szoktunk nevezni. Ez abból fakad, hogy rendszerint nem keresztyén, hanem pogány módra imádkozunk. Be fogom mutatni Önnek a keresztyén imádság alapformáit, és néhány külső segítséget nyújtok az imádkozáshoz. Végül szeretném megismertetni Önt a Miatyánk alapgondolataival, amelyeknek Jézus szavai szerint minden imádságunkban tükröződniük kell.

Keressen magának gyülekezetet!

Minden út az első lépéssel kezdődik. Az első lépés azért olyan fontos a hit szempontjából is, mert azt az alapvető döntést jelzi, hogy mostantól Istennel akarunk élni. Egyetlen út sem ér véget azonban az első lépéssel. Annak a döntésünknek, hogy Istennel akarunk élni, napról napra, sőt gyakran óráról órára meg kell ismétlődnie.

Egy keresztyénné vált ember elment a lelkészéhez, és azt mondta neki: „Tiszteletes úr, sokkal egyszerűbben képzeltem el mindent. Azt gondoltam, ha keresztyén leszek, egy csapásra megoldódik minden problémám, de semmi ilyesmiről nincs szó! Ellenkezőleg: most egy problémámmal több van! Korábbi életem küzd azzal az új élettel, amit most folytatni akarok, és nekem úgy tűnik, minden más vagyok, csak nem mintaszerű keresztyén. Olyan ez, mintha két macska harcolna a lelkemben, egy fekete meg egy fehér, és nem vagyok biztos abban, melyikük fog győzni.” - „Ez attól függ”, válaszolta a lelkész, „melyiket eteti jobban”.

Az előző fejezetben azt mondtam el, hogyan *válhat* Ön keresztyénné, ebben a fejezetben ahhoz szeretnék segítséget nyújtani, hogy keresztyén is *maradhasson*. Legfontosabb tanácsom így hangzik: Keressen magának gyülekezetet! Ne feltétlenül az illetékes helyi gyülekezet legyen az.

Az a modell, hogy az embernek kényszerűen a lakóhelye szerinti gyülekezethez kell tartoznia, abból a korból származik, amikor a templom volt a falu közepe, s az embernek semmilyen más lehetősége nem volt. Ennek a modellnek annyiban megvan a maga nem elvetendő előnye, hogy az ember valóban együtt él a gyülekezetébe tartozó emberekkel, ugyanazokat a helyi tapasztalatokat osztja, különösebb ráfordítás nélkül hét közben is találkozhat velük, és így tovább.

Az Ön konkrét helyi gyülekezete azonban talán nem feltétlenül illik Önhöz. Minden gyülekezetnek megvan a sajátos profilja: az egyik inkább liturgikus-egyházias tájékozódású, a másik inkább szociális, diakóniai, a harmadik épületes-kegyes, a negyedik megint más. Ez a megkülönböztetés elsődlegesen semmi negatívumot nem jelent, csupán az egyház gazdagságának kifejeződése, s megfelel a differenciálódott társadalomnak. Ahogyan a modern nyugati társadalom embere megszokta, hogy a szupermarketben különböző kenyérfajták közül választhat, hozzá kell majd szoknunk ahhoz is, hogy egyre inkább a hozzá illő egyházat vagy gyülekezetet fogja választani.

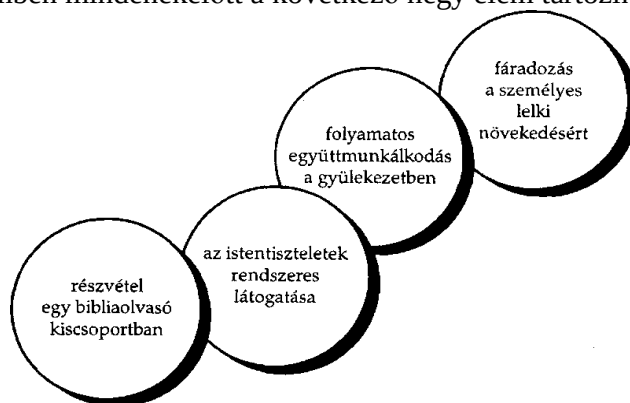
Tudom, hogy ezzel a tézissel ellenkezést aratok majd, de mi értelme van például annak, ha az Ön helyi gyülekezete erős hangsúlyt tesz az egyházi zenére, és ezzel a munkával sok em-

berhez közel is kerül, de Ön személy szerint az égvilágon semmit sem tud kezdeni a klasszikus zenével? Vagy mire vezet, ha Ön szívesen olvasná rendszeresen más keresztyénekkal együtt a Bibliát, de helyi gyülekezetében egyáltalán nincs ilyen bibliakör, mivel az a maga „gyülekezeti filozófiájának” értelmében ennek egyáltalán nem látja szükségét? Tapasztalatom szerint sok kereső ember ilyenkor egész egyszerűen rezignáltan távozik, ahelyett, hogy körülnézne más gyülekezetekben.

Ha Ön keresztyénként évek óta munkatársa valamelyik gyülekezetnek, nem szólítom fel arra, hogy hagyja el azt, de ha frissen vált keresztyénné, és még nem kötődik valamelyik gyülekezet életéhez, akkor az Ön számára lelki létkérdés, hogy megtalálja a megfelelő gyülekezetet. Ebben az esetben tényleg érdemes közelebbről megnéznie a szűkebb környezetében található gyülekezeteket. Keresse meg azt a gyülekezetet, amelyik a leginkább megfelel Önnek és az Ön ízlésének, és mindenekelőtt: amelyikben *kenyeret* kap, és nem kell lelkileg éhen halnia,¹³⁶ amelyikben nem állnak teljesen értetlenül és elképedve az Ön lelki igényei előtt; ahol az istentisztelet ad valamit Önnek, illetve olyan keresztyéneket talál, akik együtt imádkoznak és együtt olvassák a Bibliát.

Ha aztán az ember döntött valamelyik gyülekezet mellett - és tanácsos ezt a döntést a lehető leghamarabb meghozni -, akkor viszont helyes, ha hű marad ehhez a döntéséhez. Minden gyülekezetnek megvan ugyanis az árnyoldala, és rászorul arra, hogy nehéz időkben az emberek ne hagyják el rögtön a hajót, hanem megmaradjanak a fedélzeten. És mindenekelőtt: Ha Ön elhagyja a gyülekezetet, attól még semmi sem fog változni az Ön által óhajtott irányban.¹³⁷

Ha Ön tudatosan vált keresztyénné, akkor nem fog megelégedni valamilyen passzív gyülekezeti tagsággal, hanem a gyülekezet egyre inkább az életét meghatározó környezetté válik majd, mert ez az a terület, ahol a Szentlélek működni fog Önben és Ön által. Az aktív gyülekezeti tagsághoz ezért az én szememben mindenekelőtt a következő négy elem tartozik hozzá:



Az én szememben a *bibliaolvasó kiscsoportok* határozottan az első helyen állnak. Ezekben a kis lelki-szellemi sejtekben válik konkréttá a közösség. Itt együtt imádkoznak az emberek, kicserélik gondolataikat, segítenek egymásnak és hordozzák egymás terheit, s igen személyes módon beszélnek meg egymással, hogyan festhet a keresztyénség a hétköznapi gyakorlatában. E

¹³⁶ Ezt a kritériumot még a *felekezeti* hovatartozással szemben is előnyben részesíteném!

¹³⁷ Persze e tekintetben is van bizonyos fájdalomhatár, amelyen túl értelmetlenné válik mindenfajta nibelungi hűség. Ezt a határt nem lehet elméletileg meghatározni, de tapasztalatom szerint nehéz egy gyülekezetben valamit véghezvinni, ha a lelkész - s talán még a presbitérium is - aktívan valaki ellen dolgozik, mert az együttműködés ekkor mindennapos kicsinyes háborúskodást jelent. Ilyenkor ténylegesen mérlegelni kell az embernek, nem kell-e inkább gyülekezetet váltania. Ezt akkor is mérlegelés tárgyává kell tenni, ha nincs legalább egy kis köre, amelynek ugyanaz az álma a gyülekezetről, mint neki.

körök résztvevői ily módon begyakorolják egymás lelkigondozását, kölcsönösen segítenek egymásnak adományaik fölfedezésében, és megtanulják kifejezni a hitüket. Mindezeket a dolgokat az istentisztelet önmagában nem képes biztosítani.

Az *istentisztelet* az egész gyülekezet központi heti találkozója: ezen imádják Istent, hívják hitre az embereket, vagy megerősítik hitüket és cselekvésre motiválják őket. Az istentiszteleten kapcsolódnak egymásba a gyülekezet különböző kis körői és aktivitásai; a horizont kitágul személyes nézőpontunkról és egyéni súlypontjainkról (s az egyes kiscsoportok súlypontjairól) a gyülekezet egészére, és a gyülekezet világbeli küldetésére. Egészen különböző szabású emberek találkoznak itt össze, együtt ünnepelnek, és így alkotják az egy gyülekezetet. Gyakorlatilag ez bizonyára sok gyülekezetben még el nem ért eszménykép, de ha Ön is távol marad gyülekezetének istentiszteleteiről, akkor semmi sem fog változni.

A folyamatos *együttműködés* a gyülekezetben nem annyira maga a gyülekezet, hanem saját lelki életünk szempontjából hallatlanul jelentős. Sok keresztyén számára zárva maradnak a számukra készen álló lelki tapasztalatok, mivel - képiesen szólva - ülve maradnak a fotelben. Csak a gyakorlati együttműködésben vagyunk képesek felfedezni, kifejleszteni és kibontakoztatni az Isten által nekünk adott lelki adományokat - saját személyes növekedésünkre, a gyülekezet épülésére és Isten dicsőségére.¹³⁸

Végül a *személyes növekedésért végzett fáradozás* azt jelenti, hogy magunk vállaljuk a felelősséget lelki-szellemi növekedésünkért, s azt nem hárítjuk másokra. Ne várja meg, amíg az ölébe hullik egy bibliakör, vagy valamilyen alkalom az együttműködésre, hanem keresse ezeket aktívan! Külső ösztönzés nélkül is végezzen imádságos bibliaolvasást! Látogasson olyan szemináriumokat és gyűléseket, amelyek előmozdítják az Ön lelki-szellemi fejlődését. Határozza el, hogy legalább havonta elolvas egy jó lelki könyvet! Könyvem irodalomjegyzékében találhat ajánlatokat.

„ Spiritualitás ” - keresés

Azt tanácsolom Önnek, olyan gyülekezetet keressen, amelyben vannak már a „spiritualitással” kapcsolatos reményteljes kezdeményezések, illetve amelyben legalább *keresik* Önnel együtt a spiritualitás alkalmas formáit.

Már az 5. fejezetben, amikor az élő gyülekezet három ismertetőjegyről volt szó, az igehirdetés és a diakónia mellett elhangzott a „spiritualitás” címszó. Az a tapasztalatom, hogy a legtöbb ember nem sokat tud kezdeni ezzel a szóval. A keresztyének köréből nemcsak messzemenően *hiányzik* ez a spiritualitás, hanem gyakran nem is tudják, mi fán terem. Amikor arról beszéltem, hogy az élő gyülekezetek ismertetőjegyei gyakran egyoldalúságokat mutatnak, feltűnt, hogy a gyülekezeteknek hol a „diakóniai lába”, hol az „igehirdetői lába” hosszabb - egyoldalúan *spirituális* gyülekezetekkel viszont ritkán lehet találkozni. A spiritualitás ma egészen határozottan az a „láb”, amelyik - összegyűjtve nézve - túlságosan rövid.

Ezért sugárzik minden spirituális csoportosulásból, rendezvényből, gyülekezetből stb. hallatlan bűverő, gyakran a magot alkotó gyülekezeteket meghaladóan. Ha arra a bűverőre gondolunk például, amely a taizéi közösségből árad, vagy egyre inkább számos kolostorból is, avagy a karizmatikus mozgalom ún. dicsőítő istentiszteleteire, vagy arra a vonzerőre, ami az egyházi

¹³⁸ Kérem, ne kövesse el azt a hibát, hogy elvállal egy olyan feladatot, amely a gyülekezet igényeinek megfelelően, de az Ön adományainak nem. Az utóbbiak elsőbbségét feltétlenül meg kell tartani a gyülekezet érdekében is. Természetesen az lenne az ideális, ha a kettő összetételköznék.

nagygyűlésekből árad, akkor sejtelmünk támad arról a *spiritualitás iránti hatalmas éhségről*, amely ma széles körben uralkodik.¹³⁹

De voltaképpen mi is a spiritualitás? Kissé pimaszul szívesen válaszolom erre a kérdésre azt, hogy a spiritualitás istenkapcsolatunk „erotikája”. A spiritualitásnak sok köze van az élvezet-hez, az örömhöz, az Istentől való elbűvöltséghez, az egyenesen testileg érezhető istenközelség-hez. A spirituális csoportokból áradó kisugárzás arra épül, hogy ezekben az emberekben érezzük hitük bensőségességét; számukra a keresztyénség nyilvánvalóan élvezetet jelent. Olyan formákat keresnek hitük és vallásosságuk¹⁴⁰ kifejezésére, amelyek szépek, mélyek és igazak.

A spiritualitás az a mód, ahogyan Jézus testvéreiben és nővéreiben kifejeződik Istenben lelt örömük. A spiritualitás az, ami az egyházból megmarad, ha kivonunk belőle minden intézményi elemet, minden külső vázat. Az egyház nem öncél. Elsődleges értelme az, hogy megteremtse a spiritualitás valósággá válásának feltételeit. Az egyház fő feladata, hogy spiritualitást teremtsen, azt támogassa, és égve tartsa a tüzet.

Ön talán most szememre veti, hogy egyoldalúan hangsúlyozom a spiritualitást az igehirdetés és a diakónia rovására. De kérem, fontolja meg, hogy az élő igehirdetés és az égő szeretet is végső soron a spiritualitás lángjából él. A diakónia és az igehirdetés szükségessége talán sokkal nyilvánvalóbb, mint a spiritualitásé, de éppen *e kettő érdekében* nem engedhetjük meg magunknak, hogy az egyházban elhanyagoljuk a spiritualitás kérdését; ellenkezőleg, kiemelkedő figyelmet kell fordítanunk rá.

Természetesen spiritualitás nélkül is „megvan” az egyház. Ismerjük azokat az örömtelen, spiritualitás nélküli alakokat, akik a „tisztá tanításra” szorítkoznak (és szívesen olvassák azt mások fejére). Ismerjük azokat az embereket is, akik - „keresztyéni kötelességből” - feláldozzák magukat másokért, és akiken látszik, hogy ebben nem lelik örömüket. Nem akarom elvitatni tőlük, hogy ők is keresztyének, de élő spiritualitás nélkül az egészben lesz valami görcsös, valami megváltatlan. Hiányzik belőlük valami döntő mozzanat.

Az imént azt mondtam, a spiritualitás istenkapcsolatunk „erotikája”. Szeretném még egyszer elővenni azt a képet. Természetesen megkérdezhetné valaki: Nem elég, ha gyakran beszélgetek a partneremmel, és olykor valami kedvességet teszek neki, például segítek neki elmosogatni vagy hasonlót? *Muszáj* a kapcsolatunknak erotikusnak lennie? Erre mindig csak azt lehet felelni: Nem, természetesen nem *muszáj*. Vannak olyan helyzetek, amikor egyszerűen semmiféle erotika nem fog feltámadni, például, ha az embernek fáj a foga vagy gondjai vannak. Ezekben és más helyzetekben világossá válik, hogy a szerelem más forrásból él, mint az erotika, de egy teljességgel erotika nélküli szerelem hiányos szerelem, és egy párkapcsolatban éppen a közös beszélgetés és az egymásért élés érdekében tartom kíváncsúnak, hogy a szavakban és tettekben, a szavak és tettek között s a szavak és tettek mellett égve maradjon az erotika lángja.

Mindenekelőtt pedig: Miféle párkapcsolat az, amelyikben valaki már a házassági szerződésbe beleírja: „Erotika és érzelmek számomra nem léteznek”? Mi fejeződik ki ebben a tartózkodásban? Mi fejeződik ki ebben az imában (amit persze így senki sem fogalmazna meg): „Istenem, szeretnék ugyan keresztyén lenni, de spiritualitás nélkül”? - „Fölkelek, apámhoz megyek, és kérni fogom, hadd lehessen a szolgája; azt is szívesen veszem, ha ismét a gyermeke lehetek, amíg ez nem válik számomra személyes üggyé, és amíg nem kell megosztanom másokkal az örömet,

¹³⁹ Ez egyházon kívüli, messzi területekre is elér, amikor ma sokan élnek az ún. New Age piac kínálatával; sokan remélik, hogy ettől megkapják azt, amit az egyházban minden látszat szerint nem találtak meg.

¹⁴⁰ A „vallásosság” (kegyesség, jámborság) szóhoz sajnos sok emberben társulnak negatív gondolatok és érzelmek: az álszenteskedéssel és a bigottsággal azonosítják. A vallásosság azonban Hermann von Bezel szép meghatározása szerint „az a döntés, hogy az Istentől való függést boldogságnak tekintjük”.

pláne nem a bátyámmal, ezzel a különös figurával. Szeretnék az örömmel egyedül maradni. Vissza akarok térni Isten-Atyámhoz, de nem akarom, hogy közöm legyen többi gyermekéhez.”

Az az öröm Istenben, amelyet meg akarunk tartani magunknak, és sem arra nem vagyunk készek, hogy megosszunk másokkal, sem mások örömében nem akarunk részesedni, halálra ítélt öröm! A spiritualitás közösségi jelenség. Természetesen létezik személyes spiritualitás, de a közösség tartja lobogásban a lángot.¹⁴¹ A spiritualitás nélküli keresztyénség pontosan olyan, mint az Isten igéjének hirdetése nélküli keresztyénség, vagy a szeretet gyakorlása nélküli keresztyénség, vagyis minden esetben *amputált* keresztyénség. Lehet, hogy minden egyes keresztyénnek és *minden egyes* gyülekezetnek megvannak a maga súlypontjai és ennek megfelelő elhajlásai, de nem tartom elfogadhatónak, ha valaki úgy véli, már eleve kizárhatja a három mozzanat valamelyikét, mint ami nem olyan fontos, vagy éppenséggel szóba sem jön számára.

Ha megtérünk és rábízunk magunkat Istenre, akkor tegyük ezt *fenntartások nélkül*. Talán éppen az alkotja lényegi alkotóelemét annak az Isten által tőlünk elvárt „szakításnak”, *amiben ezen a ponton* fenntartásaink vannak! Sok ember számára ez a pont egyenesen a keresztyén hit *fő akadálya*. Rettenetesen magas akadály számukra, hogy a vallást ne magánügyként műveljék, hanem másokkal együtt imádkozzanak, másokkal együtt keressék a hit formáit, és belevessék magukat az egyház közösségébe.

Dietrich Bonhoeffer azt mondja: „A Jézus-követés azt jelenti, hogy megteszünk bizonyos lépéseket. A Jézus-követőt már a hívásra megtett első lépés elválasztja egész addigi egzisztenciájától.”¹⁴² Azok, akik megkérdezik, hol lehet életükben ez a szakítás, mivel *annyira* keresztyénietlennek nem tartják életvezetésüket, olykor csodálkoznak, amikor a gyülekezethez irányítom őket. Talán az Ön életében is pontosan itt rejlik a megkívánt „szakítás”. A keresztyénség egyik parancsolata sem tűnik ma olyan elfogadhatatlannak, mint az, hogy vallásosságunkat ne kizárólag magunk számára, hanem egy közösségen belül alakítsuk ki.¹⁴³

Ha azonban itt is, és éppen itt rálépünk Isten útjára, hallatlan nagy hasznunk lesz belőle. És megfordítva: Ha úgy véljük, éppen ezen a ponton nem kell olyan komolyan vennünk a dolgot, ez sokkal jobban meg fogja bosszulni magát, mint bármi más. Számtalan ember élete kapott döntő pozitív fordulatot attól, hogy nem csupán Krisztushoz tértek meg, hanem Krisztus *Testéhez* is. Csak ott fejlődött ki istenkapcsolatuknak az az „erotikája”, amely örömteli és az életüket tartalommal megtöltő ügyé tette hitüket.

Ez az Istenben megtalált öröm különböző formákban fejeződhet ki. Az egyik csoport többet énekel, a másik inkább szeret meditálni, a harmadik erősen liturgikus beállítottságú, a negyedik erős hangsúlyt tesz a gyónásra, a lelkigondozásra vagy az úrvacsorára, az ötödik a gyakorlati megnyilvánulásokra a misszióban vagy a diakóniában - egyetemesen érvényes, mindenki számára kötelező spiritualitás nem létezik, de elvileg kimondhatjuk, hogy nincsen keresztyénség spiritualitás nélkül. A spiritualitás eltérő lesz annak függvényében, milyen közösség alakította ki. Ugyanannak a csoportnak a spiritualitása is *változhat* az évek során. Vannak azonban a spiritualitásnak olyan *alapvető elemei*, amelyek annak minden formájában visszatérnek, még ha különböző alakban is. Más elemek társulhatnak hozzájuk, vagy el is maradhatnak, és ezzel sajátos jellegzetessé-

¹⁴¹ Különbséget kell tennünk a *személyes* és a *magán* spiritualitás között. Az előbbi az adás-kapás viszonyában áll a közösségi spiritualitással, az utóbbi viszont - keresztyéni szemmel nézve - abszurditás.

¹⁴² Dietrich Bonhoeffer, *Nachfolge*, 17.

¹⁴³ Sok ember úgy véli, hogy elég, ha nem is önmaga számára, de „szerettei” javára gyakorolja keresztyénségét. Azt mondják: „Keresztyénségemet nem a gyülekezetben, hanem családban élem meg.” Mindenestre ezt teszi minden maffiózó. (Ld. ezzel kapcsolatban a Mt 5,46-ot - vagy Jézusnak a családdal kapcsolatos kemény szavait: Mt 10,29-30.35-38; Mk 3,32-35; Lk 2,49; 9,61 és 14,26.)

get adhatnak az adott egyháznak vagy csoportnak. Öt alapvető elem azonban vörös fonálként húzódik keresztül a keresztyén spiritualitás minden formáján. Ezek a következők:

A spiritualitás öt alapeleme:

1. A bibliaolvasás egyéni és közösségi formái.
2. Az imádkozás egyéni és közösségi formái.
3. Eleven kapcsolatok a közösségen belül.
4. Kreatív tanúskodás az evangéliumról a kívülállók számára.
5. Olyan egymás közötti, szolgáló szeretet, amely hullámokat vet.

Ebben a fejezetben mindenekelőtt az imádságra szorítok, mert egyfelől e könyv más helyein már részletesen foglalkoztam a Biblia, a közösség és a cselekvés témájával, másfelől pedig az imádság a szíve-közepe minden spiritualitásnak, illetve minden gyakorlatba átvitt keresztyénségnek. A spiritualitás minden formája az imádságból nyeri el középpontját és tulajdonképeni értelmét: az Istennel alkotott közösség ápolását, az örömeztetést ennek a közösségnek és további növekedést benne.

Sok ember imádkozik, de imádságuk gyakran teljesen nélkülözi a spiritualitást. Ez a fajta imádság nem a közösségből nő ki, nem is vezet vissza a közösséghez, nem is okoz feltétlenül örömet, inkább unalmas, és nem sok olyan erő árad ki belőle, amely alakíthatná a hétköznapi életet. A következő oldalaknak az a céljuk, hogy bevezessék Önt egy másfajta, spirituális imádkozásba.

Miért imádkozzunk egyáltalán?¹⁴⁴

Amikor pedig imádkoztok, ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok, akik azt gondolják, hogy bőbeszédűségükért hallgattatnak meg. Ne legyetek tehát hozzájuk hasonlóak, mert tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, mielőtt még kérnétek tőle. Ti tehát így imádkozzatok: Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy...!

Mt 6,7-9

Az imádságban nyilvánul meg, emberként hogyan gondolkodom együtt Istennel. Az imádság lényege az ég és a föld összekapcsolása, az a kérdés: Hogyan kap teret Isten az életemben? Továbbá: Hogyan vonatkoztatom az életemet Istenre? Csupán erre a világra támaszkodva kell megértenem az életet, vagy Istenből kiindulva értelmezhetem önmagamot?

Itt nem az életünknek valamiféle kegyes toldalékáról van szó, hanem a lényegről, az emberi élet minőségéről. Ezért olyan kifejezetten *intoleráns* Jézus, amikor a pogányok imádságáról van szó. Kifejezetten szeretetlen dolognak tartotta volna, hogy e kérdést illetően egyszerűen meghagyjon másokat a hitükben. Egy ilyen fontos kérdésben nem elégséges *valamilyen* hit, hanem küzdeni kell ennek a hitnek az igaz voltáért.

Jézus szemrehányása így hangzik: A pogányok - vagyis a nem zsidók, mindazok, akik nem Izrael Istenében, hanem más istenekben hisznek - „szaporítják a szót”, fecsegnek. Mindenesetre a pogányok nem felszíniességből járnak el így, hanem éppen azért, mert tisztában vannak ezekkel az összefüggésekkel! A Jézus által kritizált pogányok *tudják*, mit jelent az imádság, s ennél fogva többet tudnak, mint mi általában; számukra az imádság nem külsőséges dolog, hanem tudják: ha egyáltalán fontossá válhatnak valahogy, akkor imádkozó emberként. A pogányok hibája az, hogy úgy vélik: erőfeszítésükkel kell mozgásba hozniuk Istent. Imádságuk mottója: „Nagy erőfeszítés, nagy hatás!”

¹⁴⁴ Az itt következő fejtegetés - részben szó szerint is - Helmut Thielicke *Das Gebet, das die Welt umspannt* (27kk) c. művéből merít.

„Sok minden, amit hitnek tartunk, csupán vallásilag feldíszített életfélelem.”¹⁴⁵ Amit mi imádságnak nevezünk és „imádságként” gyakorlunk, nem ritkán színtiszta pogányság. Jézus azonban másképp mutatta be nekünk Istent: Egyáltalán nem kell Istent mozgásba hoznom! Hiszen Isten már *réges-rég* útra kelt, mindig is előbb jár, mint én, előbb van jelen, mint az imádságom. A pogány imádság mozgásba akarja hozni Istent, a keresztyén imádság viszont *válasz* Isten már végbement közeledésére.

„Tudja a ti Atyátok” - ez a kijelentés azért olyan hallatlanul vigasztaló, mert nem kell az érdekeinket szorongva tudomásul vennünk és Isten fülét rágnunk miattuk, hogy végre megmozduljon, hogy el ne felejtse ezt vagy azt, amit mi olyan fontosnak érzünk. Nem, az Atya sokkal mélyebben érdeklődik irántunk, mint mi magunk - hiszen a *gyermekei* vagyunk, Jézus fivérei és nővérei vagyunk!¹⁴⁶

Az Atya tudja. Nem kell ügyvédekként jól megszerkesztett, mellékletekkel ellátott imabeadványokat terjesztenünk Isten elé, hogy meggyőzzük őt. Nem szükséges, hogy mint valami korrupt hivatalnokot, különleges juttatásokkal megvesztegessük. Nem szükséges megfontolnunk - mint sokszor az emberek esetében -, hogy az igazság miféle adagolásával és milyen fokú nyitottsággal közeledhetünk hozzá. Nem kell töprengenünk sem azon, hogy mit mondjunk Istennek, sem azon, *hogyan* mondjuk meg neki, azon pedig végképp nem, hogy *egyáltalán* megmondjunk-e neki valamit.¹⁴⁷ Levétetett rólunk az érvelés és az örökös reflektálás terhe. Az Atya tudja.

És még egy előnye van annak, hogy az Atya tudja: *mi* ugyanis általában nem tudjuk, mit imádkozunk. Rendszerint *nem* vagyunk tisztában azzal, tulajdonképpen mik a saját szükségleteink és bajaink. Gyakran imádkozunk értelmetlen dolgokért, amik sehogy sem függenek össze tényleges szükségleteinkkel, vagy embertársaink szükségleteivel. Alighanem ez a forrása számos „meg nem hallgatott” imádságnak: az Atya tudja, mire van szükségünk - annak *ellenére* is, amit kérünk tőle; nagyon is hall minket, és azt teszi, ami nekünk a legjobb, még ha ez gyakran más is, mint amit mi elképzeltünk. Hála Istennek, imádságunkban *nem* szorulunk rá arra, hogy *helyes* kívánságainkat fogalmazzuk meg.

E tekintetben sokaknak az a problémája: Minek imádkozunk még egyáltalán, ha Isten már régóta jelen van, és tudja, mire van szükségünk? De nem kérdezem-e meg a tanáromat vagy az orvosomat, jóllehet, sőt *éppen azért*, mert ő tudja, és éppenséggel *én nem tudom*, hogy áll a dolog? Attól fogom én is tudni, illetve gyógyulok meg, hogy beszélek azzal, aki tudja. Ha tehát Istenhez imádkozom, nem annyira *Isten* tud meg valamit, sokkal inkább *én*.

S ami még fontosabb: Az imádságban nem az a legfontosabb, hogy Isten elé tárjunk bizonyos igényeket, szándékokat, hanem hogy kapcsolatba kerüljünk, személyes közösségre lépünk Istennel. Az imádságban realizáljuk,¹⁴⁸ hogy csak Isten elé állva válunk fontossá, hogy az életünk értelme attól függ, közösségre lépünk-e Istennel.

A személyes kapcsolat a beszélgetésből, a partnerek közti gondolatcseréből él. *Erről* van szó az imádságban: hogy magát Istent keressük, és ne csupán az adományait. Ezért kell imádkoz-

¹⁴⁵ Reinhard Deichgräber, Wachsende Ringe, 50. Nyomatékkal utalok erre a könyvre: az általam ismertek közül az egyik legjobb az imádság témájában.

¹⁴⁶ Ezért mondja Luther: Háromszor elég imádkozni valamiért. Imádkozunk röviden, de erőteljesen! Már a hármas szám is engedmény kicsinyhitűségünknek, amellyel nem tudjuk elfogadni, hogy ha egyszer Isten elé tártunk valamit, akkor az már jó kezekben van nála. Persze létezik egy másik helyzet is, amikor egyáltalán nem akar kitérni belőlünk a dolog, és ezért nagyon is értelmes lehet, hogy újból és újból megismételjük ugyanazt az imatartalmat, de nem azért, hogy Istent mozgassuk meg, hanem *saját magunkat*.

¹⁴⁷ Vö. D. Bonhoeffer, *Nachfolge*, 103.

¹⁴⁸ A „realizálásnak” itt kettős jelentése van: egyfelől azt jelenti, „észrevenni, felismerni”, másfelől azt, hogy „tettek-re váltani, elismerni”.

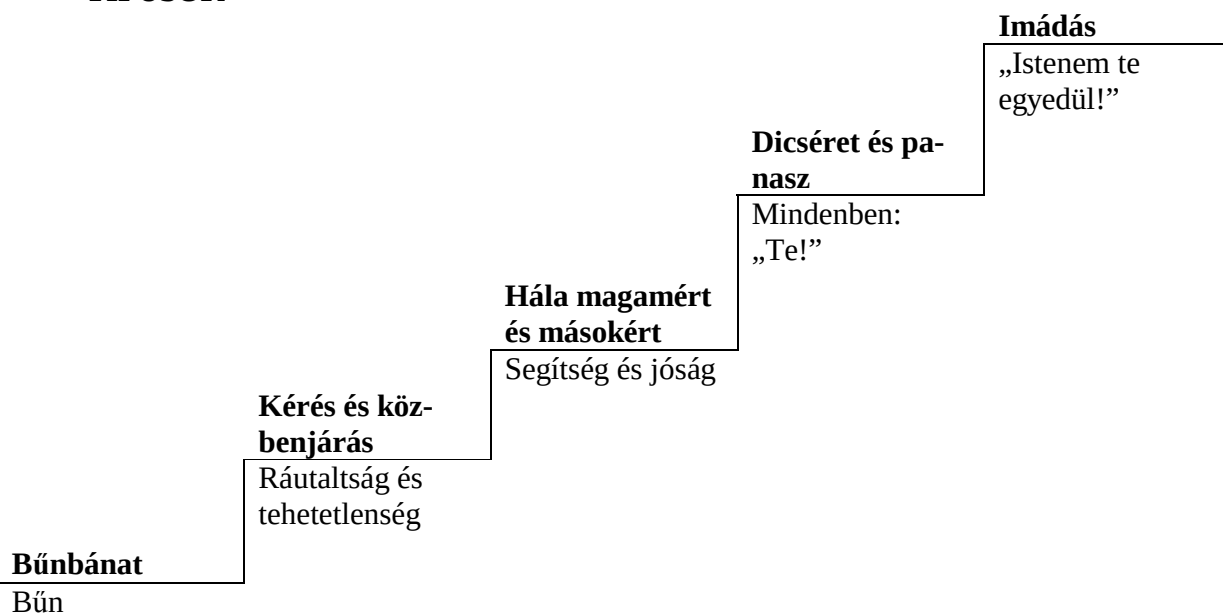
nunk, jöllehet „az Atya tudja”. Az a kérdés, miért kell kérnünk Istent, ha ő mindent előre tud, eleve rossz előfeltevéseket teremt bennünk: mintha valamilyen varázsszövegetől vagy valamiféle automatizmusról lenne szó, nem pedig eleven és személyes kapcsolatról. A valamire irányuló kérés viszont csak kicsi szelete ennek a kapcsolatnak, amely az imádságot megteremti.

Mit imádkozunk?

Az imádságban ölt alakot az ember kapcsolata Istennel. Istenhez fordulásunk tartalmának és formájának megfelelően az imádság öt síkját különböztetjük meg:

Az imádság öt síkja:

TÍPUSOK



TÉMÁK

A *bűnbánati ima*, vagyis a bocsánatkérés áll az élen. Ennek az imának a középpontjában a bűn áll, az Istenhez fűződő negatív kapcsolat. Ilyen bűnbánati ima például a tékozló fiú szava: „Atyám, vétkeztem az ég ellen és ellened, nem vagyok már méltó arra, hogy fiadnak nevezzenek.” Ez az ima a múlttal való szakítást jelzi, a mindig szükséges újrakezdést, ami nélkül nincs istenkapcsolat, és ezért értelmetlen imádság sincs. A bűnbánati ima az a kulcs, amely egyáltalán megnyitja az ima kapuját.

A *kérőimában* - akár önmagunknak, akár másoknak kérünk valamit - az tudatosul bennünk, hogy lényünk legmélyén mennyire tehetetlenek és segítségre szorulóak vagyunk. A téma itt az ember ráutaltsága, szélsőséges esetben a baja, tehetetlensége, gyöngesége. A kérőimában az válik világossá, hogy minden jót Istennek köszönhetünk, és hogy milyen nagyon rá vagyunk szorulva.

Lényegét illetően a kérőima csoda: Szabad befolyásolnunk Isten útjait. Isten *céljai* nem változnak, de szeretetében megadja nekünk, hogy az oda vezető utakat megválaszthatjuk és részben magunk határozhatjuk meg, és még ezekből az utakból is kihoz valamit, jöllehet azok túlságosan is gyakran kerülőutak, sőt tévutak. Isten éppen a mi görbe sorainkon akar egyenesen írni.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Az imádsággal kapcsolatban ez első pillanatra meglehetősen meglehetősen, de alapjában véve minden tettünkre érvényes, nem csupán az imádságainkra. C. S. Lewis azt mondja: „Tulajdonképpen nem furcsább vagy kevésbé furcsa, hogy imáim

Természetesen nincs tudomásunk arról, milyen kritériumok alapján *hallgat meg* vagy nem *hallgat meg* Isten egy imádságot. Van-e akkor egyáltalán értelme annak, hogy meghatározott dolgokért imádkozunk? Igen, mindenképpen. Feltételezve persze, hogy *elsődlegesen* nem az a célom, hogy teljesedjék imában kifejezett kívánságom. Isten nem *hallgat meg* minden imát, de nagyon is *hall* minden imát. Konfirmandusaimnak szívesen teszem föl a kérdést, véleményük szerint miért nem teljesíti Isten sok imádságos kérésünket. Íme, egy kis válogatás a válaszokból:

Miért nem hallgat meg Isten sok imát?

1. Mivel túl sokat követelünk és túl keveset adunk, illetve túlságosan kevéssé adunk hálát.
2. Mivel Isten nálam jobban tudja, mi az, ami valóban jó nekem.
3. Nem azért imádkozunk, hogy teljesedjenek a kívánságaink, hanem azért, hogy Istennel beszélgessünk.
4. Mivel a különböző emberek imái olykor ellentmondanak egymásnak (a paraszt esőért imádkozik, a szabadságon lévő napsütésért).
5. Mivel Isten semmi olyasmit nem tesz meg, amit nekünk magunknak kellene megtennünk.
6. Egyes imákat Isten meghallgat, de nem olyan módon, ahogyan elképzeltük, és ezért egyáltalán nem vesszük észre, hogy Isten régen megválaszolta már az imánkat.
7. Mivel Isten „bár nem teljesíti minden kívánságunkat, de teljesíti minden ígéretét” (Bonhoeffer).
8. Isten nem mindig veszi el a terhünket, de ilyenkor imádkozhatunk erőért, hogy hordozni tudjuk.

A kérőima elsődleges „hatása” az, hogy beengedem Istent életemnek az imádságban megnevezett területére. Ez nem egyszer ténylegesen a problémám reális megváltozásához fog vezetni - egészen a csoda határáig. Ez a fejlemény mindazonáltal nem kényszerű, és végképp nem következik be automatikusan. De az imádságban Isten elé vitt probléma külső változásánál sokkal gyakrabban fogom megtapasztalni, hogyan változik meg az én *hozzállásom* az adott problémához. Jó kezekben tudom az engem szorongató ügyet, és visszatalálok az Istenbe vetett bizalomhoz. Talán azt is felfedezem, miben válhatok én magam az imámban megemlélt problémára adott válasz egy részévé.

A *hálaadó ima* az Isten részéről megtapasztalt jóságot és segítséget fogalmazza meg. A hálaadósság a lelki egészség egyik fontos ismertetőjegye. A hálaadósság nem annyira *érzelem*, mint inkább *nézőpont* kérdése. Mire tekintek az életemben: Arra, mi mindenem hiányzik - és ez természetesen mindig végtelenül sok lesz -, vagy arra, amit ajándékba kaptam?

A hálaadósság nem szórványosan fellépő érzület, hanem alapvető életérzés: végtelenül gazdagon megajándékozott vagyok. Ezt az alapvető életérzést azonban *kultiválni*, művelni, ápolni kell. Optikámat újból és újból azokra a pozitívumokra kell beállítanom, amelyekkel Isten megajándékozott, s ez olyan aktus, amely olykor a lehető legnagyobb akarati erőfeszítést követeli meg, mert a negatívumok sokkal jobban meg tudnak ígézni minket, mint a pozitívumok.

A negatívumoknak aránytalanul nagy teret adunk magunkban. Ismerek olyan embereket, akik valahányszor kinyitják a szájukat, mindig valami negatívát mondanak. Minden miatt zsörtölődnek, és úgy vélik, a hiba mindig másokban, vagy éppenséggel Istenben van. Nem látják, hogy bennük van a hiba, abban, hogy *megváltatlanok*. Tekintetüket a negatívumhoz kötik, és végül

befolyásolhatják a dolgok menetét, mint az, hogy egyéb cselekedeteim befolyásolják... Isten szemmel láthatóan nem teszi meg azt, amit átruházhat valamelyik teremtményére. Azt parancsolja nekünk, tegyük meg a magunk lassú és kontár módján, amit ő tökéletesen és egy pillanat alatt tehetne meg." Vö. C. S. Lewis, *Was der Laie blökt*, 137.

ténylegesen azt hiszik, hogy semmi pozitívum nem létezik - holott a negatívum nem a valóságban rejlik, hanem a valóságról alkotott *nézetükben*, az optikájukban.

Gyakran meg lehet figyelni, hogyan mormognak a bajszuk alatt az emberek, ha bosszankodnak, vagy megsértették őket. A negatív helyzeteket még tucatnyiszor fölidézzük a lelkünkben, egészen az elalvás szakaszáig és az álmainkig terjedően. Miért is nem mormogunk, amikor *hálásak* vagyunk? Miért hagyjuk, hogy csak negatív gondolataink határozzák meg tudatalattinkat és érzelmi életünket?

Aki nem állítja újból és újból tudatosan a szemei elé azokat a pozitívumokat, amikkel Isten megajándékozta, aki nem kultiválja a hálát, igen hamar hálátlanná válik, a hála helyébe ugyanis a követelőzés, az irigység és az elégedetlenkedés fog lépni. Ezért szólítanak fel a zsoltárok ismétlően a hálaadásra: a háládatosságot kultiválni kell.¹⁵⁰ Csak a hálás ember lehet valóban boldog. Csak a hálás ember lehet valóban gazdag, csak ő lehet lelkileg egészséges. *A háládatosság nem annyira következménye, inkább oka a boldogságnak!*

*Dicséret és panasz:*¹⁵¹ Számunkra kínos mellékíze van annak, hogy Isten azt szeretné, dicsérjük őt. Csakhogy Isten nem *ön maga*, hanem a *magunk kedvéért* szeretné, hogy dicsérjük. A dicséret jót tesz, mégpedig nemcsak a megdicsértnek, hanem a dicsérőnek is, sőt éppen neki. Gyakoroljuk hát a dicséretet, amikor csak lehetőségünk van rá. Ha „szupernek”, „csúcsnak”, „klassznak” tartunk valamit, általában juttassuk is kifejezésre. Ha igazán örülünk valaminek, akkor azt feltétlenül *muszáj* kifejeznünk és továbbmesélnünk.

Ennek egy igen egyszerű tény a gyökere: Aki dicsér, az ezzel nem csupán *kifejezi*, hanem *meg is sokasítja* az örömét. Mi mindent vagyunk képesek a legnagyobb lelkesedéssel dicsérni, egy jó könyvtől kezdve egy új mosószerig vagy egy új autóig - de ha *Isten* dicséretéről van szó, akkor az elmondhatatlanul nehezünkre esik. Kérdezem: Nem lehetséges-e, hogy ettől nem *Isten* rövidül meg, hanem *mi magunk*, hogy valami döntően fontos meggyezésbe, és a legmélyebb életöröm egyik lényegi eleme egyszerűen parlagon hever? Ha nem becsüljük Istent, nem dicsérjük őt, nem rajongunk érte másokkal együtt, akkor ez valóban az életöröm hatalmas veszteségét jelenti!

Ezt nem feltétlenül éljük meg vagy érezzük veszteségnek. Aki még sosem volt szerelmes, az sem érzi ezt veszteségnek, ellenkezőleg! Látva sok szerelmes furcsa viselkedését, azt mondja: „Micsoda szerencse, hogy legalább még *én* értelmesen viselkedem!” Egy másik példával szólva: Aki nem ért meg egy jó viccet, az nem képes nevetni rajta, sőt, kifejezetten ostoba dolognak fogja tartani, de ha a vicc valóban jó, akkor ő károsodik, ha nem fogja föl a poént. Aki nem dicséri Istent, elmegy életének poénja mellett! Az ilyen ember gyakran rossz viccnek tartja az életet, vagy rossz helyen keresi a poént.

A dicséret nem más, mint hallható belső egészség, s ezt ösztönösen megérezzük: valamenynyien sokkal szívesebben tartózkodunk olyan emberek közelében, akik sok dicséretet osztogatnak, mint olyanokéban, akik folyton jajgatnak és panaszkodnak. Akinek nincs mit dicsérnie, az szegény, elszegényedett ember. Ez talán valamelyest segít Önnek annak megértésében, hogy a „menny” az az állapot, amelyben szüntelenül dicsérjük Istent. Ez nem azt jelenti, hogy „Pont úgy van, mint az egyházban!”, hanem annak az örök, túláradó, túlcorduló örömnek a kifejeződése, amely majd hatalmába kerít minket, s amelynek egyszerűen ki kell fejeződnie, e kifejeződés által pedig még tovább nő.

¹⁵⁰ A 190. oldalon látható vázlatban arra is utaltam, hogy a hála kultiválásában nemcsak magunkra, hanem másokra is tekintettel kell lennünk.

¹⁵¹ Vö. C. S. Lewis, *Das Gespräch mit Gott*, 108-110.

A dicséretben és a panaszban válnak áttetszővé Isten felé életem eseményei. A panaszban is.¹⁵² A dicséretben és a panaszban életem pozitív és negatív dolgait egyaránt indítéknak tekintem ahhoz, hogy elmélyítsem kapcsolatomat Istennel. „Dicsérlek, Atyám, hogy ezt vagy azt tetted” - a hálához képest azonban itt nem az „ezen vagy azon” van a hangsúly, hanem a „Te”-n. Ugyanez történik a panaszban: „Uram, miért engedted meg, hogy...” - de elsődlegesen itt sem az a fontos, ami történt, hanem Isten személye, az istenkapcsolat, amit válsággal fenyeget az, amit imámban felpanaszolólok.

Az imádság utolsó lépcsőfoka, az *imádás* a szerelmesek nyelvezetét használja. Az imádságban azt mondja az ember: „Istenem, szép vagy, nagyszerű vagy, imádlak!” Az imádkozó számára ekkor már csak Isten létezik. Nem a művei, hanem önmaga miatt dicséri Istent. Az imádás az imádság legszebb formája, magányos csúcshoz hasonlít, de azért soha nem szabad elhagynia a többi imaforma bázisát.¹⁵³

Az imádás különleges formája a *hallgatás* Isten előtt. A hallgatás imádsága abban áll, hogy a Szentlélek gondolataink vagy akaratunk közvetítése nélkül hat a lelkünkre.¹⁵⁴ A hallgatásban teljesen jelen vagyok Isten előtt, és engedem, hogy jelenléte betöltsön.

Az imádás legszebb példáinak egyike számomra Gerhard Tersteegen (1697-1769) Itt van Isten köztünk kezdetű énekszövege; a lelki énekek éneklése egyébként is lényeges alkotórésze az imádnak.

Itt van Isten köztünk: Jertek őt imádni,
hódolattal elé állni.

Itt van a középén: Minden csendre térve
Ő előtte hulljon térdre.
Az, aki hirdeti s hallja itt az ígét:
Adja néki szívét!

Itt van Isten köztünk: Ó, kit éjjel-nappal
angyalsereg áld s magasztal.
Szent, szent, szent az Isten!
Néki énekelnek a mennyei fényes lelkek.
Halld, Urunk, szózatunk,
ha mi, semmiségek áldozunk Tenéked!

Csodálatos Felség, hadd dicsérlek Téged:
Hadd szolgáljon lelkem Néked!

¹⁵² Egyesek talán csodálkoznak, hogy azonos lépcsőfokra állítom a dicséretet és a panaszt. A bibliai „panaszt” azonban nem szabad összekeverni sok ember lamentálásával és panaszkodásával („Mért pont én? Hogy engedheti meg ezt Isten?...”). E jajgatás és a panasz között az a különbség, hogy ebben a jajgatásban nem tudunk elszakadni önmagunktól, a bibliai panasz viszont mindig áthatol a külső körülményeken, és eljut Isten személyéig: ez helyezi egy sorba a dicséréttel.

Nem véletlen, hogy bár a héberben A dicséretnek könyvének (*tehalim*) nevezik a Zsoltárok könyvét, ténylegesen azonban több panaszdalt (*tefiloth*) tartalmaz, mint dicséretet. Panaszaink is dicsérik Istent, ha nem távolítanak el tőle, hanem odavezetnek hozzá. Ezt kritikus megjegyzésnek számom azzal a mindenekelőtt a karizmatikus mozgalom köreiből megtalálható „dicsőítés”-ideológiával szemben, amely tudomásom szerint teljesen figyelmen kívül hagyja ezt a szempontot. Életünkben nemcsak pozitívumok vannak, hanem negatívumok is; az a döntő, hogy mindkettő révén eljussunk Istenhez.

¹⁵³ Mi sem lenne visszásabb dolog, mint az imádság általam felsorolt öt lépcsőfokát oly módon félreérteni, mintha az embernek le kellene küzdenie és maga mögött kellene hagynia az alsóbb fokokat, hogy eljuthasson a tiszta imádságra.

¹⁵⁴ E helyt nem bocsátkozhatom bele mélyebben ebbe. Akit ez az imaforma közelebbről érdekel, annak egy igen jó bevezetőt ajánlok a kontemplatív imádságba: Thomas Keating, *Das Gebet der Sammlung*, Münsterschwarzach, 1987.

Angyaloknak módján színed előtt állván
bárcsak mindig orcád látnám!
Add nékem mindenben te kedvedben járnom,
Istenem, Királyom!

Altaljársz Te mindent; rám ragyogni engedd
életadó, áldott Lelked!
Mint kis virág is magától kibomlik,
rá ha csendes fényed omlik:
Hagyj, Uram, vidáman, fényességed látnom
s országod munkálnom!

Egyszerűvé formálj Belső, lelkeképpen,
békességben, csöndességben.
Tisztogasd meg szívem,
Tisztaságod lássam Lélekben és igazságban.
Szívemmel mindig felszállhassak sasszárnyon:
Csak Te légy világom!

Jöjj és lakozz bennem: Hadd legyen már itt
lenn templomoddá szívem-lelkem!
Mindig közellévő: Jelentsd Magad nékem,
ne lakhasson más e szívben;
Már itt lenn mindenben csakis Téged lászon,
leborulva áldjon!

Gerhard Tersteegen

A keleti misztikától eltérően a keresztyén imádságban a hallgatásnak nem az az értelme, hogy valamilyen transzcendentális tudatsíkra emelkedjünk, hanem épp ellenkezőleg az a lényege, hogy egónkat „levetve” teljesen kiüresítsük magunkat, s ezáltal Krisztus jobban tudja befolyásolni a tudatalattinkat is. Az imádságnak ez a formája a többi formára épül. A hallgatásnak, ha nem csupán saját belső pusztaságunkat akarja tükrözni, beszédes hallgatásnak kell lennie, azaz a közös nyelv kontextusába beágyazott hallgatásnak,¹⁵⁵ akárcsak a szerelmesek esetében.

Ilyesmi vonatkozik a *cselekvésre* is. A cselekvés olykor többet mondhat, mint a beszéd, de a kommunikáció értelmében vett beszédet nem pótolhatja. Ahogy a tetterős cselekvés igencsak *gazdagíthatja*, de nem *helyettesítheti* a szerelmesek beszélgetését, a cselekvés mint Isten szavára adott tudatos válasz olykor többet mondhat, mint amit szavakkal mondhatnánk, és ebben az értelemben lehet imádság, vagyis amennyiben *kiegészíti* az imádság egyéb formáit, de nem akarja azokat pótolni.

Hogyan imádkozzunk?

A Hogyan? kérdése mindenekelőtt az imádság külső formájának kérdése. Elvileg természetesen mindig, mindenhol és mindenféle formában imádkozhatunk: a buszon, egy építkezés közepén, zsebre dugott kézzel és kétség esetén bárhol. Isten mindenütt jelen van és hall minket. A

¹⁵⁵ Vö. H. Thieliće, *Das Gebet, das die Welt umspannt*, 36: „Isten ezért nem csupán kegyes *érzelmeket* és szubjektív »vallásosságot« adott nekünk, amit például a tömjén illata, a szent zene hangja vagy egy napsütötte erdei tisztás csöndje kelthet föl bennünk; ezek a kegyes érzelmek elmúlnak, talán már a következő órában, amikor valamilyen katasztrófáról kapok hírt. Az »Ige« azonban nem múlik el.”

kérdés az, *hasznos-e* számomra, ha éppen egy építkezés légkalapács-zajában imádkozom, és vajon ez nem térít-e el túlságosan is.

Amikor az imádság alkalmas formái iránt érdeklődünk, nem az a kérdés, melyik helyes, melyik hamis, hanem az, melyik forma segít abban, hogy jobban tudjak koncentrálni. Például egy kitakarított szoba az asztalon egy szál gyertyával és a felütött Bibliával, s a csend nem elengedhetetlen feltétele ugyan az imádságnak, de abszolút hasznos. Hogyan tegyem rendbe a bensőmet, ha a külső benyomások ugyanakkor bizonyos káoszt tükröznek? A külső hat a belsőre. Éppilyen hasznos lehet *hangosan* beszélni ahelyett, hogy csak gondolatban imádkoznánk, vagy ha egyfajta imanaplót vezetünk. Olyan sokszor és olyan gyorsan elkalandozunk imáinkban, hogy az effajta külső segítségeket sürgősen igénybe kellene vennünk.

E külső segítségek közé a megfelelő térkialakítás mellett mindenekelőtt az imagesztusok tartoznak.¹⁵⁶ A testem velem imádkozik, és testtartásom meghatározza imádságomat. Legjobban talán Távol-Keleten tudják ezt az emberek; ott ugyanis a jógát és a zent művészetté fejlesztették, hogy az emberi testet előkészítsék és különösen fogékonnyá tegyék a hinduista, illetve buddhista meditációra. Elképzelhetetlen, hogy zsebre dugott kézzel akarjon valaki zen-meditációba merülni! A távol-keleti vallásoktól megtanulhatjuk, milyen erősen hat a külső testtartás a lélek bensejére és az imádságra. Az ülés vagy a lélegzés bizonyos formái például meditatív készséget teremtenek.

Ami az imagesztusokat illeti, mi, keresztyének sokkal szegényebbek vagyunk más vallások tagjainál. A legelterjedtebb gesztus talán a *kezek összekulcsolása*. Ezzel azt fejezzük ki: tudatosan abbahagyjuk mindazon tevékenységeket, amelyeket a kezünkkel szoktunk végezni. Az imádság elkülönül a cselekvéstől, és megelőzi a cselekvést.¹⁵⁷ Imádkozni azt jelenti: Most éppen nem cselekszem, hanem megnyugszom és Istent kérdezem. Ez kisebbfajta forradalom: A mai ember, aki rendszerint igen jelentős mértékben a munkájával *definiálja* magát, imádkozóként tudatosan elnyugtatja a kezeit, és azt mondja: Már nem a munkámból, hanem *Istenből* kiindulva akarom definiálni magam.

Valószínűleg Ön is tudja, hogy imádkozáskor az ember *becsukja a szemét*. Ez segít a koncentrációban: úgyszólván kikapcsoljuk a külső ingereket. Sajnos a fülünket nem tudjuk bezárni. Ha a szomszéd zongorázik, és ez eltérít engem, akkor máshová kell mennem. A vizuális benyomásokat azonban egyik pillanatról a másikra ki lehet zárni.

Belső szememet jobban meg tudom nyitni, ha a külsőt becsukom. Jobban érzékelem a belső világot, ha a külső világ nem téríti el a figyelmemet. A keresztyéneknek természetesen nyitott szemmel kell járniuk a világban, de ismételten időt kell szakítaniuk arra, hogy befelé, illetve „fölfele” - Istenre - nézzenek. „Jól csak a szívével lát az ember”, mondja Saint-Exupéry kis hercege. „Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.”

Az Isten előtti *térdelésben* igen határozott életérzés fejeződik ki: Kicsi vagyok Isten előtt. Mindannyian tudjuk, milyen egészségtelen lehet, ha valaki kényszeresen vagy mesterségesen kicsinyíti magát. Ennek azonban semmi köze sincs ahhoz, hogy kicsivé válunk Isten előtt. Ismételten szert teszünk olyan tapasztalatokra, amelyekben megérezzük ezt a kicsiséget anélkül, hogy ennek egészségtelennek kellene lennie. A kicsiség érzete szigorúan véve a legtermészetesebb dolog a világon, amikor az ember az ég és a föld Teremtője elé lép. A térdelés nemcsak a bűnbá-

¹⁵⁶ Az „imagesztusok” témájával kapcsolatban Anselm Grün és Michael Reepen azonos című, szép könyvecskéjére utalok (*Gebetsgebärden*).

¹⁵⁷ Jochen Klepper azt mondja: „Isten tetterőssé teszi az imához elnyugvó kezeket, és tanácsa szerint történik, amit az imádkozó kezei tesznek.”

nati és a kérióimában fejezheti ki azt, amit érzek, hanem éppen a hálaadásban és az imáadásban is, tehát azokban a pillanatokban, amikor teljes békét és elrejtettséget élek meg.

A mi kultúránkból szinte teljesen kiveszett a *kitárt karokkal imádkozás* gesztusa. A nagy egyházakban már alig gyakorolják. Azért okoz nekünk akkora gondot, mert ez a *megnyílás* imaformája, mi pedig nem szívesen nyílunk meg.

Erre nincs is szükségünk. Isten így is ismer minket. Mindazonáltal mi magunk egy fontos tapasztalattal leszünk szegényebbek. Jézus kitárt karokkal imádkozott, ez volt a tipikus zsidó imagesztus. Ez a testtartás abból fejez ki valamit, hogy az ember kinyújtózik Isten felé, vágyakozik utána, megnyílik „fölfelé”. Talán nem feltétlenül a nyilvánosság előtt kell így imádkozni, de próbálja meg egyszer, amikor egyedül van. Lehetséges, hogy gazdagítani fogja imáját.

Imagesztusok:

tudatos ülés és lélegzés
a kezek összekulcsolása

- mély elgondolkodás, bensőségesség
- a kezek megnyugszanak minden tevékenységtől

a szemek becsukása

- kikapcsoljuk a külső ingereket, kinyitjuk belső szemünket

térdelés

- kicsi vagyok; Isten az én Uram

a kezek fölemelése

- megnyílás Isten számára, kinyújtó-
zunk Isten felé

A Hogyan? kérdéskörébe tartozik végül az a kérdés, vajon szabadon, vagy előre megfogalmazott imák segítségével imádkozzunk-e. Az elvi szabály az, hogy úgy imádkozzunk, ahogyan számunkra a legtermészetesebb. Semmi sem lenne természetellenesebb, mint ha mindig csak előre gyártott imákkal szólnék Istenhez. Istennel úgy beszélhetek, ahogyan a barátommal beszélnek, s alighanem ezt kell normális esetnek tekintenünk, legalábbis ha egyedül vagyunk, vagy más keresztyének bizalmas közösségében.

Léteznek persze olyan helyzetek, amelyekben úgy találom, hogy bizonyos előre megfogalmazott imák sokkal jobban kifejezik gondolataimat és érzéseimet, mint én tudnám kifejezni őket, amint a szerelmesek is időről időre segítségül hívnak egy-egy verset vagy dalt önmaguk (!) kifejezésére. Példa erre Tersteegen említett énekszövege. Ezek közé az előre megfogalmazott imák közé az énekeskönyv énekei vagy a liturgikus imádságok mellett mindenekelőtt a zsoltárokat és a Miatyánkot sorolom.¹⁵⁸

Az imádkozás különleges esete, amikor a *tudatalatti nyelvén*, biblikus kifejezéssel „nyelveken szólva” imádkozik valaki. A karizmatikus csoportosulások notóriusan túlbecsülik, a nagy egyházak viszont agyonhallgatják ezt az imafajtát, a kisgyermeki gagyogás egy fajtáját. Richard Rohr, amerikai ferences szerzetes szerint a nyelveken szólás a hit útja a jobb agyféltekébe, vagyis nem racionális oldalunk területére. Rohr „különösen fontosnak” tartja ezt az imafajtát „a nyugati társadalom számára, mivel ez a tapasztalat aláássa a bal agyféltekébe, vagyis a racionális-analitikus oldalunkba vetett bizalmunkat. A nyelvek adománya - álmainkhoz hasonlóan - a jobb-oldalra katapultál minket, vagyis arra, amelyik sokkal nyitottabb a lelki tapasztalatokra, mint a bal. Az a fontos, hogy az ember legalább életében egyszer szabad és nyitott legyen arra, hogy elfelejtse verbális, logikus és értelmes oldalát, és átadja magát az összefüggéstelen gyermeki csa-

¹⁵⁸ Igen szép imák találhatók Jörg Zink gyűjteményében (*Wie wir beten können*), vagy Michel Quoist *Itt vagyok, Uram*, illetve Paul Roth *Gott ist jederzeit zu sprechen* c. könyvében.

csogásnak.”¹⁵⁹ Csekély értelmünk és nyelvünk nem képes arra, hogy megragadja Isten jelenlétét, de még arra sem, hogy csak megközelítőleg is kifejezze önmagunkat és mindazt, ami lényünk legmélyén mozgat minket. Ezért ez az imafajta mindenekelőtt a *személyes* imádságban lehet nagy segítségünkre.

Mikor imádkozunk?

Arra a kérdésre, mikor szokott imádkozni, egy asszony egyszer ezt felelte: „Naponta ötször, és aztán tulajdonképpen mindig.” Egész élete imádságba ágyazódott. Naponta öt alkalommal, meghatározott időpontokban imára kulcsolta a kezét: mielőtt aludni ment volna és ébredés után - első és utolsó gondolatait Jézusnak szánta. Reggel vezetést kért Istentől, este az ő kezébe tette le ismét a napját. Ezenkívül az étkezésekkor imádkozott. - A szilárd imaidők segítenek abban, hogy ne mindig csak véletlenül imádkozzunk.¹⁶⁰ Aki mindig csak véletlenül imádkozik, egy napon véletlenül már nem fog imádkozni.

Az *asztali imádsággal* kicsit részletesebben szeretnék foglalkozni. Sokak számára ez kegyes kötelesség-teljesítésnek tűnik, ahogy korábban kisgyermekként meg kellett köszönniük a nagynéninek valamilyen ajándékot, anélkül, hogy hálát éreztek volna. Az asztali imádság azonban azzal a hálátadossággal áll összefüggésben, amelyről fentebb már beszéltem, s elmondtam, hogy lelki egészségünk érdekében kultiválnunk, művelnünk, ápolnunk kell. A test jóllakásához társulnia kell a szív hálájának, különben teli hasunk ellenére üres marad a szívünk. Az asztali imádság egy sokkal nagyobb éhség nagyobb összefüggésébe helyezi a mi testi éhségünket: Mi, emberek nemcsak kenyérrel élünk, hanem még inkább abból, aki nekünk ezt a kenyeret adja.¹⁶¹

Az imént említett asszony azt mondta: „ötször imádkozom naponta, aztán tulajdonképpen mindig”. Ez nem azt jelenti, hogy egész nap összekulcsolt kézzel szaladgált. Kezeinek összekulcsolására megvoltak a maga biztos időpontjai; ezekhez társultak aztán az egész napját, minden szavát és tettét kísérő fohászok, illetve ad hoc imádságok.

Ön talán azt gondolja, hogy ez nehéz dolog, de egyáltalán nem így van. Milyen gyakran mondjuk különösebb megfontolás nélkül: „Ó, Istenem!”, vagy: „Hál’ Istennek!”, vagy éppen: „Ojé!”, ami annyit tesz: „Ó, Jézus!” Valami imádkozni akar bennünk. Van bennünk valami, ami nem akar maga maradni, hanem keresi a beszélgetés lehetőségét.

Csak meg kell címeznünk azt, ami amúgy is imádkozni akar bennünk. Abból indulhatunk ki, hogy Isten mindig velünk van. Ily módon rövid imák kísérik majd egész napunkat: „Uram, Jézus, bocsáss meg nekem!” (bűnbánat) - „Szentlélek, vezess engem ebben a beszélgetésben!” (kérés) - „Jézusom, légy most Jóskával, és segíts neki!” (közbenjárás) - „Atyám, köszönöm, hogy ezt tetted!” (dicséret és hála) - „Istenem, nagyszerű vagy!” (imádás).

E fohászok és a szilárd imaidők mellett ismerjük még a *közösségi imát*. Akár istentiszteleteken, akár kisebb körökben, részben liturgikus módon, részben közvetlen szavainkkal. Az úrvacsora is közösségi imádkozás. A gyülekezetek és az egyes keresztyének spiritualitása is e közös ima intenzitásától és szenvedélyességétől függ. Gazdagítja az egyéni imádságot, de több is, mint

¹⁵⁹ Vö. R. Rohr, *Der nackte Gott*, 99. Hasonló „jobb féltekei” hatással vannak a tudattalanra az ún. ismétlő imák, például a rózsafüzér vagy a keleti hagyományból származó Jézus-ima.

¹⁶⁰ Hogy milyen alkalomból imádkozunk, az szinte másodrangú. Ismerek valakit, aki mindig akkor imádkozik, amikor csöng a telefonja, mégpedig azért imádkozik - mielőtt fölveszi a kagylót -, aki a vonal másik végén van. Persze egy effajta imádságra nem lehet sok *időt* szakítani. Mások akkor imádkoznak, amikor hallják, hogy megszólal templomuk harangja.

¹⁶¹ Ezt a szempontot, vagyis hogy minden táplálék áttetszővé váljék Isten felé, jól fejezi ki az alábbi asztali imádság: „Minden éhségünket Isten adományaival csillapítjuk, minden szomjúságunkat Isten akaratával oltjuk; minden vágyakozásunk beteljesül, ha Isten maga lesz bőséges étünk.”

az egyéni imák pusztá összege. Ezért különleges áldás van a közösségi imán, amint Jézus mondja: „Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,20).

rendszeres imák	közösségi ima
fohászok/ ad hoc- imák	ima a felütött Bibliával a kezünkben

Az imádkozás negyedik és utolsó formája a legkevésbé ismert, a legkevésbé gyakorolt s ugyanakkor mégis a legfontosabb. Rendszerint csak a másik három formát ismerjük, az ima életet azonban csak *a felütött Bibliával a kezünkben végzett imádság* gazdagítja igazán és teszi izgalmassá. A Biblia úgyszólván kezünkbe adja azt az anyagot, amely rávezet minket az intenzív imádkozásra.

Ima a felütött Bibliával a kezünkben

Mivel a keresztyén meggyőződés szerint Isten a Biblia által szól hozzánk, és mivel minden kapcsolat az intenzív beszélgetésekből él, sok keresztyén rendszeresen veszi kézbe imádságos elcsendesedéssel a Bibliát. A nap első vagy utolsó negyed- vagy félórájában Isten elé viszik terveiket, félelmeiket, közbenjárásukat stb., és útmutatását kérik a Biblia szava által.¹⁶²

Alapgondolatuk ez: A napnak 96 negyedórája van. Legalább egyet közülük Istennek adok. Ezt az időt szabaddá teszem arra, hogy ápoljam istenkapcsolatomat, kommunikáljak Istennel. „Az első negyedóra a nap kormányrúdjá”, mondja Ágoston. Ekkor még frissek vagyunk, és Isten befolyásolhatja időnk alakítását. Ennek alternatívája, hogy a nap utolsó negyedóráját ütemezzük be visszatekintésre, bár ez azzal a hátránnyal jár, hogy az ember ilyenkor már gyakran fáradt, és nem tud összpontosítani, előnye viszont, hogy nem kötik már határidők, tehát jócskán meg tudja toldani a negyedórát, ha izgalmassá válik a dolog. Egyébként is azt mutatja a tapasztalat, hogy aki ezt gyakorolja, nem marad meg a negyedóránál, az úgyszólván csak a kezdeti adag.

A bibliaolvasásnak nem annyira az a lényege, hogy földolgozzunk egy *szöveget*, hanem inkább az, hogy beszélgetésbe kezdjünk Istennel. Aki Bibliát olvas, megpróbál kapcsolatba lépni Istennel, ezért az imádság állandó kísérője a bibliaolvasásnak. Én imádkozva olvasom a Bibliát. Már a Biblia felütése előtt elkezdem megteremteni a kapcsolatot: „*Uram, te itt vagy, és szeretnél velem beszélni, találkozni akarsz velem, tudatosítani akarsz bennem valamit, feladattal akarsz a világba küldeni. Ez és ez foglalkoztat engem. Uram, engedd, hogy legalább egy kis időre fölemelkedjem hozzád, hogy most teljesen a te jelenlétedre tudjak összpontosítani!*” Ezután ütöm fel a

¹⁶² Úgy gondolom, e gyakorlatot folytatva a keresztyéneknek ma kevésbé kell elrejtőzniük mások elől, mint valaha, mivel éppen a menedzsmenst tréning területén fedezik fel ismét egyre inkább a reggeli meditációt. Ennek az időközben szinte már jó modorra vált meditációnak az alkalmazási területe az ún. autogén tréningtől az ún. megerősítéseken át („Mindennap és minden tekintetben egyre jobban és jobban vagyok”) egy-egy mantra „transzcendentális meditációjának” gyakorlatáig terjed, vagyis állítólag értelmetlen szótagok gyakori ismételtetéséig, ezek azonban tudomásom szerint többnyire valamelyik hindu istenség segítségül hívásai.

szöveget. Minden napra betervezek egy szakaszt, és átimádkozom; ez azt jelenti, hogy a szövegben megszólítást látok, amely választ kíván tőlem.

Kezdetben mindenekelőtt az a fontos, hogy Jézust közelebbről megismerjük. Azt ajánlom Önnek, hogy a 2. fejezet végén felsorolt lényeges bibliai helyeken kívül elsősorban valamelyik evangéliummal kezdje a dolgot. Ennek az evangéliumnak imádságos olvasása során főképpen ilyen kérdések állnak majd előtérben: Uram, ki vagy te? Mit tartogatsz számomra? Mit szeretnél, hogy megtegyek? - olyan kérdések, amelyek segítenek tisztázni és elmélyíteni a kapcsolatot Jézus és közöttünk. Ezután elővehetjük egyik bibliai könyvet a másik után, legjobb, ha valamelyik bibliaolvasó kalauz útmutatása szerint.¹⁶³ Személy szerint nekem nagy segítséget jelent, ha a Luther Márton egyik kis írásához kapcsolódó négy alapkérdés segítségével imádkozom át a szöveget.¹⁶⁴

A bibliaolvasás kulcskérdései:

1. Miért adhatok hálát?
2. Minek kell megváltoznia az életemben?
3. Mit kell megtennem, illetve elhagynom?
4. Mit akarok kérni Istentől?

Fontos, hogy ezt a négy kérdést ne általánosságban tegyük föl, hanem magához a szöveghez kötve. E szövegből mi tesz engem hálássá? A szöveg mely kijelentése akar helyesbíteni engem, gyakorol kritikát rajtam, vezet engem bűnbánatra? Van-e valami a szövegben, ami konkrét cselekvésre indít engem? Milyen imaszándékok nőnek ki a szövegből - a saját kívánságaim helyett?¹⁶⁵

Nem nehéz észrevenni, hogy ezekben a kérdésekben az imádság alaptípusai tükröződnek: hála, bűnvallomás, cselekvés, kérés. Ezúttal is világossá válik: Nem tudjuk minden szöveg alapján mind a négy kérdést megválaszolni, segítségükkel azonban legalább „be tudjuk tenni lábunkat az ajtórésbe”.

Mindig lesznek olyan dolgok, amiket nem értünk meg - ezeket eleinte bízvást átugorhatjuk. Sok kezdő bibliaolvasó úgy jár, mint azok a gyerekek, akik azért nem kedvelik a halat, mert sok szálla van benne. Eleinte tegyük félre a „szállákat”, és összpontosítsunk arra, amit megértünk. Amit nem értünk, abban később segíthet egy bibliakör, vagy a saját életünk fog hozzászólni egy későbbi időpontban.

Ami engem illet, valahogyan kiemelem a szövegben azt, ami megszólított, színes tollal aláhúzom, vagy felkiáltójelet teszek melléje, hogy a legközelebbi olvasáskor rögtön kitűnjék: „Ez fontos volt, ennek volt mondanivalója számomra.” Továbbá gondoskodom arról, hogy ne felejtsem el olyan gyorsan az egészet; például fejből megtanulom azt a verset, amelyik megszólított, és a nap folyamán ismételten felfrissítem. Ez a többszöri ismétlés fontos segítség, hiszen az a cél, hogy az ige áthassa az egész napomat. Ezt szolgálja az is, hogy gondolataimat, imádságaimat, felismeréseimet és a fontos igehelyeket egyfajta lelki naplóban rögzítem. Kevésbé felejtjük el azt, amit leírtunk, mint amit csupán gondoltunk, és aztán újból és újból el lehet olvasni, ha a kérdés aktuálissá válik.

Gyakran igen közvetlen módon lehet megtapasztalni ennek a gyakorlatnak a „hasznát”: elcsodálkozunk, öröm tölt el, megvilágosodik egy cél, új erőt kapunk. De ha látszólag semmi eredménye sincs, a rendszeres foglalkozás Isten igéjével akkor is tisztítóan és erősítően hat a tu-

¹⁶³ Ezekben messzemenően szabványosítva találjuk a szövegek rendjét, vagyis a legtöbb ilyen kalauz ugyanazokat a napi szövegeket ajánlja. Igen alkalmas közülük a Brunnen Verlag által évente kiadott *Bibel für heute*.

¹⁶⁴ Martin Luther, Eine einfältige Weise zu beten. Für einen guten Freund, 1535. Részletesen tárgyalja ezt az írást Walter Trobisch könyvecskéje: *Kleine Therapie für geistliche Durststrecken*.

¹⁶⁵ W. Trobisch, i. m. 40.

datalattimra. Természetesen az az ideális, ha akad még egy vagy több keresztyén, akivel rendszeresen tudunk eszmét cserélni az olvasottakról és az azokról szerzett tapasztalatainkról, és meg tudjuk kérdezni őket a gyakorlati megvalósítás további lehetőségeit illetően.

Rögzítsük tehát: A bibliaolvasás nemcsak az életünket inspirálja és gazdagítja úgy általában, hanem az imádságunkat is, és mindenekelőtt azt. A Biblia nélkül az imádság igen hamar unalmassá és negatív értelemben vett rutinná válik. Ha igaz, hogy a keresztyén imádságnak - a pogánytól eltérően - mindenekelőtt válasz jellege van, akkor alkalmat kell adnom Istennek arra, hogy szólhasson hozzám.

A Miatyánk mint az imádkozás vezérfonala

A Miatyánkkal Jézus nem egy *imát* tanított meg nekünk, hanem arra tanított minket, hogyan *imádkozzunk*. Nem az a legfontosabb tehát, hogy újból és újból elrecitáljuk a pontos szöveget a korrekt imádkozás érdekében, hanem az, hogy a Miatyánk *alapdöntései* egyre inkább tükröződjenek minden imádságunkban. Az alábbiakban ezeket az alapdöntéseket emelem ki.³¹

1. A keresztyén imádság hármass kapcsolatot valósít meg

Atyánk

„Apátlan társadalomban” élünk (Mitscherlich). Az „apa, atya” szó nem éppen pozitív töltésű számunkra. Ám az a divatos kísérlet, hogy a kínos „mi Atyánk” kifejezést „mi Anyánk”-kal helyettesítsük, nem csökkenti a problémát, mert az anyákról szerzett tapasztalataink nem fogják kevésbé megnehezíteni számunkra Isten megközelítését.

Nem a földi apáktól tanuljuk meg, kicsoda Isten mint Atya. Épp fordítva áll a dolog: Istentől tanuljuk meg, milyen egy jó apa.¹⁶⁶

Hagyjuk ezért egyelőre figyelmen kívül a zavaró apafogalmat, s világossá válik: az imádságban azt jelenti, hogy személyes kapcsolatot alakítunk ki; Istent olyan partnernek éljük meg, akinek azt mondhatjuk, „Te”, s aki iránt bizalommal lehetünk. Számomra sok modern egyházi imában az a bosszantó, hogy el sem jutnak ehhez a „Te”-hez, hanem egyszerűen már csak így fogalmaznak: „Arra gondolunk...”, vagy hasonlóan. Az ima nem csupán meleg gondolatokból áll. Az ima több is, mint pusztán meditáció vagy önszuggesztió. Az imádság bizalmi kapcsolatot teremt. Az imádságban azt mondom Istennek „Te”.

Mi Atyánk

Manapság éppen a protestantizmus szorítja nagyon háttérbe ezt a „mi”-t. Úgy véljük, a hit a létező legindividuaisabb dolog - tisztán magánügy, senkinek semmi köze hozzá. Sokszor beszélgetek emberekkel a hitről, de furcsa módon soha nem reagálnak olyan ingerülten, mint amikor azt kérdezem: Szükségünk van-e közösségre ahhoz, hogy higgyünk?

Jézus határozottan ezen a véleményen volt. Még az imádságban, még a hit látszólag legszemélyesebb kifejeződésében is megőrizte a hívők közösségének nézőpontját. Senki sem szólíthatja Istent „Atyának”, aki tagadja, hogy ennek az Atyának még nagyon sok gyermeke van, akik ezért testvéreink és nővéreink. Így hát a keresztyén imádság nemcsak a mennyei Atyával teremt kapcsolatot, hanem azokkal is, akik velünk együtt fordulnak ehhez az Atyához.

a mennyekben

¹⁶⁶Az alábbi értelmezéshez Artúr Richter *Was glaubt der Christ* c. könyvéből merítettem ösztönzéseket.

Az imádság végül összeköttetést teremt a fenn és a lenn, az ég és a föld között, a mi kis életünk és Isten örök világa között. Nem szabad és nem kell önmagunkból megértenünk önmagunkat; életünk Istentől jön, és célja is Isten. Isten a titka az életünknek - de ezt csak az imádságban tudjuk realizálni, ami annyit jelent: ezt csak mint imádkozó emberek *vesszük észre*, és csak imádkozó emberekként *valósítjuk is meg*. Elhibázza az életét, aki nem ebből a perspektívából nézi. Imádság híján elvágjuk magunkat eredetünkől és célunktól, életünk titkától, mint az a mélytengeri bűvárharang, amelyik eltépi az őt az anyahajóval összekötő, s számára az életet biztosító vezetékét.

2. A keresztyén azt kéri, hogy Isten Isten legyen

A Miatyánk a Tízparancsolathoz hasonlóan épül fel. Először Istenre irányítja a figyelmet, s csak onnan önmagunkra. A Miatyánk első három kérésében azért imádkozunk, hogy Isten Istenné legyen, a következő háromban pedig azért, hogy az ember emberré váljon.¹⁶⁷

Szenteltessék meg a te neved

Ahhoz, hogy Isten Istenné legyen, az első lépés: óvatosan kell bánnunk az „Isten” szóval. Akárcsak képeink, neveink és fogalmaink is jócskán megmerevítik azt, amit „megragadunk” velük. Nyelvünk lényegéhez tartozik, hogy a megnevezéssel elkezdjük besorolni, osztályozni és ezáltal uralni a dolgokat. Ennek azonban végzetes következményei vannak az istenkapcsolatra nézve. Hasonló a helyzet, mint az első fejezetben említett képekkel: Mihelyt úgy vélem, megragadtam-megértettem Istent, abban a pillanatban elveszítettem őt. Mindenesetre ettől *én* szenvedek kárt, nem pedig Isten.

A zsidóság ezért a második és a harmadik parancsolatban nemcsak a képek imádását, hanem Isten nevének fölösleges használatát is megtiltotta. A Miatyánkban Jézus teljes mértékben csatlakozik ehhez a szándékhoz, és hasonló elsőbbségben részesíti.

Gondoljon csak bele, kérem, hogy rendszerint még ma is mennyire visszaélnék és mennyire az emberi érdekek kocsijába fogják Istent az emberek, amikor nevét a szájukra veszik - sajnos az imádságban is, és éppen ott! „Isten” ily módon az élet válságos időszakainak közszükségleti cikkévé válik, azaz a születés, a serdülés, a házasságkötés és a halál idején, továbbá az épületes órák eszközévé, elsősegélynyújtóvá és „üzemzavar-elhárítóvá”, valamint azzá a hézagpótlóvá alacsonyítjuk, akinek az a dolga, hogy kitöltse tudatlanságunk fehér foltjait. A Miatyánk imádkozója Istenre vonatkoztatja önmagát és az életét, de ezt nem nagyképű magától értetődőséggel teszi, hanem nagy gondja van arra, nehogy helytelenül használja ezt a nevet, és kéri Istent, őrizze meg őt ebben is a helyes úton.

Jöjjön el a te országod

A keresztyéniség tartalma nem néhány épületes gondolat és kegyes érzelem, hanem egy egyetemes távlat: a világ megváltozása, sőt újjászületése.

A keresztyének Istenükkel együtt szenvednek attól, hogy a világ olyan, amilyen. Ennek a magatartásnak semmi köze a siránkozáshoz. Úgy gondolom, a keresztyénnek sok oka van az életben az örömről, de voltaképpen nem hagyhatja őt nyugton, hogy léteznek szomorú, szenvedő és éhező emberek.

A keresztyén nem elégedhet meg a maga személyes boldogságával, és a maga egyéni baját is mindig az egész világ bajainak összefüggésében fogja nézni, személyes szenvedésében sem fogja a világ köldökének tekinteni magát, hanem éppen másokra való tekintettel fogja „éhezni és

¹⁶⁷ Vö. Mt 23,9.

szomjazni az igazságosságot”. Kötelességének fogja tartani, hogy hozzátegye a maga részét ahhoz, hogy ez a világ valamivel hasonlóbba váljon Isten országához, de azt is tudni fogja, hogy amit tesz, csak csepp a tengerben. - Uram, Jézus, jöjj, és teremtsd újjá világodat!

Legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is

Sokan úgy értelmezik ezt a kérést, hogy az embernek egyszerűen alá kell vetnie magát Isten akaratának, ami ellen amúgy sem tehet semmit. A Miatyánk e kérésének hangsúlya azonban nem a „te”-n van, hanem azon, hogy *legyen meg*, valósuljon meg - végre! Nem arról van szó, hogy megadjuk magunkat, hanem arról, hogy engedelmesek legyünk. Azért fohászkodunk Istenhez, hogy ő maga legyen segítségünkre, és így akarata, amely a mennyben már rég megvalósult, valósuljon meg a földön, a mi életünkben is.

Isten csak azáltal lesz valóban Istenné, hogy valóban az ő akarata valósul meg. Addig nem Istene ennek a világnak, nem Istene az életnek. Isten akarata érvényre jutásának kérésével ezért *egyidejűleg önmagunk ellen* is imádkozunk, hiszen szívesebben élnénk a saját akaratunk szerint. Ezzel beismerjük, hogy önfejűségünk mindig csak bajt és szenvedést hozott a világra, és hogy saját erőnkől nem vagyunk képesek teljesíteni Isten akaratát. Túlságosan elfoglal minket saját érdekeink követése, és még ott is, sőt éppen ott kell ezt a kérést különös szenvedéllyel kimondani, ahol sok szó esik Istenről és az ő akaratáról, hogy valóban az ő akarata jusson érvényre - ne pedig megint csak a mi önfejűségünk egyik álcázott változata.

Ennek egyik kritériuma, hogy Istennek ez az Istenné létele fokozottan az ember emberré válásához vezet-e; erről szól a következő három kérés.

3. A keresztyén azt kéri, hogy az ember ember maradjon

Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma

Az Istenhez fűződő kapcsolat sosem csupán belső kapcsolat. Nemcsak kenyérrel él az ember - de kenyér nélkül sem! A hit nem emelkedik fölébe „a hétköznapi alacsonyrendű gondjainak”, hanem magába öleli és Istenre vonatkoztatja őket. Luther már Kis Katekizmusában azt mondja, hogy a „kenyér” mindazt jelképezi, amire csak szükségünk van az életben: az ételt és italt, a tetőt a fejünk fölött, a munkát, és azokat az embereket is, akik gondoskodnak rólunk. Ha tehát ilyen átfogóan értjük, akkor a mi gazdag országunkban sem fölösleges dolog a mindennapi kenyeret kérni.

A *napi* kenyeret kérjük, és ezzel ellene mondunk saját biztonsági és bebiztosítási mentalitásunknak. Illúzió azt gondolni, hogy az ember tartósan biztosíthatja az életét és mindazt, ami az élet minőségét adja, ahelyett, hogy napról napra hálásan fogadná azt Isten kezéből.¹⁶⁸ Ezenkívül e biztonsági mentalitással rendszerint megelégedünk Istenről, illetve legjobb esetben is csak anynyi történik, hogy beépítjük őt saját biztonsági rendszerünk valamelyik távoli csücskébe.

A napi kenyér kérése azonban egy további kritikus elemet is tartalmaz: nem az „én” kenyerről van szó, hanem a „mi” kenyerünkről! Nem kevesek személyes boldogságáért vagy jólétéért imádkozunk, hanem azért, ami mindenki számára szükséges, azaz mindenki számára megszűnteti a szükségét. Ezért aztán ezt nem kérhetjük helyesen Istentől anélkül, hogy ne adnánk hozzá a magunk részét, és meg ne osztanánk fölös kenyerünket a rászorulókkal.

És bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek

¹⁶⁸ Ez a felosztás, hogy „Isten Istenné legyen, az ember pedig emberré váljon” Heinz Zahrnt-tól származik.

Manapság nehezünkre esik, hogy bűnről és vétéről beszéljünk. Természetesen mindannyiunknak megvannak „a magunk kis hibái”, de nem az a benyomásunk, mintha mértéktelenül vétkesek lennénk. Mi különöset követtünk el?

Jól tesszük, ha bűnvallomásunkban nem csupán azt a rosszat kutatjuk, amit *elkövettünk*, hanem mindenekelőtt azt a jót, amit *elmulasztottunk*. Mi mindent adott át Isten a mi kezünkbe, amit aztán - a legkülönbébb okokból - elmulasztottunk. Mulasztásaink feltehetően többnyire meghaladják tetteikkel elkövetett bűneinket. Vajon mennyi szeretettel maradtunk adósok életünk során?

Az egész Újszövetség egyik alapmeggyőződése, hogy minden átfogó újrakezdés kulcsa az *önkritika*, saját vétességünk belátása, és az ehhez kapcsolódó bocsánatkérés. Bűnösségem bevallása az alapja annak, hogy kész vagyok változtatni az életemen. Ez az alapja annak, hogy ismét egymás szemébe tudjon nézni két ember, akik közé falként torlódott a múlt terhe. Az önkritikus bocsánatkérés ugyanezen okból az új és újfajta istenkapcsolat alapja is.

Hogy valóban megújult bennem valami, az ebben a döntésben fejeződik ki: Vissza akarom tükrözni a világba, amit Isten adott nekem. Kenyeret kaptam - ezért megosztom ezt a kenyeret. Megtapasztaltam a bocsánatot - ezért én is megbocsátok másoknak. Isten újrakezdte velem az életet - ezért én sem csapom be soha az ajtót embertársaim előtt.

És ne vigy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól

Én így fordítanám ezt a kérést: És őrizz meg minket a hitehagyástól. Oly sok minden van az életünkben, ami először csak befészkelődik Istenhez fűződő kapcsolatunkba, aztán egyre nagyobbá válik, s a végén már nem jutunk el Istenhez, vagy ami még rosszabb: Isten már nem jut el hozzánk.

A „kísértés” mindazt magában foglalja, ami be akar tolni Isten és közém: a becsületes, teljesületlen kívánságaimat, vagyis az egészen nyilvánvaló „kísértéseket”, de lehetnek ezek egészen ártatlan, sőt eleinte egészen pozitívnak tűnő dolgok is a család, a foglalkozás vagy a szabadidő területén, amelyeket azonban helytelen módon elsőbbségben részesítek. Végül a bánat és a szenvedés megtapasztalása is eltávolíthat Istentől, és így kísértéssé válhat. Mindezekkel szemben kéri naponta az imádkozó ember, hogy Isten őrizze meg őt a hitehagyástól.

„De szabadíts meg a gonosztól.” - A gonosztól megszabadítás három lépcsőben történik. Az *első* lépcsőfok abban áll, hogy az imént felsorolt kísértések *objektíve* nem érik el céljukat, vagyis hogy elvágják az Istent és engem összekötő fonalat. Bánatom ellenére, bűneim ellenére, hamis értékválasztásaim ellenére, istentelenségem ellenére és bár valóban megérdemeltem volna, Isten nem engedi teljesen elszakadni a minket összekötő fonalat, s csak bámulni tudom ezt a csodát. A megszabadítás *második* lépcsőfoka abban áll, hogy ez szubjektív tudatom pozitív részévé válik. Talán szomorkodom, de ez nem rombolja le istenkapcsolatomat, hanem elmélyíti. Talán nagyon elfoglalt vagyok, de ennek ellenére és éppen ezért tudatosan szakítok időt Istenre. Tudtában vagyok bűnösségemnek és vétkeimnek, de bocsánatot kérek, és hagyom, hogy Isten dolgozzék rajtam. A megszabadítás *harmadik* és utolsó lépcsőfoka az lesz, amikor Isten az idők végén nemcsak a kísértés következményeit, hanem *magát a kísértést* is eltünteti majd. A megszabadítás azt jelenti: Akkor már semmi sem lesz, ami elidegenít engem önmagamtól, ami elválaszt engem embertársaimtól és ami betolakodhatna Isten és közém. Az egész Miatyánk ezért belső szükségszerűséggel torkollik egy hatalmas dicsőítésbe, a remény felülmúlhatatlan távlatába:

4. A remény mindent megalapozó távlata

*Mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Ámen.*¹⁶⁹

Az ima véghangsúlyát általában magával viszi az ember a hétköznapiakba, s az meghatározza a pszichét. Ezért olyan fontos, hogy miután az imádkozó föltárta Isten előtt gondjait, vétkeit és megszabadításra szorultságát, mindezekről elfordítsa tekintetét. Bármennyire fontosak voltak is ezek, és bármennyire Isten elé kell is vinnünk őket - legalább annyira fontos, hogy aztán elforduljunk önmagunktól, és felnézzünk Istenre. Ne a saját bajunké és szegénységünké legyen az utolsó szó, hanem Isten nagyságáé. Így válik az imádság a remény kifejeződésévé, mi több: a rendíthetetlen optimizmus kifejeződésévé.

Aki elfordítja szemét - akár csak röviden is az imája végén - saját bajától, hogy Isten fenségét dicsérje, az csodálatos tapasztalatra fog szert tenni: a dicsőítés fölemel. Az az ember, aki eltekint önmagától, hogy Istent csodálja, a végén megérkezik önmagához. Sosincs az ember annyira önmagánál, mint mikor a dicsőítésben egészen Istennél van.

Bámulatos, milyen összefüggésbe ágyazza Jézus az imádságot. Ebben a háttérben mennyire elhomályosul szokásos imagyakorlatunk! Itt van először is a kapcsolat az Atyával, amelyet létrehoz és átgondol. Aztán mindenekelőtt az fontos számára, hogy Isten Istenné legyen. Csak ezután kerülünk sorra mi magunk, de jellemző módon úgy, hogy megtanulunk a saját emberréválásunkért imádkozni, megtanuljuk saját bajunkat beágyazni az egész világ bajába, hogy végül az egész imádságot egyetlen dicsőítésbe torkolltassuk, és Istent önmagáért dicsérjük. „A záró dicsőítés alkotja imádkozásunk tulajdonképpeni megalapozását. Mivel minden hatalom és a dicsőség és az ország Istenünké, ezért imádkozhatunk így” (Artur Richter).

¹⁶⁹ Ez a befejezés nem található meg az Újszövetség legrégebbi kézírataiban, de már a második század elején van rá tanú. Amint Ernst Lohmeyer mondta egyszer, ez „a szír egyház ajándéka a keresztyénség számára”.

FELADAT:

Ima a jelölt Bibliával a kezünkben

Kérem, fogalmazzon meg egy imát! Vegye igénybe ehhez az alább felsorolt bibliai szövegek egyikét! Szólítsa benne Istent „Te”-nek! Ha nem hisz Istenben, próbálja meg egyszer akkor is! Tegyen úgy, mintha!

Még egyszer elsorolom Önnek azt a négy kérdést, amelyet Luther Márton fogalmazott meg egy-egy bibliai szöveg „testközelbe hozása” érdekében:

1. Miért adhatok hálát?
2. Minek kell megváltoznia az életemben?
3. Mit kell megtennem, illetve elhagynom?
4. Mit akarok kérni Istentől?

Alkalmazza ezt a négy kérdést az Ön által kiválasztott szövegre, s az eredményt írja le imádság formájában.

Ennek a gyakorlatnak az az értelme, hogy Ön lássa: e négy kérdés segítségével viszonylag gyorsan feltárul egy bibliai szöveg, még akkor is, ha Ön nem mindig tudja megválaszolni mind a négy kérdést. Ezenkívül világossá akarja tenni, hogyan történik meg az, hogy Isten a Biblia révén felveszi velünk a kapcsolatot, mi pedig válaszolunk neki: szóval és tettel.

8. zsoltár
23. zsoltár
Lukács 5,1-11
Lukács 10,38-42
Lukács 18,9-14
Lukács 19,1-10

Mi az akadálya annak, hogy ezt a gyakorlatot gyakrabban elvégezze - például a 2. fejezet végén felsorolt központi szövegek vagy valamelyik evangélium segítségével -, és az eredményt egyfajta lelki napló formájában leírja? Meggyőződésem: már néhány heti rendszeres gyakorlás után érezni fogja belső növekedését.

Klaus Douglass

Megalapozott hit

Hogyan kerülhetek élő kapcsolatba Istennel?

8. A keresztyén ember cselekvése
– normák és szabadság között

8. A keresztyén ember cselekvése – normák és szabadság között

Ebben a fejezetben Ön arról olvashat, hogy alapjában véve miért nem létezik „keresztyén etika”. Az embert nem valamilyen viselkedés, hanem valamilyen viszony teszi keresztyénné. A keresztyén ember cselekvése, ami annak konkrét alakját illeti, sokkal kevésbé rögzített, mint azt gyakran gondoljuk. A keresztyén ember etikai cselekvése nem valami rögzített normarendszert tükröz, nem is azt, mi a helyes vagy a hamis, hanem sokkal inkább az a tétje, hogy egyre inkább befolyásolja és áthassa őt Jézus személye és szeretete. Amint látni fogjuk, ez nem megy ugyan normák nélkül, de azok hatóterülete korlátozott és viszonylagos. Nem bizonyos szabályok betartása tesz minket jó emberekké, és nem kell keresztyénnek lenni ahhoz, hogy valaki jó ember legyen; e tekintetben a keresztyének igen sokat tanulhatnak a nem keresztyénektől. Mindazonáltal keresztyénnek lenni nem csupán azt jelenti, hogy elfogadjuk a megbocsátást, hanem azt is, hogy új életstílust alakítunk ki. Ezért olvashat Ön ennek a könyvnek a végén arról, miben különböznek a keresztyének a többi embertől.

Milyen a keresztyén tett?

Senki sem tapasztalhatja meg tartósan Isten szeretetét anélkül, hogy önzésének páncélja fel ne törne, és hogy ne válna maga is szerető emberré. „Senki sem tekinthet a napba anélkül, hogy arca fényessé ne válna” (Bodelschwingh). Azáltal, hogy megtapasztalja életében Jézus szeretetét, az ember felszabadul arra, hogy szeretetet adjon tovább másoknak. Ez nem valamiféle külső kényszer és külső parancsok alapján történik, hanem belső szükségszerűségből. A keresztyén tükörként viselkedik: a saját életében megtapasztalt szeretetet visszatükrözi e világba.

Alapjában véve minden keresztyén etikát vissza lehet vezetni erre a tételre: A keresztyén ember megpróbálja viselkedésével leképezni Isten szeretetét, amely előzetesen osztályrészévé lett. Számára ez nem muszáj kérdése, hanem akarás kérdése. Amíg valaki ezt nem akarja valóban, abból indulhatunk ki, hogy Isten szeretete ténylegesen még nem érte el a szívét. Ezért elvileg nem létezik etikátlan keresztyénség. A keresztyénség célja nem csupán bűneink bocsánata, hanem az ember *újjaalakulása* is. Az Istennel történt, Jézus Krisztus által közvetített kiengesztelődés ki akar sugározni egzisztenciánk minden területére.

Mivel így áll a dolog, az etika mindig fontos szerepet játszott a keresztyénségben. És mivel a pusztá *akarástól* gyakran hosszú út vezet a szeretet gyakorlati *valóra váltásáig*, a keresztyénség történetében újból és újból felállítottak bizonyos szabályokat és parancsokat. *Nem* azzal a szándékkal, hogy a *muszájt* állítsák az akarás helyébe; a parancsoknak inkább az a rendeltetésük, hogy a cselekvés gyakorlati útmutatói legyenek, amelyek megmutatják a keresztyén ember számára az utat ahhoz, miképpen lehet konkrétan leképezni Isten szeretetét ebben a világban.

Ezért aztán szívesen beszélnek „keresztyén etikáról” vagy „keresztyén cselekvésről”. Ez a szóhasználat mindenesetre kifejezetten félreérthető, sőt olykor egyenesen végzetes. Ezek a fogalmak ugyanis annak a téves felfogásnak adnak táptalajt, hogy az ember pontosan meghatározott magatartásmódok révén bizonyul keresztyénnek. E nézet következményeként lehet aztán sokszor ilyen kijelentéseket hallani: „Templomba ugyan nem járok, mégis jó keresztyén vagyok”, vagy: „Szabó úr nem hisz ugyan Istenben, de jobb keresztyén, mint sokan mások, akik minden vasárnap a templomba sietnek.” Valóság lehet, hogy Szabó úr több jótettet tud felmutatni, mint a legtöbb

templombajáró, ezek a jótettek azonban nem teszik őt keresztyénné. Egy cselekvés önmagában véve sosem lehet keresztyéni.

Hadd világítsam meg ezt egy képpel: Egy férfi egy csokor rózsát visz haza a feleségének. Azért teszi ezt, mert szereti a feleségét. A rózsacsokor a szeretetének a jele. Egy másik férfi, aki nem szereti a feleségét, szintén rózsát visz neki. Talán azért teszi ezt, mert rossz a lelkiismerete, és így akarja ellensúlyozni, hogy különben nemigen szán időt rá. A két férfi tehát egyformán cselekszik, mégsem teszik ugyanazt. *Motivációjukban* különböznek, illetve a feleségükhöz fűződő *viszonyukban*, amely tettük alapjául szolgál. Ez ugyan láthatatlan lehet a kívülálló számára, de tettük jellege szempontjából legalább annyira fontos, mint a puszta cselekvés maga. Sőt azt kell mondanunk, ez a *döntő*.

Így aztán nem lehet azt állítani, hogy az a jó férj, aki rózsát visz a feleségének. Nem; az a jó férj, aki *szereti* a feleségét, és aki ebből a szeretetből levonja a gyakorlati következtetéseket. De azt, ami *számára* szeretetének gyakorlati következménye, másvalaki egészen más motivációból éppúgy megcsinálhatja. Megfordítva pedig, ugyanabból a pozitív viszonyból látszólag teljesen különböző következtetéseket lehet levonni. Ahelyett hogy rózsát vinne haza, a férfi talán meghívja vacsorázni a feleségét, vagy kötényt köt és elmosogatja az edényeket. A döntő nem a tett önmagában véve, hanem a viszony, illetve a motiváció. Senki sem mondhatja: „Én mindig elmosogatok, tehát jó férj vagyok.”¹⁷⁰ Egy jó férj természetesen igyekezni fog, hogy levonja szeretetének gyakorlati következtetéseit, de az elszigetelt tett még nem teremti meg a jó viszonyt.

Éppily kevésbé van értelme annak, hogy az ember Krisztushoz fűződő személyes kapcsolattól elszakítva beszéljünk valamiféle vélt „keresztyén etikáról”. „Keresztyéni” sosem egy tett önmagában; keresztyéni mindig csak az, ami valakinek a Krisztus, illetve Isten iránti szeretetéből fakad.¹⁷¹ Ezért azt állítom, hogy a keresztyénség hatástörténetében túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítottak az etikai szabályoknak és parancsoknak. Nem mintha én akár csak megközelítően is jelentéktelennek tartanám ezeket, de a tethez kötődés elfojtotta a köztudatban azt, hogy a keresztyénségben először is és mindenekelőtt Istenhez fűződő viszonyunk a lényeg. Kétségtelen, hogy a Biblia tele van parancsokkal, szabályokkal, törvényekkel és útmutatásokkal. Mégsem ezek a döntők; ezek csupán *következményei* a tulajdonképpeni lényegnek.

Nem valamilyen *viselkedés*, hanem valamilyen viszony tesz valakit keresztyénné. Ezért hasznosabb lenne, ha „keresztyéni” tettek helyett „jó” tettekről, s „keresztyéni cselekvés” helyett inkább „a keresztyének cselekvéséről” beszélnének. Ekkor ugyanis világossá válnék, hogy elszigetelt normák és szabályok betartása még nem teszi keresztyénné az embert. A *keresztyének hitének irányvonalait* nem tudom elválasztani az azok alapjául szolgáló *hitviszonyuktól*. Még ha a hit irányvonalai önmagukban véve értelmesek is, a hit viszonylata nélkül már nem *keresztyéni*ek. Keresztyénivé csak attól válik egy tett, hogy e viselkedésével az ember Isten iránti háláját és bizalmát, sőt szeretetét fejezi ki.

Hogy miként fest aztán ez a gyakorlatban, az viszonylag másodrangú ezzel a motivációval szemben, és mindenképpen a helyzettől függő. A keresztyén ember cselekvése, ami annak konkrét alakját illeti, sokkal kevésbé rögzített, mint azt gyakran gondoljuk. Isten azt akarja, hogy jobban szeressük őt, mint minden mást, mint a felebarátainkat és önmagunkat is. Egyidejűleg azonban szabadságot adott nekünk arra, hogy magunk döntsük el, milyen konkrét alakot akarunk adni ennek a szeretetnek. Választhatunk, úgymond, a „rózsák” és a „mosogatás” között. Ágoston egy-

¹⁷⁰ Persze fordítva sem járja. Senki sem mondhatja: „Hogyhogy én mosogassak? Hiszen én szeretem a feleségemet, és ez a fő.”

¹⁷¹ Az a tett sem keresztyéni, amely csupán az isteni büntetéstől való félelemből vagy a mennyei jutalommal kapcsolatos spekulációból születik meg.

házatya ezért ebben az egyetlen mondatban foglalja össze a keresztyének etikáját: „Szeress - és (aztán) tégy, amit akarsz!” Eckhart mester, a középkor nagy keresztyén misztikusa pedig azt mondja: „Isten nem parancsolja meg kifejezetten a külső tettet.”

Milyen szerepet játszanak a normák?

Könnyen el tudom képzelni, hogy ez a kijelentés némelyekre sokkolóan hat. Nem kaptunk-e világos parancsokat Istentől, olyan útmutatásokat, amelyek arra adták nekünk, hogy Isten akaratát felismerjük és tettekre váltsuk? Minek akkor ez az egész fecsegés a szabadságról? Mit jelentsen az, hogy „Isten nem parancsolja meg a külső tettet”, nem is szólva arról, hogy „Tégy, amit akarsz!”? E kérdések megválaszolásához először fontolóra kell vennünk, egyáltalán mi az értelmük a normáknak. A második lépésben aztán rátérünk arra, mi a *bibliai* normák funkciója - mindenekelőtt a Tízparancsolaté -, hogy végül azt is lássuk, hol húzódnak a normaszabályozású etika *határai*.

Hadd mondjam először is azt, hogy a normák fontosak. Ha döntés előtt állok, hogyan is viselkedjem egy adott helyzetben, a legritkább esetben lesz időm arra, hogy alapjaiban fontoljam meg etikai viselkedésemet, és gondolatilag felépítsem azt. Nem vehetem újra a vállamra a morált életem minden helyzetében. Életem gyakorlatában vissza kell nyúlnom olyan rövid, praktikus útmutatásokhoz, amelyek a múltban már beváltak, és ezért feltételezem róluk, van erejük ahhoz is, hogy jelenlegi döntésemben biztosan eligazítsanak.

Az élet ismételten ilyen vagy hasonló döntések elé állít minket. Mi értelme lenne annak, ha minden ilyen esetben végig kellene gondolnunk ugyanazokat az alaptételeket? Nem kell minden egyes alkalommal eldöntenem, amikor felszállok a metróra, hogy bliccelni akarok-e, vagy sem; visszavonásig elég, ha egyszer átgondolom és megválaszolom magamnak a kérdést, és megfogalmazom a normámat: Nem bliccelek.

A normák további előnye, hogy - ha mégoly viszonylagosan is, de - kifejeződik bennük a *társadalmi konszenzus* arról, mit tekintünk általánosságban jónak vagy rossznak. Fontos, hogy a normáknak egyének feletti jellegük van. Az említett társadalmi konszenzus nem tévedhetetlen, de fontos helyesbítő tényező az egyén számára. Csupán a jószándék nem elég az erkölcsileg vállalható viselkedéshez, a tettek az erkölcsi felelősségvállalás szempontjából is *helyesnek* kell lennie. Ezért fontosak a társadalmilag elfogadott normák.

Életünk kezdetén száz százalékban átvesszük szüleinktől a cselekvési útmutatásokat. A másoktól átvett normák mindaddig segítenek minket a cselekvésben, amíg mi magunk még nem gondolkodtunk el a dolgokról. Felnőtté válásunk során egyre inkább megtanuljuk saját kezünkbe venni a morált. A felnőtté válás azonban nem abban áll, hogy egyáltalán nincsenek normáink, hanem abban, hogy meg tudjuk különböztetni a használható és a használhatatlan normákat, és adott esetben saját normákat is fel tudunk állítani. Mindenesetre jól tesszük, ha ezt nem egyedül végezzük el, hanem a folyamat során megmaradunk az embertársainkkal folytatott párbeszédben.

A normák előnyei:

- A normák tehermentesítenek attól, hogy minden helyzetben újból a vállamra kelljen vennem a morált.
- A normák lehetővé teszik számomra, hogy egyszer már meghozott döntésemet más, hasonló helyzetekre is vonatkoztassam.
- A normákban társadalmi konszenzus fejeződik ki arról, mit tekintünk általánosságban jónak vagy rossznak.
- A másoktól átvett normák segítenek a cselekvésben, ha én magam még nem gondolkodtam el a dologról.

Összefoglalom: A normák használható cselekvési útmutatások, amelyekben egyéni és egyének feletti tapasztalatok csapódnak le, és gyors, határozott etikai cselekvést tesznek lehetővé számunkra. Ez a Biblia normáira is érvényes: sok generáció és nép élettapasztalatai csapódtak le bennük, és jól tesszük, ha ezt tudatosítjuk, mielőtt egyszerűen elvetjük őket. E normák közül sok biztosan korhoz és körülményekhez kötött, erre még visszatérek majd; de minél régebbi és tágasabb a jóról és rosszról alkotott konszenzus, annál nyomósabb okokra van szükség ahhoz, hogy lemondhassunk róluk.

A keresztyén életet sokan egy előírások és normák által szigorúan rendszabályozott, és ezért kifejezetten *szolgai* létnek képzelik el. Az effajta lét minden másnak tűnik számunkra, csak kíváncsnak nem. Inkább úgy szeretnénk élni az életünket, ahogy mi akarjuk, és úgy tűnik, a Biblia megakadályoz minket abban, hogy élvezzük az életet.

Csakhoggy éppen az ellenkezője igaz. A Tízparancsolat nem *akadály*, hanem *segítség* a szabadsághoz vezető úton, mert gyors és biztos cselekvést tesz lehetővé életünk számos helyzetében. Senkinek nem jut eszébe, hogy a labdarúgás szabályai akadályai a labdarúgásnak; ellenkezőleg, éppen hogy lehetővé teszik a játék folyamatos áramlását, mert megakadályozzák, hogy mindenki a saját szabályai szerint játsszék, és szélsőségesen visszás helyzetek alakuljanak ki, illetve általános zűrzavar következzen be.

Hasonlóképpen sok bibliai norma is megakadályoz minket abban, hogy egyszerűen az élvezet elve, vagy saját személyes szabályaink szerint éljünk. Ez azonban mindig csak látszólagos és rövid távú hátrány a közép- vagy hosszú távú előny javára. A parancsok semmit sem akarnak elvenni tőlünk, hanem meg akarnak ajándékozni valamivel. A Biblia etikai útmutatásai rávezetnek minket arra, hogy *emberi* életet éljünk. Ez az emberi élet nemcsak embertársainknak válik javára, hanem közép- és hosszú távon nekünk magunknak is.

Michael Ende *A Végtelen Történet* c. regényében Bastian, a történet ifjú hőse egy amulettet talál, amelyen ez a felirat áll: „Tedd, amit akarsz!” Hosszú fejlődésen kell keresztülmennie, amíg feltárul előtte ennek a mondatnak az értelme. Egyáltalán nincs tisztában azzal, tulajdonképpen és a szíve mélyén mit is akar. Először, igencsak felszínesen, spontán érzelmeivel azonosítja ezt az akaratot, ezzel azonban nemcsak másokat, sőt az egész világot sodorja veszélybe, hanem magát is egyre inkább elszigeteli. Csak lassanként érik meg benne egy új látásmód. Felismeri, hogy amiről eddig azt hitte, akarja, nem is akarja igazán. Felismeri, hogy a „jól felfogott önérték” nem zárja ki a mások iránti szeretetet, hanem éppenséggel magában foglalja.

C. S. Lewis szerint a bibliai parancsok „használati útmutatások az ember nevű gép üzemeltetéséhez”; arra szolgálnak, hogy „megóvják e gépet az üzemzavaroktól, a túlterheléstől vagy az áthevüléstől. Ezért tűnik úgy az első pillanatban, mintha ezek a törvények örökös konfliktusban állnának természetes hajlamainkkal. Amikor valakit betanítanak egy új gép használatára, a mester ismételtén azt fogja mondani: »Nem, nem így.« Léteznek ugyanis a gép kezelésének olyan módjai, amelyek először teljesen józannak és természetesen adódónak tűnnek, ténylegesen azonban mégsem célravezetők.”¹⁷²

Mindenekelőtt három területen léphetnek fel problémák. Egyrészt kudarcba fulladhat az *összjáték* a többi emberrel, ahogyan két autó is összeütközhet. Másrészt *zavar léphet fel a „gépben” belül*, ahogyan egy autó is meghibásodhat, és nem lehet vele továbbmenni. Harmadszor pedig az autó *elhízázhatja kitűzött célját*: Debrecenbe akar menni, és ehelyett Sopronba érkezik meg.

Ön talán túlságosan technikainak fogja találni ezt a példát. Akkor hadd hasonlítsam az emberi életet a *zenekarhoz*, amelyben egyrészt össze kell hangolni egymással a hangszereket, más-

¹⁷² C. S. Lewis, *Christentum schlechthin*, 65 (a következőkben is erre támaszkodom).

részt minden egyes hangszernek külön-külön is jól hangoknak kell lennie, harmadrészt pedig minden játékosnak tudnia kell, melyik darabot játsszák éppen. Vagy: a futballban a csapattagok összjátéka a lényeg. Ennek alapja azonban az, hogy minden egyes játékos friss és egészséges legyen, továbbá mindegyiküknek pontos elképzelésekkel kell rendelkeznie arról, egyáltalán mit is kell csinálni a játék során.

A Biblia normái az emberek egymás közti összjátéka, az egyes emberek belső harmóniája, valamint az egész értelme és célirányultsága fölött örködnék. Ha így látjuk a dolgot, akkor a Biblia normái nem korlátozzák szabadságunkat, hanem egyáltalán lehetővé teszik.

Vegyük mindenekelőtt az ember és embertársai közötti *összjátékot*. Az ember szabadsága a Biblia felfogásában igen nagy érték, de megvannak az elvi határai, mégpedig ott, ahol az én szabadságom korlátozza vagy veszélyezteti embertársaim szabadságát. A „Ne lopj!” parancs kétségtelenül korlátozza személyes szabadságomat, amikor éppen azon jár az eszem, hogy valakin jól megszedjem magam, de éppen azzal óvja embertársam szabadságát, hogy az enyémet ezen a ponton korlátozza. Ugyanez vonatkozik azokra a parancsokra, amelyek az ölést, a házasságtörést vagy a hazugságot tiltják. Mindezek a parancsok korlátozzák ugyan az egyéni szabadságot, de azzal a szándékkal, hogy védelmezzék a lehető legnagyobb számú ember szabadságát. S ha ezt a korlátozást olykor-olykor talán csak fogcsikorgatva fogadom el, a következő pillanatban már tudatosulnia kell bennem, milyen jó és fontos ez a parancs számomra is, nevezetesen akkor, amikor valaki tőlem akar elvenni valamit, és a parancs őt akadályozza meg ebben.

A Tízparancsolat aztán megóvjá az emberi szabadságot a tekintetben is, hogy az ember *összhangban legyen önmagával*. Mindaz, amit másokkal teszünk, visszahat ránk. Ha nekimegyek egy másik kocsinak, az én autóm is kárt szenved. Ha másoknak ártunk, az negatívan hat a mi lelkünkre is.

Az „embergép” nem minden problémája adódik azonban a többiekkel való összjátékból. Bizonyos zavarok „kezelési és karbantartási hibákból” fakadnak. Erről van szó például az ünnepnap megszentelésének parancsában.¹⁷³ Isten szeretete különleges módon mutatkozik meg éppen ebben a parancsban, amely a munka, a pihenés és az ünneplés ritmusát rögzíti, és így gondoskodik helyes „belső hangoltságunkról”. Hallatlan következményekkel jár az egyénekre és a társadalomra nézve egyaránt, hogy manapság már nemigen vesszük komolyan ezt a parancsot. Hétköznapjainkat a stressz, a hajsza és a teljesítménykényszer határozza meg, s ennek egészségügyi következményei éppoly súlyosak, mint kihatásai a társadalmi klímára. A belsőleg békétlen embernek ugyanis nagy gondot fog okozni, hogy kiegyensúlyozott viszonyban éljen embertársaival.

Az ember mind a másokkal való összjátékot, mint belső harmóniáját illetően tanulhat a tapasztalatokból. A Tízparancsolat segítség ahhoz, hogy ne kelljen minden rossz tapasztalatot saját magunknak beszerezni. Elvileg azonban az ember magától is rájöhet ezekre a dolgokra.¹⁷⁴ Viszont nem mondhatja meg önmagának, és nem jöhet rá a próbálkozás módszerével arra, hogy mi a válasz az *élet értelmének és céljának* kérdésére. Hová vezet ez az utazás, illetve egyáltalán „mire megy ki a játék” - olyan tudás ez, amely nem belőlünk fakad, hanem Istennek kell megmondania nekünk. Az emberi élet célja nem tetszőleges. Bizonyos értelemben ismét csak erről beszél *mind* a tíz parancs, különösen is azonban az ún. „első tábla” parancsai, amelyek az ember

¹⁷³ Konfirmandusaimnak szívesen adom azt a feladatot, hogy állítsák fontossági sorrendbe a parancsokat, és érdekes, hogy az ünneplés parancsa nagy rendszerességgel az utolsó helyre kerül, az utolsó előtti helyet pedig rendszerint a házasságtörés tilalma foglalja el. Úgy látom, mindkét mozzanat hatásos tükre társadalmunknak.

¹⁷⁴ Mint ismeretes, a Nagy Októberi Forradalom után Oroszországban megszüntették a vasárnap ünneplését, és csak minden tizedik napot tettek szabaddá a dolgozók számára. A következmények olyan pusztítók voltak, hogy rövid idő múltán visszatértek a hétnapos ritmushoz.

és Isten viszonyát rendezik. Ezek a parancsok sem akadályozzák szabadságunkat, hanem egyáltalán lehetővé teszik.

Például az első parancs nem annyira *Istennek* használ, hanem inkább nekünk. „Ne legyenek más isteneid Istenen kívül” - ez azt jelenti: ne ülj fel valamilyen élethazugságnak, ne bíz rá magad olyan hatalmakra, amelyek talán sokat ígérnek, valójában rabszolgaságba taszítanak. Istennek nincs szüksége monopólium-védelemre; *minket* azonban meg kell óvni mindattól, ami azzal fenyeget, hogy betolakszik Isten elé, mert mindez mérhetetlen károkat okoz nekünk. Ennyiben az első parancs is, sőt éppen ez egyik fontos garanciája a szabadságunknak.¹⁷⁵

Mit szabályoznak a bibliai normák?

1. Koordinálják az emberek közötti kapcsolatokat.
2. Megteremtik az ember belső összhangját.
3. Az emberi élet értelmére irányulnak, arra a célra, amelyre az ember teremtett.

A bibliai normák öt határa

Az eddigiekben azt mondtuk el, mi az értelmük, jelentőségük és helyzetük a normáknak a keresztyénségen belül. Most azonban a határaikról is szólnunk kell. A normák fontosak, hatóterületük azonban korlátozott és viszonylagos.

1. A bibliai parancsok legfontosabb határa abban áll, hogy *szabályok betartása nem tesz minket jó emberekké*. Ez mindenekelőtt akkor válik világossá, ha felidézzük a *farizeusok* példáját. Figyelemre méltó, hogy Jézus éppen velük került súlyos konfliktusba, jóllehet oly nyilvánvalóan fáradoztak azon, hogy Isten parancsaival összhangban álló életet éljenek. Ne tévesszenek meg minket a farizeusokkal kapcsolatosan eluralkodott közhelyek,¹⁷⁶ igenis igazi belső komolyság, áldozatkészség, hallatlan erőbevetés és magas erkölcsi ideálok jellemezték őket. A közkeletű vélemény, miszerint a farizeusok közönséges képmutatók voltak, túlságosan rövidlátó.

A probléma másutt rejlik. A szeretet természetesen igazodni fog bizonyos játékszabályokhoz, de *ezeknek a játékszabályoknak a betartása még nem szeretet*. Ahogy a futball szabályainak betartása még nem tesz engem jó futballistává, a Tízparancsolat megtartása sem tesz még jó emberré.

A farizeusok abban tévedtek, hogy szabálykövetések láncolatának tartották az életet. Semmi sem adhat olyan jó lelkiismeretet az embernek, mint ha gondosan megtart egy csomó szabályt és normát, s ez még akkor is így van, ha közben teljesen nélkülözi a valódi szeretetet. A farizeusok egyáltalán nem vették észre, hogy a parancsok külsőséges teljesítése ellenére elveszítették a legfontosabbat, vagyis a valódi emberségességet és az eleven hitet.¹⁷⁷ Ezért mondja Jézus: „Ha a

¹⁷⁵ Hasonlót mondhatunk a képtilalomról, illetve az Isten nevével való visszaélés tilalmáról is. Isten fenségének leráncigálása, illetve önkényes birtokba vétele (például gondolat-zövevényekkel vagy babonás praktikákkal) nem annyira *Istennek* árt, mint *nekünk* és embertársainknak. Ezek a parancsok nem megakadályozzák, hanem egyáltalán lehetővé teszik szabadságunkat, mert azon örködnek, hogy emberlétünk legmélyebb dimenzióját, vagyis éppen istenkapcsolatunkat ne hazugság és félelem határozza meg és uralja.

¹⁷⁶ Alapjában véve nem is szabad például differenciálatlanul „a” farizeusokról beszélni, mivel ennek a csoportosulásnak több szárnya is létezett. Hillel rabbi mérsékeltnek számító iskolája persze csak a Jézus utáni korban jutott érvényre. Ha csak az etikát vesszük tekintetbe, sok párhuzamosságot találunk Jézus és a farizeus Johanan ben Zakkai (kb. Kr. u. 1-80) között, aki a templomi kultusz megszűnése után elmélyítette a felebaráti szeretet jelentőségét a zsidó hit számára. Az Újszövetség név szerint is elismeri Nikodémus (Jn 3,10) és Gamáliel (ApCsel 5,34) magas fokú személyi érettségét.

¹⁷⁷ Ezért fogalmaz meg Jézus a Hegyi Beszéd híres antitéziseiben olyan szabályokat, amelyek valóban megfelelnek az emberiség kritériumainak: „Megmondatott atyáitoknak... - Én pedig azt mondom nektek...” (Mt 5,21.27.33.38.43). Ezekben a szabályokban Jézus a maga korának teljesen elismert normáit veszi át - nem utolsósor-

ti igazságotok messze fölül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, akkor semmiképpen sem mentek be a mennyek országába” (Mt 5,20).

Azt hiszem, nem sokan értették meg ezt olyan mélyen, mint Luther Márton, aki a Kis Katekizmusban a Tízparancsolathoz adott magyarázataiban azokat mindenestül pozitívrá fordította. A „Ne ölj!” nála azt jelenti: „Segítsd a másikat, és támogasd őt minden testi bajában!” Ha így fogjuk fel, akkor egy csapásra nehezünkre esik majd azt állítani, hogy megtartottuk ezt a parancsot. - A „Ne törj házasságot!” pozitív értelemben azt jelenti: Mindenki ápolja saját házasságát, „szeresse és tisztelje házastársát!” - A „Ne szólj hamis tanúságot felebarátod ellen!” akkor nem csupán azt jelenti, hogy „ne pletykálgodj, és főleg ne hazudj a másíknak”, hanem „védd őt, mondj jót róla és fordíts mindent a legjobbra!” Csak ezzel teljesül a parancs! De ki állíthatná ezt magáról?

2. A *normák gyakran korhoz kötöttek*. A keresztyénség egyik kritikusa egyszer gúnyosan „egy nomád törzs nemzetség-ethosának” nevezte a Tízparancsolatot, és kijelentette, hogy az semmilyen útmutatással nem tud már szolgálni városi kultúránk számára. Ami a Tízparancsolatot illeti, meglehetősen rosszindulatúnak tűnik ez a megítélés, de ami a mózesi könyvek számos más parancsát illeti, nagyon is eltalálja a dolog lényegét.¹⁷⁸ Gyakran még az Újszövetség is feltételez olyan társadalmi viszonyokat, amelyek - Istennek hála! - már elavultak, mint például a rabszolgaság, a férfi uralma a nő fölött, vagy a tekintélyelvű államrend. Nem válnak-e azonban ezzel érvénytelenné az ebben az összefüggésben megfogalmazott normák is?

A Tízparancsolat és a Biblia más etikai irányvonalai legnagyobb részt az ún. „*individuális etika*” területére esnek, vagyis az egyének számára nyújtanak iránymutatást a többiekkel való együttéléshez. Ezen a területen a bibliai normák még ma is komoly elfogadottságot élveznek. A gyilkosságot, a hazugságot vagy a házasságtörést általában ma is hibás magatartásnak tartják. Az ezzel kapcsolatos parancsok olyanok, mint a természeti törvények, amelyek keményen visszaütnek, ha az ember megpróbálja áthágni őket. A Tízparancsolat c. monumentális filmjében joggal mondja Cecil de Mille: „Lehetetlen, hogy megtörjük a törvényt. Csak magunkat törhetjük össze, ha szembeszállunk a törvénnyel.”

A probléma azonban a következő: Amikor a Biblia etikai útmutatásaiban olyan *struktúrák* kerülnek látóterünkbe, amelyek egy más társadalmi formához kötődnek; azt viszont ma már nemigen ismerjük, és nem is alkalmazható minden további nélkül a mai viszonyokra. Ez már az államrendszerrel elkezdődik, és a foglalkozási jellegzetességeken át egészen a család struktúrájáig terjed. Amikor a Biblia „háborúról” vagy „házasságról” szól, még akkor is valami másról beszél, mint amit mi értünk ezeken a fogalmakon.¹⁷⁹

ban a Tízparancsolat területéről -, és kiélezi őket: Az ölés elé beiktatja a negatív gondolatokat, a házasságtörés elé a megkívánást, a felebaráti szeretet elé pedig az ellenségszeretetet. Ezek a szabályok persze szélsőségesek és teljesíthetetlenek; szándékuk megmutatni, hogy az ember talán képes teljesíteni Mózes parancsait, de azt a színvonalat, amelyet Isten állít mértékül emberiségünk számára, nem éri el, és nem is képes soha elérni.

¹⁷⁸ Vagy mit szólna Ön ahhoz, ha valaki a mai korra érvényes normaként akarná előírni Önnek a kultikus törvény parancsait, például a 3Móz 5,15-öt (bűnért való áldozat) vagy a 3Móz 15,19 és következőket (a menstruáló nők tisztátalansága), avagy a társadalmi törvény parancsait, mondjuk az 5Móz 21,10-14-et (bánásmód a hadifogoly nőkkel) és az 5Móz 21,18-21-et (az engedetlen fiak megölése)?

¹⁷⁹ A *háború* teljesen új minőségre tett szert a tömegpusztító fegyverek feltalálásával, és az egész emberiség elpusztításának ebből adódó lehetőségével. - És hogy néhány utalást tegyünk a házasságra: Akkoriban a nagycsalád határozta meg, kivel kell az embernek összeházasodnia. Nem a szerelem és az *erotika* volt a lényeg, hanem az utódlás és a család fenntartása. A menyasszonyt egyfajta jogi ügylettel „szerezték (= vásárolták) meg”. A nő gyakorlatilag jogfosztott volt a házasságban. A házasodás kora nem ritkán a 13. életév körül mozgott, nem volt tehát nagy távolság a szexuális érettség és a házasság között. A tekintélyesen rövidebb várható életkor kihatott a házasság tartamára is. Létezett továbbá a poligámia és a „mellékfeleségek” tartásának lehetősége is

Nem mintha a Biblia kora óta sikerült volna az embernek teljesen más értékrendszert kitálcálni; ehhez éppoly kevésbé van hatalma, mint ahhoz, hogy új bőrszint találjon ki; e tekintetben változatlanul érvényes Mikeás próféta szava: „Megmondatott neked, ember, mi a jó” (6,8); a világ azonban mássá lett. Megváltoztak a régi normák és értékek *alkalmazási területei*. Itt vannak az iparosítás, a komputer-technológia, az orvosi etika, a szabadidős viselkedés, a világgazdasági rendszer vagy az ökológia kérdései, amelyeket két- vagy háromezer évvel ezelőtt egyszerűen nem lehetett előre látni.¹⁸⁰ Ez azt jelenti, hogy új normákra van szükség, és sok régi etikai irányvonal ma már nem hatékony, vagy egyszerűen elavult. Ehhez társul aztán:

3. *Egyszerű normákat nem lehet minden további nélkül összetett helyzetekre alkalmazni.* A modern kort a magas fokú összetettség jellemzi, amikor is az egyik dolog átnyúlik a másikba, és önmagukban véve jó normák és értékek igen könnyen konfliktusba kerülnek egymással. Ekkor pedig sajnos nem sokat segít, ha a Bibliára hivatkozunk. A tiszta etikai megoldás - különösen „szociáletikai” területen - olykor egyszerűen nem lehetséges.¹⁸¹ Aki ezekben az esetekben mégis ilyet kínál föl, és közben még a Bibliára is hivatkozik, a megengedhetetlen egyszerűsítés bűnébe esik.

Itt az ideje annak, hogy őszintén bevalljuk: A keresztyén ember sem tudja mindig, hogy mi a jó és helyes. Csak azt teheti, hogy másokkal együtt igyekszik olyan utat járni, amely a lehető legközelebb áll ahhoz, amit „jónak” nevezhetnénk, ez a „jó” azonban igen gyakran csak a kisebbik rossz lesz két rossz közül. A Biblia megbízható útmutató ezen az úton, mivel olyan értékrendszerbe vezet be, amely mindmáig nem avult el. Ma azonban a Biblia irányvonalait újból és újból „le kell fordítani” a különböző helyzetekre.

4. *Sok jó cselekvési útmutatáshoz nincs szükségünk a Bibliára.* Nem lehet kétségbe vonni, hogy a zsidóság, illetve a keresztyénség befolyási övezetén kívül is léteznek hatásos és meggyőző etikai koncepciók. A Tízparancsolatban talán az szólítja meg leginkább az embereket, hogy - legalábbis ami a „második táblát” illeti¹⁸² - nem sajátosan zsidó vagy keresztyén hitbeli tudást mond ki, hanem valami mélységesen emberit, a jó és rossz egyetemes tudását.

Ez voltaképpen érthető is. A házasságtörés, a gyilkosság és a hazugság vagy *mindenki* számára rossz, vagy *senki* számára sem. Itt nem sajátosan keresztyén tanítással házalunk; a Tízparancsolat párhuzamait már jóval Mózes előtt megtaláljuk Babilóniában, és mindmáig szerte a világon. Az ún. „második tábla” parancsai nem Izraelben keletkeztek, hanem messze visszanyúlhatnak az izraeliták előtti korba, és csak másodlagosan fűzték össze őket Izrael üdvösségéért, vagyis az „első tábla” parancsaival.

¹⁸⁰ *Isten* természetesen képes volt előre látni őket, de ki értette volna meg akkoriban az erre vonatkozó normákat? Még 1970-ben sem értette senki, mit jelentenek az olyan szavak, mint „környezetvédelem” vagy „adatvédelem”.

¹⁸¹ Itt van például az ismételt visszatérő kérdés, milyen politikai döntést kell hozni a munkahelyek megszűnése és az ökológiailag vállalható alternatívák között. A modern büntetés-végrehajtást illetően sem takaríthatjuk meg magunknak azt a benyomást, hogy bárhogyan cselekszünk is, hibát követünk el. Vagy hogyan bánhatunk „helyesen” oly sok ember „ávós” vagy „III/III-as” múltjával? Egyáltalán: Mi a „helyes” viszonyulás a diktatúrához, akár saját országunkban, akár külföldön? Tulajdonképpen világos-e számunkra, hogy még ha „soha semmi rosszat nem tettünk” is, akkor is folyamatosan bűnössé válunk, mert világgazdasági rendszerünk miatt a „kétharmad világ” rovására élünk? Ön talán ismer valamilyen alternatívát? Ismeri a „helyes” választ a világszerte növekvő menekültproblémára?

¹⁸² Az ún. „második táblát”, tehát azokat a parancsokat, amelyek embertársainkhoz fűződő viszonyunkat szabályozzák, megkülönböztetjük az ún. „első táblától”, amelynek a parancsai sajátosan Istenhez fűződő viszonyunkra vonatkoznak. A parancsok első és második táblájának szétválasztásához nincs bibliai fogódzópont. Már a 2Móz 20 szövegalakja is megmutatja, hogy ezt nem lehetett volna egykönnyen megtenni, mivel a vélt „első tábla” szövege háromszorosa a „másodikénak”.

Az *Újszövetség* etikai útmutatásai sem olyan sajátosan keresztyéniek, ahogyan gondolhatnánk. Sokáig feltételezték, hogy legalább Jézus néhány etikai követelménye példa nélkül álló és ezzel sajátosan keresztyéni: mondjuk az ellenségszeretet parancsa, az „arany szabály” („Cselekedj úgy, ahogyan akarod, hogy veled cselekedjenek”), vagy az Isten iránti és a felebarát iránti szeretet összekapcsolása. Időközben megtudtuk, hogy ezek a követelmények már évszázadokkal Krisztus előtt kimutathatók, részben zsidó, részben pogány írók műveiben.¹⁸³ Etikai kérdésekben Pál is teljes elfogulatlansággal merített a kortárs filozófiai etikából, mindenekelőtt a sztoából.

A bibliai etika az említett esetek egyikében sem tartalmaz sajátosan zsidó vagy keresztyén mozzanatokat. A Biblia inkább *emlékezteti* az embereket arra, mi a jó és mi a követelmény, semmint hogy *kioktatná* őket erről. A valódi újdonság ezeknek a máshonnan nyert etikai útmutatásoknak a kiválogatása, integrációja és kihegyezése egy új értelmi horizont felé: valamennyi az ember Isten iránti szeretetének kifejeződésévé válik, annak a szeretetnek a kifejeződésévé, amely az embertársakkal és a világgal való rendezett bánásmódban igazolódik.

De sem Mózes, sem a zsidó bölcsesség, sem Jézus, sem Pál nem alkotott meg új etikát, hanem meglévő etikai útmutatásokat válogattak ki, dolgoztak fel és szőttek egybe új egésszé. Ezek az útmutatások - legalábbis ami a *tartalmukat* illeti - egyáltalán nem az égből pottyantak, hanem részben nagyon régi hagyományokra nyúlnak vissza, és számos párhuzamuk van. A Biblia szerzői számára sosem az volt fontos, hogy a keresztyén, illetve a zsidó hittudásból sajátosan keresztyén, materiális (= konkrét tartalmakra vonatkoztatott) etikát fejlesszenek ki.

A keresztyén ember sem akarhat *többet* az etika területén, mint amit az összes korok nagy erkölcsi tanítói megpróbáltak elérni, vagyis az emberiséget. A keresztyén ember számára nincsenek rendkívüli szabályok. Ami nem jó *minden* ember számára, az a keresztyén számára sem jó. Ami a keresztyénre nézve érvényes, annak meg kell állnia az emberiség és a józanság kritériumai előtt is, s az e kritériumoknak megfelelő etikai követelmények a keresztyén számára is ugyanúgy kötelezőek, mintha a Tízparancsolatban állnának - még akkor is, ha a legújabb korban, vagy teljesen keresztyénietlen összefüggésben fogalmazták meg őket. Sőt, azt kell mondanunk:

5. A Biblia számos normája éppen hogy nem felel (már) meg az emberiség kritériumának. Az emberiségnél magasabb ethosz nincsen. A „bibliai etika” sem akarhat többet és érhet el többet ennél, vagyis a szeretetnél és az emberiségnél. Mindenesetre mostanság kiderül, hogy a Biblia vagy az egyházi hagyomány számos - hogy ne mondjuk, *legtöbb* - etikai útmutatásáról nem lehet már azt állítani, hogy valóban megfelel az emberiség és az értelem kritériumainak. Ez persze biztosan olyan ítélet, amelyet csak a legnagyobb elővigyázatossággal mondhatunk ki; azért, mert valami korszerűtlennek tűnik számunkra, és nem felel meg az elképzeléseinknek, még nem feltétlenül elavult.

Mindazonáltal a bibliai etika csaknem minden felsorolt területén léteznek olyan etikai útmutatások - kivéve Jézus azon szavait, amelyek ténylegesen bizonyos időtlenséggel szólnak hoz-

¹⁸³ Ezeket a gondolatokat a tübingeni moráleteológustól, Alfons Auertól vettem át. Auer a következőképpen kommentálja ezt a tényállást: „Jézus tehát visszanyúlt korábbi korok etikai felismeréseihez. Persze az istenközpontúság, a koncentráció, az intenzitás, a bensőségesítés és az egyetemesség radikalitása révén messze maga mögött hagyta ezeket a felismeréseket. Üzenetének sajátosságát azonban nem abban kell látnunk, hogy új etikai útmutatásokat adott, hanem abban, hogy új értelmi horizontot tárt fel: »Isten uralmát«, az »üdvösséget«, »az Atyával való közösséget«. Az új értelmi horizontból adódik aztán az új motiváció.” Vö. Alfons Auer, *Theologische Ethik und autonome Moral*, 42.

zánk -, amelyekkel kapcsolatban teljes nyitottsággal meg kell kérdeznünk, vajon ma is emberiek és értelmesek-e még. Ez egyszerűen azokból a szociológiai előfeltételekből fakad, amelyek megírásuk idején talán érvényesek, sőt talán a szeretet kifejeződése voltak, ma már azonban egyszerűen nem illenek hozzánk.

Például a „szemet szemért, fogat fogért” híres ószövetségi követelménye, amely ma olyan embertelennek tűnik számunkra, a szeretet kifejeződése volt megfogalmazásának korában. Ez a formula ugyanis korlátozta a bosszú és a megtorlás annak idején szinte korlátlanul érvényes elvét: Nem szabad *többet* elvenned a másiktól, mint amennyit ő vett el tőled. Jézus azonban ezt nem tekintette elégnek. Az igazi szeretet, mondja ő, továbbmegy; nem csupán korlátozza a bosszút, hanem teljességgel lemond róla: „Én pedig azt mondom nektek, hogy ne szálljatok szembe a gonosszal, hanem annak, aki arcul üt jobb felől, tartsd oda a másik arcodat is” (Mt 5,38-39). Itt láthatjuk, hogyan változnak a normák már magán a Biblián belül. Nem a norma a döntő, hanem a szeretet és az emberiség, amelyet a normának „hordoznia kell”. Ha a norma már nem felel meg ennek a kritériumnak, újra kell fogalmazni és meg kell változtatni.

Nem tartunk-e ma már előrébb, mint amikor a rabszolgaság kérdésében csupán a Titusz-levélre lehetett hivatkozni, ahol ez áll: „A szolgákat intsd, hogy engedelmeskedjenek uraiknak, legyenek készségesek mindenben, ne feleseljenek..., hogy a mi üdvözítő Istenünk tanításának dicsőre váljanak mindenben”?¹⁸⁴ Nem fordult-e néhányat a világ azóta, hogy Pál ellenkezés nélkül megtilthatta a nőknek, hogy a gyülekezetben megszólaljanak?¹⁸⁵

Ezek a parancsok egy bizonyos korban és egy konkrét társadalmi környezeten belül érvényesek és igazak voltak - de ez *feltételes* igazság volt, nem pedig időtlen, és *korlátozott* érvényesség volt, nem pedig abszolút. A Bibliát és normáit nem szabad úgy elképzelnünk, mint egy *helyszínrajzot*, amely előre kijelöli utunk minden lépését; inkább egyfajta *iránytűt* ad a kezünkbe, amely megmutatja nekünk az irányt. Az út a legritkább esetben vezet majd merev egyenességgel; inkább a tájhoz kell szabnunk utunkat. Eleve csak az irány adott.

A bibliai normák viszonylagossága:

- A szabályok betartása nem tesz minket jó emberekké.
- A normák gyakran korhoz kötöttek.
- Az egyszerű normákat nem lehet mindig minden további nélkül alkalmazni összetett helyzetekre.
- A Biblián kívül is találhatók meggyőző etikai útmutatások a cselekvéshez.
- A Biblia számos normája ma már nem felel meg az emberiség kritériumának.

Érdekes módon nem kisebb személyiség, mint Luther Márton hangoztatott ilyen „eretnek” gondolatokat már 1525-ben „arról szóló oktatásában, hogyan viseljék el a keresztyének Mózeszt”. Számára a bibliai normák csupán modellül és helyesbítésül szolgáltak a különben az *értelem* által megfogalmazandó etikához.

„Inkább nem kívánnék soha többé prédikálni, mint hogy Mózeszt ismét beengedjem a szívembe, és hagyjam, hogy Krisztust kiszakítsák onnan. Nem akarjuk, hogy Mózes továbbra is kormányzónk és törvényhozónk legyen, sőt maga Isten sem akarja... Aki Mózeszt olvassa, annak fel kellene tudnia fogni, hogy a parancsok többé nem érvényesek ránk, kivéve azt az esetet, amikor önként alávetem magam e parancsok valamelyikének, és azt mondom: »Mózes így és így

¹⁸⁴ Tit 2,9; vö. Kol 3,22; Ef 6,5 vagy éppen 1Pt 2,18. Mai mércénkkel mérve a maga módján még rosszabb az a tény, hogy mindezek az íghelyek csupán azt követelik a *rabszolgatartóktól*, biztosítsák rabszolgáiknak azt, ami jogos és olcsó.

¹⁸⁵ Vö. 1Kor 14,34 vagy 2Tim 2,11-12.

kormányozta a népet; számomra úgy tetszik, remek dolog lenne, ha ebben utánoznánk»; ebben az esetben tehát önként választanám példaképül.” Sőt, Luther már azt az érvet is elővételte, hogy Mózes parancsai csupán egy nomád nagycsalád ethoszát alkotják: „A zsidók számára Mózes a »szász tükör«.”¹⁸⁶ Luther más írásaiból tudjuk, hogy az *újszövetségi* etikai szabályokat sem vonta ki kritikájának köréből.

Ezzel oda minden? Ajtót-ablakot kitártunk az önkény előtt? Mindenki azt szemelgetheti ki magának a Bibliából, ami neki tetszik? - Nyilván nagyon komolyan kell vennünk ezeket a kérdéseket. Kézzelfogható a visszaélés veszélye, amikor a Biblia etikai útmutatásait már nem tartjuk tartalmilag kötelezőknek, hanem „már csak” *modelljelleg*et tulajdonítunk nekik. A lehetséges visszaélés veszélye azonban még nem érv a Biblia helyes használata ellen.

Veszélyeket rejt ugyanis a szigorúan a Bibliára hivatkozó normaetika is, hiszen éppenséggel nem az a helyzet, hogy a biblicista etika feltétlenül életvidámabbakká teszi az embereket, de még csak az életre képesebbekké sem. Ellenkezőleg - az ideggyógyintézetek tele vannak olyan emberekkel, akiket a törvényeskedő bibliaértelmezés tett „valláskárosultá”, és ezen túlmenően számtalan ún. „ekkléziogén (= sajátosan egyházi környezetben keletkezett) neurózis” áldozatává.

A bibliai normatalálás modellként történő felfogása egyáltalán nem jelenti azt, hogy kényszerűen a talajvesztettség szakadékába zuhanunk.¹⁸⁷ A törvényeskedés megszüntetése semmiképp sem a szabadság menlevele, csupán arról van szó, hogy a kötelezettség most más síkon helyezkedik el. Többé nem a puszta *tartalmak* kötelezők minden esetben, hanem az, amit ezek a tartalmak ki akarnak fejezni, és ezáltal el akarnak juttatni hozzánk. Ez pedig végső soron nem más, mint a szeretet. Ezért mondja Pál: „A szeretet a törvény betöltése” (Róm 13,8.10).

A keresztyén etika - kommunikatív folyamat

Dilemma előtt állunk. Egyfelől kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a normák mindig korhoz és körülményekhez kötöttek,¹⁸⁸ másfelől normák nélkül abba a veszélybe kerülünk, hogy az etika az általánosságok és tetszőlegességek világába menekül. Az a mondat például, hogy „Szeress, és aztán tégy, amit akarsz”, arra kísért minket, hogy végső soron az élvezet elv szerint éljünk mindaddig, amíg csak fedezni tudjuk cselekvésünket a „szeretet” rendkívül terhelhető fogalmával. Ezért aligha mondhatunk le a normákról, de nyilvánvalóan mindig a szeretetnek kell elsőbbséget biztosítanunk bármiféle mereven rögzített cselekvési útmutatással szemben.

A keresztyén értelemben vett szeretet azt jelenti, hogy Isten szeretetét, amelyet magunk megtapasztaltunk, a lehető legtisztábban tükrözzük vissza a világba. Ha ennek során úgy véljük, eltekinthetünk a bibliai normáktól, akkor meg kell mutatnunk, hogy cselekvésünk emiatt nem *kevesebb*, hanem *több* szeretetet közvetít. Tételében Ágoston nem az élvezet elvének ad szót, hanem arra a tényre céloz, hogy nincs számunkra minden helyzetet illetően előírva, hogyan kell festenie konkrétan a szeretetnek. Ez teljességgel ellentmondana a szeretet lényegének. Ezzel szemben szabadságunkban áll és kötelességünk is, hogy etikai döntéseinkben érvényre juttassuk értelmünket és fantáziánkat, és döntéseinket illetően nagy mértékben szabadok vagyunk.

Láttuk már, hogy bibliai normáinkat legnagyobbbrészt „kölcsonőztük”, illetve azok számos nép egyetemes tudását tükrözik. Nem kell az embernek keresztyénnek lennie ahhoz, hogy etikus

¹⁸⁶ A „Szász tükör” volt Luther korában az éppen érvényes polgári törvénykönyv. Ennek az írásnak, tulajdonképpen prédikációnak a lelőhelye: WA 16, 363kk.

¹⁸⁷ A „törvény nélküli etika” megteremtésének sikeres kísérlete például Reinhard Schinzer azonos című könyve, Göttingen 1996.

¹⁸⁸ Tapasztalatom szerint még egy biblicista etika sem kerülheti el, hogy a Biblia bizonyos szabályait előtérbe ne állítsa és másokat háttérbe ne szorítson, és ezáltal bibliai *válogatást* ne készítsen. A kifejezetten „biblikus etika” is eklektikus etika, csak nem tárja fel válogatásának kritériumait.

vagy jó ember lehessen, sőt: a keresztyének e tekintetben sokat tanulhatnak a nem keresztyénektől. Miképpen hat azonban a keresztyén hit az ember etikájára? Erre a kérdésre Alfons Auer katolikus morálteológus hármass választ adott, amit azonban a közvélemény, és ismereteim szerint a teológia is, sajnos, messzemenően figyelmen kívül hagy.¹⁸⁹

Egyrészt a keresztyén hit *integráló* funkciójáról beszél, s ezen azt a folyamatot érti, amelyet már Mózesnél vagy Pálnál is megfigyelhettünk. Mindketten már létező etikai útmutatásokat vetettek át, egyfajta válogatást készítettek ezekből, és felrajzolták őket az üdvtörténet horizontjára, mégpedig azzal a fáradozásukkal, hogy kifejezésre juttassák, amit Istenről megtapasztaltak.

A keresztyén ember számára így hangzik a döntő kérdés: Hogyan tudnám ebben a világban olyan jól leképezni Isten általam megtapasztalt szeretetét, amennyire csak lehetséges? A világ Istentől jön, Isten szereti a világot, s a világ Istenhez tér vissza. Ezen a horizonton helyezzük el az egyes etikai útmutatásokat, illetve ami ezzel nem hozható összhangba, attól eltekintünk, ha mégoly „értelmesnek” vagy „természetesnek” mutatkozik is (mint például a szociáldarwinizmus vagy Friedrich Nietzsche „etikája”).

A keresztyén hit második funkciója a *stimulálás*, az ösztönzés. Lehetséges, hogy a keresztyénségen belül sem értünk egyet bizonyos etikai kérdéseket és magatartásmódokat illetően. Példaként említsük meg csupán a katonai és a civil szolgálat, a nem házastársi életközösségek vagy a homoszexualitás kínos kérdéseit. Egy dologban azonban mindenképp egység van: nevezetesen, hogy az ember *etikus akar lenni*, hogy Isten megtapasztalt szeretetét *tovább akarja adni* másoknak.

Szívesen hajlunk arra, hogy viszonylagosítsuk etikai maximáinkat, amikor ez előnyünkre szolgál. Miért is tennénk másképp? Ami engem illet, még sosem sikerült belátnom, hogyan lehetne egy etikát másképp, mint vallásilag - vagy jobb híján a félelemmel - motiválni.¹⁹⁰ Mert miért cselekedjék valaki akkor is etikusait, ha abból hátránya fakad? A keresztyénséget maradandó ösztönzés serkenti erre: Isten újból és újból megtapasztalt szeretete, annak a távlatnak az ében tartása, hogy ez az élet nem minden, hanem csak előkészíti a tulajdonképpeni életet. A keresztyenség maga is ösztönzést kap ebből, s ezért másokat is ösztönöz.

Ebből ered a keresztyenség harmadik, *kritizáló* funkciója minden ténylegesen létező ethosszal szemben. A szeretet lényege, hogy az ember sosem dőlhet hátra kényelmesen, „nem pipálhatja ki” a parancsokat, és nem mondhatja: „Teljesítettem, amit megkövetelnek.” A szeretet mindig keresi annak lehetőségét, hogyan képezhetné le még tisztábban és még tökéletesebben Isten szeretetének ösképet. Az elérttel különösebben elégedett keresztyén etika ezért nem létezik. (Még egyszer utalok arra a példára, hogyan élezi tovább Jézus a „szemet szemért, fogat fogért” parancsát.)

Ezenkívül sok etikai koncepció nem cseng egybe a bibliai emberképpel. Vagy naiv, utópikus, vagy pesszimista, reménytelen emberszemlélet szolgál alapjukul, s ezért keresztyén használatuk nem ajánlatos. A keresztyenség igen *kritikusan* fog viselkedni az ilyen koncepciókkal szemben, de nem azért, mert azok nem keresztyéniiek, hanem mert kudarcra vannak ítélve. Mi tudjuk a Biblia alapján, honnan jövünk és hová megyünk - s ez hallatlan kritikai potenciált szabadít fel!

A keresztyén hit befolyása az ember etikájára (Alfons Auer nyomán):

A keresztyén hit keresztyén értelmi horizontban integrálja az etikai koncepciókat.

A keresztyén hit arra stimulálja az embereket, hogy fáradozzanak az etikáért.

¹⁸⁹ Az alábbi gondolatok szorosan követik a katolikus morálteológus, Alfons Auer felfogását (Alfons Auer, i. m.).

¹⁹⁰ Éppen magas igénye miatt tanulmányoztam igen intenzíven Apel és Habermas javaslatát az etika végső (kommunikatív) megalapozását illetően, és be kell vallanom, ez a megalapozás sem győzött meg.

A keresztyén hit kritizálja azokat az etikai koncepciókat, amelyek nem felelnek meg a szeretetnek vagy a keresztyén emberképnek.

Nincs lezárt etikai rendszer, a keresztyén hit keretén belül sincs. „Az etika története nem más, mint kudarcának története”, mondja a filozófus és retorikatanár Jürgen Werner, majd így folytatja: „Ez azonban mégsem szól ellene, hanem egyik alapvonása elviselhetőségének.”

Minden etika kísérleti jellegű, amennyiben mindig csak azt képes kimondani, ami egy meghatározott korban és helyzetben emberinek tekinthető és általános érvényűen megfogalmazható. Csak így, csak kísérletként válik az etika elviselhetővé. Egy merev, egyszer s mindenkorra rögzített normarendszer, amely igényt tart arra, hogy minden helyzetben és minden ember számára érvényes legyen, totalitárius, és ezért embertelen vonásokat ölt. Minden olyan kísérlet, amely az etikai rigorizmus segítségével akarta megteremteni a földön a mennyországot - még akkor is, sőt éppen akkor, ha vallásilag alapozták meg -, rendszerint a poklot szabadította rá a földre. Gerhard Szczesny egyszer azt mondta, e világ legtöbb baját nem az emberi rosszindulatra kell visszavezetni, hanem a jó korlátlan akarásának gonosz következményeire. Paradox módon ismételték bekövetkező kudarcra tartja meg nyitottnak, s tartja meg ezzel emberinek az etikát.

A keresztyének etikája is *kísérlet*, és nem is lenne szabad igényt tartania arra, hogy több legyen. Hallatlanul *kommunikatív* kísérlet. Úgy jön létre, hogy gondosan odafigyelünk a helyzetre, odafigyelünk egymásra és másokra, valamint együtt hallgatjuk a Szentírást. A keresztyén etikát kevésbé jellemzik a konkrét *tartalmak*, mint az irány megadása és ez a *kommunikatív folyamat*.

„Receptív cselekvés”

Mint ismeretes, minden etika alapkérdése ez: Mit kell tennie az embernek? Eugen Drewermann rámutatott arra, hogy ebben a kérdésben nem kevesebb mint négy hiba rejlik.¹⁹¹

1. Sosem „valamiről” van szó; rólunk van szó, egészünkben véve, mint emberekről. Isten nem „valamit” akar, ő minket akar, egész életünket, egész egzisztenciánkat. „Valamivel”, amit megteszünk, nem elégszik meg.

2. Nem is arról van szó, hogy „kell” vagy „muszáj”; semmi sem jó, ha azért tesszük meg, mert muszáj megtennünk, mivel Isten vagy valamiféle morálkódex így követeli meg. A valódi jó nem „kell”, hanem akarás kérdése. Nincs szükségünk újabb külső szabályokra; arra a képességre van szükségünk, hogy belülről tágassá tegyük a szívünket.

3. Nem arról van szó, amit „az embernek” kell csinálnia; egyedi, felcserélhetetlen és kicserélhetetlen egzisztenciákként van szó rólunk, mindegyikünk saját horizonttal bír, amelyen Isten láthatóvá akar válni.

4. S a legkevésbé van szó valamiféle „csinálásról” vagy tettről; sokkal inkább az „életről”, arról, hogy szabad léteznünk; kibontakozásról van szó, felvirágzásról, arról, hogy megérjünk a lényegünknek megfelelő szépségre, amire tulajdonképpen teremtve lettünk.

A „Mit kell csinálnia az embernek?” kérdés komolyságról tanúskodik, de hamis következtetéseket eredményez. A voltaképpeni kérdés így hangzik: „Kik vagyunk mi tulajdonképpen? Mire lettünk teremtve? Mi szunnyad bennünk, s vár arra, hogy felébresszék és életre hívják?” Ez minden etikai rigoristának csalódást fog okozni. A morális dresszúra és a vezeklést hirdető prédikáció sokkal tekintélyesebb eredményekre tud hivatkozni. Mégis, bármilyen sokat változtassunk is *külsődlegesen* - ily módon semmi sem kezd el valóban élni! Ezért Jézus nem új morált hozott, hanem a bizalomból fakadó érést, amely megtanít minket arra, hogy belülről éljük azt, amit semmilyen külső morál nem képes fölébreszteni bennünk: a szeretetet, a szabadságot, a bizalmat.

¹⁹¹ 22 Vö. a következőkben Eugen Drewermann, *Der offene Himmel*, 67kk.

Megengedem, ez gyakran csak igen félkész módon és töredékesen mutatkozik meg az életünkben. De itt valami elkezd *élni*, belülről csírázik ki valami, amit semmilyen kívülről közvetített morál nem képes létrehozni. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ember nem csupán bűnt követ el hébe-korba, hanem *bűnös*. A bűnelkövetést kívülről le lehet állítani, vagy legalábbis korlátozni lehet. A bűnös mivoltot azonban csak *belülről* lehet megváltoztatni.

Amíg ez a belső változás nem következik be, a bűn csak még rosszabbá válik mindattól, amit az ember tesz. A probléma megoldása, a megszabadulás a dilemmából, a megmenekülés a bűntől nem olyasmi révén történik, amit mi teszünk Istenért, hanem azáltal, amit őt tett értünk. Pál azt mondja: Nem a törvény cselekedetei által, vagy saját érdemünkből, nem emberi tettek révén, hanem kizárólag *kegyelemből* kap új irányt az életünk.¹⁹²

Ez szépen és jól hangzik. De valamit csak *kell* tennie az embernek, vethetné ellene valaki. A keresztyén cselekvés kérdésére adott válasz csak nem állhat a pusztá passzivitásban!

Nem is passzivitásról van szó. A keresztyének új élete azonban nem arra épül, amit mi teszünk, hanem arra, amit Isten tesz velünk Jézus Krisztusban. És arra épül, amit Isten tesz Jézus Krisztusban *általunk*.

Pál azt mondja: „Többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2,20). Éppen mi, a teljesítményi társadalom gyermekei határozzuk meg magunkat igen erősen a *tetteink* alapján. A Pál által fölvezetett alternatíva nem az, hogy tegyük ölbe a kezünket, és többé ne tegyünk semmit - ezzel a jelszóval: „Aki alszik, nem vétkezik” -, vagy hogy dugjuk a fejünket a homokba, hanem éppen az, hogy „higgyünk”. A hit az embernek olyan cselekvése, amelyet legbelül Isten cselekvése határoz meg. *Receptív*, befogadó cselekvés ez. A hit őt lényegi megnyilvánulásával szeretném megvilágítani, mire gondolok:

A hit első alapmegnyilvánulása a *hallgatás*. A hallgatás Isten hangjára. A hallgatás a Szentírás szavára, de arra is, amit Krisztus a testvéreink és nővéreink által akar mondani nekünk. Semmi kétség: az odahallgatás, odafigyelés rendkívül aktív tevékenység, az odafigyelő ember azonban egyidejűleg és lényegileg befogadó ember is, teljesen a szó, illetve annak kimondója szerint tájékozódik, és teljesen rá van utalva arra. Aki hallgatja és megszívleli Isten szavát, az minden érzékét aktivizálja, a döntő aktivitás mégis Istentől indul ki.

A hit második megnyilvánulása az *elengedés*. Szabad elengednem önmagamat. Szabad elengednem hamis isteneimet, akik egész életemben csak rabszolgaságba taszítottak. Van itt valaki, aki így szól hozzám: Szabad vagy! Minden lelki szemetedet lerakhatod nálam. A golgotai kereszten mindent elhordoztam érted. Újrakezdhetsz. - Ebben is világossá válik: Bár az elengedés olyasmi, amit én csinálok, a döntő aktivitás mégis attól indul ki, aki felment engem, s az elengedésre bátorít és felhatalmaz.

A hit harmadik megnyilvánulása a *befogadás*. Odatartom Isten elé üressé vált kezemet, és kérem, hogy töltsse be. Ő csak akkor töltheti be újból, ha kiürítettem a kezemet. „Uram, tégy velem, amit akarsz, de csinálj belőlem valamit. Te légy életem ura!” Aki ily módon nyílik meg Isten számára, az kapni fog: életének új irányultságát kapja majd. Amikor keresztyénekké válunk, új feladatokat kapunk. Új adományokat is kapunk. És új családot kapunk, új testvéreket és nővéreket, akikkel együtt megélhetjük hitünket - de meg is kell élnünk.

A hit negyedik alapmegnyilvánulása a *hála*. Nem az a fajta háládatosság, amelyre gyerekkorunkban tanítottak minket, amikor udvariasan meg kellett köszönnünk olyan dolgokat, amelyekért egyáltalán nem voltunk hálásak. Nem, a hála a keresztyén lét alapérzése, annak tudása, hogy amim csak van, ajándék, és minden más, csak nem magától értetődő. S még ha külsőleg talán úgy tűnik is, hogy kevés okom van a hálára, Jézus Krisztus mégiscsak meghalt értem, és bűnöm, vét-

¹⁹² Vö. Róm 3,28; Gal 2,16 vagy Ef 2,8-9 (az Efezusi levél páli szerzősége vitatott).

keim ellenére jövőt tartogat számomra. Ez önmagában véve is elég ok a hála. A keresztyén imádságot ezért lényegileg az odahallgatás és a hála határozza meg, s csak ezután jönnek a kérések.

A hit ötödik és utolsó megnyilvánulása az előbbiekre épül: ez pedig *továbbadása* mindannak, amit kaptunk. Isten megbocsátott nekem, ezért én is megbocsátok másoknak. Isten oly sok szeretetet tanúsított irántam, ezért én is továbbadom ezt a szeretetet. Isten szól hozzám, szavát továbbmondom másoknak. Itt is olyan aktivitásról van szó, amely a befogadásból él. Az a cselekvés, amelyik nem ebből a befogadásból él, nem hitből történik, nem keresztyéni, ha mégoly erősen összhangban áll is a Tízparancsolattal.

Hallgatás, elengedés, befogadás, hála, továbbadás - ezt jelenti az, hogy hitből élünk, ahelyett, hogy saját tetteinkből élnénk. Csak így kezdődhet újra az élet, s kaphat új irányt. Csak így, kevésbé a cselekvés, inkább a befogadás révén - ámbár e befogadásból aztán ismét cselekvés fakad - válik az életünk még egyszer azzá, amitől a bűn által mérföldnyire eltávolodott: Isten dicsőségének visszfényévé, ha mégoly gyöngye visszfényévé is.

„*Receptív cselekvés*”

- hallgatás
- elengedés
- befogadás
- hála
- továbbadás

Különbségtétel

Ez talán még mindig nem elég konkrét az Ön számára. „Rendben van”, mondja Ön, „belátom, hogy a »keresztyén morál« sem lehet több mint emberi, vagyis hogy nem létezik sajátos keresztyén etika. Azt is belátom, hogy a válasz arra a kérdésre, mi helyes és mi hamis, nem adható meg a Biblia egyszerű idézésével, és hogy a keresztyén ember minden tudatos cselekvésének valamiképpen receptív jellege van. De ez valahogy nem elégít ki engem. Nem elég konkrét számomra. Mégiscsak kell valamilyen különbségnek lennie a keresztyének és a nem keresztyének között!” - Megértem és osztom az Ön rossz érzését. A keresztyén lét valóban nem csupán azt jelenti, hogy elfogadjuk a bocsánatot, hanem azt, hogy új életstílust alakítunk ki, ez az életstílus pedig el fog különülni attól, ahogyan az ember korábban élt; de attól is, ahogyan más emberek élnek.

Ennek az új életstílusnak néhány következményét, mindenekelőtt a spiritualitás következményeit már áttekintettük. A kérdés most az, hogy a sajátos *vallási* gyakorlatokon túlmenően mennyiben különül el a keresztyén ember élete korábbi életstílusától. Másképpen fogalmazva: Miről lehet megismerni egy keresztyént mint keresztyént, ha éppen nem imádkozik vagy nem olvassa a Bibliát? Van-e lényegi, határozott különbség? - Léteznie kell, hiszen Jézus azt mondja: „Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat” (Mt 5,16).

Egy alkalommal barátaimmal ültünk együtt, és ezt a kérdést tárgyaltuk. Megegyeztünk abban, hogy ez a különbség *nem* jelentkezhetszik a morál síkján. A keresztyén ember természetesen igyekezni fog, hogy szeresse embertársait, és ez mindig morálisan nagyon elkötelezett emberre fogja tenni őt; de ez a fáradozás, amint láttuk, nem felcserélhetetlen *keresztyén* jellemvonás.

Ezért aztán analógia után néztünk: Miről lehet felismerni, hogy valaki házas, eltekintve attól, hogy gyűrűt hord. A válaszokat igencsak megvilágosítónak tartottam. Egy hölgy azt mondta: „Arról, hogy az ember gyakran beszél a partnerével.” Vagy: „Hogy az ember többé nem egymaga

hozza meg döntéseit.” Valaki úgy vélte: „Arról az egészen jellegzetes örömről, amely meghatározza életemet, és amely nem lenne enyém, ha nem lennék házas.” Valaki szarkasztikusan ellene vetette: „Olykor azonban azokról a szemem alatti karikákról is, amelyek nem lennének ott, ha nem házasodtam volna meg.” A következőkben szeretnék kísérletet tenni arra, hogy ezt az öt választ a keresztyénségre alkalmazzam, és még kettővel kiegészítsem. Az egyik: Az ember valamelyest átveszi társának szenvedélyeit. A másik: Az emberben ismételten tudatosul a maga elégtelensége. - Az eddig mondottak alapján jól tudom, hogy ez a hét különbség nem időtlen igazság, és nem is alkot zárt rendszert. Ezért teljes ideiglenességgel fogalmazom meg őket:

1. *Arról ismerszik meg, keresztyén-e valaki, hogyan viselkedik más istenekkel, mindeneke-lőtt társadalmunk bálványaival szemben.* Nyugati társadalmunk bálványai közül főképpen hármat szeretnék kiemelni: a vagyont, az elismertséget és a hatalmat.¹⁹³

Vagyonunk nem egyszerűen Isten áldása, hanem mint minden adomány, egyszerre feladat és felelősség is. Ez viszont azt jelenti: A vagyon önmagában véve nem cél és nem érték. Hogy mennyire szabad valaki a vagyontól és a vagyonszerzés törekvésétől, abban mutatkozik meg, mennyire képes osztozni, és mennyit képes átadni másoknak a fölöslegéből. De aki valaha is megpróbált már embereket arra bátorítani, hogy jövedelmük 10 százalékát adják oda nemes célokra, észrevehette, sokan közülünk milyen mértékben rabszolgái annak a hatalomnak, amely be akarja beszélni nekünk, hogy amink van, nekünk sem elég, és az effajta adakozással súlyosan megrövidülnénk (még a föld egyik leggazdagabb országában is). Nem mi birtokoljuk a vagyónunkat, hanem a vagyonunk birtokol minket. Itt az ideje, hogy Urunk nevében búcsút mondjunk ennek a bálványnak. Nem mintha az lenne a követelmény, hogy búcsút mondjunk a vagyonunknak, de igenis annak a hatalomnak, amellyel a vagyonunk uralkodik rajtunk. De hogy valóban szabadok vagyunk-e a vagyonunktól, abban az új nagyvonalúságban fog megmutatkozni, amelyet korábban nem ismertünk, és növekvő mértékben meg fogunk szabadulni attól a félelemtől, amelynek következtében görcsösen ragaszkodunk vagyonunkhoz.

Itt van aztán az *elismertség* bálványa, amely nem csupán karriertörekvésünkben játszik szerepet, hanem szabadidős viselkedésünket is meghatározza. A legtöbb ember másképpen viselkedik másokkal szemben, mint amilyen valójában. Az elismertség elvesztésének félelme akadályoz meg sok keresztyént abban, hogy nyíltan megvallja Istenét barátai és kollégái előtt. Az elismertség bálványa áll minden sikergondolkodás mögött, márpedig ez ma a legtöbb embert meghatározza. Egész könyvkiadók élnek abból, hogy egymás után dobnak piacra olyan könyveket, amelyek mind ugyanazt az alapmotívumot írják körül: „Hogyan válhatok sikeres és elismert ember-ré?” Korunk társadalmának tragikus figurája a vesztes. Megfordítva pedig a siker manapság szinte minden eszközt igazol, ha az mégoly kérdéses is. - Nem arról lehet-e felismerni a keresztyén embert, hogy valamennyire szabaddá tudott válni ettől a bálványtól? Nem kell többé görcsösen küzdenie az elismertségért, hiszen alapvetően, átfogóan és feltétlenül elismeri őt Isten.¹⁹⁴ Egyre inkább szabaddá válhat attól, mit gondolnak róla mások. Nem kényszerül rá, hogy a karrierlétra minden kínálkozó fokára fölmásszon. Tud majd nemet mondani, amikor az igenének az ára - például szabadidejének elvesztése, családi életének korlátozódása vagy a jó munkalétkör elvesztése

¹⁹³ További „bálványként” az élvezet elvét említeném meg, vagyis azt, hogy az ember a szerint tájékozódik, ami élvezetet okoz neki, kényelmes számára vagy jó érzést kelt benne. Erre a „bálványra” részletesebben visszatérek a 3. és 5. pontban.

¹⁹⁴ Nagy segítség lenne persze, ha hasonlóképpen elismertnek érezhetné magát hittestvérei körében. Sajnos ismételten megmutatkozik, hogy egyházaink és gyülekezeteink valóságát gyakran nem kevésbé határozza meg az önfejlés, az érzékenység és az elismerésvágy bálvány, mint-a társadalmat általában. Ez abból fakad, hogy gyülekezeteink önértelmezése már nem feltétlenül az, hogy kegyelemben részesült bűnösök közösségei.

- túl magasnak tűnik számára. És tud majd nemet mondani azokra a „barátokra” is, akik csak azért jó barátai, mivel nem tárja föl előttük életének és hitének bizonyos oldalait.

Végül a *hatalom* bálványának sok maszkja van. A társadalmunkban folyó játékot úgy lehet felfogni, hogy megpróbálunk hatalomhoz jutni mások fölött, illetve megpróbáljuk elhárítani az ő kísérleteiket, hogy hatalomhoz jussanak fölöttünk. Ez az emberhez méltatlan kísérletezés, hogy befolyást gyakoroljunk egymásra, és előnyre tegyünk szert más emberek kihasználásával, megromtja házasságainkat és családjainkat, munkánkat, politikánkat, tömegtájékoztató eszközeinket és egyházainkat is. - Én olyan egyházzal álmodom, amelyben egyre inkább fölöslegessé válik a „hatalom” szó; amelyben bizonyára létezik majd a munkaszervezés értelmében vett „vezetés”, de embereknek emberek fölötti hatalma nem; amelyben még léteznek majd tekintélyek, de nem a hivatal, a címek és igények alapján, hanem csak a személyes hitelesség és integritás alapján. Olyan egyházzal álmodom, amelyben megszűnik a napi manipulációk játéka. Vajon nem lenne-e ez ténylegesen olyasmi, amiről manapság fel lehet ismerni a keresztyének másságát?

2. *Egy keresztyén keresztyéni mivoltát arról fogják megismerni, hogy gyakran beszél Istenről.* Ismer Ön olyan embereket, akik folyton csak a házastársukról vagy a gyerekeikről beszélnek? Ez rettenetesen idegesítő lehet, és van is benne valami egészségtelen: úgy tűnik, az ilyen embernek már nincs is saját személyisége. Másfelől azonban nem éppen jó házasságról tanúskodik, ha az egyik felet sosem halljuk a másiktól beszélni. A jó és egészséges kapcsolatokban a partnerek kifejezetten fontosak egymás számára, és ez le fog csapódni harmadik személyekkel folytatott kommunikációjukban is.

Átvíve ezt a keresztyének és Isten kapcsolatára: Természetesen lehet Istenről patológikusan is beszélni, amikor is úgy tűnik, az illetőnek már nincs is más témája, és ő maga mint személyiség meg is szűnt. Másfelől viszont rendkívül elgondolkodtatónak tartom, ha valaki egy szót sem veszteget arra, ami számára a legfontosabb, nevezetesen Istenre. Teljesen természetes életmegnyilvánulása a keresztyén embernek, hogy beszél arról - mégpedig keresztyének és nem keresztyének előtt is -, mit jelent számára Isten, és hogyan éli meg őt.

3. *A keresztyén többé nem egymaga hozza meg döntéseit.* Ha már a házastársakra is érvényes, hogy a nagyobb döntéseket többé nem egyedül hozzák meg, hanem mindig bevonják a másikat is, akkor különösen is vonatkozik ez arra az emberre, aki hitre jutott: be fogja vonni Istent a döntéseibe, legalábbis a nagyobb döntésekbe, amelyek tartós következményekkel járnak.

A keresztyén egzisztencia szempontjából döntő, hogy már ne „személyes előjegyzési naplónk” vezessen minket, hanem a Szentlélek. „Személyes előjegyzési naplónk” azt a „programot” értem, amely általában meghatározza az ember cselekvését és kommunikációját: ez tudat alatti ösztönökből és vágyakból, valamint korán megtanult kommunikációs és magatartásmintákból tevődik össze. Ebben a „naplóban” az is lecsapódik, amit legkorábbi neveltetésünk során megtanultunk „helyesnek” vagy „hamisnak” tekinteni, de az az erős, belülről fakadó igény is, hogy ha csak lehetséges, a *kényelmes* utat járjuk, és a többi embert saját céljaink szolgálatába állítsuk. Azokat az „emelőkárokat” és fortélyokat, amelyek segítségével befolyásolunk másokat, anélkül, hogy megsértenénk a „helyes” és a „hamis” szülői diktátumát, rendszerint szintén igen korán tanuljuk meg. „Személyes előjegyzési naplónk” nagy mértékben meghatározza, hogyan bánunk a környezetünkben lévő emberekkel, de azt is, hogyan bánunk a vagyonunkkal, a szabadidőnkkel, a testünkkel és a szavainkkal. Keresztyén mivoltunk szempontjából alig van döntőbb kérdés, mint az, hogy mennyire gyakorolhat befolyást a Szentlélek ezekre a dolgokra. Úgy teszi ezt, hogy a Biblia szava és a hittestvérekkel folytatott beszélgetések révén új prioritásokat, új döntési kritériumokat és új viselkedési modelleket ad a kezünkbe.

4. *A keresztyént korábban sosem ismert mély öröm fogja meghatározni.* Még ha ez a mondat nevetést váltott is ki asztaltársaságunkban, amikor a házasságra vonatkoztattuk, egy biztos: Miért házasodna meg bárki is, ha semmi örömet nem remélne tőle? Ha valaki keresztyénné válik, akkor is számíthat arra, hogy addig soha nem ismert öröm költözik a szívébe, áthatja az életét és ki is sugárzik majd.

Ez az öröm nem felszínes hangulat, hanem olyasmi, ami mélyebbre hat. Valamiképpen ahhoz az alapvető békességhez van köze, amelyet az ember Istennel való kapcsolatában talál meg. Ez az öröm független a külső életkörülményektől. Pál például börtönben írta „az öröm levelét” a filippieknek. Beszéltem olyan fogyatékosokkal és súlyosan beteg emberekkel, akiket ez a mély békesség és ez az alapvető öröm jellemzett.

Az öröm a keresztyén ember egyik ismertetőjegye. Az öröm a jele annak, hogy valaki valóban megszabadult önmagától, és többé nem tekinti olyan fontosnak magát, s hogy életének középpontjában olyan reménység áll, amely minden mást beragyog. „Az angyalok azért tudnak repülni, mert félvállról veszik magukat.” Lehet, hogy a bajban nem lehet alkalmazni ezt a mondást, de már az is igen ígéretes kezdet lenne, ha mi, keresztyének legalább a „normális” időszakokban különös örömmünkkel tűnnénk ki mások közül.

5. *A keresztyén életét azonban azok a feszültségek is jellemezni fogják, amelyeket nem ismerne, ha nem lenne keresztyén.* Ezt is el kell mondani. A keresztyénség nem csupán öröm és napsütés, hanem harc is. A keresztyén olyan feszültségeket fog megélni korunk hamis isteneivel folytatott küzdelmében, amilyeneket egy „normális ember” sosem ismer meg. A lengyel költő, Stanislaus Lec mondta egyszer: „Nem rohanhatunk az igazság fáklyájával a tömeg közé anélkül, hogy meg ne égetnénk egyik-másik ember szakállát.” Ebben a világban nem lehet leképezni Isten szeretetét anélkül, hogy kellemetlen módon feltűnővé ne válnánk. A keresztyénség üzenete nem viaszpuha, hanem provokatív valóság. Kihívást intéz az emberekhez, hogy szakítsanak korábbi életstílusukkal, ez pedig fájdalmas, és egyenesen ellentmondást vált ki.

Ha egyszer előítélet-mentesen szemügyre vesszük Jézus személyét, ahogyan az evangéliumok ábrázolják, arra a meglepő felfedezésre jutunk majd, hogy ez a Jézus egyáltalán nem felel meg arról a lágy, konfliktuskerülő „keresztyénről” alkotott képünknek, akinek olykor elképzeljük őt. Jézus nem riadt vissza az összeütközésektől korának hatalmasaival, és nem takarítja meg tanítványai számára sem a kemény szavakat. Mi, keresztyének sem kerülhetjük el, hogy időnként konfliktusokba keveredjünk. A kérdés csupán az, hogyan viselkedünk ezekben az összetűzésekben. A keresztyének által folytatandó vitát kifejezett korrektségnek kell jellemeznie. A keresztyént különleges *vitakultúrájáról* lehet felismerni, például arról, hogy szigorúan különbséget tesz az ügy és a személy között. A szemem előtt lebegő vitastílus nem mond ellent a szeretetnek, hanem alkotórésze annak.

További mezeje a konfliktusoknak az összeütközés „személyes előjegyzési naplónk” és Isten akarata között. Isten akarata ugyanis a legsúlyosabb belső küzdelmekbe sodorhatja az embert, mert nem azt kell kérdeznie: „Mi a kényelmes?”, hanem azt: „Mi a helyes?” Ha nem is mindig, de igen gyakran osztályrészünk lesz ez a belső konfliktus, amikor beletekintünk a Bibliába. Pál ezt a test és lélek harcának nevezi. Ha nem is mindig, de igen gyakran összetűzésekbe kerülünk, amikor elmegyünk a gyülekezetbe, és ott olyan emberekkel találkozunk, akiket nem feltétlenül néztünk volna ki magunknak. És rendszerint jelentkezik ez a konfliktus, amikor lelkiismeretünk megmozdul annak a sok kompromisszumnak a nyomán, amelyeket a hétköznapiok kicsikarnak keresztyén életünkől. Sokszor milyen nehéz ellenállni! Fenntartom, amit fönt mondtam az örömről, de a keresztyént arról is meg lehet ismerni, hogy gyakran folytat önmagával olyan küzdelmet, amely a nem keresztyén számára teljesen felfoghatatlan és követhetetlen.

6. *A keresztyén ember bizonyos fokig magáévá teszi Isten szenvedélyeit.* Térjünk vissza még egyszer a házasság analógiájára. Bizonyosan vannak a feleségemnek olyan szenvedélyei, amelyeket sosem fogok tudni megosztani; festőtehetsége és művészi kreativitása például teljesen hiányzik belőlem. De sosem házasodtunk volna össze, ha bizonyos szenvedélyeket nem osztottunk volna meg egymással - és egyáltalán nem csupán egymást iránti szenvedélyünket! -, és ha valamilyen módon nem érdekelték volna minket egymás szenvedélyei. Ez a szimpátia szó ősjelentése: ugyanazt a szenvedélyt ápolni, mint a másik.

A keresztyén ember azzal tűnik ki, hogy éppen ebben az értelemben „szimpatizál Istennel”. Nem úgy, hogy csupán „jó embernek” tekinti Istent, hanem osztja Isten szenvedélyeit, vagy legalábbis megpróbálja követni azokat. Isten lélek voltahoz hozzátartozik, hogy vannak szenvedélyei. Ezek közül csak hármat szeretnék itt megemlíteni:

Először is Istenben megvan az *igazság* iránti szenvedély. Hihetetlen, mennyire meghatározzák hétköznapijainkat és kapcsolatainkat, de még önmagunkról alkotott képünket is a hazugságok. Valaki egyszer kiszámolta, hogy a másokkal és önmagunkkal folytatott beszélgetésekben naponta kb. kétszáz kompromisszumot kötünk az igazság rovására. Mégis becsületes és derék embereknek tartjuk magunkat. A keresztyén ember valóban nem tehet különbséget, ha elkezd ebből a szempontból dolgozni önmagán.¹⁹⁵

Másodszor: Isten szenvedélyesen vonzódik a *gyengékhez és elveszettekhez*. Nem tűntethetjük el mindenestül a bajt ebből a világból, de jól tesszük, ha legalább egy szempontból elkezdjük osztani Istennek a gyengék és elveszettek iránti szenvedélyét. Szolidaritást kell vállalnunk legalább egy olyan emberrel, aki más, mint mi vagyunk: beteg, öreg, gyenge, más fajhoz vagy nemzetiséghez tartozik. Szolidárisá kell válnunk legalább egy olyan emberrel, akit „személyes előjegyzési naplónkból” következően inkább kerülnénk, és meg kell próbálnunk megéreztetni vele Isten szeretetét. Ön talán úgy véli, ez nem sok, de ez az egy ember már kikezdené „előjegyzési naplónk” hatalmát, s olyan kezdetet alkotna, amely kihatna egész életünkre.

Isten harmadik szenvedélye, amelynek megosztására bátorítom Önt, a *gyülekezete* iránti szenvedélye. Ez nem éppen olyan szenvedély, amely „személyes előjegyzési naplónkból” következik, és nem olyan, amely magas társadalmi rangot és tekintélyt élvez. A keresztyén ember mégis azon fog fáradozni, hogy kövesse Isten e szenvedélyét gyülekezete iránt: nagy idő-, munka- és pénzbefektetéssel visel majd gondot arra, hogy ez a gyülekezet mennyiségileg és minőségileg egyaránt növekedjék, virágozzék és fejlődjék.

7. *A keresztyént végül arról lehet felismerni, hogy erősen tudatában van bűnös voltának.* Talán ez a legdöntőbb különbség valamennyi közül. Nincs olyan keresztyénség, amelynek ne ez lenne a kiindulópontja: Nem vagyok olyan, amilyennek lennem kellene; nem teszek eleget az emberséges viselkedés mércéjének; többbe kerülök az embertársaimnak, mint amennyi hasznuk van belőlem; Isten másmilyennek gondolt el engem; éppen azon vagyok, hogy elhibázzam az életemet. A keresztyén lét ezért mindig bűnbánattal kezdődik, vagyis átfogó önkritikával.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Itt nem bocsátkozhatom bele ebbe mélyebben. Aki jobban el akar mélyülni, annak két könyvet ajánlok, amelyeket igen hasznosnak találtam: Anselm Grün, *Einreden*, Münsterschwarzach, 1983 és Chris Thurman, *Lügen, die wir glauben*, Asslar, 1991.

¹⁹⁶ Az önkritika fogalma meglehetősen fontos szerepet játszik ebben a könyvben. Időközben azonban megtudtam, hogy a volt szocialista országok olvasóiban ez a fogalom nagyon negatív érzelmeket kelthet, mivel a korabeli rendszer állandóan „önkritikára” szólította fel őket, azzal a kimondatlan szándékkal, hogy lealacsonyítsa és megalázza őket. Olvasóim biztosak lehetnek abban, hogy nem ilyesmi lebeg a szemem előtt. Nem arra van szükség, hogy az ember mesterségesen lealacsonyodjék, hanem arra, hogy helyes viszonyban lássa önmagát az örök Istennel és az emberiség általa meghatározott mércéjével, és mindenekelőtt arra, hogy ne nézze le embertársait. Ezért mondja

Nem a szomszédom, hanem én vagyok a parancsok címzettje. Idézhetjük a normákat, ha százszor benne vannak is a Bibliában, ennek semmi, de igazán semmi köze sincs a keresztyénséghez, ha elsőként nem önmagunkra alkalmazzuk őket, és nem hagyjuk, hogy megtérítsenek minket magunkat. Az ember mérföldnyire eltávolodott attól, aminek eredetileg lennie kellett volna. Mózes parancsai, és egyáltalán a Biblia parancsai *nem teszik semmissé* ezt a tényt, hanem *dokumentálják*. Ezek a parancsok nem annyira teljesítendő kötelességet fogalmaznak meg, hanem inkább *tükröt tartanak* elénk.

Hogy a gyónást mint „katolikus találmányt” ma általánosságban elvetik, s az a katolikus egyházban is messzemenően terhes kötelességgé züllött, jellemzően állítja elénk azt a tényt, hogy nagyon is elfelejtettük, mivel kezdődik a keresztyénség, nevezetesen önmegismeréssel és bűnbánattal. A Tízparancsolat is csak akkor válik keresztyénivé, ha engedjük, hogy *minket magunkat* vezessen el önkritikára és bűnbánatra, és ha tudatában vagyunk annak, hogy sosem tudunk teljesen eleget tenni az emberi viselkedés mércéjének. A keresztyén lét feltételezi, hogy belsőleg meg vagyunk győződve bűnünk realitásától.

Azt mondják, az önfogadás hiányának, bizonyos fokú „mazochizmusnak” a jele, ha folyton a bűneinkben vájkálunk, meg azt is mondják, hogy a keresztyének negatívan viszonyulnak önmagukhoz és az élethez. Ezt én másképp látom. Természetesen mindig is léteztek effajta eltévelyedések, megfordítva viszont azt kérdezhetnénk: Mit is jelent önmagunk elfogadása, ha élethazugság árán vásároljuk meg, azzal, hogy elfojtjuk vagy kijátsszuk sötét oldalunkat és szakadékaikat? Aki elzárja maga előtt a konkrét megbocsátás megtapasztalásához vezető utat, az nem élhet önmagával kiengesztelődve, és ez igen rossz előfeltétele az embertársaival s egyáltalán az élettel kapcsolatos helyes bánásmódnak.

A keresztyénség egészséges távolságtartást jelent önmagunktól. Önmagunk elfogadása nem jelentheti azt, hogy kezére játszunk önmagunk bálványozásának. Annak a belátásnak, hogy fájdalom árán is meg kell változnunk, semmi köze a mazochizmushoz. Sokkal rosszabb, ha az ember önmagát és másokat is megfosztja a változás minden reményétől azáltal, hogy mindent és mindenkit kritizál, csak saját magát nem.

Természetesen meg lehet kérdezni, mi az értelme annak, hogy keresztyénként olyan mérce szerint éljünk, amelyről eleve biztosan tudjuk, hogy sosem fogunk megfelelni neki. Egy ilyen távoli „tökéletességi ideál” első pillanatra kevéssé tűnik hasznosnak - pedig az élet minden lehetséges területén valami hasonlóval találkozunk. Sem tökéletes teniszező, sem tökéletes autóvezető nincsen, mégis szükségünk van ilyen gondolati ideálokra, és élünk is velük annak érdekében, hogy tudjuk, milyen irányban akarunk dolgozni önmagunkon. A keresztyén ragaszkodik ahhoz az ideálképhez, amelyet Jézus élt elénk - még ha tudja is, hogy sosem fogja elérni -, mert ez az az irány, amelyben fejlődni szeretne, és ez az a mérték, amely megszabja emberségünket.

Alapvető bűnösségünk belátása végül segít abban, hogy *irgalmasan* bánjunk egymással. Különösen az egyházban viseltetnek sokan irreális elvárásokkal egymás iránt. Annak belátása, hogy a keresztyén gyülekezetben is mindig emberekkel, és ezért *bűnösökkel* van dolgunk, óvatosabbá tesz minket egymással szembeni viselkedésünkben, és valamivel lejjebb szállítja elvárásainkat és követeléseinket. Aki gyakorlatra tett szert ebben az önkritikában, például a gyónás révén, az megfontoltabb lesz mások elítélésében. Készségesebb lesz a megbocsátásra, mivel ő maga is Isten bocsánatából él.

Különbségtétel:

1. Szakítunk társadalmunk bálványáival (a vagyonnal, az elismertséggel, a hatalommal).

Jézus, hogy vegyük észre a gerendát a magunk szemében, mielőtt arra merészkedünk, hogy eltávolítsuk a szálkát embertársunk szeméből (vö. Mt 7,1-5).

2. Gyakran beszélünk Istenünkről.
3. Többé nem egymagunk döntünk.
4. Mély öröm jellemez minket.
5. Mások számára ismeretlen feszültségeket hordozunk.
6. Magunkévá tesszük Isten szenvedélyeit (az igazság, a gyengék és elveszettek, a gyülekezet iránt).
7. Tudjuk, hogy bűnösök vagyunk.

Ezzel néhány igen konkrét cselekvési irányt tártam Ön elé, mégis világossá válhatott az is, hogy ezeket az irányvonalakat nem lehet egyszerűen normatív módon rögzíteni. Az örömet például nem lehet megparancsolni. Az Isten Lelke és „személyes előjegyzési naplónk” közötti feszültségek, vagy a modern társadalom bálványaival keletkező összeütközések mindenkinél más-képp festenek majd.

A keresztyének etikai cselekvésében nem szilárdan rögzített normarendszerről van szó, még csak nem is annyira arról, mi a helyes és a hamis, hanem sokkal inkább arról, hogy egyre inkább Jézus személye és szeretete befolyásoljon és hasson át minket. A keresztyén ember etikai cselekvését ezért inkább lehet hasonlítani egy kép festéséhez, mint szabályok követéséhez. Könnyebb, játékosabb dolog, mint az utóbbi, de bizonyos tekintetben nehezebb is. A keresztyén élet olyan, mint egy Jézus-portré, amelyet az egyes keresztyének megpróbálnak megfesteni. Az egyik olajfestéssel próbálkozik, a másik szénecrúzával, az egyik az arcával kezdi, a másik az öltözetével. Bár a jó kép festésének vannak bizonyos szabályai, de legalább annyira fontos a művészi szabadság: nem lehet megfesteni valamiről az egyetlen helyes képet, és nem létezik egyetlen helyes festési stílus.

A keresztyének különböznek a többiektől, de ez a különbség nem statikus dolog, hanem dinamikus folyamat. Jézus képe lebeg a szemük előtt, ennek elérésére törekszenek, mégsem érik el soha végérvényesen. Olyan minta az, amelybe a keresztyén ember szeretetből igyekszik belenőni, de minél inkább belenő, annál inkább észreveszi, milyen kevésbé felel meg neki.

Számomra fontos, hogy amit itt leírtam, nem *előfeltétele*, hanem *következménye* a keresztyénségnek. A keresztyénség nem abban áll, amit teszünk, hanem Jézus Krisztus által közvetített személyes kapcsolat Istennel. Ez a személyes kapcsolat következményekkel jár, de ezek a következmények nem rögzíthetők örökké érvényes, objektív normákban. Az általam leírt különbség inkább egy köztem és más keresztyének közötti kommunikatív folyamat eredménye, tehát alapjában véve szubjektív dolog: *Mi* úgy látjuk, ezeken a pontokon kell különbséget tennünk. Másoknak minden joguk megvan hozzá, hogy más dolgokat tartsanak elsődlegesnek, amikor hozzáfognak ahhoz, hogy visszatükrözzék ebbe a világba Isten szeretetét, illetve „Jézus portréját”. Ez a cél a döntő, a hozzá vezető utak lehetnek különbözők.

„Szabadságra szabadított meg minket Krisztus!”¹⁹⁷

Könyvem a végéhez közeledik. Éppen ez az utolsó fejezet vált ki majd sok kritikát azokból, akik eddig talán sok tekintetben egyetértettek velem. Fontosnak tartom ezt a kritikát. A szemem előtt lebegő etika - mint minden keresztyénség - hallatlanul kommunikatív folyamat, a kritika és a helyesbítés pedig lényegi eleme a kommunikációnak. A keresztyén nem alapozhatja meg etikáját azzal, hogy egyszerűen felüti a Bibliát, de a dolgozószobájában sem alakíthatja ki, hanem csak testvéreivel együtt élve, és a velük folytatott beszélgetésekben.

¹⁹⁷ Gal 5,1.

Gyakran kérdezik tőlem, hogy lemondva az egyszer s mindenkorra rögzített materiális etikáról, nem tárok-e ki ajtót-ablakot az önkény előtt. Ezt csak megerősíteni tudom, a veszély ténylegesen nagy. Mindazonáltal határozott *visszaélés* lenne elképzeléseimmel, ha valaki azt akarná kiolvasni belőlük, hogy semmiféle szabályhoz nem kell igazodnia - de könnyen el tudom képzelni, hogy ez a visszaélés kézenfekvő. A szabadsággal mindig könnyű visszaélni - de ez a szabadság ellen szól-e?

A másik ellenérv, amellyel gyakran szembesítenek, hogy ez a szabadság nem eredményez-e *irányvesztést* s ezáltal nagymértékű bizonytalanságot, és hogy „az összes normák elvetésével” nem fosztom-e meg az embereket létfontosságú támasztékoktól. Ez is szándékaim félreértését jelentené. Világosan megmondtam, hogy normákra szükség van, de a testvérek körében, tehát a gyülekezetben ismételten fölül kell vizsgálni, hogyan alkalmazzuk ezeket a normákat az egyes esetekben, és hogyan kell bánnunk a modern korban egyre gyakoribbá váló normakonfliktusokkal.

Ezek az ellenvetések, még ha igen komolyan veszem is őket, Dosztojevszkij Nagy Inkvizítorának beszédére emlékeztetnek engem. Mint ismeretes, ez a történet arról szól, hogy Jézus az inkvizíció idején visszatér a földre, hogy megnézzze, mi lett az ő keresztyénségéből. Rögtön feltűnővé válik, és börtönbe vetik. A Nagy Inkvizítor meglátogatja cellájában, és megmagyarázza neki, hogy a szabadságról adott tanítása túlterhelte az embereket: az csak kevés kiválasztottnak jó, a nagy tömeget ellenben irányvesztésbe és boldogtalanságba taszítja. Az egyház ezért *javította ki* Jézus művét a maga szigorú parancsaival, amit az emberek tömege aztán hálásan is fogadott:

„Nincsen csábítóbb az ember számára, mint lelkiismeretének szabadsága, de nincs gyötrelmesebb sem. És ahelyett, hogy szilárd alapokat teremtettél volna az emberi lelkiismeret megnyugtatóához egyszer s mindenkorra - elvetettél mindent, ami rendkívüli, rejtélyes és bizonytalan, elvetettél mindent, ami meghaladta az emberek erejét, és ezáltal úgy cselekedtél, mintha egyáltalán nem is szeretnéd őket...”

Ahelyett, hogy hatalmadba kerítetted volna az emberi szabadságot, megnöveltél és gyötrelmeivel örökre megterhelted az ember lelki világát. Te az ember szabad szeretetére áhítoztál, hogy tőled elbűvölve és lebilincselve szabadon kövessen. Az embernek a szilárd ősi törvény helyett ezentúl saját magának, szabad szívvel kellett eldöntenie, mi a jó és mi a rossz, nem lévén más útmutatója, mint a példád...

Esküszöm, az ember gyöngébb és alávalóbb teremtmény, mint te gondoltad! Hát képes, képes ő teljesíteni azt, amit te? Azzal, hogy ennyire megtisztelted, úgy cselekedtél, mintha már nem éreznél iránta részvétet, mert túlságosan sokat is követeltél tőle - éppen te, aki jobban szeretted, mint tenmagadat!”¹⁹⁸

„Szeress, és aztán tégy, amit akarsz”: Ez a mondat lélegzetelállító szabadságot nyit meg előttünk. Egyeseket kísértésbe visz ez a szabadság, másokat túlterhel. De ő, „aki jobban szeret minket, mint mi magunkat”, elvárja tőlünk, hogy élni tudjunk ezzel a szabadsággal, és feltételezi, hogy képesek is vagyunk rá.

¹⁹⁸ Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij, *A Karamazov testvérek*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1977, 334-336. Makai Imre fordítása.

FELADAT:

Jó lenne, ha e könyv végére érven, Ön még egyszer elvonultatná lelki szemei előtt az olvasottakat. Kérem, szakítson időt arra, hogy még egyszer átlapozza a könyvet, és közben megválaszolja a következő kérdéseket:

1. Mit tanultam ebből a könyvből?
2. Mit határoztam el?
3. Mely kérdéseket kell most feltétlenül tisztáznom? Hogyan történjék ez?
4. Mi legyen a következő két lépésem?

Azt szeretném ajánlani Önnek, hogy írjon levelet Önmagának. Gyűjtson meg egy gyertyát, tegyen föl valamilyen szép, halk zenét. A végén zárja le a levelet, címezze meg Önmagának, és helyezze letétbe egyik barátjánál, akit megkér arra, hogy a későbbi évek folyamán valamikor küldje el Önnek postán.

Ön talán visszariad attól, hogy időt szakítson erre a gyakorlatra; én azonban biztos vagyok abban, hogy ez a gyakorlat megduplázza ennek a könyvnek a nyereségét. Mindenekelőtt igen hatásos élmény lesz, amikor egy napon váratlanul levelet kap majd önmagától, üzenetet a saját múltjából, útravalóként a jövőbe vezető útra.

Irodalomjegyzék

- Auer, Alfons, *Theologische Ethik und autonome Moral*, in: Konzepte. Materialien für den RU in der Sek. II, közr. K. Heintz és G. Neumüller, Frankfurt, 21983, 5. kötet, 42-44.
- Bonhoeffer, Dietrich, *Gemeinsames Leben*, München, 1985.
- Bonhoeffer, Dietrich, *Nachfolge*, München, 1950.
- Brecht, Bertolt, *Gesammelte Werke*, Frankfurt/M., 1967.
- Deichgräber, Reinhard, *Wachsende Ringe. Die Bibel lehrt beten*, Göttingen, 1983.
- Dosztojevszkij, Fjodor M., *A Karamazov testvérek*. Ford. Makai Imre, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- Drewermann, Eugen, *Das Markusevangelium*, Olten, 1987.
- Drewermann, Eugen, *Das Matthäusevangelium*, Olten, 1992.
- Drewermann, Eugen, *Strukturen des Bösen* (1978), Paderborn, 1988.
- Grün, A./Reepen, M., *Gebetsgebärden*, Münsterschwarzach, 1988.
- Lehmann, Theo, *Verrückt vor Liebe*, Neukirchen-Vluyn, 1988.
- Lewis, C. S., *Christentum schlechthin* (1942-44), Freiburg, 1959 (új címe: Pardon, ich bin Christ).
- Lewis, C. S., *Das Gespräch mit Gott* (1959), Zürich-Einsiedeln-Köln, 1978.
- Lewis, C. S., *Du fragst mich, wie ich bete* (1964), Einsiedeln, 1978.
- Lewis, C. S., *Gott auf der Anklagebank*, Basel, 1981.
- Lewis, C. S., *Was der Laie blökt. Christliche Diagnosen*, Einsiedeln, 1977.
- Luther, Martin, *Werke in neuer Auswahl für die Gegenwart*, közr. K. Aland, Göttingen, különbö-ző években.
- Luther, Martin, *Calwer Ausgabe*, Stuttgart, különbö-ző években.
- Pascal, Biais, *Pensées*, közr. Ewald Wasmuth, Heidelberg, 21972.
- Phillips, John B., *Dein Gott is zu klein* (1952), Moers, 1991.
- Richter, Artur, *Was glaubt der Christ*, Wuppertal, 1963.
- Rohr, Richard, *Der nackte Gott. Plädoyers für ein Christentum aus Fleisch und Blut*, München, 1987.
- Schinzer, Reinhard, *Ethik ohne Grenzen*, Göttingen, 1986.
- Thielicke, Helmut, *Das Gebet, das die Welt umspannt*, Stuttgart, 1980.
- Thielicke, Helmut, *Und wenn Gott wäre*, Stuttgart, 1970.
- Thielicke, Helmut, *Woran ich glaube*, Stuttgart, 1980.
- Thielicke, Helmut, *Wie die Welt begann*, Stuttgart, 1964.
- Traub, Hermann, *Bibelorientiert. In: Mitarbeiterhilfe* 3/92, 45.
- Trobisch, Walter, *Kleine Therapie für geistliche Durststrecken*, Wuppertal, 1975.
- Vollmer, Klaus, *Die Bibel*. In: *Impulse* 4/81, 4-8.
- Vollmer, Klaus, *Ich glaube, also ich bin*, Wuppertal, 1992.
- Zahrnt, Heinz, *Leben, als ob es Gott gibt*, München, 1992.
- Zahrnt, Heinz, *Westlich von Eden*, Frankfurt/M., 1984.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
A vallás visszatérése.....	3
Bizonyíthatók-e a vallási kijelentések?	5
A vallás igazságának kritériumai	8
1. Isten - szavakkal nem ragadható meg.....	14
Istenképek - egyszerre szükségesek és veszélyesek.....	14
Miért beszél egyáltalán az ember Istenről?	16
Hogyan tapasztalhatjuk meg Istent? Pascal fogadás-érve.....	21
FELADAT:.....	25
2. A Biblia - könyvvé válhat-e Isten szava?	28
Isten szólt.....	28
Milyen értelemben „igaz” a Biblia?	30
A megértés négy lépése.....	32
A Biblia vörös fonala	34
A Biblia középpontja: Jézus Krisztus.....	36
3. A ember – Isten kockázata	42
Az ember részesedik Isten titkában	42
Az ember rendeltetése (1Móz 1,26-28).....	44
Az szabadság határa (1Móz 2,15-17).....	49
Az ember elidegenedése Istentől (1Móz 3,1-24).....	50
FELADAT:.....	57
4. Jézus - földre szállott Isten?	60
„A bűn országa”	60
Jézus igénye.....	64
Jézus halála és feltámadása	68
Jézus üzenete	73
FELADAT:.....	78
5. A Szentlélek - Isten erőtere	80
Az új reformáció.....	80
Tulajdonképpen kicsoda is - a Szentlélek?.....	83
A Szentlélek megmozgat és képességekkel ruház fel (ApCsel 2,1-13)	86
A Szentlélek négy elemi hatása.....	89
A Szentlélek Jézus személyével szembesít minket (ApCsel 2,14-19.22-24.36).....	89
A Szentlélek szakítást hoz létre a múlttal (ApCsel 2,37-40).....	91
A Szentlélek élő gyülekezetet teremt (ApCsel 2,41-47)	93
A Szentlélek a Szentíráson kívül?	95
FELADAT:.....	97
6. Hit és keresztség - döntés a keresztyén lét mellett	100
Hit - egy fogalom tisztázása	100
Félreértések a hittel kapcsolatban.....	104
1. A hit nem azonos az egyházzal tartozással	104
2. A keresztyén mivolt nem azonos a tisztességességgel.....	105
3. A hit nem azt jelenti, hogy mindent elhiszünk.....	105

4. Az itt bemutatott értelemben vett hit nem „nem tudás”	106
Hit és keresztség	108
A keresztség megjelenítése az úrvacsorában.....	110
A hithez vezető lépés.....	113
FELADAT: ÚRVACSORAI FANTÁZIA.....	116
7. Imádság és spiritualitás - a hit válasza	120
Keressen magának gyülekezetet!	120
„Spiritualitás” - keresés	122
Miért imádkozunk egyáltalán?	125
Mit imádkozunk?	127
Hogyan imádkozunk?	132
Mikor imádkozunk?.....	134
Ima a felütött Bibliával a kezünkben.....	135
A Miatyánk mint az imádkozás vezérfonala	137
1. A keresztyén imádság hármasság kapcsolatát valósítja meg	137
2. A keresztyén azt kéri, hogy Isten Isten legyen.....	138
3. A keresztyén azt kéri, hogy az ember ember maradjon	139
4. A remény mindent megalapozó távlata	141
8. A keresztyén ember cselekvése – normák és szabadság között	144
Milyen a keresztyén tett?.....	144
Milyen szerepet játszanak a normák?.....	146
A bibliai normák öt határa.....	149
A keresztyén etika - kommunikatív folyamat	154
„Receptív cselekvés”	156
Különbségtétel.....	158
„Szabadságra szabadított meg minket Krisztus!”	165
FELADAT:.....	167
Irodalomjegyzék.....	168
Tartalomjegyzék.....	169